

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ТА СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ЦЕНТР СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ «УКРАЇНА-XXI»

МЕДІАФОРУМ

Аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент

Том XVIII

Науковий журнал

2026

DOI: 10.31861/mediaforum.2026.18.

УДК [327:316.776](08)

*Засновник і видавець – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Виходить 2 рази на рік, заснований у грудні 2011 р.*

*Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
про Реєстрацію у сфері друкованих медіа №1222 від 31 жовтня 2023 р.*

Включено до переліку наукових фахових видань України категорії “Б”,
НАКАЗ МОН України №1471 від 26 листопада 2020 р.

Редколегія випуску:

Марін ГЕРМАН, кандидат політичних наук (Румунія) (головний редактор);

Ольга БРУСИЛОВСЬКА, доктор політичних наук (Україна);

Надія БУРЕЙКО, кандидат політичних наук (Україна-Румунія);

Наталія ВІННИКОВА, доктор політичних наук (Україна);

Олександр ВИСОЦЬКИЙ, доктор політичних наук (Україна);

Ярослав ДВОРАК, PhD з політичних наук та управління (Литва);

Юрій КАЛИНОВСЬКИЙ, доктор філософських наук (Україна);

Наталія КАРПЧУК, доктор політичних наук (Україна);

Белен КАСАС-МАС, доктор філософії з соціальних комунікацій (Іспанія);

Анатолій КРУГЛАШОВ, доктор політичних наук (Україна);

Остан КУШНІР, PhD з політичних наук (Велика Британія);

Флоріан КЮРЕР-ВІЛАХ, PhD з політичних наук (Німеччина);

Аркадіуш ЛЕВАНДОВСЬКИЙ, доктор соціальних наук (Польща);

Любов МЕЛЬНИЧУК, кандидат політичних наук (Україна);

Сергій ФЕДОНЮК, доктор політичних наук (Україна).

Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. 2026. Том 18. 360 с.

ISSN (print) 2522-4050

ISSN (online) 3083-6808

Дивіться наші статті на офіційній сторінці в Інтернеті: <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum>

Статті подаються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за достовірність фактів, імен і за граматичні та стилістичні помилки.

Адреса редколегії: Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, тел.: +38 (0372) 509-457, E-mail: mediaforum@chnu.edu.ua.

© Автори статей, 2026

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2026

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
YURIY FEDKOVYCH CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY
FACULTY OF HISTORY, POLITICAL SCIENCE
AND INTERNATIONAL RELATIONS
THE DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND PUBLIC COMMUNICATIONS
CENTER FOR STRATEGIC COMMUNICATIONS «UKRAINE-XXI»

MEDIAFORUM

Analytics, Forecasts, Information Management

Volume XVIII

Scientific Journal

2026

DOI: 10.31861/mediaforum.2026.18.

UDC : [327:316.776](08)

*Founder and publisher of the journal – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Published twice a year, established in December 2011*

*Decision of National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine
on Registration in the field of print media No. 1222, October 31, 2023*

*The journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine of category B
Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1471, November 26, 2020*

Editorial board:

Marin GHERMAN, PhD in Political Sciences (Romania);
Olga BRUSYLOVSKA, Doctor of Political Sciences (Ukraine);
Nadiia BUREIKO, PhD in Political Sciences (Ukraine-Romania);
Nataliya VINNYKOVA, Doctor of Political Sciences (Ukraine);
Oleksandr VYSOTSKYI, Doctor of Political Sciences (Ukraine);
Jaroslav DVORAK, PhD in Political Science and Government (Lithuania);
Yurii KALYNOVSKYI, Doctor of Science in Philosophy (Ukraine);
Nataliia KARPCHUK, Doctor of Political Sciences (Ukraine);
Belén CASAS-MAS, PhD in Social Communications (Spain);
Anatoliy KRUGLASHOV, Doctor of Political Sciences (Ukraine);
Ostap KUSHNIR, PhD in Political Sciences (Great Britain);
Florian KÜHRER-WIELACH, PhD in Political Sciences (Germany);
Arkadiusz LEWANDOWSKI, Doctor of Social Sciences (Poland);
Liubov MELNYCHUK, PhD in Political Sciences (Ukraine);
Serhii FEDONIUK, Doctor of Political Sciences (Ukraine).

MEDIAFORUM : Analytics, Forecasts, Information Management. 2026. Volume 18. 360 c.

ISSN (print) 2522-4050

ISSN (online) 3083-6808

See our papers on the following Official web page:: <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum>

Papers are submitted in the author's wording. The authors are responsible for the authenticity of the facts, names and for grammatical and stylistic errors.

Editorial board address: 2 Kotsiubynskoho St., Chernivtsi, Ukraine, 58012, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, The Department of International Relations and Public Communications, phone: + 38 (0372) 509-457, E-mail: mediaforum@chnu.edu.ua

© Authors of papers, 2026

© Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University, 2026

ЗМІСТ

Передмова	9
Олександр Бойко Нова національна ідентичність сформована в умовах повномасштабного вторгнення – основа консолідації і стійкості українського суспільства	11
Алла Киридон, Сергій Троян Ідентичність у контексті постколоніального досвіду	31
Олександр Феденко, Ольга Цветкова Реформування складових європейської регіональної системи безпеки: сучасний стан та перспективи	47
Гжегож Базюр Підготовка польського суспільства до потенційної кризи безпеки у відносинах між НАТО та Росією: вибрані аспекти	62
Ігор Поліщук, Тетяна Максимішина Євроатлантичний демократичний вибір України в контексті відносин з Європейським Союзом	83
Іван Осадца Політична участь і безпекові ризики інтернет-голосування в Україні в умовах воєнного стану	98
Кірілл Абсалямов Інституціональна криза як загроза системі державного управління: безпековий аспект	120
Норберт Фрейек Україна в третьому і четвертому роках війни	136
Євгенія Тихомирова Концептуалізація транскордонних криз: особливості українсько-польських кризових комунікацій	163
Тетяна Ніколаєва, Інна Погорелова Людський капітал та етнічна суб'єктність українців у європейському просторі: виклики міграційної політики в умовах війни та євроінтеграції	186
Галина Куц Маркетингові стратегії для післявоєнного відновлення сільських територій в Україні: уроки міжнародного досвіду	202
Василь Баранець, Олександр Короп Дезінформація як фактор трансформації політичної системи: кількісний аналіз та роль штучного інтелекту	216

	Назар Михалюк, Назарій Шуляк	
	Політика Європейського Союзу у сфері медіаграмотності в умовах цифрових трансформацій та інформаційних викликів	234
	Ірина Кіянка, Віктор Сичов	
	Популістська виборча риторика у парламентських виборах Чехії 2025 року	257
	Іванна Макух-Федоркова	
	Механізми пропаганди в нацистській Німеччині крізь призму теорій масової комунікації	272
	Валентина Богатирець	
	Лінгвістичні мости глобальної дипломатії: роль перекладу у міжнародних відносинах	292
	Максим Кияк	
	Інформаційна політика авторитарних режимів у сучасному науковому дискурсі: аналіз сучасних досліджень	309
	Єгор Малов	
6	Еволюція тихоокеанської політики США на початку XXI століття: підходи до теми	327
—	Антон Бурчак	
	Комунікативні технології конструювання політичної реальності	344

CONTENTS

Foreword	10
Oleksandr Boyko A New National Identity Formed in the Conditions of the Full-Scale Invasion as the Basis for the Consolidation and Stability of Ukrainian Society	11
Alla Kyrydon, Serhiy Troyan Identity in the Context of the Postcolonial Experience	31
Oleksandr Fedenko, Olha Tsvietkova Reforming the Components of the Regional (European) Security System: Current State and Prospects	47
Grzegorz Baziur Preparing Polish Society for a Potential Security Crisis in Nato-Russia Relations: Selected Issues	62
Ihor Polishchuk, Tetiana Maksimishyna Ukraine's Euroatlantic Democratic Choice in the Context of Relations with the European Union	83
Ivan Osadtsa Political Participation and Security Risks of Internet Voting in Ukraine under Martial Law	98
Kirill Absalyamov Institutional Crisis as a Threat to the System of Public Administration: Security Aspect	120
Norbert Frejek Ukraina w trzecim i czwartym roku wojny	136
Yevheniia Tykhomyrova Conceptualizing Cross-Border Crises: the Specificity of Ukrainian-Polish Crisis Communications	163
Tetiana Nikolaieva, Inna Pohorielova Human Capital and Ethnic Agency of Ukrainians in the European Space: Challenges of Migration policy in the Context of War and European Integration	186
Halyna Kuts Marketing Strategies for the Post War Restoration of Rural Areas in Ukraine: Lessons from International Experience	202
Vasyl Baranets, Oleksandr Korop Disinformation as a Factor in the Transformation of the Political System: Quantitative Analysis and The Role of Artificial Intelligence	216
Nazar Mykhaliuk, Nazarii Shuliak European Union Policy on Media Literacy in the Context of Digital Transformation and Information Challenges	234

Iryna Kiyanka, Viktor Sychov	
Populist electoral rhetoric in the 2025 Czech parliamentary elections	257
Ivanna Makukh-Fedorkova	
Mechanisms of Propaganda in Nazi Germany through the Lens of Mass Communication Theories	272
Valentyna Bohatyrets	
Linguistic bridges in global diplomacy: the role of translation in international relations	292
Maksym Kyyak	
Information Policy of Authoritarian Regimes in Contemporary Academic Discourse: Literature Review (A Review of Current Research)	309
Yegor Malov	
The Evolution of US Pacific Policy at the Beginning of the 21st Century: Approaches to the Topic	327
Anton Burchak	
Communicative Technologies of Constructing Political Reality	344

ПЕРЕДМОВА

Вісімнадцяте число «Медіафоруму» відкривається статтями, у котрих досліджуються проблематика загальнонаціональної політичної ідентичності. Ця тема глибоко віддзеркалена у науковій розвідці Олександра Бойка, де зокрема підкреслено, що саме повномасштабне російське вторгнення зумовило суттєві/радикальні зміни та зрушення у світобаченні та національній ідентичності українців, значно прискоривши процес формування політичної нації. Спостерігається посилення горизонтальних суспільних зав'язків, що базуються на співробітництві та спільних цінностях, притаманних сучасному європейському соціуму. У такому ж ключі проблематика постколоніального досвіду як складного, динамічного та багаторівневого соціального процесу проаналізована київськими ученими Сергієм Трояном і Аллою Киридон. Авторами досить переконливо доведено, що українська національна ідентичність має значення для глобальної інтелектуальної дискусії про множинність модерностей й альтернативність шляхів соціального розвитку.

Аналітики Олександр Феденко та Ольга Цветкова з Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, аналізуючи складові європейської регіональної системи безпеки, наголошують на тому, що повномасштабне російське вторгнення в Україну довело: реальна боездатність держави визначається не кількісними показниками рейтингів, а здатністю до адаптації, технологічних інновацій і мобілізації суспільного потенціалу. Інакше кажучи, світ хаосу та невизначеності відкриває нові можливості для тих, хто вміє пристосовуватися. Не випадково, Насім Талеб зазначає, що в умовах криз і загрозливих несподіванок, зрозумівши механізми антикрихкості, можна сформулювати систематичні й послідовні поради для ухвалення непрогнозованих рішень – у політиці, бізнесі, медицині, житті загалом, тобто скрізь, де «панує невідоме, випадкове, непередбачуване, туманне, де немає ясного розуміння ситуації».

В оригінальних і добре документованих статтях польських колег Норберта Фрейєка та Гжегожа Базюра досліджуються безпекові питання в Європі у контексті актуального досвіду російсько-української війни.

Важливий блок статей присвячено інформаційній темі, точніше аналізу використання маніпулятивних інформаційних технологій як інструменту впливу у передвиборчих кампаніях та важливого чинника у контексті консолідації авторитарних політичних режимів. Зокрема у розвідці Максима Кияка досліджено окремі аспекти розвитку «цифрового авторитаризму» у контексті конвергенції російських і китайських підходів до маніпулювання інформацією, а також експорт інформаційних практик як форми сучасної гібридної агресії.

FOREWARD

The eighteenth issue of Mediaforum opens with articles exploring the problems of nationwide political identity. This topic is deeply reflected in the scholarly study by Oleksandr Boyko, which emphasizes, in particular, that it was the full-scale Russian invasion that caused radical changes and shifts in the worldview and national identity of Ukrainians, considerably accelerating the process of forming a political nation. A strengthening of horizontal social ties based on cooperation and shared values inherent in modern European society can be observed. In a similar vein, the issue of postcolonial experience as a complex, dynamic, and multi-level social process is analyzed by Kyiv scholars Serhiy Troyan and Alla Kyrydon. The authors convincingly demonstrate that Ukrainian national identity is relevant to the global intellectual discussion on the plurality of modernities and the alternative paths of social development. Overall, the experience of interaction between states and societies in the field of historical memory proves that, in order to create decent living conditions for ordinary people in the difficult socio-economic circumstances of the twenty-first century, one should perhaps learn to forget and forgive one another in time.

10

Analysts Oleksandr Fedenko and Olha Tsvietkova from Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, while analyzing the components of the European regional security system, emphasize that the full-scale Russian invasion of Ukraine has shown that the real combat capability of a state is determined not by quantitative rankings, but by its ability to adapt, introduce technological innovations, and mobilize social potential. In other words, a world of chaos and uncertainty opens up new opportunities for those who know how to adapt. It is no coincidence that Nassim Taleb notes that in conditions of crises and threatening surprises, once the mechanisms of antifragility are understood, it becomes possible to formulate systematic and consistent advice for making unpredictable decisions – in politics, business, medicine, and life in general; that is, wherever “the unknown, the random, the unpredictable, and the obscure prevail, and where there is no clear understanding of the situation.”

The original and well-documented articles by Polish colleagues Norbert Frejek and Grzegorz Baziur examine security issues in Europe in the context of the current experience of the Russian-Ukrainian war.

An important group of articles is devoted to the information sphere, more precisely to the analysis of the use of manipulative information technologies as an instrument of influence in election campaigns and as an important factor in the consolidation of authoritarian political regimes. In particular, Maksym Kyyak’s study examines certain aspects of the development of “digital authoritarianism” in the context of the convergence of Russian and Chinese approaches to information manipulation, as well as the export of information practices as a form of modern hybrid aggression.

Together to victory!

Mediaforum Editorial Board

НОВА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СФОРМОВАНА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ – ОСНОВА КОНСОЛІДАЦІЇ І СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розкрито актуальність процесу формування національної ідентичності; охарактеризовано основні етапи її розвитку у роки незалежності України; здійснено спробу проаналізувати та систематизувати погляди науковців на фактори, які впливали на розвиток національної ідентичності на різних етапах; охарактеризовано зміни та зрушення у національній ідентичності, що зумовлені повномасштабним російським вторгненням; розкрито роль утвердження національної ідентичності у процесі забезпечення консолідації та стійкості суспільства. Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі та узагальненні основних тенденцій процесу формування національної ідентичності у роки незалежності України, особливо в період російського повномасштабного вторгнення.

У роботі аналізується еволюція процесу формування нової національної ідентичності в Україні за роки незалежності пройшов певну еволюцію. Значна увага приділяється дослідженню знакових подій, що стали своєрідними каталізаторами змін серпневому путчу та грудневому референдуму 1991 р., Помаранчевій революції, Революції Гідності, агресії Росії 2014 р. та окупації Криму, повномасштабному російському вторгненню 2022 р. Варто підкреслити, що саме повномасштабне російське вторгнення зумовило суттєві/радикальні зміни та зрушення у світобаченні та національній ідентичності українців: посилення суспільної консолідації та прискорення процесу формування політичної нації; зростання рівня більш чіткого усвідомлення власної етнічної ідентичності; зміни в орієнтації на різні моделі культурних традицій; форсовану відмову від «радянського минулого», різкий спад ностальгії за СРСР; підкреслене відмежування від

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри історії України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя; провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. E-mail: adb1958@ukr.net; <https://orcid.org/0009-0000-4697-8555>.

Росії практично у всіх сферах суспільного життя; появу нових героїв та символів, які консолідують суспільство і сприяють формуванню нової національної ідентичності; посилення горизонтальних суспільних зв'язків, що базуються на співробітництві та спільних цінностях; зростання у суспільстві потягу до євро- та євроатлантичної інтеграції та ін. Характерно, що практично кожна з цих змін у світобаченні українців засвідчує посилення єдності, монолітності та цілісності українського народу. Все це означає, що нині в умовах повномасштабного вторгнення в Україну відбувається важливий/визначальний етап у процесі формування нової національної ідентичності, яка має стати потужною основою консолідації та стійкості українського суспільства.

Ключові слова: консолідація, суспільство, держава, громадянське суспільство, історична пам'ять, релігія, мова, нація, національна ідентичність, еліта.

12

**A New National Identity Formed in the Conditions
of the Full-Scale Invasion as the Basis
for the Consolidation and Stability of Ukrainian Society**

The article reveals the relevance of the process of forming national identity; characterizes the main stages of its development during the years of Ukraine's independence; attempts are made to analyze and systematize the views of scientists on the factors that influenced the development of national identity at different stages; characterizes the changes and shifts in national identity caused by the full-scale Russian invasion; reveals the role of national identity affirmation in the process of ensuring the consolidation and stability of society. The scientific novelty of the study lies in the comprehensive analysis and generalization of the main trends in the process of forming national identity during the years of Ukraine's independence, especially during the period of the Russian full-scale invasion. The paper analyzes the evolution of the process of forming a new national identity in Ukraine during the years of independence, which has undergone a certain evolution. Considerable attention is paid to the study of landmark events that became catalysts for change: the August putsch and the December referendum of 1991, the Orange Revolution, the Revolution of Dignity, Russia's aggression in 2014 and the occupation of Crimea, and the full-scale Russian invasion of 2022.

It is worth emphasizing that it was the full-scale Russian invasion that led to significant/radical changes and shifts in the worldview and national

identity of Ukrainians: increased social consolidation and acceleration of the process of forming a political nation; an increase in the level of a clearer awareness of one's own ethnic identity; changes in orientation towards different models of cultural traditions; a forced rejection of the "Soviet past", a sharp decline in nostalgia for the USSR; an emphasized distancing from Russia in almost all spheres of public life; the emergence of new heroes and symbols that consolidate society and contribute to the formation of a new national identity; strengthening of horizontal social ties based on cooperation and common values; growth in society of the desire for Euro- and Euro-Atlantic integration, etc. It is characteristic that practically each of these changes in the worldview of Ukrainians testifies to the strengthening of unity, monolithicity and integrity of the Ukrainian people. All this means that now, in the conditions of a full-scale invasion, an important/definitive stage is taking place in Ukraine in the process of forming a new national identity, which should become a powerful basis for the consolidation and stability of Ukrainian society.

Keywords: consolidation, society, state, civil society, historical memory, religion, language, nation, national identity, elite.

Актуальність дослідження. Важливість вивчення проблеми формування національної ідентичності полягає в тому, що саме вона є стратегічним фактором консолідації країни та соціальної згуртованості, фундаментом обороноздатності та єдності народу, що гарантує безпеку, збереження суверенітету в умовах глобалізації та воєнних загроз. Крім того, чітке визначення та утвердження національної ідентичності сприяє процесу формування стійкої української нації, допомагає зберегти власну унікальність, захистити самостійний культурний простір та забезпечити сталий розвиток держави.

Аналіз результатів наукових досліджень. Вивченням різних аспектів проблеми національної ідентичності займались зарубіжні дослідники, а саме: М. Барретт (Barret M. 1996), Дж. Гатчінсон (Гатчінсон 2000), М. Гібернау (Гібернау 2012), Е. Гобсбаум (Хобсбаум 1998), О. Гнатюк (Гнатюк 2005), Е. Сміт (Сміт 1994), С. Хантінгтон (Хантінгтон 2004) та ін. Вагомий доробок в окресленій проблематиці залишили також вітчизняні вчені. Зокрема, Т. Бевз досліджувала концепт ідентичності на основі аналізу офіційних документів держави, проєктив концепцій загальнонаціональної ідентичності та результатів соціологічних досліджень (Бевз 202). М. Степико вивчав процес формуван-

ня української ідентичності у взаємообумовленості усіх її складників – національного, етнічного, а також ідентичності держави та країни (Степико 2011). О. Картунов приділив значну увагу аналізу етнічних форм існування людства, а також концепціям етнічності, індивідуальної і групової етнічної ідентичності, етнічної стратифікації, етнічної мобілізації (Картунов 1999). М. Козловець проаналізував сучасні західні та вітчизняні теоретико-методологічні підходи до визначення понять «ідентичність» та «ідентифікація», дослідив структуру, форми і механізми конструювання ідентичності (Козловець 2009). В. Кремень та В. Ткаченко (2013) зробили спробу метадисциплінарного дослідження процесу формування національної ідентичності в Україні в умовах глобалізації (Кремень В., Ткаченко В. 2013). Л. Нагорна заклала фундамент розуміння суті і змісту поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі (Нагорна 2002). О. Майборода дослідив парадигму визначення місця етнічності у міжнародній системі (Майборода 2013). О. Рафальський проаналізував феномен національно-державного самовизначення України як цілісне, динамічне суспільно-політичне явище; охарактеризував процес консолідації української політичної нації в умовах воєнно-політичної загрози державному суверенітету та територіальній цілісності (Рафальський 2013). М. Розумний дослідив розвиток національного самовизначення як складний процес самоорганізації спільноти, що стала на шлях модернізації (Розумний, 2016). Ю. Руденко проаналізувала основні шляхи та механізми формування сучасної консолідаційної моделі національної ідентичності в українському суспільстві, охарактеризувала чинники та суб'єкти такого формування (Руденко 2020) та ін.

Метою статті є дослідження процесу еволюції формування національної ідентичності в Україні у роки незалежності; виокремлення та характеристика основних етапів цього процесу; аналіз змін та зрушень у національній ідентичності, що зумовлені повномасштабним російським вторгненням; визначення ролі утвердження нової національної ідентичності у забезпеченні консолідації та стійкості суспільства.

Виклад результатів дослідження. В умовах протидії повномасштабній зовнішній російській агресії, зростає необхідність різновекторного прискорення процесу європейської інтеграції, збільшується потреба швидкої модернізації та реформування країни відповідно до

викликів часу, за цих обставин гостро постає проблема забезпечення стійкості та стабільності державного розвитку. Адекватна відповідь на всі ці виклики часу, потреби та проблеми практично неможлива без формування нової національної ідентичності громадян України, яка є своєрідним підґрунтям забезпечення єдності національних сил та консолідації українського суспільства.

Процес формування нової національної ідентичності після проголошення незалежності України у 1991 р. пройшов/проходить у своєму розвитку три етапи: перший з 1991 р. по 2014; другий з 2014 р. по 2022 р.; третій починаючи з 2022 р. На першому етапі (1991-2014 рр.) ключовими факторами, які суттєво вплинули на процес формування національної ідентичності стали: а) компроміс між політичними силами укладений для проголошення незалежності України у серпні 1991 р.; б) перегляд старих світоглядних орієнтирів, повернення традиційних цінностей національної культури та проникнення принципів і моделей суспільного життя західної цивілізації.

Варто підкреслити, що прийняття Акту проголошення незалежності у серпні 1991 р. не було свідченням перемоги опозиції та поразки консерваторів, воно, по суті, юридично закріпило компроміс, що склався на фінішному відрізку доби перебудови між прагматичною частиною старої партійно-державної номенклатури та лідерами націонал-демократичних сил. Саме він і став наріжним каменем стартового етапу вітчизняного державотворення та процесу формування нової національної ідентичності. Суть цього компромісу полягала в тому, що ідейно-політично він був вигідний націонал-демократам, які у його результаті довели до завершення і реалізації ідеали, багаторічні прагнення та зусилля борців за незалежність України, а от у партійно-державної номенклатури навіть не приховувала свого політико-економічного інтересу – відмежувавшись від Москви, оволодіти економічним потенціалом і ресурсами та спираючись на це повноцінно повернути собі всі важелі влади (Бойко 2021, 105). Втім, досить швидко цей хисткий альянс перетворився на основний камінь спотикання, інструмент не консолідації суспільства, а його роз'єднання, оскільки кожна зі сторін прагнула використати іншу у своїх власних, часто протилежних цілях, що негативно відбивалось на ході формування нової національної ідентичності.

Крім того, на цьому етапі процес становлення нової національної ідентичності ускладнювався тим, що після проголошення незалеж-

ності України дедалі більшої сили і розмаху у духовно-культурному житті суспільства набули три складні, суперечливі та неоднозначні процеси:

1) перегляд, переосмислення та переоцінка донедавна панівних поглядів, орієнтирів, настанов поведінки;

2) повернення традиційних цінностей національної культури, відтворення релігійних та національних форм світосприйняття;

3) проникнення та адаптація на національному ґрунті нової системи цінностей, притаманних духовно-культурному життю західної цивілізації.

Зіткнення цих різновекторних культуро-творчих потоків, з одного боку, фактично створило своєрідну систему координат, в межах якої радикально змінювалася генетична матриця у процесі формування нової національної ідентичності, з іншого – призвело до своєрідного руйнівного вибуху у свідомості як на рівні окремої людини, так і на рівні суспільства.

16

Дослідники назвали цей феномен «культурним шоком у посткомуністичних суспільствах». Його загальними рисами, тією чи іншою мірою притаманними більшості країн перехідного періоду, були ерозія системи соціальної мотивації, зростання стресу, моральної перевтоми, розчарування та невдоволення серед широких верств населення, підвищена конфронтація суспільства і помітна ностальгія за тоталітарним «порядком» (Полунеев, Загоруйко 1994). У результаті на цьому етапі відбувалися лише пошуки векторів національної ідентичності та часткова апробація альтернативних моделей, а не її остаточне формування і утвердження. Лакмусовим папірцем може слугувати Помаранчева революція, яка була своєрідною спробою відмови національно-патріотичних сил від компромісу 1991 р. та «відтіснення від влади ядра старої радянської номенклатури» (Бойко 2007, 33), але так і не змогла реалізувати цього завдання про що переконливо свідчить повернення невдовзі до влади В. Януковича – представника олігархів, що вийшли з номенклатурного середовища радянської доби.

Другий етап (2014-2022 рр.). Ще на початку російсько-української війни у березні 2014 р. філософ С. Дацюк вказав на певну дезорієнтацію в українському суспільстві та діагностував кризу ідентичності, яка була логічним продовженням попереднього періоду. Далі він охарактеризував природу, альтернативну структуру та діалектику

ідентичностей населення України в умовах війни. Фахівець вважає, що російсько-українському конфлікту, що розпочався у 2014 р., зіткнулися три принципово різні ідентичності. Першу він називає національною чи навіть націоналістичною українською ідентичністю. Базовими ідеями світогляду представників цієї ідентичності були: національна організація є основною для поділу території світу на держави; монополія держави зберігається у частині гарантій розвитку культури та мови титульної нації; лише нація може бути основою розвитку громадянського суспільства. До другого варіанту ідентичності С. Дацюк відніс імперську російську ідентичність. На думку науковця, в основі світобачення представників цього напрямку лежали такі основні ідеї: держава тяжіє над націями, що входять до імперії; вона (держава) в ім'я могутності імперії зберігає монополію над розподілом природних копалин між корпораціями та над контролем масової свідомості; лише держава може дарувати свободи громадянському суспільству в тому числі і в тому їх обсязі, в якому вважає за потрібне для блага імперії. Третім варіантом ідентичності характерним для цього періоду С. Дацюк визначив мережеву ідентичність, представники якої не лише брали участь у комунікації соціальних мереж, а й спиралися на них у процесі цілепокладання своєї взаємодії. Основна ідея, що консолідує цю групу полягає в тому, що «знесилений державі і корпораціям, які посилюються, можуть протистояти лише різнорівневі спільноти, що створюються всередині традиційного громадянського суспільства за допомогою, насамперед, телекомунікацій та Інтернету».

Сенс української революції 2013-2014 рр., на думку науковця, полягав у формуванні третьої ідентичності при опорі на першу. Іншими словами структури дедалі міцніючого громадянського суспільства мали стати своєрідним фундаментом нової національної ідентичності. Глибинний зміст російської агресії проти України, як вважає С. Дацюк, полягав у тому, щоб не дати сформуватися третій ідентичності у своєму розвиненому вигляді в Україні, архаїзувати та фашизувати першу ідентичність, змусивши її носіїв до військового зіткнення з більш потужними у військовому та ресурсному плані носіями другої ідентичності (Дацюк 2014).

Характеризуючи другий етап формування нової національної ідентичності в Україні очевидно певною мірою можна погодитися з висновками та оцінкою цього періоду дослідниці В. Поліщук, як ак-

центувала, що ще у 2014 р. після Революції Гідності та анексії Криму почався процес національного переосмислення. Разом з тим вона резонно вказувала, що попри певні позитивні зрушення «українське суспільство залишалося строкатим»: для частини громадян Україна була радше географією, ніж ідеєю; значна частина населення розмовляла російською, вживала російський медіаконтент, не відчувачи при цьому «розриву» з національною приналежністю; історична пам'ять залишалась фрагментованою, розколотою та суперечливою (одна частина суспільства вшановувала бійців УПА, інша – зберігала пам'ять про спільну «перемогу у Великій Вітчизняній війні»); ставлення до Росії було неоднозначним: від байдужості до сентиментальності. Це створювало простір для соціального компромісу, але й робило ідентичність українців гнучкою і частково нестійкою (Поліщук 2025).

Третій етап (починаючи з 2022 р.). Повномасштабна російська агресія кардинально змінила процес формування нової національної ідентичності в Україні. *Ключові зміни та зрушення у національній ідентичності зумовлені повномасштабним російським вторгненням:*

- *Посилення суспільної консолідації та прискорення процесу формування політичної нації.* На думку виконавчого директора КМІС А. Грушецького, «за останні понад 30 років можна говорити про зростання самоусвідомлення як частини української нації», зокрема, якщо на початку 2000-х років лише 40% у першу чергу ідентифікували себе як громадяни України (а значна частина населення мала більш локальну ідентичність – як-от мешканець свого населеного пункту чи регіону), то далі в період до 2014 року середній показник становив 51%, у період до 2022 року – 60%, а на 2024 р. після повномасштабного вторгнення, за даними КМІС, у середньому 80% українців ідентифікували себе як громадяни України (Сприйняття належності до української нації..., 2024). Якщо у 2020 р. тих, хто вважав, що українці потроху долають внутрішні суперечності та рухаються до згуртованої політичної нації було 35%, то у 2024 р. їх частка становила 53%. Натомість за цей час стало менше тих, хто вважає, що суперечності лише поглиблюються і українці йдуть до розколу: у 2020 р. їх було 58%, а у 2024 р. – лише 33% (Як українці бачать майбутнє України..., 2024).

- *Зростання рівня більш чіткого усвідомлення власної етнічної ідентичності.* Якщо, за даними Центру Разумкова, у 2017 р. 74% опи-

таних в Україні вважали, що належать лише до однієї національності, 12% – одразу до двох або кількох національностей, 6% – не відчували належності до жодної національності, а 8% – не визначилися, то у 2024 р., відсоток тих, хто відчував свою приналежність лише до однієї національності, зріс до 84%, а частка тих, відносили себе одразу до двох або кількох національностей, зменшилася до 7%, і практично не змінилася частка тих, хто не відносив себе до жодної національності (5%). Разом з тим, суттєво зменшився відсоток тих, хто не зміг визначитися з власною етнічною належністю (4,5%). Показово, що після російського повномасштабного вторгнення серед етнічних українців у 2024 р. порівняно з 2017 р. частка тих, хто відчував свою приналежність лише до однієї національності, зросла з 77% до 85% (Ідентичність громадян України..., 2024). Варто підкреслити, що основою етнічної ідентичності є закорінені в історичній пам'яті сукупність антропологічних та культурно-символічних ознак (спільність походження, мова, релігія, тер. проживання, традиції, звичаї тощо). І саме вона етнічна ідентичність «створює підґрунтя» для формування ідентичності національної (Нагорна, 2005). Отже, у суспільній свідомості громадян України під впливом російського повномасштабного вторгнення відбувся суттєвий зсув щодо власного не лише етнічного, а й національного самовизначення.

• *Нівелювання регіональних розбіжностей.* Після російської агресії, за даними опитувань КМІС, у 2022-2024 роках у середньому 82% жителів Центру, 80% жителів Півдня, 80% жителів Заходу, і 77% жителів Сходу вважали себе в першу чергу громадянами України. Характерно, що в цей період у середньому 81% українськомовних і 75% російськомовних респондентів ідентифікували себе в першу чергу як громадяни України (Сприйняття належності до української нації..., 2024).

• *Суттєві зміни в орієнтації на різні моделі культурних традицій.* За даними Центру Разумкова, якщо у 2006 р частка тих, хто відносив себе до української культурної традиції становила 56%, то 2024 р. вона зросла до 76%). За цей же час з 7% до 14% зріс відсоток тих, хто відніс себе до загальноєвропейської культурної традиції, і знизилася частки тих, хто відносить себе до російської (з 11% до 0,5%) та радянської (з 16% до 4%) культурних традицій. Характерно і показово, по-перше, що зростання числа тих, хто відносить себе до української культурної традиції, відбулося у всіх регіонах, але най-

більшою мірою – у Південному і Східному. У Південному регіоні їх частка зростає з 50% до 73%, а у Східному – з 46% до 64%, що цілком очевидно пов'язане з російськи повномасштабним вторгненням. По-друге, що помітне зростання віднесення себе до української культурної традиції відбулося за рахунок російськомовного населення (тих, хто вдома переважно говорить російською мовою) – з 29% до 43%, тоді як серед україномовних цей показник на статистично значущому рівні практично не змінився (відповідно 80% і 81%) (Ідентичність громадян України..., 2024).

• *Форсована відмова від «радянського минулого», різкий спад ностальгії за СРСР.* За даними опитувань Центру Разумкова та Фонду «Демократичні ініціативи Ім. І. Кучеріва», у 2024 р. порівняно з 2017 р. частка тих, хто відповів, що хотів би, щоб зараз відновилися порядки часів СРСР, зменшилася з 21% до 9%, і з 63% до 78% зріс відсоток тих, хто не бажав би такого розвитку подій. Крім того, якщо у 2017 р. 59% опитаних громадян України вважали, що розвал СРСР був не лише закономірною, але й прогресивною історичною подією, то у 2024 р. – вже 69%. А от що ця подія була історичною катастрофою у 2017 р. були переконані 27% респондентів, то у 2024 р. – лише 12% (Ідентичність громадян України..., 2024). Характерно, що майже 53% опитаних українців у грудні 2022 р. зазначили, що для них стимулом переосмислити радянського минулого став саме напад Росії на Україну (Засудження СРСР..., 2023).

• *Підкреслене відмежування від Росії практично у всіх сферах суспільного життя.* За даними опитувань КМІС, у лютому 2014 року 78% українців добре ставилися до Росії і лише 13% – погано. Після окупації Криму відбулося значне зниження частки тих, хто добре ставиться до Росії, аж до 30% у 2015 р. з певними коливаннями цей показник протримався фактично до повномасштабного вторгнення 2022 р. і напередодні, у лютому, 34% українців добре ставилися до Росії, погано – 50%. Вже після вторгнення абсолютна більшість українців стабільно почала погано ставитися до Росії. Станом на кінець 2024 р. 93% українців погано ставились до Росії і лише 3% – добре (Ставлення українців до Росії..., 2024). У 2022-2024 рр., абсолютна більшість громадян України незалежно від регіонального розташування і мови вживання чітко усвідомила Росію як ворога: 96% на Заході, 93% у Центрі, 90% на Півдні, 88% на Сході, 96% україномовних українців і 80% російськомовних українців засвідчили своє

погане ставлення до Росії (Сприйняття належності до української нації..., 2024).

Після повномасштабного вторгнення відбулися радикальні зміни з однією з ключових міфологем СРСР та сучасної Росії щодо «братерства російського та українського народів». Якщо із судженням «українці і росіяни завжди були і залишаються братніми народами» у 2017р. погоджувалися 27% опитаних українців, то у 2024 р. – лише 3%. Істотно за цей час зросла частка тих, хто дотримується думки, що українці і росіяни ніколи не були братніми народами з 16% до 44%. Характерно і показово, що після російських атак і штурмів у Східному та Південному регіонах України у місцевого населення відбулись кардинальні зрушення у світобаченні. Зокрема, якщо у 2017 р. 52% мешканців Сходу вважали, що «українці і росіяни завжди були і залишаються братніми народами», то у 2024 р. цю точку зору тут поділяли лише 7%. Аналогічні процеси відбулися і у Південному регіоні, де частка тих, хто так вважає, зменшилася з 45% до 7% (Ідентичність громадян України..., 2024).

- *Помітна активізація переходу на українську мову у повсякденному житті.* За даними опитувань КМІС, якщо 2020 р. частка тих, хто спілкується українською мовою була 52%, то у 2025 р. вона зросла до 63%. Водночас з 25% до 13% стало менше тих, хто спілкується російською мовою. Частка тих, хто спілкується обома мовами, практично не змінилася – 18% у 2020 році і 19% у 2025 р. (Ставлення до викладання російської мови..., 2025). Отже, мова фактично перетворилась на своєрідний маркер «свій-чужий», стала особистим актом спротиву, відповіддю на російську агресію.

- *Розмежування у церковній сфері, зменшення підтримки* громадянами Української Православної Церкви Московського Патріархату в Україні, оскільки вона не вийшла з під впливу Російської церкви, яка виступає одним з інструментів зовнішньої політики країни-агресора, намагаючись насаджувати тут «православно-імперський імператив». Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну відбулися помітні зміни у релігійних настроях українського населення. Зокрема, суттєво зменшилась кількість тих, хто відносить себе до вірних УПЦ Московського патріархату. З даними Центру Разумкова, їх частка зменшилася з 13% у 2021 р. до 5,5% у 2024 р (Українське суспільство, держава і церква під час війни..., 2024, 6). За результатами опитування КМІС у 2024 р. 83% українців вважали, що держава в

тій чи іншій мірі має втрутитися в діяльність УПЦ (МП) (у і 2022 р. таких було 78%,). Зокрема, 63% були переконані, що ця Церква має бути повністю забороненою в Україні (у 2022 р. – 54%) (Якою має бути політика влади..., 2024).

• *Поява нових героїв та символів, які консолідують суспільство* і сприяють формуванню нової національної ідентичності (бійці ЗСУ, волонтери, медики, рятувальники, енергетики фактично стали новими символами ідентичності; образ жінки-захисниці став потужним фактором руйнування гендерних стереотипів). Достатньо сказати, що за даними опитувань КМІС довіра до ЗСУ в 2024 р. становила 92%, а до волонтерів – 81% тобто була стабільно дуже високою. У ході війни в менталітеті українців дуже швидко відбулись радикальні зміни по лінії «жертва – борець – герой». У результаті українці більше не бачать себе жертвами – вони сприймають і відчувають себе бійцями, здатними до героїчних вчинків. Образи бійців-героїв стали частиною історичної пам'яті, а через неї – і колективної ідентичності.

22

— • *Посилення горизонтальних суспільних зв'язків, які базуються на співробітництві та спільних цінностях* (швидке розширення волонтерського руху; розвиток різного роду ініціатив допомоги для військових і цивільних; поширення різних зборів на допомогу ЗСУ, переселенцям; створення хабів та цифрових платформ з метою організації інформаційного простору (онлайн або офлайн), що об'єднує людей, ресурси та ідеї для соціальної згуртованості; встановлення нових горизонтальних зв'язків між внутрішньо переміщеними особами та місцевим населенням та ін.). Соціологи назвали цей феномен “народженням горизонтальної держави”: коли результати взаємодії і зв'язків між людьми виявляються ефективнішими за дії офіційних інституцій. Така модель суспільної організації передбачає децентралізацію, прозорість процесів прийняття рішень та високий рівень залучення громадян, активну участь громадянського суспільства та взаємодію органів влади без чіткої вертикалі підпорядкування. Дуже точно охарактеризувала природу горизонтальних зв'язків на прикладі волонтерства Л. Пильгун: «Волонтерська діяльність вибудовується на горизонтальних зв'язках без посилання на організацію, посаду чи документ. Людина добровільно бере на себе зобов'язання й отримує кредит довіри від спільноти» (Пильгун 2024). Сама природа горизонтальних зв'язків дає можливість суспільству швидше та ефективніше

реагувати на виклики, особливо в умовах війни, гранично зменшуючи залежність від централізованих структур.

• *Амбівалентний вплив колективних травм та стресових ситуацій на суспільну свідомість* (загибель близьких, перебування на окупованій території, переживання бомбардувань, руйнувань осель, тривоги, втрат, евакуацій, розлук та інше.). За даними опитувань КМІС, у 2024 р. майже 40% населення України зазнали бомбардування і обстріли, 30% витримали розлуку з близькими. Більше чверті опитаних (26%) пережили смерть близьких у 2024 р. Після початку повномасштабної війни у суспільстві відбулося драматичне зростання рівня стресів, якщо 2019 р. 49% респондентів не переживали жодного стресу, то у 2022 р. їх кількість зменшилося до 13%, а у 2023 р. до 8%. Створення стресових ситуацій за розрахунком ворога націлене на деморалізацію суспільства, з іншого боку, спільне переживання населенням України стресів та колективних травм його консолідують, посилюють таку рису колективної ідентичності як незламність. Фактично цю ж думку підтверджує і В. Паніотто, який акцентує: «Стрес може бути позитивним і мобілізувати людину, а може бути негативним і спричиняти фізичне чи психологічне виснаження, депресію... Високий рівень переживання стресових ситуацій не означає, що українці готові скласти руки, а все одно попри всі складнощі демонструють волю продовжувати боротьбу» (Стресові ситуації у житті українців..., 2025). Своєрідний баланс стресів і сподівань на краще у настроях українців демонструють опитування 2025 р. здійснені Фондом «Демократичні ініціативи ім. І. Кучеріва» у ході яких фахівці дійшли висновку, що домінуючими почуттями серед респондентів, коли вони думають про майбутнє України, є надія (58%), тривога (43%) і оптимізм (28%) (День Незалежності..., 2025).

• *Зниження у суспільстві патерналістських очікувань.* За даними дані Центру Разумкова, у 2025 р. порівняно з 2013 р. суттєво зменшився відсоток громадян, які вважали, що держава повинна нести повну відповідальність за забезпечення кожної людини усім необхідним (з 42% до 29%) і збільшилась частка тих, хто переконаний, що держава зобов'язана забезпечити людям однакові «правила гри» у житті, а далі сама людина має нести відповідальність за те, як вона ці шанси використовує (з 51% до 63%) (Підтримка громадянами України..., 2026).

• *Збереження та розвиток національної ідентичності діаспорою.* Під тиском російського повномасштабного вторгнення мільйони українців змушені були виїхати за кордон. Цей процес суттєво ускладнив процес консолідації українського суспільства та формування нової національної ідентичності. Разом з тим, на думку фахівців це «не розмило ідентичність» оскільки значна частина закордонної української діаспори, з одного боку, енергійно включилась у протидію російській агресії стала активною частиною спротиву (лобіювала українські інтереси, забезпечувала підтримку України, брала участь у протестах, зборах, дипломатичному тиску на місцеві уряди), з іншого – підтримувала власну національну ідентичність шляхом створення культурних хабів, виставок, шкіл української мови; збереження мовної та культурної ідентичності для дітей.

24

• *Посилення у суспільстві потягу до євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції.* За даними Центру Разумкова, у 2025 р. вступ України до Європейського Союзу підтримували 75% усіх опитаних, виступали проти – 11%. Характерно, що перед початком повномасштабної війни, у листопаді–грудні 2021 р., ідею вступу до ЄС підтримували 56% опитаних, а були проти — відповідно 26%. За результатами цього ж опитування у 2025 р. вступ України до НАТО підтримали 63% опитаних, проти відповідно 21%. Показово, що перед початком повномасштабного вторгнення, у листопаді–грудні 2021 р. вступ до НАТО підтримували 48%, а були проти – 33% (Підтримка громадянами України..., 2026).

• *Інтенсифікація настроїв чітко вираженого тяжіння до європейської ідентичності.* Соціологічні дані Центру Разумкова засвідчують, що найбільше зростання відчуття європейцями в українців відбулося після початку російської агресії 2014 р. та після того, як у травні 2017 року була підписана угода про безвізовий режим з ЄС – між груднем 2015 р. і груднем 2017 р. (з 29% до 40%). Після повномасштабного вторгнення Росії та прийняття європейськими країнами біженців з України, частка тих хто відчував себе європейцями зросла ще більше і у 2023–2025 роках перебувала на рівні 49–51% (Підтримка громадянами України..., 2026). І хоча фахівці Центру акцентують, що відповіді респондентів на запитання: «Чи відчуваєте Ви себе європейцем?» – це не стільки про самооцінку ідентичності, скільки про оцінку можливостей наближення чи входження до євро-

пейської спільноти, вектор відходу від російської ідентичності проглядається досить чітко.

• *Зростання кількості прихильників незалежності і демократичного устрою України та готовність їх захищати зі зброєю в руках.* Національна ідентичність базується на підтримці та відстоюванні власної самобутності та окремішності на основі дотримання притаманних їй базових цінностей і традицій, готовності до спротиву, віри в перемогу та захисті незалежності. За даними КМІС, станом на лютий 2013 року (тобто майже за рік до Революції Гідності) абсолютна більшість українців – 81% – виступили за Незалежність України а були схильні до об'єднання з Росією – 16%. Після російського повномасштабного вторгнення у 2024 р. частка тих, хто підтримує Незалежність становила 87% , а відсоток тих, хто бажав об'єднання з Росією впала до 0.3% (Динаміка ставлення українців до Незалежності..., 2024). Відповідно до опитувань Центру Разумкова, після початку повномасштабного російського вторгнення порівняно з довоєнним періодом зросла частка громадян, які надавали перевагу демократії як найбільш бажаній моделі державного устрою для України. Зокрема, якщо у 2021 р. ця частка становила 54%, то у 2025 р. вже 66% (Підтримка громадянами України..., 2026). За даними КМІС, 54% серед усіх дорослих чоловіків і жінок, які зараз не проходять військову службу, готові у разі необхідності приєднатися до Сил оборони і зі зброєю в руках захищати Україну (серед чоловіків – 63%, серед жінок – 46%). Для порівняння: за даними аналітиків Gallup у 2023 р., у Польщі готовність воювати за свою країну висловилися 45%, у США – 41%, у Великій Британії – 33%, у Новій Зеландії – 23%, а у країнах ЄС – 32% (Скільки українців готові стати до зброї..., 2025).

Ще у 2011 р. А. Сенченко зазначала, що на теренах України формується «нова національна ідентичність», в основу якої має бути покладено здатність до усвідомлення національних матеріальних інтересів і до пошуку найбільш ефективних шляхів та засобів їх реалізації. Далі дослідниця підкреслила, що «українська поліетнічна нація може постати, самоусвідомитися і самоствердитися як нація людей, які різного роду цивілізаційні та етнічні сентименти підпорядковують завданням фізичного виживання (виділено – О.Б.), розвитку продуктивних сил, створення конкурентоспроможної продукції» (Санченко 2011, 284). Ці твердження набувають особливого значення в умовах російського повномасштабного вторгнення. Дуже

точно і лаконічно окреслила характерні риси та базові принципи нової української ідентичності В. Поліщук: «Сьогодні бути українцем — це: не паспорт, а вибір; не лише мова, а цінності; не лише прапор, а дії» (Поліщук 2025).

Висновки. Отже процес формування нової національної ідентичності в Україні за роки незалежності пройшов певну еволюцію. Знаковими подіями, своєрідними каталізаторами змін на цьому шляху стали грудневий референдум 1991 р., Помаранчева революція, Революція Гідності, агресія Росії 2014 р. та окупація Криму, повномасштабне російське вторгнення 2022 р. Варто підкреслити, що саме повномасштабне російське вторгнення зумовило суттєві/радикальні зміни та зрушення у світобаченні та національній ідентичності українців: посилення суспільної консолідації та прискорення процесу формування політичної нації; зростання рівня більш чіткого усвідомлення власної етнічної ідентичності; нівелювання регіональних розбіжностей; зміни в орієнтації на різні моделі культурних традицій; форсовану відмову від «радянського минулого», різкий спад ностальгії за СРСР; підкреслене відмежування від Росії практично у всіх сферах суспільного життя; помітну активізацію переходу на українську мову у повсякденному житті; розмежування у церковній сфері, зменшення підтримки громадянами Української Православної Церкви Московського Патріархату; появу нових героїв та символів, які консолідують суспільство і сприяють формуванню нової національної ідентичності; посилення горизонтальних суспільних зв'язків, які базуються на співробітництві та спільних цінностях; амбівалентний вплив колективних травм та стресових ситуацій на суспільну свідомість; зниження у суспільстві патерналістських очікувань; збереження та розвиток національної ідентичності діаспорою; посилення у суспільстві потягу до євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції; інтенсифікацію настроїв чітко вираженого тяжіння до європейської ідентичності; зростання прихильників незалежності і демократичного устрою України та готовність їх захищати зі зброєю в руках. Характерно, що практично кожна з цих змін у світобаченні українців засвідчує посилення єдності, монолітності та цілісності українського народу. Все це означає, що нині в умовах повномасштабного вторгнення в Україні відбувається важливий/визначальний етап у процесі формування нової національної ідентичності, яка має стати потужною основою консолідації та стійкості українського

суспільства. Водночас ряд проблем процесу формування нової національної ідентичності в Україні у сучасних умовах вимагає подальшого наукового осмислення: а) оскільки російсько-українська війна продовжується, то залишається актуальною проблема вивчення результатів її різновекторних дій на суспільну свідомість та розвиток суспільних процесів в цілому; б) перспективною темою також є подальші дослідження довгострокових наслідків впливу «воєнного нарративу» на соціальну пам'ять, як фактору, що суттєво відбивається на дії механізмів інтеграції та консолідації української нації.

References:

1. Bezv T. A. (2021). Kontseptualizatsiia identychnosti ukrainstva v ofitsiinomu diskursi. (S. 31-46). Ukrainoznavstvo, 4 (81). (In Ukrainian). [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(81\).2021.247774](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(81).2021.247774)
2. Boiko O.D. (2007). Zavershennia nezavershenoi revoliutsii? V U kolorakh „pomaranchevoi revoliutsii” (25 – 34). Kyiv.: TOV UVPK „Eks ob”. (In Ukrainian).
3. Boiko O.D. (2021). 30 rokiv nezalezhnosti Ukrainy. Vid 18 serpnia 1991 r. do 31 hrudnia 1991 r. (T.2). Kharkiv: Vyd-vo «Folio». (In Ukrainian).
4. Hatchinson Dzh. (2000). Shcho take etnichnist? Natsionalizm. Antolohiia. (s. 468–477). Kyiv : Smoloskyp. (In Ukrainian).
5. Hibernau M. (2012). Identychnist natsii. Kyiv : Tempora. (In Ukrainian).
6. Hnatiuk O. (2005). Proshchannia z imperiieiu: Ukrainski dyskusii pro identychnist.= Kyiv: Krytyka. (In Ukrainian).
7. Datsiuk S. (2014, Berezen 12) Voina ydentychnostei v Ukraine y v Rossyy. (In Ukrainian). <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/53202f9d94ca6/>
8. Den Nezalezhnosti: zavershennia viiny ta maibutnie Ukrainy (2025, Serpen 25). (In Ukrainian). <https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-zavershennya-viyni-ta-maybutne-ukraini>
9. Dynamika stavlennia ukraintsiv do Nezalezhnosti ta do sviata Nezalezhnosti (2013-2024 roky). Presreliz pidhotuvaly Volodymyr Paniotto ta Anton Hrushetskyi(2024, Serpen 23). (In Ukrainian). <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1427&page=1>
10. Zasudzhennia SRSR, derusyfikatsiia, Maidan – yak zminiuietsia stavlennia ukraintsiv do polityky natsionalnoi pamiaty na tli rosiiskoi ahresii

(2023, Sichen 20). (In Ukrainian). https://dif.org.ua/article/zasudzhennya-srsr-derusifikatsiya-maydan-yak-zminyuetsya-stavlennya-ukraintsiv-dopolitiki-natsionalnoi-pamyati-na-tli-rosiyskoi-agresii#_Toc125113320

11. Identychnist hromadian Ukrainy: tendentsii zmin (cherven 2024 r.) (2024, Lypen 24). (In Ukrainian). <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>

12. Kartunov O.V. (1999). Vstup do etnopolitohii: Naukovo-navchalnyi posibnyk. Kyiv: In-t ekonomiky, upravlinnia ta hospodarskoho prava. (In Ukrainian).

13. Kozlovets M. A. (2009). Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklykyhlobalizatsii. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDUim. I. Franka. (In Ukrainian).

14. Kremen V., Tkachenko V. (2013). Ukraina: identychnist u dobu hlobalizatsii (nacherky metadystyplinarnoho doslidzhennia). Kyiv : T-vo «Znannia» Ukrainy. (In Ukrainian).

28

—

15. Maiboroda O.M. (2013). Etnichnist u mizhnarodnii systemi. Kyiv: IPIEND im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy. (In Ukrainian).

16. Nahorna L.P. (2005). Identychnist etnichna. V Entsyklopediia istorii Ukrainy (T. 3). K.: V-vo «Naukova dumka». (In Ukrainian). http://www.history.org.ua/?termin=Identychnist_etnichna

17. Nahorna, L. P. (2002). Natsionalna identychnist v Ukraini. Kyiv: IPIEND. (In Ukrainian).

18. Pylhun L. (2024) Samoorhanizatsiia efektyvnisha za vladu. Shcho vyiavlylo doslidzhennia povedinky ukraintsiv pid chas viiny. (In Ukrainian). <https://np-resilience.com.ua/articles/samoorhanizatsiia-efektyvnisha-za-vladu-shcho-vyiavlylo-doslidzhennia-povedinky-ukraintsiv-pid-chas-vijny/>

19. Pidtrymka hromadianamy Ukrainy demokratychnykh tsinnosti, otsinka rivnia demokratii v kraini. Bachennia maibutnoho Ukrainy, zovnishnopolitychni oriantatsii hromadian (lystopad 2025 r.) (In Ukrainian). (2026, Liutyi 24) <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidtrymka-gromadianamy-ukrainy-demokratychnykh-tsinnosti-otsinka-rivnia-demokratii-v-kraini-bachennia-maibutnogo-ukrainy-zovnishnopolitychni-oriantatsii-gromadian-lystopad-2025r>

20. Polishchuk V. Sotsialni naslidky viiny: yak zminylasia identychnist ukraintsiv pislia 2022 roku (2025, Cherven 10). (In Ukrainian). <https://usp->

ltd.org/sotsialni-naslidky-vijny-iak-zminylasia-identychnist-ukraintsiv-pislia-2022-roku/

21. Polunieiev Yu., Zahoruiko Yu. (1994). Kulturnyi shok u postkomunistychnykh suspilstvakh u period rynkovoï transformatsii (perspektyva Ukrainy). Suchasnist, № 10. S.78-91. (In Ukrainian).

22. Rafalskyi I.O. (2016). Natsionalno-derzhavne samovyznachennia Ukrainy: vnutrishni chynnyky ta zovnishni vplyvy. Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. (In Ukrainian).

23. Rozumnyi M. M. (2016). Vyklyky natsionalnoho samovyznachennia. Kyiv : NISD.

24. Rudenko Yu.Iu. (2020). Konsolidatsiina model natsionalnoi identychnosti: vid teorii suverenitetu do teorii politychnoi modernizatsii. Kyiv: «Vydavnytstvo Liudmyla». (In Ukrainian).

25. Sanchenko A. (2011). Vplyv protsesu utverdzhennia natsionalnoi identychnosti na derzhavotvorennia v Ukraini. Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. (s. 280-290). (In Ukrainian). <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJR-0001118889>

26. Skilky ukraintsiv hotovi staty do zbroi u razi potreby – opytuvannia (2025, Veresen 16). (In Ukrainian). <https://pravdatutnews.com/society/2025/09/16/65797-skilky-ukrayinciv-gotovi-staty-do-zbroyi-u-razi-potreby>

27. Smit E. (1994). Natsionalna identychnist Kyiv: «Osnovy». (In Ukrainian).

28. Spryiniattia nalezhnosti do ukraïnskoï natsii. Presreliz pidhotovlenyi vykonavchym dyrektorom KMIS Antonom Hrushetskym (2024, Hruden 10). (In Ukrainian). <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1458&page=1>

29. Stavlennia do vykladannia rosiïskoï movy v ukraïnskomovnykh shkolakh. Presreliz pidhotovlenyi vykonavchym dyrektorom KMIS Antonom Hrushetskym (2025, Kviten 29). (In Ukrainian). <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1513&page=12>

30. Stavlennia ukraïntsiv do Rosii i rosiian. Presreliz pidhotovlenyi vykonavchym dyrektorom KMIS Antonom Hrushetskym (2024, Lystopad 7). (In Ukrainian). <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1446&page=19>

31. Stepyko M. T. (2011). Ukraïnska identychnist: fenomen i zasady formuvannia. Kyiv :NISD. (In Ukrainian).

32. Stresovi situatsii u zhytti ukrainsiv. Presreliz pidhotuvav Volodymyr Paniotto (2025, Sichen 31). (In Ukrainian). <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1472&page=16>

33. Ukrainske suspilstvo, derzhava i tserkva pid chas viiny. Tserkovno-relihiina situatsiia v Ukraini–2024 (informatsiini materialy). (2024). Kyiv: Tsentr Razumkova.

34. Khantynhton S. (2004). Kto my? Vyzovy amerykanskoï natsyonalnoi ydentychnosti. M. : OOO «Yzdatelstvo AST» : OOO «Tranzyt knyha».

35. Khobsbaum E. (1998). Natsyy y natsyonalizm posle 1780 hoda. SPb. : Aleteia.

36. Yak ukrainsi bachat maibutnie Ukrainy i chy ydut ukrainsi do yednannia. Presreliz pidhotovlenyi vykonavchym dyrektorom KMIS Antonom Hrushetskym (2024, Hruden 30). (In Ukrainian). <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1463>

30 — 37. Yakoiu maie buty polityka vlady ta dovira do Ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy (moskovskoho patriarkhatu). Presreliz pidhotovlenyi vykonavchym dyrektorom KMIS Antonom Hrushetskym (2024, Traven 7). (In Ukrainian). <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1404&page=1>

38. Barret M. (1996) English Childrens Acquisition of a European Identity. Changing European Identities: SocialPsychological Analyses of Social Change. P.145-172.

IDENTITY IN THE CONTEXT OF THE POSTCOLONIAL EXPERIENCE

The article provides a theoretical and conceptual analysis of identity in the context of postcolonial experience as a complex, dynamic and multi-level social process. It argues that postcoloniality should not be perceived as a completed historical phase but rather as a long-term structural condition shaping modes of self-reflection, symbolic self-definition, and political subjectivity in societies formerly subjected to imperial domination. Particular attention is paid to the mechanisms of internalized colonial narratives, as well as to the role of language, collective memory, and social trauma in the formation of identity configurations. Identity is conceptualized not as a fixed essence but as an ongoing process of negotiation between competing national, imperial, and global narratives. Using the Ukrainian case as an analytical lens, the article demonstrates that postcolonial societies are capable of generating their own modernization and symbolic projects without merely reproducing external models. The study substantiates the claim that Ukrainian national identity constitutes a theoretically significant and empirically representative case for the global intellectual debate on multiple modernities, the limits of universalism, and alternative trajectories of social development.

Keywords: *identity, postcolonial experience, collective memory, social trauma, decolonization, Ukrainian case.*

Ідентичність у контексті постколоніального досвіду

У статті здійснено теоретико-концептуальний аналіз ідентичності в контексті постколоніального досвіду як складного, динамічного та багаторівневого соціального процесу. Обґрунтовано тезу про те, що постколоніальність не є завершеним історичним етапом, а

¹ Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the State Scientific Institution “Encyclopedic Publishing House” (Ukraine). E-mail: akyrydon@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4375-5350>.

² Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of International Relations and Strategic Studies of the National Aviation University, Professor of the University of Rzeszów (Republic of Poland). E-mail: kattis@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-3053-6530>.

постає тривалим структурним станом, який визначає способи само-рефлексії, символічного самовизначення та політичної суб'єктності суспільств, що перебували в умовах імперського домінування. Особливу увагу приділено аналізу механізмів інтеріоризації колоніальних наративів, ролі мови, колективної пам'яті та соціальної травми у формуванні ідентичнісних конфігурацій. Ідентичність розглядається не як стабільна сутність, а як процес постійних переговорів між конкуруючими наративами – національними, імперськими та глобальними. На прикладі українського кейсу показано, що постколоніальні суспільства здатні продукувати власні модернізаційні та символічні проекти, які не зводяться до копіювання зовнішніх моделей. Доводиться, що українська національна ідентичність є теоретично репрезентативним матеріалом для глобальної інтелектуальної дискусії про множинність модерностей, межі універсалізму та альтернативні шляхи соціального розвитку.

32

Ключові слова: ідентичність, постколоніальний досвід, колективна пам'ять, соціальна травма, деколонізація, український кейс.

Statement of the scientific problem. The problem of identity in the context of postcolonial experience belongs to the key interdisciplinary areas of modern socio-humanitarian research, combining the analytical resources of social philosophy, sociology, history, cultural studies and political theory. In the 21st century, it acquires particular relevance in the context of the transformation of the world order, the crisis of liberal universalism, the delegitimization of Eurocentric modernization models and the return of asymmetrical relations of dominance in new, often hybrid forms. Under these conditions, postcoloniality increasingly appears not as a historically completed stage, but as a long-term structural state that affects the ways of self-reflection, symbolic self-determination and political subjectivity of societies that were or are in the zone of imperial influence.

Identity in the postcolonial context cannot be considered as a stable, homogeneous or linearly evolutionary construct. It is formed in a field of constant tension between external normative narratives inherited from colonial hierarchies and internal experiences of historical trauma, cultural fragmentation and symbolic dependence. As Stuart Hall has noted, identity in postcolonial societies is more a “position” and a “process of becoming” than a fixed entity (Hall, 1996). In this sense, it emerges as the result

of continuous negotiations between the past and the present, the local and the global, memory and forgetting.

The research problem is to identify the mechanisms of identity formation and transformation under conditions of postcolonial asymmetry, when social actors are forced to construct self-images in a situation of structural inequality of access to symbolic capital, knowledge and the right to interpret their own history. It is not only about the decolonization of political institutions or the formal acquisition of sovereignty, but above all about the decolonization of consciousness, language, collective memory and symbolic space, which, according to Frantz Fanon, is the most prolonged and painful dimension of the postcolonial transition (Fanon, 1963).

The problems of postcolonialism, postcolonial identity, and identity in the context of modern globalization processes constitute a relevant scientific research field. Of particular theoretical and applied importance are the works of Western scholars Anthony Smith, Anthony Giddens, Zygmunt Bauman, Samuel Huntington, Montserrat Guibernau, Francis Fukuyama (Giddens, 1991; Smith, 1995; Bauman, 2000; Huntington, 2004; Guibernau, 2007; Fukuyama, 2018), and others. Ukrainian scholars pay considerable attention to issues of identity and historical memory, in particular through the prism of regionalism, borderlands, socio-cultural transformations, and research in the context of memory studies (Stepiko, 2011; Nagorna, 2011, 2012; Shapoval, 2013; Troyan, 2014; Kyrydon, 2016; Hrabovska, 2024; Vermenych, 2025; Troyan & Rumak, 2025, etc.). They consider national identity not as a given, but as a socio-cultural construct that is formed under the influence of historical experience, memory, and symbols. Researchers emphasize that the territorial Ukrainian identity is a component of the national one, especially in border areas that have a unique historical experience. Their works also emphasize that historical memory (what society remembers or wants to remember) directly influences the formation of national identity.

The aim of the study is a conceptual analysis of identity as a complex, multi-level and conflictual process in the context of postcolonial experience with a special emphasis on the Ukrainian case as empirically and theoretically representative for a broader global discourse. The Ukrainian experience allows us to combine the analysis of internalized colonial narratives, language and cultural politics, traumatic memory and contemporary processes of political mobilization. The methodological basis of the work is the approaches of postcolonial studies (Said, 1978; Spivak, 1988),

historical sociology, social philosophy of identity and research on collective memory and trauma. The theoretical significance of the research lies in deepening the understanding of identity as a procedural, open and internally contradictory construction, while the practical significance lies in the possibility of applying the obtained conclusions to the analysis of contemporary political, cultural and social transformations in postcolonial and post-imperial societies.

Presentation of the main material. *Postcolonial research perspective.*

The postcolonial research perspective emerged as a critical direction in the humanities and social sciences in the second half of the twentieth century in response to the limitations of classical modernization and Eurocentric models of explanation of historical and social development. Its key task was to reveal the hidden structures of power, knowledge and symbolic dominance that continue to operate after the formal end of colonial rule. In this sense, postcolonial studies are not exclusively an analysis of the colonial past, but rather a tool for critical understanding of the present. The approach proposed by Edward Said in his work *Orientalism* was fundamental for the formation of postcolonial theory, where the author showed that the West produced systematized knowledge about the «East» as the Other, thereby legitimizing political and cultural dominance (Said, 1978). Said emphasized that *Orientalism* is not simply a set of misconceptions, but a “discursive formation” closely linked to institutional power. This approach laid the foundation for the analysis of knowledge as a form of symbolic violence.

The further development of the postcolonial perspective is associated with the names of Gomi Bhagha and Gayatri Chakravorty Spivak. Bhabha proposed the concepts of “hybridity”, “mimicry” and “third space”, which allow us to go beyond the binary opposition “colonizer - colonized” (Bhabha, 1994). In his opinion, colonial discourse is never holistic and stable, but is constantly undermined by ambivalence and practices of cultural recoding. In this sense, postcoloniality appears as a space of unstable identities and open semantic configurations.

Spivak, in turn, radicalized postcolonial criticism by raising the question of the possibility of a “subaltern” voice within the conditions of dominant discourses (Spivak, 1988). Her famous thesis “can the subaltern speak?” points to the structural impossibility of fully representing marginalized groups within Western epistemological frameworks. Thus, the postcolonial perspective turns into a self-reflexive project aimed not only

at critiquing the object of research, but also at critiquing its own analytical tools. An important feature of the postcolonial research perspective is its interdisciplinary nature. It actively integrates the work of history, sociology, cultural studies, anthropology, and political theory. Dipesh Chakrabarty, in particular, called for the “provincialization of Europe,” that is, the rejection of the interpretation of the European experience as a universal norm of historical development (Chakrabarty, 2007). This is not a denial of modernity as such, but rather an acknowledgement of the multiplicity of modernities and alternative trajectories of social development.

In contemporary research, the postcolonial perspective is increasingly being applied to the analysis of societies that do not fit into the classical model of overseas colonialism. This applies, in particular, to the imperial and post-imperial spaces of Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia. In such cases, the postcolonial approach allows us to identify mechanisms of cultural assimilation, symbolic hierarchization and internal colonization that have long remained outside the attention of mainstream theory (Tlostanova, 2017).

Thus, the postcolonial research perspective is not only a separate theoretical direction, but rather a critical lens that allows us to problematize established ideas about knowledge, history and identity. Its heuristic potential lies in its ability to combine analysis of the past with criticism of contemporary forms of domination, opening up space for a more pluralistic and reflexive vision of social reality.

Identity as a dynamic and multi-level process. In contemporary socio-humanitarian studies, identity is increasingly treated as a fixed, essentialist characteristic of an individual or community. Instead, it is understood as a dynamic, open-ended, and contextually determined process that is shaped by the interaction of social actors with symbolic structures, institutional practices, and historical narratives. This approach is a reaction to the crisis of classical modernization theories that viewed identity as derived from linear social development and unified models of nation-building. As Stuart Hall notes, identity “is not something that is already complete, but rather something that is constantly in the process of becoming” (Hall, 1996, p. 4). It is not formed outside of history, but within specific discursive fields where memory, power, and representation play a defining role. In this sense, identity is more of a “positioning” than an entity, which gives rise to its internal multiplicity and potential conflict.

The multilevel nature of identity is manifested in the interaction of individual, collective and macrosocial dimensions. At the individual level, it is associated with processes of self-awareness and biographical reflection, at the collective level with the formation of shared symbols, myths and narratives, and at the institutional level with identity policies, educational canons and official models of historical memory. Anthony Giddens emphasizes that in the conditions of late modernity, identity becomes a “reflexive project” that individuals and communities are forced to constantly rethink (Giddens, 1991).

36

—

In the postcolonial context, the multilevel nature of identity is complicated by the influence of historically entrenched asymmetries of power and knowledge. Colonial rule not only transformed political and economic structures, but also deeply interfered with the symbolic self-determination of subordinated communities. As Frantz Fanon noted, colonialism seeks to “deform the past of the enslaved people and destroy their cultural orientations” (Fanon, 1963, p. 210). As a result, the identity of postcolonial societies is often formed in conditions of a gap between their own historical experience and imposed external models of self-description. Identity in this sense is not only an answer to the question “who we are”, but also the result of a constant negotiation process between competing narratives - national, imperial, global. It includes cognitive, emotional and normative components that can be in a state of tension or even mutual denial. This is why postcolonial societies are characterized by the phenomenon of “fragmented” or “split” identity, where different symbolic loyalties coexist without a final synthesis.

Gomi Bhabha describes this situation through the concept of “hybridity”, emphasizing that colonial and postcolonial experiences produce not pure but mixed forms of identity that arise in the so-called “third space” of culture (Bhabha, 1994). This space is at the same time a zone of tension and opportunity, because it is in it that the reinterpretation of established hierarchies takes place and the potential for new forms of subjectivity opens up.

An important aspect of the dynamics of identity is its connection with collective memory and traumatic experience. According to Jan Assmann, cultural memory functions as a “symbolic reservoir” from which a community draws ideas about its past and future (Assmann, 2011). In postcolonial societies, this reservoir is often fragmented or ideologically overloaded, making it difficult to form a coherent image of “we.”

Thus, identity in the postcolonial dimension is appropriate to interpret as an open structure, prone to transformations under the influence of social conflicts, political crises and cultural reinterpretations. Its instability is not a sign of weakness or incompleteness, but rather an indicator of deep processes of reflection and symbolic reconfiguration. As Dipesh Chakrabarty rightly notes, the task of modern theory is not to find a universal model of identity, but to recognize the plurality of historical experiences and paths of self-determination (Chakrabarty, 2007).

As a result, identity appears as a procedural, multidimensional and historically conditioned category, the analysis of which requires an interdisciplinary lens and critical sensitivity to the contexts of power, memory and experience. It is this approach that allows us to avoid simplified interpretations and reveal the heuristic potential of identity as a key concept of modern social theory.

Language, memory, and trauma as key factors in contemporary experience. In the postcolonial context, language, collective memory, and social trauma constitute an interconnected set of factors that determine not only the processes of identity formation but also the broader configuration of social experience. These are the deep symbolic structures through which communities make sense of their own past, interpret the present, and project possible future scenarios. Unlike the institutional aspects of decolonization, these dimensions are less visible, but much more persistent in their long-term consequences.

Language in colonial and imperial projects acted not only as a means of communication, but also as an instrument of power. Colonial language policies, as a rule, were aimed at displacing, marginalizing, or functionally restricting local languages, which led to a break in cultural continuity and a weakening of the symbolic autonomy of subordinate communities. Pierre Bourdieu emphasized that language is a form of “symbolic capital,” access to which determines the position of a social actor in the hierarchy of power (Bourdieu, 1991). In this sense, the imposition of a dominant language meant not only a change in communicative practices, but also a reformatting of the very conditions of legitimate thought.

The restoration of linguistic subjectivity in postcolonial societies becomes a key element in the reconstruction of identity. As Ngũgĩ wa Thiong’o notes, the decolonization of consciousness is impossible without the return of language as a full-fledged carrier of cultural experience, since “language carries culture, and culture carries values through which a

person perceives himself and the world” (Ngũgĩ wa Thiong’o, 1986, p. 16). Thus, the language issue goes beyond the limits of a purely linguistic problematic and becomes central to postcolonial self-determination.

Collective memory is the second key dimension of the postcolonial experience. It acts as a space for symbolic struggle between competing interpretations of the past, in which dominant narratives are entrenched or, conversely, questioned. According to Maurice Halbwachs, memory is socially constructed and depends on the framework within which a community makes sense of its own history (Halbwachs, 1992). In colonial conditions, these frameworks were imposed from the outside, which led to the displacement of alternative forms of historical knowledge. In the postcolonial situation, the processes of “returning memory” are often accompanied by the actualization of traumatic events - repression, famine, mass violence, forced assimilation. Jan Assmann emphasizes that cultural memory performs not only an integrative, but also a normative function, determining the limits of permissible understanding of the past (Assmann, 2011). The struggle for memory is thus both a struggle for the symbolic order and the moral evaluation of historical experience.

38

—

Social trauma constitutes a third dimension of postcolonial experience, inextricably linked to language and memory. Traumatic events do not disappear with the end of violence, but continue to influence the structures of the collective imagination, reproducing themselves in the form of fears, mistrust and recurring crises. Jeffrey Alexander defines social trauma as the process by which a community comes to realize that a certain event has caused fundamental damage to its identity (Alexander, 2004). Importantly, trauma is not an automatic consequence of the event, but is formed through narratives, symbols and interpretations.

In postcolonial societies, unspoken or institutionally repressed trauma is often transmitted between generations, acquiring latent forms. Kathy Caruth notes that trauma is characterized by a “delayed effect,” where its meaning is only realized over time, through recurring symptoms and narrative gaps (Caruth, 1996). In such a context, the lack of language to describe traumatic experiences complicates their integration into collective memory and contributes to their return in the form of social and political conflicts.

Thus, language, memory, and trauma form an interconnected analytical triangle that allows for a deeper understanding of the specificity of postcolonial experience. Language sets the symbolic conditions for the articula-

tion of experience, memory structures its historical understanding, and trauma reveals the limits of representation and stability of identity. Their integrated analysis opens up the possibility of going beyond reductionist models of identity and contributes to the formation of a social theory that is more sensitive to historical experience.

In conclusion, it can be argued that postcolonial reconstruction of identity is impossible without working with language, memory, and trauma as interdependent dimensions of social existence. It is in this plane that not only the rethinking of the past takes place, but also the formation of new horizons of collective self-determination.

Ukrainian national identity: a sociopolitical and sociocultural vision of the postcolonial experience. The Ukrainian experience of postcoloniality is a striking example of the complex interaction of imperial heritage, national revival, and contemporary global challenges. The formation of Ukrainian national identity took place under conditions of prolonged external domination, which combined political subordination with cultural assimilation and symbolic hierarchization (Hnatyuk, 2005). As a result, this identity acquired a multidimensional character, combining elements of different historical experiences, regional traditions, and modernization projects.

A sociopolitical and sociocultural analysis of Ukrainian identity requires going beyond reductionist models that reduce it to a “catch-up” or “peripheral” form of nation-building. As Rogers Brubaker rightly notes, the nation is not a finished object, but rather a “category of practice” that is constantly being reinterpreted in the process of social and political interactions (Brubaker, 2002; Brubaker, 2004). In this sense, Ukrainian identity appears as an open social process in which local and global dimensions are intertwined.

The postcolonial nature of the Ukrainian experience is determined by the specifics of the imperial structures within which it was formed. This is not only about classical practices of political control, but also about long-term symbolic dominance that influenced language, historical memory and cultural canons. As Eva Thompson notes, imperial discourse in Eastern Europe created asymmetrical modes of representation in which the Ukrainian experience was systematically marginalized or subordinated to the “grand narrative” of the metropolis (Thompson, 2000). As a result, Ukrainian identity has long been forced to build itself in opposition to external models of legitimacy. At the same time, the Ukrainian case

demonstrates that postcolonial societies are capable of producing their own projects of modernity without reducing them to mechanical imitation of Western models. Dipesh Chakrabarty emphasized that the task of modern social theory is to recognize the “plurality of modernities” and historical paths that do not fit into a single Eurocentric scheme (Chakrabarty, 2007). The Ukrainian experience of nation-building, combining elements of civic, cultural, and political identity, is an important empirical material for such a theoretical reorientation.

Of particular importance is the analysis of Ukrainian identity in the context of resistance to symbolic violence. Pierre Bourdieu defined symbolic violence as a form of domination that is realized through the acceptance by subordinate groups of imposed patterns of perception as “natural” (Bourdieu, 1991). In the case of Ukraine, this mechanism manifested itself in the devaluation of one’s own cultural experience, the secondary nature of language and history, and the continued reproduction of the “cultural inferiority complex.” Overcoming such structures has become an important component of the modern Ukrainian identification process.

40

— From a sociopolitical and sociocultural point of view, Ukrainian identity is representative not only as a national phenomenon, but also as an example of broader global processes. It allows us to analyze the interaction between local practices of self-determination and global discourses of democracy, sovereignty, and human rights. As Arjun Appadurai emphasizes, in a globalized world, identities are formed in conditions of constant flows and intersections, which makes them both local and transnational (Appadurai, 2005). The Ukrainian experience vividly illustrates this tense interaction. In particular, the border region acts as a space of “clash of cultures”, where historical memory becomes a tool for constructing identity (Vermenych, 2025, s. 329). It should be emphasized that this can occur in conditions of mutually exclusive motivations, such as, for example, in the conditions of the modern Russian-Ukrainian border region. It is here that a traumatic break occurs and at the same time a break with the post-Soviet paradigm in its post-imperial and post-colonial expression. An important aspect of the inclusion of Ukrainian identity in the global intellectual conversation is its ability to problematize the limits of universalism. Universalist models often ignore the specifics of post-imperial and post-colonial contexts, viewing them as deviations from the “norm”. Instead, the Ukrainian case demonstrates that alternative trajectories of social development can be no less productive from a theoretical point of view. As Madina

Tlostanova notes, post-colonial and post-socialist experiences are capable of producing “de-centered” forms of knowledge that challenge dominant epistemologies (Tlostanova, 2017).

In this sense, Ukrainian national identity appears not as an object of “explanation from the outside”, but as an active participant in the global intellectual debate about the nature of the nation, identity and modernity. Its socio-political and socio-cultural analysis allows us to rethink the relationship between the center and the periphery, the universal and the particular, as well as between historical experience and theoretical models of its interpretation.

The full-scale Russian-Ukrainian war actualized national identity as a key factor in resistance to imperial aggression. The Ukrainian experience of 2022–2026 showed that Russian aggression finally destroyed the myth of “brotherly peoples” and transformed Ukrainian identity from a cultural marker to a factor of physical survival. The war accelerated the processes of nation-building, consolidation, and decolonization, which had previously been gradual. The rapid growth of the use of the Ukrainian language in the public space, the rethinking of the historical canon, and the dismantling of imperial symbols and toponyms demonstrated the depth of identification shifts. The war turned historical memory into a resource of resistance, and culture into a tool for preserving subjectivity. Historical experience shows that empires are defeated not only due to the depletion of resources, but primarily due to the loss of the ability to impose their identity on conquered peoples. This is exactly what is happening in the current Russian-Ukrainian war. The Russian model of identity has proven to be destructive, exclusive, and unfit for integration, while the Ukrainian identity is open, civic, and mobilizing. The war has transformed Ukrainian identity from “declarative” (based on passport) to “value-based” (based on beliefs).

Thus, Ukrainian identity is a valuable material for global intellectual conversation, as it combines the experience of postcolonial transformation, resistance to symbolic domination, and the creation of its own modernization projects. The analysis of Ukrainian national identity contributes not only to a deeper understanding of Ukrainian society, but also to the development of a more pluralistic and reflexive sociocultural theory.

Conclusions and research perspectives. Summarizing the results of the study, it can be stated that identity in the conditions of postcolonial experience appears as a complex, dynamic and conflictual process, formed at the intersection of historical traumas, symbolic hierarchies and modern socio-

political challenges. It is not reduced to either the passive reproduction of colonial schemes or the simple reactive denial of the imperial past, but involves active work on rethinking one's own experience, collective memory and ideas about the future.

The study shows that language, memory and trauma play a key role in the formation of postcolonial identity as interrelated factors of social experience. It is through them that both the internalization of colonial narratives and their deconstruction take place. Identity in this context is not only a sphere of symbolic struggle, but also a resource of social mobilization and political subjectivity. The Ukrainian case convincingly demonstrates that postcolonial societies are capable of producing their own modernization and cultural projects that do not amount to copying external models and at the same time enter into a full-fledged dialogue with global intellectual traditions.

42 — The Russian-Ukrainian war has become a decisive turning point in overcoming the post-Soviet legacy and breaking with a postcolonial identity framework. Under the conditions of full-scale aggression, Ukrainian society has undergone an accelerated process of decolonization of consciousness, accompanied by a critical revision of imperial narratives, the reconfiguration of historical memory, and the strengthening of a civic, value-based national identity. This transformation is not merely reactive but reflects a deeper structural shift toward affirming political subjectivity, cultural autonomy, and a European-oriented civilizational choice. Thus, the war functions not only as a security and geopolitical challenge but also as a profound internal catalyst *завершення пострадянського транзиту*, marking the consolidation of a self-sufficient, postcolonial Ukrainian identity within the broader dynamics of global socio-political change.

Prospects for further research are related, firstly, to an in-depth comparative analysis of postcolonial identities in various regional and civilizational contexts, in particular, a comparison of the Ukrainian experience with cases from Central and Eastern Europe, the South Caucasus, the Balkans, or the Global South. Secondly, an interdisciplinary synthesis of postcolonial studies with studies of security, memory, and political emotions is promising, which will allow for a deeper understanding of the role of identity in the conflict-generating processes of the modern world.

In general, the analysis of identity in the context of postcolonial experience contributes to the formation of a more inclusive, pluralistic, and decentered vision of modern socio-political transformations. At the same

time, the experience of the “peripheries” appears not as marginal, but as theoretically significant and conceptually productive for the global social and humanitarian scientific sphere.

References:

1. Vermenych, Yaroslavna. 2025. U poshukakh identychnosti. Ukrainsko-rosiiske pohranychchia v istorii ta suchasnosti [In Search of Identity. Ukrainian-Russian Borderland in History and Modernity]. Kyiv: TOV “Vydavnytstvo ‘Klio’”. 672 p. (In Ukrainian).
2. Hnatiuk, Oleksandra. 2005. Proshchannia z imperiiei: Ukrainski dyskusii pro identychnist [Farewell to the Empire: Ukrainian Discussions on Identity]. Kyiv: Krytyka. 528 p. (In Ukrainian).
3. Hrabovska, Iryna, Serhii Hrabovskyi, Roman Dodonov, Serhii Kahamlyk, Ruben Marutian, Kateryna Nastoiashcha, Nataliia Turpak, Leonid Chuprii. 2024. Heopolitychna subiektivist Ukrainy v konteksti hlobalnykh vyklykiv [Geopolitical Subjectivity of Ukraine in the Context of Global Challenges]. Kyiv: NDI ukrainoznavstva KNU imeni Tarasa Shevchenka. 330 p. (In Ukrainian).
4. Kyrydon, Alla. 2016. Heterotopii pamiaty. Teoretyko-metodolohichni problemy studii pamiaty [Heterotopias of Memory. Theoretical and Methodological Problems of Memory Studies]. Kyiv: Nika-Tsentr. 320 p. (In Ukrainian).
5. Shapoval, Yurii, ed. 2013. Kultura istorychnoi pamiaty: yevropeyskyi ta ukraïnskyi dosvid [Culture of Historical Memory: European and Ukrainian Experience]. Kyiv: IPIED. 600 p. (In Ukrainian).
6. Nahorna, Larysa. 2011. Sotsiokulturna identychnist: pastky tsinnisnykh rozmezhuvan [Sociocultural Identity: Traps of Value Distinctions]. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. 272 p. (In Ukrainian).
7. Nahorna, Larysa. 2012. Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii [Historical Memory: Theories, Discourses, Reflections]. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. 328 p. (In Ukrainian).
8. Stepyko, Mykola. 2011. Ukraïnska identychnist: fenomen i zasady formuvannia [Ukrainian Identity: Phenomenon and Principles of Formation]. Kyiv: NISD. 336 p. (In Ukrainian).
9. Troyan, Serhiy. 2014. “Postkolonialni studii: Ukraina v postkolonialnykh doslidzhenniakh” [Postcolonial Studies: Ukraine in Postcolonial Research]. In *Postkolonializm – Tożsamość – Gender*.

Europa Środkowa, Wschodnia i Południowo-Wschodnia, edited by A. Matusiak, 61–74. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. (In Ukrainian).

10. Troyan, Serhiy, and Aneta Rumak. 2025. *Identychnist liudyny prykordonnia* [Identity of a Borderland Person]. Kyiv: Vydavnytstvo “Kondor”. 200 p. (In Ukrainian).

11. Alexander, Jeffrey C. 2004. “Toward a Theory of Cultural Trauma.” In *Cultural Trauma and Collective Identity*, edited by J. C. Alexander et al., 1–30. Berkeley: University of California Press. https://kulturiskvlevedi.weebly.com/uploads/1/1/8/3/7/18376403/cultural_trauma_and_collective_identity.pdf.

12. Appadurai, Arjun. 2005. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 229 p. [https://mtusociology.github.io/assets/files/\[Arjun_Appadurai\]_Modernity_at_Large_Cultural_Dim\(Bookos.org\).pdf](https://mtusociology.github.io/assets/files/[Arjun_Appadurai]_Modernity_at_Large_Cultural_Dim(Bookos.org).pdf).

44 — 13. Assmann, Jan. 2011. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press. 319 p.

14. Bauman, Zygmunt. 2000. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press. 228 p. <https://giuseppicapograssi.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/01/bauman-liquid-modernity.pdf>

15. Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge. 285 p. <https://ia601402.us.archive.org/11/items/TheLocationOfCultureBHABHA/the%20location%20of%20culture%20BHABHA.pdf>.

16. Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press. 291 p. https://monoskop.org/images/4/43/Bourdieu_Pierre_Language_and_Symbolic_Power_1991.pdf.

17. Brubaker, Rogers. 2002. “Ethnicity without Groups.” *Archives Européennes de Sociologie* 43 (2): 163–189. <http://bev.berkeley.edu/Ethnic%20Religious%20Conflict/Ethnic%20and%20Religious%20Conflict/1%20Identity/Ethnicity%20without%20Groups%20Brubaker.pdf>.

18. Brubaker, Rogers. 2004. *Ethnicity without Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 283 p. https://is.muni.cz/el/fss/jaro2014/SAN251/um/BRUBAKER_Ethnicity_without_groups.pdf

19. Caruth, Cathy. 1996. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. 168 p. <https://>

web.english.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Caruth_Wound_and_Voice.pdf.

20. Chakrabarty, Dipesh. 2007. Provincializing Europe. 23 p. <https://www.filosoficas.unam.mx/docs/880/files/Chakrabarty-Provin.pdf>.

21. Chakrabarty, Dipesh. 2007. Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference. Princeton: Princeton University Press. 330 p.

22. Fanon, Frantz. 1963. *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press. 316 p. https://monoskop.org/images/6/6b/Fanon_Frantz_The_Wretched_of_the_Earth_1963.pdf.

23. Fukuyama, Francis. 2018. *Identity: Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*. London: Profile Books Ltd. 240 p. https://profilebooks.com/wp-content/uploads/wpallimport/files/PDFs/9781782834137_preview.pdf.

24. Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity*. Stanford: Stanford University Press. 256 p.

25. Guibernau, Montserrat. 2007. *Identity of Nations*. Cambridge: Polity Press. 235 p. <https://books.google.com.ua/books?id=eJgzOX3ELRsC>.

26. Halbwachs, Maurice. 1992. *On Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press. 254 p.

27. Hall, Stuart. 1997. "Introduction: Who Needs 'Identity'?" In *Questions of Cultural Identity*, edited by S. Hall and P. du Gay, 1–17. London: Sage. https://pages.mtu.edu/~jdslack/readings/CSReadings/Hall_Who_Needs_Identity.pdf.

28. Huntington, Samuel P. 2004. *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*. New York: Simon & Schuster. 428 p.

29. Ngũgĩ wa Thiong'o. 1986. *Decolonising the Mind: The Politics of Language in African Literature*. London: James Currey. 114 p. <https://analepsis.org/wp-content/uploads/2018/10/decolonising-the-mind.pdf>.

30. Said, Edward W. 1978. *Orientalism*. New York: Pantheon Books. 368 p. https://monoskop.org/images/4/4e/Said_Edward_Orientalism_1979.pdf.

31. Smith, Anthony D. 1995. *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press, 1995. 216 p.

32. Spivak, Gayatri Chakravorty. 1988. "Can the Subaltern Speak?" 66–111. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/Can-the-subaltern-speak-by-Gayatri-Spivak.pdf>.

33. Swayd, Samy. 2014. "Identity, 'Identology' and World Religions." *Open Journal of Philosophy* 4 (1): 30–43. <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=42514>.

34. Thompson, Ewa. 2000. *Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*. Westport, CT: Greenwood Press. 239 p.

35. Thompson, Lisa. 2013. "Review: Cultural Memory and Early Civilization..." *New Contree* 68: 123–125. <https://newcontree.org.za/index.php/nc/article/view/273/324>

36. Tlostanova, Madina. 2017. *Postcolonialism and Postsocialism in Fiction and Art: Resistance and Re-existence*. New York: Palgrave Macmillan. 224 p. <https://download.e-bookshelf.de/download/0008/6164/38/L-G-0008616438-0018208053.pdf>.

Надійшла до редакції / Received: 07.04.2026

Схвалено до друку / Accepted: 04.5.2026

РЕФОРМУВАННЯ СКЛАДОВИХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті досліджуються сучасні підходи до оцінювання рівня безпеки держав і регіонів в умовах трансформації міжнародного безпекового середовища. Проаналізовано основні міжнародні індекси – *Global Peace Index*, індекс якості життя *Economist Intelligence Unit*, індекс процвітання *Legatum* та індекс військової потужності *Global Firepower* – щодо їхніх методологічних особливостей, переваг та обмежень. Встановлено, що жоден із зазначених інструментів не відображає якісних параметрів сучасних збройних сил, зокрема ролі безпілотних авіаційних систем, засобів радіоелектронної боротьби та рівня бойового досвіду особового складу.

Розглянуто зміну воєнно-політичної обстановки в Європі, зростання гібридних загроз з боку Російської Федерації та необхідність реформування архітектури регіональної безпеки. Обґрунтовано доцільність формування нових механізмів військово-політичного співробітництва та посилення оборонної взаємодії між європейськими державами. Проаналізовано роль України як ключового елемента системи безпеки континенту з огляду на набутий бойовий досвід, розвиток безпілотних технологій і здатність до адаптації сучасних засобів ведення збройної боротьби.

Обґрунтовано висновок, що існуючі рейтингові системи потребують удосконалення з урахуванням нових чинників сучасної війни, а подальший розвиток європейської системи безпеки доцільно пов'язувати з формуванням інтегрованих збройних сил, у яких Україна відіграватиме ключову роль.

¹ Кандидат політичних наук, доцент, професор кафедри тактико-спеціальних дисциплін інституту піхоти, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Україна. E-mail: analitik35@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-8272-4752>.

² Старший викладач кафедри тактико-спеціальних дисциплін інституту піхоти, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Україна. E-mail: ljusi4kaa@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0002-1825-1257>.

Ключові слова: воєнна безпека, міжнародна безпека, європейська безпека, індекси безпеки, *Global Peace Index*, *Global Firepower*, інтегровані збройні сили Європи, гібридні загрози, безпілотні системи, військово-політичне співробітництво.

Reforming the Components of the Regional (European) Security System: Current State and Prospects

The article examines contemporary approaches to evaluating the security levels of states and regions against the backdrop of the ongoing transformation of the international security environment. The study analyzes the principal international indices applied for this purpose – the Global Peace Index, the Economist Intelligence Unit Quality of Life Index, the Legatum Prosperity Index, and the Global Firepower military power index – with particular attention to their methodological foundations, analytical strengths, and inherent limitations. The central finding is that none of these instruments adequately captures the qualitative dimensions of modern armed forces, including the operational role of unmanned aerial systems, electronic warfare capabilities, and accumulated combat experience.

48

—

The article traces the deterioration of the military-political situation in Europe, the expansion of hybrid threats emanating from the Russian Federation, and the consequent imperative to reform the existing regional security architecture. It substantiates the necessity of establishing new mechanisms for military-political cooperation and deepening defense integration among European states. Special attention is given to Ukraine's function as a pivotal element in continental security, in view of its frontline combat experience, the accelerated development of unmanned technologies, and its demonstrated capacity to adapt and innovate in contemporary warfare. The article further assesses the prospects of forming a European Defence Union and the evolving role of the EU, the United Kingdom, Poland, and Ukraine within potential integrated security arrangements. The authors examine several scenarios for Ukraine's strategic positioning – ranging from full European integration to autonomous strategic deterrence – in the context of shifting transatlantic relations and the partial reorientation of U.S. security commitments.

The authors conclude that existing ranking systems require substantive revision to incorporate the qualitative indicators of modern conflict, and that the further development of the European security system is most viably linked to the formation of integrated armed forces in which Ukraine occupies a structurally significant role.

Keywords: *military security, international security, European security, security indices, Global Peace Index, Global Firepower, integrated European armed forces, hybrid threats, unmanned systems, military-political cooperation.*

Актуальність дослідження. Незважаючи на прагнення міжнародного співтовариства до забезпечення стратегічної стабільності, запровадження обмежуючих режимів щодо зброї масового ураження та розбудови багатополлярної структури міждержавної взаємодії, світова політика залишається сферою, в якій воєнна сила продовжує застосовуватися для вирішення конфліктів інтересів. Активізація збройних конфліктів різної інтенсивності, сепаратистські рухи, неконтрольовані міграційні потоки, поширення тероризму та перегляд державних кордонів є системними проявами нестабільності, що формують нові вимоги до архітектури міжнародної безпеки.

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України та ескалації гібридних загроз на континенті перед кожною державою постає нагальне завдання визначення і практичного втілення ефективних заходів забезпечення воєнної безпеки. Воєнно-політична обстановка в Європі свідчить про довгостроковий характер російської загрози, що зумовлює необхідність суттєвого перегляду складових системи регіональної безпеки та механізмів військово-політичної взаємодії.

Необхідно також урахувати те, що на цей час існує небезпечна неузгодженість у міжнародному праві, яка стимулює суверенізацію різних народів і територій: це право нації на самовизначення, що увійшло у суперечність з правом держави на територіальну цілісність. Усе це є тривожними чинниками і симптомами нестабільності. За цих умов виникає необхідність пошуку для кожної країни доцільних заходів забезпечення необхідного рівня своєї воєнної безпеки та втілення їх у життя.

Аналіз воєнно-політичної обстановки, що склалася в Європі сьогодні, свідчить про те, що російська загроза, яка має довгостроковий характер, докорені зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі країн обумовлюють необхідність суттєвого перегляду складових і удосконалення системи забезпечення регіональної, у тому числі й воєнної, безпеки.

Метою запропонованої статті є дослідження еволюції воєнно-політичної обстановки в Європі в умовах зростання гібридних загроз з боку Російської Федерації та необхідність реформування архітектури регіональної безпеки за участю України. Зокрема буде здійснений аналіз сучасних підходів до оцінювання безпеки держав і регіонів, виявлення методологічних обмежень наявних індексів та обґрунтування напрямів реформування регіональної системи безпеки з урахуванням досвіду України у протидії збройній агресії РФ.

Виклад результатів дослідження. Громадянам в першу чергу потрібна впевненість у якісному житті, стабільності обстановки навколо. На нашу думку, якщо розглядати необхідні заходи безпеки загалом, то необхідно звернути увагу на перелік тих складових які визначені фахівцями як індекс якості життя (quality-of-life index). Розглянемо деякі з них для визначення спільних основних складових безпеки.

50 — Варіант розроблений компанією Economist Intelligence Unit. Він ґрунтується на методології, яка пов'язує результати досліджень щодо суб'єктивної оцінки життя в країнах з об'єктивними детермінантами якості життя в цих країнах. Опис показників, які враховувалися при складанні цього рейтингу включає: здоров'я, сімейне життя, громадське життя, матеріальне благополуччя, політичну стабільність та безпеку, клімат та географію, гарантію роботи, політичну свободу, гендерну рівність.

«Глобальний індекс миролюбства» (Global Peace Index) – індекс, розроблений соціологами та економістами з міжнародної групи експертів Інституту миру спільно з Центром миру та вивчення конфліктів Сіднейського університету, що характеризує, на їхню думку, рівень безпеки проживання у країнах та регіонах. Цей індекс є першою спробою ранжирування країн світу з безпеки проживання і враховує як внутрішні чинники, наприклад, рівень насильства в країні та злочинність, так і зовнішні міжнародні відносини країни, витрати на військові потреби та інші параметри. Рівень безпеки проживання оцінюється за 23 індикаторами.

Індекс якості життя від Numbeo – це рейтинг, який оцінює якість життя в країнах та містах на основі купівельної спроможності, рівня забруднення, доступності житла, вартості життя, безпеки, якості медичного обслуговування, часу на дорогу та клімату.

Індекс процвітання Legatum – показник, розроблений аналітичним центром Legatum Institute у Великій Британії, який оцінює рівень процвітання країн за широким спектром соціальних та економічних критеріїв. Серед них – безпека, соціальна підтримка, свобода особистості та можливості для підприємництва. Індекс показує, як різні аспекти суспільства впливають на рівень щастя та благополуччя громадян. Для оцінки використовується понад 100 різних показників, які згруповані у 12 ключових категорій, а саме:

- Безпека та захист: рівень злочинності, політичної стабільності та особистої безпеки громадян.
- Особисті свободи: дотримання громадянських прав.
- Управління: робота державних служб, прозорість законів, довіра владі.
- Соціальний капітал: рівень довіри між людьми, готовність допомагати один одному і піклуватися про тих, хто його потребує.
- Інвестиційне середовище: умови залучення інвестицій, захист прав власності та стабільність фінансових ринків.
- Підприємництво: наскільки просто відкрити бізнес та розвинути його.
- Інфраструктура та доступ до ринків: якість транспортної та комунікаційної інфраструктури, а також доступність внутрішніх та зовнішніх ринків.
- Економічна якість: стійкість економіки, доступ до можливостей для бізнесу та рівень зайнятості.
- Умови життя: доступ до житла, чистої води, санітарії та інших базових послуг.
- Охорона здоров'я: доступ до медичних послуг, якість охорони здоров'я та середня тривалість життя.
- Освіта: якість та доступність освіти, її відповідність вимогам ринку праці, рівень грамотності та можливість навчатися.
- Екологія та клімат: стан навколишнього середовища та комфортні кліматичні умови для життя.

Отже, у всіх наведених дослідженнях міжнародних експертів присутній показник політичної стабільності і безпеки. Однак події останніх десятиліть показують, що світ змінюється. Змінилися можливості контролю і впливу на життєдіяльність не тільки людей, організацій, держав, а й союзів (блоків) держав. Ця ситуація потребує реформування системи безпеки, особливо воєнної.

В попередніх дослідженнях авторів зазначалося, що «...важливим структурним елементом воєнної безпеки, який виконує роль своєрідної зв'язуючої ланки між її теоретичним змістом і практичними потребами, виступає військово-політична обстановка (ВПО). Усе це зумовлює необхідність подальшого систематичного вивчення та уточнення змісту і структури ВПО, удосконалення організаційно-технічного механізму її оцінки і прогнозування. Будучи складним утворенням, в якому тісно переплітаються процеси і явища у сфері міжнародних відносин, внутрішньої і зовнішньої політики окремих держав і їх коаліцій, ВПО характеризується динамізмом, багатобразністю тенденцій, форм прояву тощо. Тому класифікація всіх компонентів і їх параметрів (станів), які утворюють воєнно-політичну обстановку, являє собою достатньо складну проблему. Однак основними вихідними, базисними явищами, що детермінують воєнно-політичну обстановку, являються воєнна політика і воєнно-політичні відносини. (Fedenko 2010, 93).

52

Воєнна політика як складова частина входить до діяльності основних суб'єктів політики, як сфери взаємодії між ними, пов'язану, насамперед, з проблемою завоювання, утримання і використання державної влади, а також – реалізації визначення інтересів, політичних цілей. Вона безпосередньо пов'язана з військовим будівництвом, створенням збройних сил, їх підготовкою і застосуванням для досягнення політичних цілей, служить для забезпечення корінних інтересів і самого існування відповідних держав. Воєнна політика держав конкретизується в їх воєнних доктринах, військовій стратегії і в практиці військового будівництва.

У кінцевому підсумку сутність воєнної політики будь-якої держави (політичної партії) зводиться до покладеної в її основу концепції підготовки і використання військових засобів для досягнення політичних цілей...» (Fedenko 2010, 96).

Повертаючись до проблеми безпеки громадян, зауважимо, що варіант, розроблений компанією Economist Intelligence Unit, ґрунтується на методології, що пов'язує суб'єктивну оцінку якості життя з об'єктивними детермінантами: станом здоров'я, сімейним та громадським життям, матеріальним добробутом, політичною стабільністю і безпекою, кліматом, гарантіями зайнятості, політичними свободами та гендерною рівністю.

Ми також вважаємо, що лише суб'єктивно можна оцінювати дії деяких країн за відповідними військовими конфліктами і війнами: для одних це захист населення, територіальної цілісності та демократії, а для інших - втручання у внутрішні справи держави військовими (агресивними) методами порушуючи положення ст. 51 Статуту ООН. Хоча 14 грудня 1974 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію «Визначення агресії». В ст. 1. якої визначено, що «Агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це зазначено в цій ухвалі.»

При цьому кількісні методи (витрати на оборону, витрати на військові (гібридні) операції за кордоном, розвиток науково-дослідних робіт в військовій сфері, ефективність роботи ВПК країни тощо) часто стають мало застосованими. Неоднозначним у зв'язку з цим називають взаємодію між зовнішньою та внутрішньою політикою країни та її оцінка (іноді суб'єктивна) різними сторонами на міжнародній арені.

Достатньо навести приклад що стосується угруповання КРІНК (CRINK), в яке входять Китай, Росія, Іран, Північна Корея. Неформальний альянс країн з авторитарними політичними режимами, що провадять дестабілізаційну діяльність та створюють загрози для міжнародної безпеки.

Одним із ключових компонентів сукупної могутності держави є її збройні сили. Їхню порівняльну силу відображає рейтинг Global Firepower (GFP), який об'єднує понад 50 показників: чисельність армії, кількість бронетанкової техніки, кораблів, літаків, обсяги фінансування, транспортну інфраструктуру, доступ до паливно-енергетичних ресурсів тощо. Водночас GFP не враховує наявності ядерної зброї, а відтак не відображає повного спектра стратегічних можливостей держав.

Вважаємо що цей перелік також не надає реального стану армій країн світу. Щороку у новинах згадують Global Firepower – «унікальний військовий рейтинг», який ніби дозволяє порівняти силу армій світу. В українських каналах на нього посилаються для підтвердження того, що Україна входить до топ-20 найсильніших армій світу. У російських же цим рейтингом закріплюють наративи про «другу армію світу». Global Firepower не лише не розкриває джерела, але

й не конкретизує, як тлумачити певні поняття. Але є важливий нюанс – у ньому є як неточності у кількісних даних, так і немає важливих якісних показників. На нашу думку, врахування при проведенні подібних розрахунків для визначення рейтингу результатів використання спроможностей нового озброєння в сучасних конфліктах і війнах необхідно і обов'язково. (VoxUkraine 2025).

Особливо критичною є відсутність безпілотної компоненти у переліку оцінюваних параметрів. Досвід 44-денної Другої карабахської війни (вересень–листопад 2020 р.) переконливо продемонстрував, що масштабне застосування безпілотних авіаційних систем здатне кардинально змінити хід збройної боротьби. Відповідно, індекси, розроблені до набуття БПЛА вирішальної ролі на полі бою, потребують принципового перегляду.

54 — Уже у 2024 р., після російського вторгнення в Україну, в збройних силах нашої держави був створений новий рід військ – Сили безпілотних систем. Утім, і до їхнього створення роль дронів на полі бою помітно зростала, як для ураження російських цілей у прифронтовій зоні, так і безпосередньо на території Росії. За даними Головкама ЗСУ, у січні 2025 року 66% російської техніки вивели з ладу завдяки різним ударним БПЛА.

Те ж саме стосується і морських дронів – рейтинг просто не враховує їх. Україна не має великого флоту, але дрони Sea Baby кардинально змінили баланс сил в акваторії Чорного моря, дозволило відновити зерновий коридор. Морські безпілотні системи не лише знищують кораблі РФ, але й перетворюються на багатофункціональну платформу: ними розміщують морські міни, їх оснащують снарядами реактивних систем залпового вогню, а встановлені на дрони ракети ППО вражають російські гвинтокрили.

Так само не розкривається такі складові як тактика дій збройних сил та навченість особового складу. Неможливо не враховувати, на нашу думку, внесення в єдиний рейтинг і рівень підтримки збройних сил цивільним населенням країни в разі війни: готовність мобілізуватися, робота на підприємствах ВПК чи внесення донатів на потреби оборони. Статистика в цьому питанні надає наступну інформацію: за два місяці 2025 року українці задонатили майже стільки ж, як за весь 2023 рік. Це стосується трьох найбільших фондів – United24, «Повернись живим» та фонду Сергія Притули і за три роки загальна сума складає 93,5 млрд. гривень.

Важко не погодитись з думкою деяких експертів які критикують в представлених показниках несумісність ряду компонентів, з яких складаються ці рейтинги, суб'єктивності відповідних даних, на яких вони засновані.

Саме тому оцінка, яка опублікована в щорічній доповіді Мюнхенської конференції з безпеки напередодні форуму, задала тон дискусіям, присвяченим співробітництву в галузі оборони та військової координації між союзниками. Тобто Росія сприймається як довгострокова і системна загроза Заходу.

Але на тлі розмивання ролі США у захисті Європи остання стикається з зростаючим військовим тиском і гібридними загрозами з боку Росії, а це означає, що час, що залишається для зміцнення східного крила НАТО, може бути набагато коротшим, ніж передбачалося.

Агресія Кремля вийшла на новий рівень. Вона вже розширила свою гібридну кампанію по всій Європі. Про це йдеться у новому звіті Міжнародного центру боротьби з тероризмом (ІССТ). Дослідники з Нідерландів зафіксували не менше 151 акту насильства, саботажу енергетичних мереж та телекомунікацій, організації актів вандалізму та кібератак, масових порушень повітряного простору європейських країн, підпалів, бомбардувань та інших злочинних чи терористичних дій, пов'язаних з Росією, з лютого 2022 року, включаючи щонайменше 12 випадків після липня 2025 року. Експерти наголошують, що ці дії є «тіньовою війною» Росії з метою залякування союзників України і демонструють уразливість Європи. (Charter97, 2026a).

У звіті конференції також наголошується, що Росія повністю перевела свою економіку на військові рейки, спрямовуючи 40% федерального бюджету на оборону. Вони попереджають, що Росія не лише не відмовилася від своїх максималістських цілей в Україні, а й готує свої війська до нових конфліктів. (Charter97, 2026b).

Згідно з розвідувальними оцінками, наведеними у звіті, Москва може бути готова до регіональної війни в регіоні Балтійського моря протягом двох років після можливого перемир'я в Україні або локальної війни проти однієї із сусідніх країн вже через шість місяців.

Розроблені сценарії нападу з одного боку і захисту країни з іншого заповнюють інформаційний простір і виконують роль психологічного тиску як елемент гібридного впливу у можливій подальшій агресії.

До прикладу, Литва відпрацьовувала чотири можливі варіанти, якщо Росія атакуватиме країни Балтії. Командувач Литовської стрілецької спілки полковник Лінас Ідзеліс вважає, що перший сценарій – це гібридна війна, яка подібна подіям 2014 року в Україні в Криму. Це стосується протяжності всього російського західного кордону, починаючи від кордонів Фінляндії до Естонії. Активізація російських військових спроможностей уздовж кордону створює додаткову загрозу для держав Балтії та вимагає посиленої уваги союзників до регіону міста Нарва, одного з найслабших місць країн НАТО на східному кордоні. Другим сценарієм, який вивчався під час навчань, була зміна свідомості місцевого населення через операції рефлексивного контролю. Третій сценарій – енергетична блокада. Саме тому Литва від'єдналася від російських електромереж та відмовилася від російських газу та нафти. Четвертий сценарій – це несподівана та швидка атака, яка супроводжуватиметься «Шахедами», крилатими та балістичними ракетами десь о п'ятій годині ранку. Останній сценарій вважається найнебезпечнішим як для Європи в цілому, так і для країн Балтії зокрема.

Ми також хочемо звертаємо увагу на суттєву компоненту ВПО яка складається в європейському регіоні. Європі вкрай необхідно підготуватися до сценаріїв, які передбачають часткове чи значне скорочення американської військової присутності на континенті. З приходом Трампа США почали планувати масштабне скорочення військової присутності у Східній Європі в жовтні минулого року. Близько 800 американських військових відкликають з Румунії, а також планують зменшити контингент у Болгарії, Словаччині та Угорщині. Крім того, адміністрація Дональда Трампа розглядає можливість покарання країн НАТО, які Вашингтон вважає «ненадійними» через їхню позицію під час конфлікту США та Ізраїлю з Іраном. План передбачає виведення американських підрозділів із держав, що обмежували підтримку військової кампанії, та їх передислокацію до лояльних союзників. Хоча про повний вихід США з Альянсу не йдеться, такий крок свідчить про глибокий розкол у трансатлантичних відносинах.

Отже, світ вступив у нову фазу відкритих конфліктів і війн, а міжнародний порядок все більш витискається політикою сили. Зацікавлені експерти стверджують, що така перспектива означає, що уряди європейських країн мають прискорити переформування збройних сил, збільшення запасів боєприпасів і їх номенклатури, активізува-

ти закупівлю систем ППО з достатньою кількістю ракет, посилити роль нових технологій та покращити можливості країн щодо прийому союзних військ, включаючи логістику та інфраструктуру, а також забезпечити військову мобільність союзних військ, дислокованих на постійній або ротаційній основі в першу чергу в таких країнах, як Польща, Литва, Латвія і Естонія.

Російський військовий бюджет з точки зору паритету купівельної спроможності сягає 85% всіх оборонних видатків країн-членів Євросоюзу, заявив європейський комісар з питань оборони та космосу Андрюс Кубілюс. Про це він сказав, виступаючи на конференції «Народ і оборона» в Швеції 11 січня цього року. З огляду на це поточне керівництво ЄС від початку каденції оголосило порядок денний «Оборонна готовність 2030».

Також одним із питань, яке поставив єврокомісар, є формат потенційного Європейського Оборонного Союзу: «Чи він має включати Сполучене Королівство та Норвегію? Чи має він включати Україну, її збройні сили, оборонну індустрію та випробуваний у боях досвід?».

Саме тому, на нашу думку, зараз на порядку денному постає дуже відповідальне питання для Європи: «Чи спроможні лідери країн завершити свої плани і намагання створити збройні сили від часів прийняття Петербургської декларації у 1992 році. (Fedenko 2011, 58).

Еволюцію розвитку питання створення ЗС ЄС ми вже розглядали в попередніх матеріалах і зазначали наступне. Логіку подальшого розвитку ЄС диктувала на той момент необхідність зміцнення загальної європейської політики безпеки і оборони (ЕПБО), включаючи створення загальних збройних сил. У висновках ми вказували що, «...у глобальному масштабі майбутні ЗС ЄС, найімовірніше, доповнюватимуть американські ЗС, і виконуватимуть в основному миротворчі і поліцейські операції. Істотне нарощування коаліційного військового потенціалу ЄС неможливе без завершення реформи органів управління, спрощення процедури ухвалення рішень з принципових питань, подолання дисбалансу в розвитку між «старою» і «новою» Європою. В цілому аналіз політики Європейського союзу в області безпеки свідчить про військово-політичні амбіції організації, які в даний час перевищують реальні можливості країн – учасниць. Разом з тим, існуюча Європейська стратегія безпеки здатна створити необхідні передумови для їх реалізації і підтверджує наміри Євросоюзу використовувати зміни геополітичної обстановки в світі для

закріплення за ЄС статусу одного з провідних інститутів системи європейської і міжнародної безпеки, що формується...»

Президент України Володимир Зеленський наголошує, що саме українська армія, яка здобула унікальний бойовий досвід у протистоянні з Росією, могла б стати фундаментом спільних збройних сил Європи після завершення повномасштабної фази війни (Suspilne 2026). Зеленський закликав Європу вже нині сформувати фінансову базу для збереження кадрового потенціалу ЗСУ, щоб запобігти втраті безцінного бойового досвіду.

Досвід України у протидії ракетним і дронним ударами, адаптація засобів РЕБ, розвиток морської безпілотної компоненти та забезпечення функціонування зернового коридору в умовах активної фази бойових дій вже стали затребуваними за межами України. Участь українських військових фахівців у консультаціях щодо оперативної обстановки в Ормузькій протоці та співпраця в рамках операції «Епічна лють» (Operation Epic Fury) підтверджують значний потенціал України як безпекового партнера з відчутними операційними компетенціями.

58

Президент також зазначив, що Україна вже зробила значний внесок у безпеку партнерів, адаптуючи західне озброєння до умов сучасної війни та передаючи практичні знання щодо ефективності зброї й дронів. «Без української армії, без мільйона людей з досвідом війни, створити такі сили буде неможливо. Все залежить від політичної волі європейців», – підкреслив президент.

Ми вважаємо, що основою цього Європейського Оборонного Союзу міг би стати альянс України, Великої Британії та Польщі, започаткований у лютому 2022 року. Задачами якого при створенні були військово-політичне співробітництво, спрямоване на зміцнення безпеки в Східній Європі та протидію російській агресії, об'єднання зусиль країн у сфері оборони, торгівлі та захисту кордонів, діючи на практиці.

Безперечно, існують і інші варіанти розвитку подій, які розглядають різні сценарії. На нашу думку і думку експертів, останні заяви... щодо намірів США вийти з НАТО відкриває перед Україною певні сценарії розвитку подій.

Як вважають фахівці, за одним з них наша держава так і не стане членом Північноатлантичного альянсу, за іншим – Україна стане частиною оновленої європейської системи безпеки без Штатів.

І лише один з цих варіантів, як ми розуміємо, може забезпечити нашу державу від нових вторгнень РФ.

У зв'язку з чим, экс-міністр закордонних справ України Володимир Огризко запропонував своє бачення цього питання. «...Для України ситуація може розвиватися двома шляхами. Перший – ми стаємо частиною європейської системи безпеки без США, але не проти США. Сьогодні Трамп, завтра – інший президент, і співпраця відновиться. Це оптимальний сценарій. Іншим варіантом стане збереження ситуації в її поточному вигляді: Україна залишиться у «сірій зоні». Тоді альтернативи поверненню до ядерного статусу просто не буде. Бо інакше ми завжди будемо мішенню для Росії.

Або ми інтегруємося з Європою і разом будуємо систему безпеки, де використовуються і наші можливості, і їхні ресурси. Або, якщо нас не хочуть бачити – ми діємо самостійно. ...Тобто Україна стає членом ЄС, економічно розвивається, але додає ще й ядерний компонент. ...Можливо, до цього приєднається і Польща, де вже звучать подібні ідеї. Ось така перспектива, якщо хтось на Заході досі думає, що Україною можна маніпулювати».

Отже, ми вважаємо що, в сучасних умовах перелік складових безпеки треба переглядати щоб в подальшому забезпечити мирне життя європейського континенту і, безперечно, України.

Війна показала, що міжнародні гарантії безпеки, включаючи Будапештський меморандум, залежать не від підписаних документів або юридичних формальностей, а виключно від реальної готовності держав їх захищати силою.

Подальша стійкість України безпосередньо пов'язана з її європейською інтеграцією. З огляду на політичний глухий кут щодо НАТО доречно розвивати існуючі або створювати альтернативні механізми для інтеграції України в майбутню архітектуру європейської безпеки.

Ми відкриті до взаємовигідного партнерства з тими, хто готовий спільно працювати для захисту життя, стабільності та безпеки людей, країн, континентів.

Прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск, який закликає всю Європу збільшити витрати на оборону, з цього приводу сказав: «Ми маємо простий вибір – або гроші сьогодні, або кров завтра. Я говорю не про Україну, я говорю про Європу».

Висновки. Таким чином, сучасна система міжнародної та регіональної безпеки потребує концептуального переосмислення. Існуючі рейтингові інструменти – GPI, GFP та похідні індекси – систематично ігнорують якісні параметри збройних сил: бойовий досвід, безпілотну компоненту, засоби РЕБ та рівень суспільної підтримки армії. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну довело, що реальна боездатність держави визначається не кількісними показниками рейтингів, а здатністю до адаптації, технологічних інновацій і мобілізації суспільного потенціалу.

Подальший розвиток європейської системи безпеки доцільно пов'язувати з формуванням інтегрованих збройних сил континенту, в яких Україна має зайняти структурно значуще місце – насамперед через внесок накопиченого бойового досвіду та безпілотних технологій. Міжнародні гарантії безпеки, включаючи положення Будапештського меморандуму, мають спиратися не на юридичні формальності, а на реальну готовність держав-гарантів відстоювати їх силою. Вирішення питання архітектури майбутньої системи безпеки залежить від політичної волі євроатлантичних партнерів – і саме ця воля стане визначальним фактором безпеки України та Європи в найближчі десятиліття.

60

References:

1. Charter97. 2026a. Munich Conference Report: Russia May Attack the Baltic States. February 14, 2026. <https://charter97.org/news/2026/2/14/673697/>
2. Charter97. 2026b. WSJ: Putin Wages Shadow War Against Europe. February 25, 2026. <https://charter97.org/news/2026/2/25/674908/>
3. Fedenko, O. V. 2010. «Shliakh do stvorennia zbroinykh syl Yevropeiskoho Soiuzu» [The Path to the Creation of the Armed Forces of the European Union]. *Visnyk naukovo-informatsiinoho tsentru mizhnarodnoi bezpeky ta yevroatlantychnoi spivpratsi*, no. 3–4 (19–20): 93–102.
4. Fedenko, O. V. 2011. «Osoblyvosti metodyky otsinky voienno-politychnoi obstanovky v suchasnykh umovakh» [Specific Features of the Methodology for Assessing the Military-Political Situation in Modern Conditions]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: zbirnyk naukovykh prats*, no. 101, part 1: 54–61.

5. Radio Svoboda. 2026. «Kubilius: ES povynen rozhlianuly stvorennia vlasnoi Rady bezpeky» [Kubilius: The EU Must Consider Establishing Its Own Security Council]. January 12, 2026. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kubilius-es-rada-bez-ekp/33645385.html>

6. Suspilne. 2026. «Zelenskyi nazvav ukrainsku armiiu osnovoiu mozhlyvykh obiednanykh syl Yevropy» [Zelensky Named the Ukrainian Army the Foundation of Possible United European Forces]. January 23, 2026. <https://suspilne.media/1221332-zelenskij-nazvav-ukrainsku-armiu-osnovou-mozlivih-obednanih-sil-evropi/>

7. VoxUkraine. 2025. «Global Firepower – viiskovy reitynh bez pereverenykh faktiv ta prozoroi metodolohii» [Global Firepower – A Military Ranking Without Verified Facts and Transparent Methodology]. February 26, 2025. <https://voxukraine.org/global-firepower-vijskovyj-rejtyng-bez-perevirenyh-faktiv-ta-prozoroyi-metodologiyi>

Надійшла до редакції / Received: 10.03.2026

Схвалено до друку / Accepted: 13.04.2026

PREPARING POLISH SOCIETY FOR A POTENTIAL SECURITY CRISIS IN NATO-RUSSIA RELATIONS: SELECTED ISSUES

The topic of this article is preparing Polish society for a potential security crisis in NATO-Russia relations in the context of the Russian-Ukrainian war. The first part discusses issues related to the preparation of European states for a potential conflict with the Russian Federation, using selected examples, then moves on to explore these issues using Poland as an example.

First, the lecture presents the actions taken in Poland and the level of preparedness of Polish society in the event of armed conflict, drawing on the results of surveys on these issues. The next part discusses the problems related to the preparation of shelters and safe havens for civilians in the event of war, or rather the lack thereof. Given the potential prospect of war between NATO countries, the broader West, and the Russian Federation, this must be addressed urgently to avoid being surprised by a Russian invasion. The lecture concludes with a summary and recommendations for actions to be taken to prepare the state and society for the potential defense of Poland and Europe against the barbarity of the Russian army.

Keywords: society, security crisis, war, NATO, Russia.

Підготовка польського суспільства до потенційної кризи безпеки у відносинах між НАТО та Росією: вибрані аспекти

Темою статті є підготовка польського суспільства до потенційної кризи безпеки у відносинах між НАТО та Росією в контексті російсько-української війни. У першій частині обговорюються питання, пов'язані з підготовкою європейських держав до потенційного конфлікту з Російською Федерацією, на окремих прикладах, а потім переходять до дослідження цих питань на прикладі Польщі.

Спочатку курс окреслює дії, вжиті в Польщі, та рівень готовності польського суспільства до збройного конфлікту, спираючись на результати опитування щодо цих питань. У наступній частині обговорюються проблеми, пов'язані з підготовкою укріплів та безпечних

¹ PhD, Assistant Professor, Institute of Economics and Security Sciences of the Witold Pilecki, Malopolska State University in Oświęcim, Poland. E-mail: grzegorz.baziur@mup.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-6652-8981>.

місце для цивільного населення у разі війни, а точніше, її відсутності. Враховуючи потенційну перспективу війни між країнами НАТО, ширшим Заходом та Російською Федерацією, це питання необхідно терміново вирішити, щоб уникнути несподіваного вторгнення Росії. Лекція завершується підсумком та рекомендаціями щодо дій, які необхідно вжити для підготовки держави та суспільства до можливої оборони Польщі та Європи від варварства російської армії.

Ключові слова: суспільство, криза безпеки, війна, НАТО, Росія.

Statement of the scientific problem. The full-scale Russian invasion, launched on February 24, 2022, intended by Russian politicians and military to last several days, escalated into a full-scale armed conflict, leading to open rivalry between NATO countries, primarily the United States, and Russia. Both the United States and Western European countries supported Ukraine as their largest ally in efforts to weaken Russian military potential. American support includes the supply of equipment, ammunition, and intelligence, as well as political and military advice. The Russian government also perceived the accession of Sweden and Finland to NATO as another escalation of Western actions against Russia. However, between the broadly understood West and the fighting armies of Ukraine and Russia lies Poland, home to its citizens who want to live, study, work, and raise their children in peace. They therefore have the right to expect the state to secure their peaceful existence in these troubled times, amid the tense situation on the eastern borders, particularly with Ukraine and Belarus. This article, which discusses the aforementioned issues, aims to answer the following research questions:

1. What is the level of preparedness of society in the event of a crisis or armed conflict?
2. What is the attitude of Poles towards the reinstatement of military service?
3. What is the problem of access to weapons and what is the level of training of youth and adults in this area?
4. What defensive and protective measures, including logistical and legal measures, have been taken in Poland to prepare the country for a possible military threat?

Analysis of previous studies. In preparing this article, the author referred to both the literature on the subject matter and the legal acts cited in the footnotes and bibliography. The material was compiled using an

event-based descriptive method, while the cited survey studies utilized a diagnostic method.

To date, the topic discussed in this article has not received much scientific publication, due to its novelty. Nevertheless, some attempts have already been made to discuss this topic. Publications by Marta Adamczewska, Robert Dynak, Marian Kuliczkowski and Leszek Sawicki, Piotr Miedziński, Marcin Przybylski, and Urszula Staśkiewicz are worth mentioning (Adamczewska M., 2025; Dynak R., 2019; M. Kuliczkowski M., 2020; Staśkiewicz U., 2026; Przybylski M., 2024). It should be emphasized that research on this topic is ongoing and will likely encompass increasingly broader issues. This article constitutes an important contribution to the initiation of this research.

The Purpose of the Article. The purpose of this article is to present the preparedness of Polish society for a potential NATO war against Russia in the context of a full-scale Russian-Ukrainian war, which will begin in 2022. The thesis assumes that, following the launch of a full-scale Russian invasion of Ukraine, Poland as a country has made significant progress in preparing for potential defense and protection of its citizens against external invasion. However, further significant efforts are necessary in this area, and the article aims to prove the validity of this assumption.

The text is divided into several subsections. The first presents Europe's current preparedness for a potential conflict with the Russian Federation. The second discusses actions taken in Poland and the level of public preparedness in the event of an armed conflict with Russia, including its attitudes towards the reinstatement of compulsory military service and universal military training, which were abolished in 2009, as well as access to weapons and military training for youth. The final section discusses the preparation of shelters and emergency shelters, and the text concludes with a summary. Let us move on to the first subchapter, which deals with Europe's preparedness for a potential conflict with Russia.

Presentation of the main material. *The problem of preparing Europe for a potential conflict with the Russian Federation.* In response to this open and unprovoked aggression, NATO has taken a number of actions in support of Ukraine, guided primarily by the imperative of protecting the security of its members and preventing escalation of the conflict. As Secretary General Jens Stoltenberg emphasized, "We are not a party to this conflict. Our task is to ensure that it does not spread beyond Ukraine's borders, which could lead to even greater destruction and danger. Such

a development could result in a war on a European scale and bring even more human suffering” (Osiński Ł., Ciechanowicz A., 2022). After the Russian annexation of Crimea in 2014, NATO member states focused on protecting European security, and this will continue to be the case after 2022. In direct response to these actions, an extraordinary virtual summit of NATO leaders was held on February 25, 2022. During this meeting, the actions of the Russian Federation were sharply criticized, including its recognition of the independence of the Donetsk People’s Republic and the Luhansk Republic, as well as its direct armed aggression against Ukraine.

The Alliance called on the aggressor to resolve the conflict diplomatically. At the same time, the Alliance significantly increased its military presence in the east, announcing that troops, ships, and aircraft, including over 100 jets and 120 warships, were on standby, a move confirmed during a press briefing in 2022. These actions had a dual purpose: on the one hand, they were an expression of deterrence policy, and on the other, they prepared for defense against a potential attack on any of the member states. At the initiative of the President of the Republic of Poland, Andrzej Duda, a meeting of the Bucharest Nine was also held on February 25, 2022, attended by representatives of Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Lithuania, Latvia, Poland, Romania, Slovakia, and Hungary. The participants unanimously agreed that strengthening cooperation was a priority, and that support for Ukraine could best be expressed through humanitarian aid, the reception of the wounded, and refugees. They expressed support for strengthening the Alliance’s eastern flank. Unlike the European Union, NATO, as a military-political organization, did not impose sanctions on the aggressor.

The Alliance actively supports Ukraine by providing military equipment, technological support, and training assistance to the Ukrainian armed forces. Such actions were complemented by individual initiatives by individual member states, which provided Ukraine with significant quantities of weapons, ammunition, and other equipment necessary for the country’s defense, reaffirming its defense of democratic values and international law, while also emphasizing that Russia’s aggression will not go unanswered and that Europe’s security, which is also inextricably linked to the fate of Ukraine.

The chairman of the House of Commons Defense Committee, Tobias Ellwood, stated that the British armed forces would last about five days in the event of war. He added that, among other things, the replacement of equipment sent to Ukraine creates a “truly grim picture” and leaves military

stockpiles significantly depleted. According to the British politician, the local land forces lack surface-to-air missiles and anti-tank missiles, which are among the weapons transferred to Ukraine. The condition of the British armed forces has recently become a significant political issue, and government officials recognized the need to increase defense spending at the end of 2022. However, there has been no declaration of increasing defense spending to 3% of GDP by 2030, a goal that has been discussed for several years. The UK has also failed to implement the legal changes necessary to increase its ability to repel a potential adversary (Lewicki B., 2023).

In many European countries, politicians are slowly moving away from the concept of a “peaceful society”, embracing the concept of a “prepared society”. This is evidenced by the actions taken in individual countries to increase the combat capabilities of their societies. A good example is Croatia, where compulsory military service was reinstated on January 1, 2025, to last two months. The Ministry of Defense estimates that approximately 4,500 people will be subject to service in the first year. Croatia did not abolish military service, but froze it in 2008. Legislation and practice already exist to support the smooth introduction of compulsory military service, which will only require adaptation to new requirements and circumstances (Michałowski I., 2024).

A review of the situation in selected European countries provides an insight into how individual countries have recently regulated the issue of universal military service in Europe (W których państwach, 2022). The primary criterion for selecting the examples below was primarily the proximity of the country concerned to Russia as a potential aggressor. In light of this possibility:

- in Poland, universal compulsory military service was suspended in 2009; since then, there has been no or minimal training of reserves. In Finland, every man aged 18-60 must perform military service, lasting from 165 to 347 days; women can volunteer.

- in Estonia, military service is compulsory for men aged 18-27 and lasts from 8 to 11 months.

- in Lithuania, compulsory military service was reintroduced in 2015; men aged 18-23 must serve for 9 months.

- in Norway, compulsory military service has been in force for both men and women since 2016 and lasts from 12 to 19 months (W których państwach, 2022).

However, it's not only countries bordering Russia that have mandatory military service. In Greece, for example, compulsory military service applies to men aged 19-45, lasting 9 months in the Army and 12 months in the Navy and Air Force. In Austria, men serve 6 months of compulsory military service. An alternative is civilian service, which lasts 9 months. In Switzerland, compulsory military service applies to men from the age of 18, lasting 18 to 21 weeks, and reserve service until the age of 30. In Turkey, men must complete compulsory military service, which lasts 6 months. In Sweden, compulsory military service / was suspended in 2010. However, after seven years, it was reinstated at 12 months, applying to both men and women (Höppner S., 2024).

In Europe, there is also a group of countries located at a certain (theoretically safer) distance from Russia that have suspended or abolished compulsory military service. These include Germany, which suspended compulsory military service in 2011 (though discussions are ongoing there regarding its possible reinstatement), and France, where compulsory military service was abolished in 1997, introducing a new type of voluntary civic service instead. In Italy, compulsory military service was abolished in 2005, and in Spain in 2001 (Höppner S., 2024).

Compulsory military service is therefore regulated differently in different countries, often depending on the security threats and military traditions of those countries. In several European countries, including Germany, France, and Poland, discussions are emerging regarding the possible reinstatement of compulsory military service in response to geopolitical threats and the need to strengthen defense.

Actions taken in Poland and the level of preparedness of Polish society in the event of an armed conflict – survey research. Is Polish society prepared for a potential armed conflict? To answer these questions, and in particular the question regarding the state of Polish society's preparedness for a potential armed conflict, surveys were conducted. These surveys were used to formulate responses to questions regarding public attitudes toward the reinstatement of universal conscription, universal access to weapons, and military training for youth.

For over four years, the war beyond Poland's eastern border has necessitated a reassessment of certain views prevailing in Poland regarding the security of the state and its citizens. Until February 24, 2022, the vast majority of politicians in Poland supported maintaining a permanent, moderately equipped, and relatively well-trained army of 100,000, and the

war in Ukraine allowed for a rapid reassessment of this view. In support of Ukrainian military operations, Poland provided assistance to its eastern neighbor by donating significant amounts of military equipment. This freed up space in Polish warehouses and hangars for the purchase of new weapons for the army. While attempts have been made to purchase new equipment, shipbuilding programs have also been launched, and there are plans to acquire several foreign vessels, the effects of these efforts will only be visible over the next 5-10 years.

At the same time, there has been a shift in the approach to the construction and structure of the Armed Forces. New programs have been launched to encourage young people to join the military. The “Train with the Army” program, the construction of the Territorial Defense Force, changes to military-related laws, the creation of voluntary conscription, and the creation of the so-called active reserve are among the most popular. However, we must ask ourselves – is this all we can and should do to effectively defend our country in the event of a potential conflict? Assuming such a conflict could occur, another question must be asked – are we, as a society, prepared for such an eventuality? Will the young people who will be responsible for defense be up to the challenge without basic military training?

68

—

There is no doubt that the Russia-NATO rivalry undermines the foundations of international security, which in turn impacts the security of states. This is discussed, for example, in the context of possible Russian aggression against the Baltic states. State security significantly impacts local security (of the local community), which undoubtedly impacts its security. In some cases, the survey results yielded rather surprising answers. According to research conducted by SW Research, 41,1% responded affirmatively, 38,3% disagreed, and 20,7% had no opinion on the matter.

Support for the reinstatement of compulsory military service varies by age, education, and gender, with men (45,8%) more likely to support it than women (36,6%).

Among the youngest respondents in the under-24 and 25-34 age groups, it reached 34,5% and 34,9%, respectively, while in the 35-49 and over-50 age groups, it reached 34,9%. 43,2% and 42,9%, respectively. The greatest number of supporters of reinstating the service are among people with basic vocational education, among whom positive responses amount to 56,2%. The greatest skepticism is visible among people with

higher education, where 36% of respondents answered “yes” (Czy Polska powinna, 2026).

An alternative to conscription is the Voluntary Military Service (Dbrowolna Zasadnicza Służba Wojskowa, DZSW), which was introduced under the Homeland Defense Act as an option for adult Polish citizens with no criminal record and who are physically and mentally fit for service and have never previously served in the military. The process consists of two stages: a 27-day basic training course, during which volunteers learn the basics of drill, weapon handling, tactics, and first aid, culminating in the military oath, and an 11-month specialized training course, combined with performing duties in a specific position within a military unit, for which the DZSW soldier receives remuneration. After completing training, they can join the reserves or apply for professional service. Interest in this form of service is very high – according to the Ministry of National Defense, a limit of 40,200 places within the DZSW is planned for 2026.

Meanwhile, for those wishing to combine civilian life with military service, the Territorial Defense Forces and the Active Reserve have been established. The AR is a new form of service performed quarterly for at least two days off work and a single 14-day training at least every three years. AR soldiers are assigned mobilization assignments and remain on standby, and after three years of service, they can apply for conscription into the professional army. During a conference on February 9, 2026, held at the headquarters of the General Staff of the Polish Armed Forces, Deputy Prime Minister Kosiniak-Kamysz, Deputy Minister of National Defense Cezary Tomczyk, Chief of the General Staff of the Polish Army General Wiesław Kukuła, and Commander of the Cyberspace Defense Forces General Karol Molenda presented details of the new defense concept. The main goal is to reach a strength of 500,000 soldiers, of which 300,000 will be operational troops and Territorial Defense Forces (TDF), and the remaining 200,000 will be various types of reserves.

Poland is also introducing universal training for civilians in the form of the “W Gotowości” program. This initiative is aimed at all adult citizens, regardless of previous military experience. The training includes modules such as safety in crisis situations, first aid and basic rescue skills, survival and terrain knowledge, and cybersecurity. The pilot edition of this program has already generated enormous interest, attracting over 16,000 people, including a large number of women and seniors. The government plans to

train approximately 40,000 Poles in this way in 2026 (Miedziński P., 2026). This is still a relatively small number, but it bodes well for the start.

In the context of the ongoing Russian-Ukrainian war, the results of public opinion polls regarding access to firearms are also interesting – 47,6% of Poles believe that the current regulations regarding access to firearms are sufficient, according to an IBRiS survey conducted in October 2025 for the Polish Press Agency. 26,8% of Poles supported the liberalization of these regulations. percent of respondents, while 17,8 percent would like them to be made more stringent, while 7,7 percent of respondents have no clear opinion on this matter.

The majority of respondents stated that regulations that would promote access to firearms should not be implemented in Poland. A key factor here is the lack of a tradition of firearm ownership in Poland, as well as a lack of awareness among citizens that firearm ownership is not reprehensible. Furthermore, a significant portion of citizens fear widespread access to firearms due to potential criminal incidents involving their use. There is also no discussion in Poland about the need to implement the right to possess firearms during peacetime. Poles, like most Europeans, do not have the right to universal firearm ownership. However, there are countries such as the Czech Republic, the USA, and Switzerland where access to firearms is more widespread (Spór o dostęp, 2025).

The survey results regarding the introduction of shooting clubs in schools in Poland are in opposition to the presented position on universal access to firearms, with 70,2% of respondents in favor of such a solution, and increasing the number of hours of defense education, supported by 77,5% of respondents. This demonstrates the significant need to ensure the safety of young people. The Ministry of National Defense has responded to these needs by announcing another call for proposals for the “Shooting Range in the County” competition. Local government units can apply for funding. There is no clear evidence to support the claim that an increased number of legally possessed firearms leads to an increase in firearm-related crimes.

Local government units can apply for funding. The maximum funding is PLN 8 million. The amount of funding depends, among other things, on the chosen shooting range variant. For the construction of a basic shooting range, funding is up to PLN 3 million. For an expanded two-axis shooting range (200 m and 100 m), the maximum funding level is PLN 8 million. Regardless of the variant chosen, the applicant must guarantee at least a

20% down payment. According to the terms of the competition, the local government unit that receives a targeted grant to finance the project is obligated to provide free access to the constructed shooting range for the Polish Armed Forces for up to 40 hours per month, to non-governmental organizations conducting activities related to national defense for up to 20 hours per month, and to students of schools conducting educational activities related to national defense for up to 20 hours per month (Strzelnica w powiecie).

Another issue examined was the need to subject young people to military training. It's important to remember that in defense education, in the 8th grade of primary school and in secondary schools, this subject is taught for one hour per week. This is clearly insufficient (Staśkiewicz U., 2020). A novelty, and indeed a very good solution, is the introduction of mandatory first aid classes for primary school students, effective September 1, 2024. These classes are intended to increase students' awareness and skills in lifesaving.

The results of the responses to the question: "Should 16-year-olds have the opportunity to attend a free 2-3-week military camp?" are particularly surprising. Over 85% of respondents (85,2%) supported this idea. It's worth asking whether this result was a consequence of the camp's "free" nature or its specific nature. However, as the last few questions indicate, respondents generally support better preparation of children and young people for the challenges and hardships of a potential armed conflict. Parents want their children to be able to cope with such an extremely difficult situation and recognize that the current level of preparation for young people is insufficient.

Preparing shelters and safe hiding places for civilians. Perhaps the worst situation is the preparation of shelters and other safe hiding places for civilians in the event of aerial bombardment, missiles, or massive drone attacks.

Meanwhile, no new shelters have been built in Poland since the outbreak of the war in Ukraine, as regulations do not allow it. The Polish state has done almost nothing in this regard, and most local governments are in the process of inventorying their existing resources. The current situation in this regard:

– Only 4% of Poles have access to a place of shelter in the event of an emergency, and at least since 2010, no new shelters have been built in Poland.

– Local governments face a lack of clear regulations and funding, which prevents the construction of new shelters; most work is limited to inventorying existing hiding places.

– Despite legislative changes and a Supreme Audit Office (NIK) audit, the situation remains dire, and any real improvement in residents' safety has been postponed.

When Russia attacked Ukraine in February 2022, Poles began to wonder where they could hide if Russian fighter jets appeared in the air. The state of knowledge was abysmal, as they had lived without wartime nightmares until then. Initially, a guide was published on how to behave in the event of war (Bądz Gotowy, 2022). It should also be noted that three years earlier, during the Russian-Ukrainian hybrid war, such preparations had been undertaken within the state and local governments (Dynak R., 2019; Kuliczkowski M., 2020; Kuliczkowski M., Sawicki L., 2020). After the launch of the full-scale Russian invasion of Ukraine, various guides were also published for the public, informing them on how to behave in the event of war, what to secure for themselves and their families, and how to protect themselves from the effects of air, missile, and drone attacks. The publishing activities were supported by, among others, the Ministry of National Defense (Rutkowski M., 2024; Poradnik bezpieczeństwa, s.38, 2025).

72

—

Following the Russian aggression against Ukraine, the Supreme Audit Office decided to audit local governments responsible for providing shelters for citizens. In a report by the State Fire Service, published in March 2024, its authors stated, among other things, that only 4% of Poland's population could count on a place in a shelter or hiding place. At that time, the Supreme Audit Office (NIK) audited 32 municipalities, and in six of them there was no shelter at all for citizens (Zapewnienie obywatelom, 2024).

The Supreme Audit Office (NIK) audit, covering the years 2020-2023, concluded on September 29, 2023. It revealed that most local governments were in the process of assessing their ability to protect residents, as in Suwałki, for example, where the local development plan specified, among other things: protective spaces in basic resistance hiding places should be located in public-purpose buildings for the number of people that results from the design assumptions for a given building or complex of buildings; the construction of newly constructed underground garages and other rooms located on the lowest floors of public buildings and multi-family housing should ensure, if necessary, their use as basic resistance hiding

places after being adapted for the number of people that results from the design assumptions for the building or complex of buildings; and the construction of temporary or permanent air-raid shelters in areas free from development (Zapewnienie obywatelom, 2024, s. 39).

This situation exists in almost all local governments, although changes are visible in some, such as in Dęblin, where a Supreme Audit Office (NIK) report showed that there is not a single place to hide, yet in 2024, the city will have 8,628 emergency shelter spaces. This is preliminary, although data also came from Kołobrzeg, which indicates progress there. The protective structures can accommodate 698 people (compared to 210 two years ago), and the city also has 116,677 emergency shelter spaces, whereas two years ago, no such places were reported (Zapewnienie obywatelom, 2024, s. 44-45).

As can be seen, since the NIK report, the state has been unable not only to build shelters but also to prepare regulations and organize financing for civil protection investments. Instead, citizens have been provided with the *schrony.pl* app, even though there are still no shelters. Moreover, those that exist are most often in a deplorable condition - as shown by preliminary inspections carried out by firefighters and local government officials.

A sad observation also emerged from the response of Deputy Minister of Interior and Administration Wiesław Leśniakiewicz to an interpellation from MPs Jarosław Sachajka and Marek Jakubiak, who asked about the state of civil defense in the event of a threat. Their interpellation is very detailed and extensive, asking, among other things, how many new shelters have been built in Poland, either on the government's initiative or under its supervision, since 2010. Deputy Minister Leśniakiewicz's response of July 13, 2025, is revealing: "Due to the lack of generally applicable legal provisions regarding technical requirements for protective structures, no new protective structures have been built since 2010 [...] It should be noted that the possibility of constructing new protective structures (shelters and shelters) will arise upon the entry into force of the regulation of the Minister of Interior and Administration on the technical conditions for protective structures and the technical conditions for their use and location. Work is currently underway on the draft of the aforementioned implementing act" (Przybylski M., 2024).

Since then, the situation has become more complicated, as in September 2025, Russian drones entered Polish airspace, and citizens once again began asking: where are these shelters? After the Russian drone

attack, civil protection authorities ordered nearly 4,000 inspections of existing facilities. The State Fire Service (PSP) found that over a thousand structures could serve a protective function. The Ministry of Interior and Administration announced that the State Fire Service and district building inspectorates were inspecting the buildings. Collective protection facilities can be divided into emergency shelters and protective structures, which are further divided into shelters and hiding places. Due to the potential threat of war, Poland intends to establish a network of shelters, allocating PLN 5 mld for this purpose.

The audit findings indicated that the situation in this regard had not changed, but local governments cited problems related to legal provisions that were lacking both under the United Right government and under the coalition formed around the Civic Platform. Jacek Cieřlik, Head of the Crisis Management, Civil Protection, and Defense Affairs Department in Olkusz, stated that after the Homeland Defense Act came into force in 2022, its provisions omitted civil defense. Therefore, in June 2022, following a change in the organizational regulations of the Olkusz City and Commune Office, all matters related to civil protection and the Mayor's role as head of the commune's civil defense were removed from the scope of the Crisis Management, Civil Protection, and Defense Affairs Department (Zapewnienie obywatelom, 2024). Local governments also noted that the implementation of protective structures is a lengthy, often multi-year process, requiring appropriate financial resources, sources of financing, and precise legal frameworks.

On January 1, 2025, the Civil Defense Act entered into force, allowing for the classification of structures as shelters or protective structures, buildings or parts thereof of closed and airtight construction, equipped with filtering and ventilation devices or regenerative absorbers. Concealment refers to structures or parts of structures of non-airtight construction, and so-called temporary shelters, i.e., collective protection facilities adapted to temporarily shelter people (Ustawa z dnia 5 grudnia 2024; Adamczewska M., 2025).

The entry into force of the Act is a significant step towards streamlining the "civilian dimension of security" – an area that has often been neglected, but which becomes crucial in crisis situations, because the Act:

– defines the tasks of civil protection and civil defense – what should be done to protect people, property, infrastructure, culture, and the environment in emergency situations;

- designates the authorities and entities that will carry out these tasks – at the central, provincial, district, and local levels;
- introduces principles for planning, detecting threats, notifying, warning, and alerting the public;
- defines standards for the use, recording, and technical requirements of collective protection facilities (e.g., shelters, hiding places);
- regulates the organization of civil defense, including the appointment of civil service personnel (individuals who, if necessary, will support protective measures);
- establishes mechanisms for financing civil protection and civil defense activities (Ustawa z dnia 5 grudnia 2024).

Furthermore, the Act contains transitional and adjustment provisions, such as the deadlines for developing programs and establishing new structures. What are the changes and their practical implications? For scouts, hikers, and local communities, the Act carries a number of implications, including:

- Improved warning and communication in emergency situations – thanks to regulations regarding detection and notification systems, citizens will be better informed about threats – this will be particularly useful during camping, hiking, or longer expeditions.

- Protective facilities: shelters and hiding places – The Act formally defines what constitutes a shelter and a hiding place, and what requirements these protective structures must meet. This is important because, in the field, forest shelters and bunkers can be informally used or adapted by local communities. The new regulations indicate which structures can be approved as “collective protection facilities.”

- Involvement of local governments and communities – The Act imposes responsibilities on commune heads, mayors, and district heads related to population protection and civil defense, meaning that protection planning becomes a local matter, not just a “central” one. This also provides communities with an opportunity to have a greater say in how local warning systems are built and what protective facilities are constructed.

- The role of volunteers and community organizations – Scout organizations are a natural partner in educational, training, and exercises related to civil protection. The Act provides for training and exercises specifically for those who may be involved in protection activities. It is worth considering now how Scout troops can engage in local plans, exercises, and civic education.

– Responsibility for protected facilities: owners, users, and managers of collective protection facilities will be responsible for maintaining them, making them available for use, meeting technical requirements, and responding to modernization orders (Ustawa z dnia 5 grudnia 2024).

Following the adoption of the act and its signing by the president, the authorities issued several implementing regulations. On February 21, the Minister of Interior and Administration issued a regulation on the criteria for recognizing buildings or parts thereof as protective structures, and on February 23, a regulation of the Council of Ministers on the detailed content of the Population Protection and Civil Defense Program (Rozporządzenie Ministra Spraw, 21 lutego 2025; Rozporządzenie Rady Ministrów, 23 lutego 2025).

76

—

The Population Protection and Civil Defense Program (OLiOC) for 2025-2026 allocates nearly PLN 5 billion to local governments for tasks related to population protection and civil defense. The preparation of collective protection facilities, improved alarm and communication systems, and the development of civil defense are the main areas of activity within the OLiOC Program. The provisions of the Act on Population Protection and Civil Defense assume the inspection of facilities that could potentially serve as collective protection facilities. The opinions and technical documentation from the inspection of such facilities will be one of the criteria for financial support granted, among other things, for the renovation and modernization of protective structures. An important element of the whole is also the Regulation of the Council of Ministers of 30 May 2025 on the evacuation of people and securing property, which defines both its principles and the responsibility of local government authorities for its efficient implementation (Rozporządzenie Rady Ministrów, 30 maja 2025).

The goal set out in the regulations is to ensure that all collective protection facilities accommodate at least half (including 25% in protective structures) of the projected population expected to be present in an emergency within cities and 25% outside their borders (including 15% in protective structures). The Act on Civil Protection and Civil Defense specifies that the authorities responsible for providing emergency shelter are: the mayor, the mayor, the district head, the voivode, the voivodship marshal, and the minister responsible for internal affairs. Pursuant to the Act, at the request of the owner or manager of a building, civil protection authorities provide them with targeted subsidies for organizing emergency

shelters. They may also provide funds in the form of targeted subsidies to adapt facilities to the requirements specified for underground floors. The subsidy can reach up to 100% of the investment cost (Budowa i remonty schronów, 2025).

The Population Protection and Civil Defense Program (OLiOC) for 2025-2026 allocates nearly PLN 5 billion to local governments for tasks related to population protection and civil defense (Uchwała Rady Ministrów, 2025). The provisions of the Act on Population Protection and Civil Defense require the inspection of facilities that can serve as collective protection facilities. Technical opinions and documentation from the inspection of such facilities will be one of the criteria for financial support granted, including for the renovation and modernization of protective structures (Uchwała Rady Ministrów, 2025).

According to the decision of the Minister of Interior and Administration, renovations and investments will be prioritized in areas covered by the National Deterrence and Defense Program «East Shield,» as well as in cities and particularly vulnerable locations designated by voivodes. The necessary legal acts for designating collective protection facilities have already been issued. Among other areas, shelters and hiding places under schools, known as «thousand-year-olds,» will be renovated. At the same time, the provisions of the Act on Population Protection and Civil Defense and the Regulations of the Minister of Interior and Administration of July 1 and 9, 2025, oblige local governments to designate facilities where protective structures or emergency shelters can be established. According to the Act, at the request of the owner or manager of a building, civil protection authorities provide them with targeted subsidies for the organization of emergency shelters. They may also provide funds in the form of targeted subsidies for adapting facilities to the requirements specified for underground floors, with the subsidy potentially reaching up to 100% of the investment cost (Rozporządzenie Rady Ministrów z 1 lipca 2025; Rozporządzenie Rady Ministrów z 9 lipca 2025).

Protective measures encompass, among others, education and higher education institutions, where they are implemented based on existing legal provisions. Ministerial regulations concerning higher education include the Act of July 20, 2018 – the Law on Higher Education and Science, and the earlier Order of the Minister of Science and Higher Education of August 18, 2011, regarding the principles of planning, organizing, and performing tasks within the framework of the universal defense

obligation. While the provisions of the Act do not directly address defense issues, they are important because they define the general organizational framework, establish competencies, and regulate organizational matters of universities, particularly Articles 13, 33, 40, 66, 227, and 229. The most important regulation, however, is the autonomy of universities, established in Article 70 of the Constitution and further specified in Articles 3-5 of the Law on Higher Education and Science (Ustawa z dnia 20 lipca 2018; Zarządzenie, 2011).

Conclusions.

1. Despite the enormous resources allocated to defense, society as a whole is not prepared for war and existential threats. However, military training and preparing young people for greater resourcefulness in the event of armed conflict are not excluded, rather than creating a concept of total defense, in which every citizen would possess a weapon they could use if necessary. Therefore, we should ask whether we, as a society, should not initiate a nationwide discussion on which direction we are heading?

78

2. While research findings indicate that there is support among respondents for the reinstatement of universal military service and a clear agreement to change the youth training system, the topic of universal access to firearms remains taboo, and it would be worthwhile to engage in a public debate on this matter. There are more opponents of universal access to firearms in Poland, and it should be assumed that their number is unlikely to increase in the next 5-10 years. Therefore, shouldn't we offer them a more acceptable concept: universal yet limited access to firearms? This could involve a citizen trained in the use of firearms being assigned a firearm of their own, purchased by the state. However, these firearms would be under state supervision and always ready for use. Stored in appropriate warehouses within nearby military units or police stations, they could be made available as needed through so-called mobile weapons delivery points. The considerable fragmentation of such points would also make it difficult for the enemy to locate and eliminate them. There is no doubt that an armed population is more difficult to defeat than an unarmed one.

3. Regarding civil protection facilities, including protective structures (shelters) and temporary shelters, the situation is downright dire, as audits by the Supreme Audit Office (NIK) and the State Fire Service (PSP) have shown. This situation stemmed from both the negligence of previous governments in this regard and the lack of regulations enabling government administration and local governments to begin revitalizing

existing facilities and constructing new ones. This situation existed at least until the adoption by the Sejm of the Polish Parliament of the Act on Civil Protection and Civil Defense. The implementation of these tasks is the responsibility of local government and local government administrations, which can obtain special financial loans for their implementation.

What actions can be recommended for the implementation of these tasks in the so-called “field”?

1. The activities of local civil liability organizations (OC) and their cooperation with local administration – both central and local – should be «reactivated.»

2. Local heads of civil liability organizations should cooperate closely with local military units (garrison, Territorial Defence Force (WOT) unit), services (Police, Municipal/City Guards, State Fire Service), or, for example, by organizing training and situational games that simulate real threats, such as missile or drone attacks. This also involves the use of trained members of NGOs, such as the Riflemen’s Association, or scouting organizations (ZHP, ZHR, SHK Zawisza, and others).

3. It is necessary to organize accelerated first aid courses in primary and secondary schools, universities, and other settings, such as professional work environments (administrative offices, workplaces), as well as logistics courses, for example, in the field of evacuation operations in hospitals, schools, offices, religious buildings (churches, monasteries), and cultural institutions (libraries, museums, theaters, cinemas, historical monuments).

4. Organize professionally trained personnel in protective structures and emergency shelters, for example, from among Boy Scouts, Girl Scouts, and shooting organizations.

5. If possible, individuals skilled in the use of weapons and explosives (grenades) should be trained to combat sabotage and diversionary groups operating on behalf of the aggressor’s forces, similar to what was done in Poland in 1938-1939, particularly within the Police, special services (instruction), the State Fire Service, riflemen, and scout organizations (here: one could consider establishing, for example, a Scout Information Service, as a civilian component of intelligence and counterintelligence within the security community). A short course in the art of clandestine operations also seems necessary, especially under conditions of temporary occupation of a given area by the forces of the aggressor state.

Administrative authorities, all services, NGOs, school and student communities, and as many civilians as possible from the broadly defined

civilian population should actively participate in these preparatory activities, so as not to be “surprised” by the enemy.

References:

1. Adamczewska M. (2025). Świadomość obywatelska i przygotowanie społeczne jako element wzmacniania obronności państwa w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa. *Wiedza Obronna*. Vol. 292. No. 3, s. 149-163.

2. Bądź Gotowy (2022). *Poradnik na czas kryzysu i wojny*. Warszawa.

3. Budowa i remonty schronów jednym z priorytetów rządowego Programu Ochrony Ludności i Obrony Cywilnej, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, 18.09.2025. <https://www.gov.pl/web/obrona-cywilna/budowa-i-remonty-schronow-jednym-z-priorytetow-rzadowego-programu-ochrony-ludnosci-i-obrony-cywilnej>

4. Czy Polska powinna przywrócić pobór? Sondaż pokazuje wyraźny podział, *Zero.pl*, 22 III 2026. <https://zero.pl/news/czy-polska-powinna-przywrocic-pobor-sondaz-pokazuje-wyrazny-podzial>

5. Dynak R., Przygotowania obronne administracji publicznej w Polsce, *Wiedza Obronna* 2019, Vol. 269 No. 4, s. 29-62.

6. Höppner S. (2024). Obowiązkowa służba wojskowa? Tak to robią w Europie, *Deutsche Welle* 11 V, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,127561,30962694,obowiazkowa-sluzba-wojskowa-tak-to-robia-w-europie.html>

7. Kulickowski M. (2020). Przygotowania obronne w Polsce, w kontekście zobowiązań sojuszniczych. *Aspekty prawne, instytucjonalne i instrumentalne*, *Scientific Journal of the Military University of Land Forces*. Vol. 52, nr 4(198), s. 801-819.

6. Kulickowski M., Sawicki L. (2020). *Pozamilitarne przygotowania obronne w Polsce*. Warszawa.

7. Lewicki B. (2023) „W przypadku wojny brytyjskie siły zbrojne wytrzymają pięć dni”, *dziennik.pl* 10 II 2023. <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8658314,wielka-brytania-wojna-tobias-ellwood-wojsko-sily-zbrojne-komisja-obrony-izba-gmin.html>

8. Michałowski I. (2024). Chorwacja przywraca obowiązkową służbę wojskową od 2025 roku – co to oznacza?, *portal LegaArtis* 16 VIII 2024. <https://legaartis.pl/chorwacja-przywraca-obowiazkowa-sluzbe-wojskowa-od-2025-roku-co-to-oznacza/>

9. Miedziński P. (2026). Czy Polacy chcą powrotu do służby wojskowej? Prawie połowa badanych jest „za”, Portal Obronny, 21 III 2026. <https://portal-obronny.se.pl/polityka-obronna/czy-polacy-chca-powrotu-do-sluzby-wojskowej-prawie-polowa-badanych-jest-za-aa-2E3q-rZZc-ETwJ.html>

10. Nowak K. (2025). W Europie wraca pobór do wojska. Które kraje mają obowiązkową służbę wojskową?, FORSAL.PL 4 XII 2025. <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/10598451,w-europie-wraca-pobor-do-wojska-ktore-kraje-maja-obowiazkowa-sluzbe-wojskowa.html>

11. Osiński Ł., Ciechanowicz A. (2022). Szef NATO: nie jesteśmy stroną konfliktu, ale będziemy wspierać Ukrainę tak długo, jak trzeba, niedzila.pl 13.10.2022. <https://www.niedziela.pl/artikul/85332/Szef-NATO-nie-jestesmy-strona-konfliktu-ale-bedziemy-wspierac-Ukraine-tak-dlugo>

12. Poradnik bezpieczeństwa. (2025). Warszawa.

13. Przybylski M. (2024). NIK: na miejsce w schronach może liczyć 4 proc. mieszkańców, ale w niektórych gminach nikt, Serwis Samorządowy PAP, 13 III <https://samorząd.pap.pl/kategoria/aktualnosci/nik-na-miejsce-w-schronach-moze-liczyc-4-proc-mieszkanow-ale-w-niektorych>

14. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 lutego 2025 r. w sprawie kryteriów uznawania obiektów budowlanych albo ich części za budowle ochronne, Dz.U. poz. 235.

15. Rozporządzenie Rady Ministrów z 23 lutego 2025 r. w sprawie szczegółowej zawartości Programu Ochrony Ludności i Obrony Cywilnej, Dz.U., poz. 136.

16. Rozporządzenie Rady Ministrów z 30 maja 2025 r. w sprawie ewakuacji ludności oraz zabezpieczenia mienia, Dz.U., poz. 765.

17. Rozporządzenie Rady Ministrów z 1 lipca 2025 r. w sprawie sposobu przygotowania obiektu zbiorowej ochrony do użycia, szczegółowych warunków eksploatacji budowli ochronnych, zapewnienia porządku w ich obrębie oraz ich niezbędnego wyposażenia, Dz.U., poz. 933.

18. Rozporządzenie Rady Ministrów z 9 lipca 2025 r. w sprawie warunków organizowania oraz wymagań, jakie powinny spełniać miejsca doraźnego schronienia, Dz.U., poz. 932.

19. Rutkowski M. (2024) Jak przygotować się do przyszłej wojny, Prawo i Bezpieczeństwo 2(3), s. 117-137.

20. Spór o dostęp do broni (2025). „Polskie społeczeństwo jednym z najbardziej rozbrojonych”, Trójka. Polskie Radio, 31 X. <https://trojka.polskieradio.pl/artykul/3601680,spor-o-dostep-do-broni-polskie-spoeczenstwo-jednym-z-najbardziej-rozbrojonych>

21. Strzelnica w powiecie. <https://www.wojsko-polskie.pl/cwcr/strzelnica-w-powiecie/>

22. Staśkiewicz U. (2020). Przygotowania obronne społeczeństwa polskiego. Wybrane aspekty, Warszawa.

23. Uchwała nr 72 Rady Ministrów z dnia 27 maja 2025 r. w sprawie zatwierdzenia Programu Ochrony Ludności i Obrony Cywilnej na lata 2025-2026: Program Ochrony Ludności i Obrony Cywilnej na lata 2025-2026, Dz.U., poz. 541.

24. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U., poz. 1668.

25. Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. O ochronie ludności i obronie cywilnej, Dz.U., poz. 1907.

82

—

26. W których państwach europejskich jest obowiązkowa służba wojskowa?, tvn24.pl 6 VII 2022. <https://tvn24.pl/swiat/obowiazkowa-sluzba-wojskowa-w-ktorych-panstwach-europejskich-funkcjonuje-st5778146>

27. Zapewnienie obywatelom miejsc schronienia w budowlach ochronnych na wypadek wystąpienia zagrożenia, Warszawa NIK, luty 2024, NIK-P-23-061-LKI-budowle-ochronne-miejsca-ukrycia (3).pdf

28. Zarządzenie Nr 63/2011 Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie zasad planowania, organizacji i wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony z dnia 18 sierpnia 2011 r. Dz.Urz. MNiSzW Nr 3, poz. 69.

UKRAINE'S EUROATLANTIC DEMOCRATIC CHOICE IN THE CONTEXT OF RELATIONS WITH THE EUROPEAN UNION

The article examines the history of relations and current problems of interaction between Ukraine and the EU in the context of Ukraine's aspirations for full membership in the EU as one of the basic goals of the Euro-Atlantic choice and resistance to Russian aggression. The implementation of the purpose of the article involves the use of various scientific methods, the main ones being historical retrospective, analysis and induction.

The formation of a monetary union and a single market has contributed to the fact that the European Union has now become a powerful macro-regional association of developed countries and an independent geopolitical center of global influence. For many post-Soviet republics, including Ukraine, the European Union is a kind of magnet, an attractive example of uniting mentally and civilizationally related peoples into a political and economic union for more effective solution of the tasks of their development in the conditions of the new information age. The European choice of Ukraine is based on the vital interests and historical aspiration of the Ukrainian people to be an integral part of a united Europe.

The fate of all humanity depends on how timely and effectively an effective mechanism for neutralizing the Russian threat is created. Based on this, relations between Ukraine and the EU acquire strategic importance for the preservation and development of the entire Euro-Atlantic civilization, because in the event of a hypothetical failure of the Armed Forces of Ukraine to resist the Russian army, there is a real prospect of transferring hostilities to the immediate territory of the European Union countries. In order to become a full member of the European Union, Ukraine ought to build an appropriate political model of a parliamentary republic with decentralized unitarism.

¹ Doctor of Political Sciences, Professor, Professor of the Department of International Law, Yaroslav Mudry National Law University. E-mail: pursol@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6864-4425>.

² Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for Professional Purposes, V.N. Karazin Harkiv National University. E-mail: t.m.maksimishyna@karazin.ua; <https://orcid.org/0000-0002-4134-1392>.

Keywords: *Euro-Atlantic choice, Ukraine, European Union, heroic resistance of the Ukrainian people, democracy, complex of reforms, European perspective of Ukraine.*

Євроатлантичний демократичний вибір України в контексті відносин з Європейським Союзом

У статті розглядається історія взаємин та актуальні проблеми взаємодії між Україною та ЄС у контексті прагнень повноцінного членства України у ЄС як однієї з базових цілей євроатлантичного вибору та спротиву російській агресії. Втілення у життя мети статті передбачає застосування різноманітних наукових методів, серед яких основними є історична ретроспектива, аналіз та індукція.

84 — Утворення валютного союзу та єдиного ринку сприяло тому, що Європейський Союз на тепер перетворився на потужне макрорегіональне об'єднання розвинутих держав та самостійний геополітичний центр світового впливу. Для багатьох пострадянських республік, зокрема й для України, Європейський Союз є своєрідним магнітом, привабливим прикладом об'єднання ментально та цивілізаційно споріднених народів у політико-економічну спілку для більш ефективного вирішення завдань свого розвитку за умов нової інформаційної епохи. Європейський вибір України ґрунтується на життєво важливих інтересах та історичному прагненні українського народу бути невід'ємною частиною єдиної Європи.

Від того, наскільки вчасно та ефективно вдасться створити дієвий механізм нейтралізації російської небезпеки залежить доля усього людства. Виходячи з цього, відносини між Україною та ЄС набувають стратегічного значення для збереження та розвитку усєї євроатлантичної цивілізації, адже в разі гіпотетичної невдачі ЗСУ в опорі російській армії з'являється реальна перспектива перенесення бойових дій на безпосередню територію країн Європейського Союзу.

Україна щоб стати повноправним членом Європейського Союзу має побудувати у себе відповідну політичну модель парламентської республіки з децентралізованим унітаризмом.

Ключові слова: *євроатлантичний вибір, Україна, Європейський Союз, героїчний спротив Українського народу, демократія, комплекс реформ, європейська перспектива України.*

Statement of the problem. One of the leading trends in modern world development is the tendency to strengthen integration between different countries and interstate formations. This trend is so noticeable that even those states that are not officially part of any international alliance fall under its influence. The recent expansion of the European Union to the east has made Ukraine a direct neighbour of the EU. This relatively new circumstance significantly increases the opportunities for establishing comprehensive cooperation and interaction between the European Union and Ukraine. In light of recent events related to the full-scale aggression of the Russian federation against Ukraine, the mutual interest of Ukraine in the EU and vice versa of the EU in Ukraine has acquired a clear geopolitical meaning and has grown significantly. Ukrainians, armed with weapons, defend the values on which the democratic Euro-Atlantic civilization was formed, actually fulfilling the role of its outpost in countering expansion by authoritarian (neo-totalitarian) Russia. Ukraine has gone through a stage of choosing between the European and Eurasian vectors of state development (Yakymenko, Pashkov 2018).

Under the conditions of significant transformations in the existing world order, when the most influential autocracies declared their ambitions to build their own separate space (“Russian peace”, Chinese historical empire, etc.), democratic countries led by the USA found themselves faced with an urgent need to consolidate their efforts to protect their way of life and value foundations. There is an objective need to unite the potential of the countries of the world democratic coalition to organize effective opposition to the authoritarian-totalitarian threat from the east. Ukraine and the European Union play and will play major roles in this process, because geographically they are at the forefront of countering Russian expansion. It can be said without exaggeration that the fate of all humanity depends on how timely and effectively an efficient mechanism for neutralizing the Russian danger is created. Based on this, relations between Ukraine and the EU are gaining strategic importance for the preservation and development of the entire Euro-Atlantic civilization, since in the event of a hypothetical failure of the Armed Forces of Ukraine to resist the Russian army, there is a real prospect of transferring hostilities directly to the territory of the European Union countries. Officials of Putin’s fascist regime and the Russian President himself have repeatedly expressed their military threats against Poland, Lithuania, Latvia, and Estonia, including the use of nuclear weapons. Under these circumstances, comprehensive

collaboration between Ukraine and the EU is already motivated by the problem of survival in the process of military intervention by the Russian federation.

Analysis of recent research and publications. The problems of Ukraine's European integration and its relations with the European Union have long been the focus of attention of social scientists.

Various aspects of Ukraine's participation in integration processes and collaboration with the EU are considered in the works of such scientists as: Dir I. (Dir 2024), Zolkina M. (Zolkina 2014), Lepiiavko S. (Lepiavko 2001), Marchuk V. (Marchuk 2014), Plokhii S. (Plokhii 2016), Horbulin V. (Edited by Horbulin 2017), Halchynskyy A. (Halchynskyy 2016), Haidutskyy P. (Haidutskyy 2013).

The mentioned scientists study the problems of integration and cooperation of the EU with Ukraine, investigate the issues of Ukraine's accession to the EU and interregional integration.

86

—

A certain profound layer in scientific developments devoted to the consideration of cooperation between Ukraine and the European Union is the work of such specialists as: Tarnavska I. (Tarnavska 2019), Baranovskyy F. (Baranovskyy 2018), Vasylenko S. (Vasylenko 2020), Kovaliova O. (Kovaliova 2003), Vinnykova N. (Vinnykova 2016), Bashtannyk V. (Bashtannyk 2010), Matiushenko I., Berenda S., Reznikov V. (Matiushenko, Berenda, Rieznikov 2015), Gerasymiuk K. (Gerasymiuk 2016), Gladii V. (Gladii 2016), Maiev A. (Maiev 2016), Dudkevych V. (Dudkevych 2021).

It is worth mentioning separately the scientific works of prominent American political scientists such as Zbigniew Brzezinski (Brzeziński 2000) and Samuel Huntington (Huntington 2002), who considered the problems of interaction between Ukraine and the EU through the prism of geopolitical worldwide events and in the context of the development of existing cultures and civilizations.

The aim of the article. The purpose of this article is to consider the history of relations and current problems of interaction between Ukraine and the EU in the context of our aspirations for full-fledged membership of Ukraine in the EU as one of the basic goals of the Euro-Atlantic choice and resistance to Russian aggression. The implementation of the objective of the article involves the use of various scientific methods, the main of which are historical retrospective, analysis and induction.

Presentation of the main material. Throughout the history of the existence of the European Union, important development tasks that

regulate various areas of international relations have been implemented. First of all, the foundations of a common economic policy in the transport, agricultural and other sectors have been developed. Import quotas and customs duties on goods traded between the member states of the European Union have been abolished. A uniform customs system has been introduced for all goods from countries that are not part of the “Common Market” of the European Union. Within the EU, free movement of funds and labour was established, with certain exceptions for new EU member states. A single monetary system was created through the introduction of the single currency, the euro. It is worth emphasizing that after its introduction, the single European currency surpassed the US dollar in terms of cash circulation in the world, which is really eloquent in nature.

The formation of a monetary union and a single market contributed to the fact that the European Union has now become a powerful macro-regional association of developed countries and an independent geopolitical centre of global influence. For many post-Soviet republics, including Ukraine, the European Union is a kind of magnet, an attractive example of uniting mentally and civilizationally related peoples into a political and economic union for more effective solutions for their development in terms of the new Information Age.

For the first time, Ukraine’s desire to develop comprehensive relations with the EU was enshrined in the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the Main Directions of Ukraine’s Foreign Policy” of July 2, 1993.

In general, relations between Ukraine and the European Union were initiated in December 1991, when the representative of the country presiding over the European Union at that time – the Netherlands, the Minister of Foreign Affairs of this country, on behalf of the EU officially recognized the state independence of Ukraine. Then, in the Strategy for the Integration of Ukraine into the European Union of June 11, 1998 and in the Program for the Integration of Ukraine into the EU of September 14, 2000, the strategic course of Ukraine for integration into the EU was proclaimed. It was determined that one of the fundamental principles of Ukraine’s foreign policy is to ensure the integration of Ukraine into the European economic, legal and political area with the aim of gaining membership in the European Union. The European Strategy of Ukraine was approved by the relevant Decree of the President of Ukraine. This was done deliberately. As D.Yu.Yurkovskiy fairly notes, Ukraine’s European choice is based on

vital interests and the historical aspiration of the Ukrainian people to be an integral part of a united Europe (Yurkovskiy 2013, 32).

At the Paris Summit in September 2008, the EU and Ukraine agreed to conclude a new agreement in the form of an Association Agreement, which was to be based on the principles of economic integration and political association. In order to implement these agreements, in 2009 the Ukrainian and European sides developed and approved the Association Agenda, which set out the guidelines for implementing reforms in Ukraine in the course of implementing the Association Agreement between Ukraine and the EU.

In December 2011, at the 15th EU-Ukraine Summit in Kyiv, negotiations on the content of the Association Agreement were completed, and in March 2012 the heads of the official delegations of the EU and Ukraine initialled the text of this Agreement.

88 — Then the well-known dramatic events took place. The refusal of the top political leadership of Ukraine, chaired by former President V. Yanukovich, in November 2013 to sign the Association Agreement between Ukraine and the EU led to the beginning of a mass peaceful protest in defence of the European integration aspirations of the people of Ukraine, which was called “EuroMaidan” (Yehorova 2019, 22). This significant historical event finally confirmed the indomitability of the Ukrainian people in their European choice.

Under direct pressure from the citizens of Ukraine, in March 2014, the political paragraph of the Association Agreement was signed, and in June of the same year the economic part of the agreement was adopted. In September 2014, the European Parliament and the Verkhovna Rada of Ukraine simultaneously ratified the concluded Association Agreement between the EU and Ukraine. Its provisional implementation began on November 1, 2014.

As A.V. Bredikhin emphasizes, “Ukraine was the first, but not the last, among the newly independent states that emerged on the territory of the former USSR to sign the Partnership and Cooperation Agreement with the EU. Following it, a similar agreement was signed with ten more former Soviet republics. Agreements with the remaining countries entered into force on July 1, 1999, with the exception of Belarus and Turkmenistan, with which these documents were never put into effect” (Bredykhyn 2009,11).

Shortly after the full-scale military invasion of the Russian federation into the territory of Ukraine on February 28, 2022, Ukraine submitted an

official application for membership in the European Union. The President of Ukraine, V. Zelensky, submitted a request for Ukraine's immediate accession to the EU under a "new special procedure." In support of this initiative, the presidents of eight European Union states called for accelerating the process of our country's accession to the European Union. On the same day, the President of the European Commission, U. von der Leyen, made an important statement that Ukraine is already a member of the European Union, and the bloc wants Ukraine to officially join this political entity, but this will take time. The current position of the EU leadership is conveyed by the words of Ursula von der Leyen, spoken at the Ukraine-EU summit in Kyiv in February 2023: "Today we came with a set of proposals to ensure that Ukraine has seamless access to the European Single Market. We want to help Ukraine mobilize its full economic potential for the fight against Russia and, later, for reconstruction." (Von der Leyen 2023). This position of the EU leader arouses great optimism among Ukrainians about Ukraine's future membership in the European Union. However, after the victory over the Russian federation, Ukraine still has a significant path to go through in terms of comprehensive reform in order to implement European standards in various areas of life.

Ukraine's path to the European Union is unique and unconventional. Russia's aggressive, neocolonial war against Ukraine has left its mark on this complex process. Many modern politicians and political scientists see one of the main reasons for Russian aggression against Ukraine precisely in the attempt to stop and curtail the process of Ukraine's European integration. However, acting as an eastern outpost of Western civilization, defending liberal-democratic values and its own sovereignty with arms in hand, Ukraine is in practice proving its natural right to return to the European family of nations. Suffering in all areas of development, bearing great human, economic and military losses, Ukraine has successfully transitioned from the status of an associated member of the EU to the status of an official candidate for full membership of the European Union. At the same time, Ukrainians continue to implement Brussels' recommendations on implementing basic reforms and expanding sectoral cooperation with the EU.

Today, it is worth understanding that the revival of Ukraine and its achievement of a worthy place in the modern world is possible only if the main efforts are concentrated on the implementation of the strategic goal – the transformation of our country into a strong unitary state, which will

become a regional leader in Europe, capable of guaranteeing a high social standard of living and security for its citizens.

In essence, Ukraine and the European Union have entered a new phase of their relations, which is characterized by the growth of interdependence between Ukrainian and European partners, the expansion of interaction and cooperation in the defence, financial and security sectors, the activation of joint strategic planning, a significant strengthening and unification of efforts in organizing large-scale resistance to Russian expansion, etc.

In a certain sense, Russia's war against Ukraine created an additional powerful impetus to accelerate the process of Ukraine's integration into the EU, as both Europeans and Ukrainians were clearly convinced of the real lack of alternative to the course of Ukraine's return to the European community. The new geopolitical context, associated with the noticeable revanchist activation of the world's authoritarian tellurocracies (Russia, China, Iran, etc.), forces the world's democratic thalassocracies (USA, Great Britain, EU, etc.) to join forces. Ukraine has found itself at the epicentre of this confrontation and, as a young democracy, is paving its way into the alliance of the world's advanced polyarchies, finally rejecting the remnants of Soviet archaism.

90

—

At the same time, the Russian federation's war against Ukraine has exacerbated some of the problems of our collaboration with the European Union. For example, there is a curtailment of some initiated and planned joint business projects with the participation of European private investors, who naturally neutralize their risks in a warring country. In addition, huge losses in the Ukrainian economy, a sharp decline in industrial production, and the reorientation of the Ukrainian state budget to predominantly finance the defence and security sectors have turned our country into a permanent requester and recipient of comprehensive foreign aid, the fate of which is critically important for keeping Ukrainian society afloat. Evidently such a situation cannot last forever, and it must be assessed very carefully in view of the prospect of our foreign allies gradually becoming tired of Ukraine's problems. This is an objective assessment, not a narrative of Russian propaganda, because in democratic societies of the West, the voices of politicians are increasingly louder, calling for limiting (or even stopping) and placing additional control over budgetary support for Ukraine: from supporters of Donald Trump in the USA to supporters of Marine Le Pen in France. The changing moods of the electorate in Western democracies can be understood, rising inflation due to a reduction in

real incomes, rejection of cheap Russian energy resources, an additional serious burden on the budget associated with social assistance to millions of Ukrainian refugees. All this leads to increased social tension in Western societies. Obviously, in the current situation, Ukraine ought to demonstrate appropriate efficiency in the use of funds from foreign countries. By the way, we need to resolutely take a course for total and radical reform of our statehood towards its transformation from a post-Soviet bureaucratic form to a modern service state of the Western model. It is necessary to complete the reform of the judicial branch of government so that Ukrainian citizens have access to fair justice and foreign investors receive guarantees of the inviolability of their capital.

A separate point in this process is the reform of the Constitutional Court of Ukraine. The Venice Commission has repeatedly emphasized that it is crucial to include an additional seventh member from a number of independent international experts in the advisory group of the Constitutional Court of Ukraine and to establish the binding nature of the decisions adopted by the commission. This will significantly improve the mechanism and quality of the selection of candidates for the position of a judge of the Constitutional Court of Ukraine. However, today, due to the incompleteness of the reform of the Constitutional Court of Ukraine, the high-quality performance of this body's important functions as an independent branch of government looks problematic and raises quite natural questions from our European partners.

Ukraine's implementation of the obligations stipulated in the Association Agreement is planned for the period between 2014 and 2024. As of the end of 2019, according to the government system "Pulse of the Agreement", Ukraine has completed 43% of the tasks scheduled for this period. At the same time, the vast majority of areas in which reform is envisaged have tasks whose implementation has been postponed. The greatest progress has been achieved in areas that require mainly legal regulation, the creation of state institutions, new legislation or changes to existing ones, and other actions, the implementation of which does not require radical changes that may affect the functioning of the already formed state system (Chornobai 2021, 71).

Ukraine's sanctions policy against structures and representatives of the aggressor state of Russia also needs to be radically strengthened. It is unlikely that targeted sanctions against some odious characters of Russian show business, oligarchic groups, and politicians will achieve a landslide

effect for the fascist Putin regime. Here it is necessary to take comprehensive systemic measures that would be aimed at the real undermining of the anti-human system of power in the Russian federation. Moreover, our European and American partners have clearly and repeatedly demonstrated to us a master class in legal, economic, financial, and humanitarian sanctions policy against Russia, adopting more than 10 packages of sanctions against the aforementioned aggressor state, which violates all generally recognized norms of international law in the world community.

One of the strategic directions of the European Union's development is the harmonization of international relations between partner countries and EU member states, which should create stability on the borders of the European community. This means that the EU plans to finance joint programs that will connect the territories of partner countries and EU member states that have common state borders. Ukraine, which borders a number of EU member states, should take advantage of this opportunity and make the most of joint projects to establish cross-border cooperation in European states that belong to the European Union. It is necessary to move towards a significant simplification of procedures and a noticeable increase in the efficiency of the use of technical assistance from the European Union. Moreover, today an important foundation has already been created for this - a visa-free regime between the EU and Ukraine. Plus, a new approach is being introduced to establishing long-term cooperation in the form of the creation of "structural funds": joint financing, partnership and multi-annual cooperation programs.

92

—

What prevents Ukraine from transforming from an extreme geopolitical subject into a normal, stable geopolitical subject?

In our opinion, a set of reasons, among which the main ones are *the extremely low efficiency of post-Soviet statehood and the kleptocratic oligarchic regime*. As a result of ineffective political governance, increased corruption and oligarchic clientelism, Ukraine has come under the influence of more powerful players who are trying to defend and satisfy their own national interests, including at the expense of Ukrainian subjectivity.

To acquire normal geopolitical subjectivity, Ukraine needs to carry out *a set of reforms aimed to radically modernize sovereign statehood*.

The first stage should be the implementation of a *political and administrative reform*. The mixed form of government in the form of a parliamentary-presidential republic has shown its ineffectiveness in Ukraine. This is a rather confusing and inefficient system that constantly

provokes the dualism of presidential and governmental power and general irresponsibility for the political decisions made.

Thus, in the context of its European perspective for Ukraine, it is essential to make a transition to a *parliamentary republic with decentralized unitarism*.

A *comprehensive economic reform* should be implemented as the second stage of reforms. It is vital to demonopolize and de-oligarchize the Ukrainian economy in practice. Otherwise, in the inertial scenario, the old oligarchy may be replaced by a new, post-war oligarchy – “new individuals” with old surnames. It is pivotal to move from the outdated post-Soviet oligarchic model to a modern model of *people’s capitalism*, where small and medium-sized businesses focused on serving the population play a key role.

So, in order to become a full member of the European Union, Ukraine ought to build a socio-political model that meets European standards in the first place. The terrible war that the Ukrainian people are experiencing should become a “watershed” between the archaic post-Soviet model of statehood and the modern European statist model of service. The crucial point is not to waste the historical chance for a radical modernization of the national Ukrainian state in order to move away from the slogan “man for the state” and move to the philosophy of “state for man”. Optimism in this process arises due to the formation of a clear public demand for the construction of a new post-war fair society in Ukraine.

Conclusions. Firstly, the expansion of the European Union to the east has turned Ukraine into a direct neighbour of the EU. This has significantly increased the opportunities for establishing comprehensive cooperation and interaction between Ukraine and the European Union.

Secondly, in order to gain stable geopolitical subjectivity and fully join the EU, Ukraine needs to implement a set of reforms aimed at the radical modernization of sovereign statehood.

Thirdly, to organize effective counteraction to the authoritarian threat from the Russian federation, there is an objective need to integrate the potential of the states of the world democratic coalition. The European Union and Ukraine have prominent places in this process due to the fact that geographically they are at the forefront of resistance to the aggressive actions of the Russian federation. In view of this, relations between the EU and Ukraine are gaining strategic importance for the protection and development of the entire Euro-Atlantic civilization.

Fourth, by acting as the eastern outpost of Western civilization, defending its ideological values and its state independence from the Russian federation with weapons in hand, Ukraine has practically proven its natural right to return to the European family.

Fifth, for Ukraine, in the context of its European perspective, it is necessary to make the transition to a parliamentary republic with decentralized unitarism.

References:

1. Yakymenko, Yu., Pashkov, M. 2018. Ukrayina na shlyakhu do YE S: otsinky, dumky i spodivannya hromadyan. [Ukraine on the path to the EU: assessments, opinions and expectations of citizens.] (in Ukrainian) <http://www.tepsa.eu/23326-2>

94

—

2. Dir, I. 2024. Yevrointehratsiya yak priorytet Ukrayiny, vyznachenyy v derzhavnykh stratehiyakh. [European integration as a priority for Ukraine, defined in state strategies.] Legal paradigm of the restoration of Ukraine: problems and prospects: materials of the XIV International Scientific and Practical Conference (Kyiv, February 23, 2024). Kyiv: National Aviation University, 68-70. (in Ukrainian)

3. Zolkina, M. 2014. Yevropeys'ka intehratsiya yak potentsial dlya konsolidatsiyi ukrayins'koho suspil'stva. [European integration as a potential for the consolidation of Ukrainian society.] Public opinion: information and analytical publication. 02(22). (in Ukrainian) <https://dif.org.ua/uploads/pdf/121743888644fe843193910.39226263.pdf>

4. Lepiavko, S. 2001. Velykyy kordon Yevropy yak faktor stanovlennya ukrayins'koho kozatstva (XVI st.). [The Great Border of Europe as a Factor in the Formation of the Ukrainian Cossacks (16th Century).] Zaporizhzhia: RA "Tandem-U". (in Ukrainian) <http://www.cossackdom.com/book/bookkordon.html>

5. Marchuk, V. 2014. Yevropeys'ka intehratsiya Ukrayiny: politychnyy i bezpekovyy vymiry. [European integration of Ukraine: political and security dimensions.] Bulletin of the Precarpathian University. Series "Political Science". 17. 106-114. (in Ukrainian)

6. Plokhii, S. 2016. Brama Yevropy. Istoriya Ukrayiny vid skifs'kykh voyen do nezalezhnosti. [The Gate of Europe. History of Ukraine from the Scythian Wars to Independence.] Translated from English by R. Klochko, Kharkiv. (in Ukrainian)

7. Svitova hibrydna viyna: ukrayins'kyi front [Global Hybrid War: Ukrainian Front] 2017. Edited by V.P. Horbulin; National Institute for Strategic Studies. Kyiv: NISS. (in Ukrainian)

8. Halchynskiy, A. 2016. Yevropeys'ke spivtovarystvo: kinets' i novyy pochatok. [The European Community: the end, a new beginning.] *Mirror of the week*, 01.07.

9. Haidutskiy, P. 2013. Ukrayina – YE S: problemy intehratsiyi. [Ukraine - EU: integration problems.] *Mirror of the week*, 07.06. (in Ukrainian)

10. Tarnavska, I. 2019. Spetsyfika vysvitlennya yevrointehratsiynykh protsesiv v Ukrayini. [Specifics of coverage of European integration processes in Ukraine.] *Communication and Communicative Technologies*. 19. 70–75. (in Ukrainian)

11. Baranovskiy, F. 2018. Vplyv hromadyans'koho suspil'stva na protses yevropeys'koyi ta yevroatlantychnoyi intehratsiyi: ukrayins'kyi kontekst. [The influence of civil society on the process of European and Euro-Atlantic integration: the Ukrainian context.] *Proceedings*. 3(89).198–218. (in Ukrainian)

12. Vasylenko, S. 2020. Ukrayina: Heopolitychni vymiry v zahal'noyevropeys'komu protsesi. [Ukraine: geopolitical dimensions in the pan-European process.] Odesa: ODMA. (in Ukrainian)

13. Kovaliova, O. 2003. Stratehiyi yevrointehratsiyi: yak realizuvaty yevropeys'kyi vybir Ukrayiny [European integration strategies: how to implement Ukraine's European choice]: monograph. Kyiv: V.M. Koretsky Institute of State and Law, NAS of Ukraine. (in Ukrainian)

14. Vinnykova, N. 2016. Do pytannya «defitsytu demokratiyi» v Yevropi: praktyky hromadyans'koyi partysypatsiyi i politychnoyi reprezentatsiyi v YE S. [On the issue of the “democratic deficit” in Europe: practices of the civic party and political representation in the EU.] *Modern society: political science, sociological science, cultural science*. 2(12). 32–44. (in Ukrainian)

15. Bashtannyk, V. 2010. Transformatsiya derzhavnoho upravlinnya v konteksti yevropeys'kykh intehratsiynykh protsesiv [Transformation of public administration in the context of European integration processes]: monograph. Donetsk: DRIDU NADU. (in Ukrainian)

16. Matiushenko, I., Berenda, S., Rieznikov, V. 2015. Yevrointehratsiya Ukrayiny v systemi mizhnarodnoyi ekonomichnoyi intehratsiyi [European

integration of Ukraine in the system of international economic integration]: textbook. Kharkiv: V.N. Karazin KhNU. (in Ukrainian)

17. Herasimiuk, K. 2016. Optyimizatsiya terytorial'no-upravlins'koyi systemy v Ukrayini v konteksti yevropeys'koho dosvidu [Optimization of the territorial management system in Ukraine in the context of European experience]: author's abstract of dissertation, candidate of sciences in public administration. Odesa. (in Ukrainian)

18. Hladii, V. 2016. Mistseve samovryaduvannya yak resurs polityky yevrointehratsiyi: dosvid Vyshehrad's'koyi hrupy ta perspektyvy dlya Ukrayiny [Local self-government as a resource for European integration policy: the experience of the Vyshegrad Group and prospects for Ukraine]: author's abstract of dissertation ... candidate of political sciences, Lviv. (in Ukrainian)

96 — 19. Maiiev, A. 2016. Kontseptual'ni zasady rozbudovy instytutu rehional'noho upravlinnya v suchasniy Ukrayini: yevropeys'kyy ta vitchyznyanyy dosvid [Conceptual principles of developing the institute of regional management in modern Ukraine: European and domestic experience]: author's abstract of dissertation ... candidate of sciences in public administration, Odesa. (in Ukrainian)

20. Dudkevych, V. 2021. Yevrointehratsiyini praktyky yak determinanty vplyvu na rozbudovu hromadyans'koho suspil'stva v Ukrayini. [European integration practices as determinants of influence on the development of civil society in Ukraine.] *Evropský Politický i Právní Diskurz.* 8/3.122–129. (in Ukrainian)

21. Brzeziński, Zb. 2000. Velyka shakhivnytsya [The Big Chessboard.] Lviv – Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. (in Ukrainian)

22. Huntington, S. 2002. Zitknennya tsyvilizatsiy ta formuvannya novoho svitovoho poryadku [The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order]. K.: Simon and Schuster, 368. (in Ukrainian)

23. Ukaz Prezydenta Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Stratehiyi intehratsiyi Ukrayiny do Yevropeys'koho Soyuzu» [Decree of the President of Ukraine “On Approval of the Strategy for Ukraine’s Integration into the European Union”] 11.06.1998. (in Ukrainian) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#> .

24. Yurkovskiy, D. Yu. 2013. Yevropeys'ka intehratsiya – stratehichnyy pryorytet zovnishn'opolitychnoyi diyal'nosti Ukrayiny [European integration is a strategic priority of Ukraine’s foreign policy.] Public

administration: improvement and development. 10. 31-37 (in Ukrainian)
<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=761>

25. Yehorova, V. S. 2019. Ukrayina ta YE S: suchasnyy stan i perspektyvy rozvytku [Ukraine and the EU: current state and development prospects.] Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence. 40. 22-26. (in Ukrainian)

26. Bredykhyn, A. V. 2009. Ukrayina ta Yevropeys'kyy Soyuz: retrospektyva rozvytku vidnosyn. [Ukraine and the European Union: a retrospective of the development of relations.] Science. Religion. Society. 2. 7-12. (in Ukrainian)

27. Von der Leyen, U. 2023. Ukrayina bude chlenom YE S. Rik tomu nikhto ne uyavlyav vashu shvydkist' [Ukraine will be a member of the EU. A year ago, I could not have imagined your speed]. 2 February. (in Ukrainian)
<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/02/2/7155414> .

28. Chornobai, O. 2021. Suchasnyy stan i perspektyvy ukrayins'koyi yevrointehratsiyi [Current state and prospects of Ukrainian European integration.] Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Legal Sciences. 8. 29. 66-73. (in Ukrainian)

POLITICAL PARTICIPATION AND SECURITY RISKS OF INTERNET VOTING IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

98 — *The article examines internet voting as a potential mechanism for ensuring political participation in Ukraine under martial law. The full-scale war has significantly complicated access to traditional electoral procedures for military personnel, internally displaced persons, citizens abroad, and residents of affected territories, thereby making the search for alternative instruments to preserve the inclusiveness of the electoral process particularly relevant. It is argued that internet voting is capable of reducing spatial and organizational barriers to participation; however, at the same time, it generates serious security risks. The main threats include the cyber vulnerability of infrastructure, external interference, problems of remote voter identification, risks of violating the secrecy of the vote, and undermining the legitimacy of results. The article demonstrates that, in wartime, trust in digital elections is determined not only by the technological reliability of the system, but also by the institutional resilience of the state and the level of public trust. It is concluded that the possible introduction of internet voting in Ukraine requires a phased approach, proper regulatory framework, a high level of cybersecurity, and preliminary testing.*

Keywords: political participation, internet voting, electronic democracy, electoral process, martial law, cybersecurity, legitimacy, trust, Ukraine.

Політична участь і безпекові ризики інтернет-голосування в Україні в умовах воєнного стану

У статті досліджено інтернет-голосування як потенційний механізм забезпечення політичної участі в Україні в умовах воєнного стану. Повномасштабна війна істотно ускладнила доступ до традиційних виборчих процедур для військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, громадян за кордоном та мешканців постраждалих територій, що актуалізує пошук альтернативних інструментів

¹ Candidate of Political Sciences, Associate Professor at the Department of International Relations and Social Communications, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine, E-mail: i.osadtsa@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-5593-5944>.

збереження інклюзивності виборчого процесу. Обґрунтовано, що інтернет-голосування здатне зменшувати просторові та організаційні бар'єри участі, однак водночас породжує серйозні безпекові ризики. До основних загроз віднесено кібервразливість інфраструктури, зовнішнє втручання, проблеми дистанційної ідентифікації виборців, ризики порушення таємниці голосування і підриву легітимності результатів. Показано, що в умовах війни довіра до цифрових виборів визначається не лише технологічною надійністю системи, а й інституційною стійкістю держави та рівнем суспільної довіри. Зроблено висновок, що можливе впровадження інтернет-голосування в Україні потребує поетапності, належного нормативного врегулювання, високого рівня кіберзахисту та попереднього тестування.

Ключові слова: політична участь, інтернет-голосування, електронна демократія, виборчий процес, воєнний стан, кібербезпека, легітимність, довіра, Україна.

Introduction. Relevance of the study. The issue of internet voting occupies an important place in contemporary studies of the transformation of democracy, since the digitalization of state institutions changes the nature of interaction between the citizen and the political system. In contemporary scholarly discussions, attention is increasingly shifting from basic electronic services and petitions to a reconsideration of the very procedure of expressing political will. In this context, internet voting emerges as one of the most controversial and, at the same time, symbolic forms of electronic democracy, directly related to the fundamental basis of the democratic order – elections.

The relevance of this topic for Ukraine is particularly intensified under martial law, which has radically changed the social, territorial, and security conditions for the exercise of political rights. The mass displacement of millions of citizens, the destruction of infrastructure, the temporary occupation of territories, and the difficulty of involving military personnel in traditional voting procedures transform the issue of ensuring political participation from a technical task into a problem of the democratic resilience of the state. Under such conditions, internet voting is considered a potential mechanism for reducing the distance between the citizen and the electoral procedure, as it may ensure participation in voting regardless of the voter's physical location.

Although in the international literature internet voting is often interpreted as an instrument for expanding the accessibility of elections and as a response to the crisis of traditional participation (Abdala 2024; Germann 2021; Goodman 2020; International IDEA 2025), its possible introduction in Ukraine touches upon a set of fundamental issues, including the secrecy of the vote, reliable voter verification, personal data protection, resilience to external interference, and public trust in the results. In wartime, these challenges are further aggravated by the experience of constant cyberattacks and the threat of hybrid interference by the aggressor state. This raises the question of whether the democratic logic of citizen inclusion can be combined with strict requirements for the security and legitimacy of the electoral process.

Finally, the Ukrainian case is also important for comparative political science. Unlike most discussions on the modernization of elections in peacetime or under pandemic conditions, this case concerns the functioning of democratic procedures in the environment of a full-scale war. Studying this experience makes it possible to understand more deeply the limits of applicability of digital electoral technologies and to determine the extent to which the expansion of political participation can coexist with the priority of security. This makes the topic relevant both from the practical perspective of ensuring electoral rights and from the theoretical perspective of conceptualizing digital democracy in crisis conditions.

Problem statement. The main scholarly problem lies in the fact that, under martial law in Ukraine, there is an objective need to search for new ways of ensuring political participation; however, digital instruments designed to expand access to elections simultaneously generate increased security threats. As a result, a fundamental contradiction emerges between the democratic logic of inclusion and the logic of security and protection of the integrity of the electoral process.

On the one hand, internet voting may be considered a mechanism for adapting the electoral procedure to emergency conditions. It is capable of becoming an instrument for involving those categories of citizens who, due to war, forced displacement, military service, or residence abroad, have limited access to traditional voting procedures. On the other hand, it is precisely under martial law that the vulnerability of any digital system to cyberattacks, external interference, and information operations aimed at undermining trust in and the legitimacy of election results increases significantly.

Of course, the scholarly problem is not limited to the question of the technical feasibility of implementing internet voting. It consists in determining whether this instrument, in the current realities of Ukraine, can simultaneously ensure broader political participation without undermining the security, procedural, and legitimizing foundations of the electoral process. It is this dilemma that determines the logic of the subsequent analysis.

In this context, the article aims to analyze internet voting as a potential instrument for ensuring political participation in Ukraine under martial law and to identify the key security risks of its possible implementation. To this end, attention is focused on four interrelated aspects: the inclusive potential of internet voting, the specific features of exercising electoral rights in wartime, the system of security threats accompanying the digitalization of the electoral process, and the prospects for applying such a mechanism in Ukraine, taking into account international experience and the national context.

Analysis of recent studies and publications. The scholarly discourse on internet voting is characterized by a variety of approaches that can be structured into several main areas. The first cluster includes works devoted to the impact of internet voting on the dynamics of electoral participation. In these studies, this mechanism is interpreted as a means of reducing the transaction costs of participation, eliminating spatial barriers, and increasing the convenience of the procedure, particularly for voters abroad or in remote regions (Germann 2021; Goodman 2020). At the same time, studies show that the positive effect on turnout is not automatic and depends largely on the political context and the design of the electoral system (Abdala 2024; Stockemer, Wigginton 2024, 621–623).

The second area focuses on the issues of public trust and legitimacy. Within this approach, it is shown that citizens' willingness to recognize the results of digital voting is formed at the intersection of trust in state institutions and trust in technological solutions (Abdala et al. 2025, 783–796; Decman, Kozel 2023, 1–23; Sindermann et al. 2023). In this context, the technical perfection of the system alone does not guarantee its public acceptance; thus, trust acts not as a secondary consequence, but as a basic condition for the viability of remote voting.

The third body of literature is devoted to issues of cybersecurity and infrastructure protection. Internet voting is analyzed here as a complex sociotechnical system whose vulnerability extends to authentication

channels, user devices, administration procedures, and audit mechanisms (Cybersecurity ... 2020; Heintl et al. 2022; IFES 2022; National Institute ... 2024). Even the Estonian case, which is most often considered the main example of functioning internet voting, has been criticized by cybersecurity experts, which highlights the need for independent testing, secure management of cryptographic keys, and institutional readiness to respond to incidents (Ehin et al. 2022; Springall et al. 2014).

A separate regulatory and standard-setting area is represented by documents of key international institutions – the Council of Europe, the Venice Commission, the OSCE/ODIHR, and International IDEA (Council of Europe 2017; International IDEA 2025; International IDEA 2023; National Institute ... 2024; OSCE Office 2013; OSCE Office 2024; Venice Commission 2020). This framework establishes the priority of ensuring that digital innovations comply with basic democratic principles – secrecy, equality, verifiability, and freedom of expression of the will.

102 — The fifth group consists of studies on the organization of the electoral process in crisis conditions – during pandemics, armed conflicts, or mass population displacement (International IDEA, Elections... 2023; International IDEA 2025; International IDEA 2022; International IDEA, European Parliament 2023). These works shift the analysis from the plane of technological optimism to the plane of crisis management of democracy, equality of access, and institutional resilience. In the same context, the Ukrainian academic discourse is developing, focusing on the legal preconditions for post-war elections and the transformation of political participation under the conditions of the Russian invasion (Didenko 2023, 55–56; Monastyrskiy 2025, 308–309; Symysenko 2025; Chaika 2024, 140–147; Sikora 2024, 64–70). Ukrainian scholars emphasize the dual nature of electronic democracy: on the one hand, it is capable of supporting citizens' engagement under conditions of migration (Didenko 2023, 57–58; Monastyrskiy 2025, 309); on the other hand, it functions in an environment of increased security threats (Symysenko 2025; Chaika 2024, 146–147; Sikora 2024).

Despite the existence of a substantial body of research, a research gap remains. International studies predominantly analyze digital elections in stable democracies, while Ukrainian studies often focus on the general legal aspects of post-war recovery. This creates the need for a comprehensive understanding of internet voting in Ukraine specifically through the prism

of martial law, as an instrument that requires simultaneous consideration of its inclusive potential and increased security risks.

The scientific novelty of the article lies in the fact that internet voting in the Ukrainian context is considered not merely as a technological instrument for modernizing the electoral process, but as a political and institutional mechanism assessed through the relationship between inclusive potential and security risks under martial law. The study also clarifies the limits of applicability of international experience with internet voting for Ukraine, taking into account the specific nature of the full-scale war, the increased cyber threat, and the transformation of the conditions for exercising electoral rights.

Methodological basis of the study. The methodological basis of the article consists of a combination of several mutually complementary approaches that make it possible to consider internet voting not only as a technological innovation, but also as a political and institutional phenomenon closely linked to the issues of security, trust, and legitimacy of the electoral process. This approach is determined by the specific nature of the research subject, since under martial law the assessment of digital electoral mechanisms cannot be limited to questions of technical efficiency or procedural convenience.

103

The institutional approach makes it possible to analyze internet voting as an element of the electoral institution, rather than as an isolated digital solution. Within this approach, attention is focused on norms, procedures, control mechanisms, forms of legitimation, and the interaction of internet voting with other components of the electoral process. This makes it possible to assess the extent to which digital mechanisms can be integrated into the architecture of democratic elections without undermining its basic principles.

The systems approach is used to examine internet voting as a complex node of interaction between digital infrastructure, public administration, legal regulation, cybersecurity, and public trust. Its application makes it possible to avoid technological reductionism, that is, reducing the problem exclusively to the technical parameters of the platform. In this context, the viability of internet voting is determined not only by software or authentication channels, but by the functioning of the entire system – from the institutional capacity of the state to society's readiness to recognize the results of a digital procedure as legitimate.

The risk-oriented approach is of key importance for this study. It makes it possible to shift the focus from the potential advantages of internet voting to the analysis of its vulnerabilities, threats, and possible consequences of failure. For a country at war, this approach is particularly justified, since any change in the electoral procedure must be assessed not only by the criterion of expanding access to participation, but also by the relationship between democratic gain and security risk. This allows internet voting to be considered not through the logic of technological optimism, but through the logic of a cautious assessment of its political and institutional acceptability.

The method of analyzing scholarly sources, international standards, and normative documents also plays an important role in the study. It is used to systematize the main theoretical approaches to internet voting, summarize international requirements for digital electoral procedures, and outline the Ukrainian normative and political context. This forms a conceptual framework within which internet voting can be assessed not only as a technology, but also as an object of political, legal, and security analysis.

104

The comparative method is applied to compare the Ukrainian situation with international practice, primarily with the experience of Estonia as the most relevant example of the nationwide implementation of internet voting (Vassil et al. 2016, 457; Turnbull-Dugarte, Devine 2023). This comparison is used not for the mechanical transfer of foreign models into Ukrainian conditions, but to identify the institutional preconditions under which digital electoral technologies can function relatively successfully, as well as to determine the factors that limit their application in a crisis environment.

In addition, the study uses elements of a case study, which makes it possible to specify theoretical provisions through the analysis of a particular international case. This is important in order to avoid an overly abstract consideration of internet voting and to correlate general analytical conclusions with the actual practice of the functioning of such systems.

Results of the study. Political participation in a democratic system is not limited to the formal existence of the right to vote, but presupposes a real opportunity to exercise this right without excessive barriers, discrimination, or disproportionate risks. That is why electoral participation is increasingly considered not only as a legal category, but also as a function of institutional accessibility. In this sense, internet voting

is an important object of analysis, since it directly affects the accessibility of the electoral procedure.

In its most general form, internet voting is a form of remote electronic expression of political will in which a voter casts a vote via the Internet using a specialized digital system. Its key difference from other forms of electronic voting lies in its remote nature and the absence of the need for physical presence at a polling station. It is this feature that determines its inclusive potential.

Internet voting reduces the importance of geographical distance, which is especially important for citizens who are outside the country or far from a polling station. The time, financial, and physical effort required to travel to the place of voting often turns a formally guaranteed right into an opportunity that is difficult to realize in practice. Works devoted to the participation of citizens abroad emphasize that remote formats can significantly expand the participation of this category of voters (Monastyrskiy 2025, 310; Germann 2021; International IDEA, European Parliament 2023). For Ukraine, this is of particular importance, since a significant part of its citizens are outside the state, and their political integration into the national electoral process constitutes a separate problem.

At the same time, internet voting reduces the time and administrative costs of participation. A voter does not have to adjust to the working hours of a polling station, spend time travelling, waiting in queues, or searching for the required address. In the literature, this is described as a reduction in the “cost of voting”, that is, the resources necessary to exercise the right to vote (Abdala 2024; Goodman 2020, 1160–1162). Although this effect does not always lead to a noticeable increase in overall turnout, it may be significant for groups for whom barriers to participation are systemic.

Internet voting may also play a separate role as a symbolic mechanism of inclusion. For a citizen who has been forcibly displaced, is staying in another region, or is abroad, the opportunity to vote without a complicated procedure of returning to the place of registration means not only functional convenience, but also the preservation of a connection with the political community. In contemporary societies, where an increasing share of citizens’ interaction with the state takes place through digital services, internet voting is also perceived as a continuation of the broader digital transformation of public administration (Chaika 2024, 147; International IDEA 2025).

At the same time, the inclusive potential of internet voting should not be overestimated. The reduction of some barriers may be accompanied by the strengthening of others – digital inequality, lack of skills, absence of a secure device, or unstable access to the Internet. Moreover, the democratic value of elections is determined not only by the number of those who voted, but also by whether the procedure preserves freedom, secrecy, equality, and trust. That is why the effectiveness of internet voting should be assessed not only through the parameter of convenience, but through the relationship between accessibility, security, and public trust (Abdala et al. 2025, 790; Agbesi et al. 2024; International IDEA 2025).

For Ukraine, the problem of participation is particularly sensitive. Martial law changes the basic conditions of access to voting, and therefore any instrument capable of supporting or expanding participation naturally attracts attention. However, the Ukrainian context also shows that inclusion cannot be achieved at the cost of neglecting security. Internet voting makes sense as a mechanism of political participation only when it does not undermine the foundations of the electoral process itself.

106

— Martial law radically transforms the conditions under which democratic institutions function. The mass internal displacement of the population, evacuation from dangerous regions, and the prolonged stay of a significant number of citizens abroad complicate the usual model of linking the voter to a specific place of voting. Formally, the right to vote is preserved; however, its practical realization increasingly depends on the state's ability to adapt participation mechanisms to the mobility and dispersion of the population (Didenko 2023, 58; Monastyrskyi 2025, 310; International IDEA 2022; International IDEA, European Parliament 2023).

The issue of participation by military personnel is especially complex. The conditions of service, presence in combat zones, limited mobility, and the priority of security tasks make traditional voting organizationally almost inaccessible for many of them. At the same time, ensuring their right to vote must not create additional security risks or undermine the reliability of the electoral process.

The war affects not only the movement of people, but also the material conditions for holding elections, namely the condition of premises, transport, communications, power supply, the safety of movement, and the work of administrative bodies. Where infrastructure has been destroyed or remains under threat, the conduct of ordinary electoral procedures becomes excessively risky or technically complicated. In addition, the

psychological and social preconditions for participation also change: war affects the level of public anxiety, trust in institutions, information practices, and the perception of procedures. Under such conditions, even a technically sound solution may be politically unacceptable if it appears opaque or too risky (Central Election ... 2025).

An important dimension is also the international one. A significant share of Ukrainian citizens are abroad, and therefore the issue of their participation goes beyond the purely internal organization of elections and requires coordination with foreign jurisdictions, appropriate infrastructure, and proper legal regulation (Monastyrskyi 2025, 311–312; International IDEA, European Parliament 2023). As a result, political participation in Ukraine under wartime conditions acquires a new quality: it can no longer be ensured by simply reproducing peacetime procedures and requires adaptive mechanisms that simultaneously take into account accessibility, security, and legitimacy. That is why internet voting enters the field of discussion as one of the possible instruments of crisis democratic adaptation, although it must be assessed much more rigorously than under stable conditions.

107

The security dimension of internet voting is central to any serious analysis of this technology, and under martial law it becomes decisive. Elections as an institution must not only take place, but also be recognized as fair, free, and credible. That is why trust in the procedure becomes no less important than the result itself. By expanding access to participation, internet voting simultaneously creates new opportunities for technical, organizational, and informational threats (Erben, Kobakhidze 2023).

The most obvious risk is cyberattacks on electoral infrastructure. Unlike paper voting, where large-scale interference requires influence over a large number of physical objects, a digital system concentrates critical functions in electronic infrastructure, which potentially becomes a target for external influence. Attacks may be directed at servers, communication channels, authentication systems, databases, administrative components, or user interfaces. Even if they do not lead to an actual change in the results, the very fact of their occurrence may cause a crisis of trust (Cybersecurity ... 2020; IFES 2022; National Institute ... 2024). For Ukraine, this risk is particularly high given the constant cyber threat from the aggressor state. In such an environment, the purpose of an attack may be not only falsification, but also destabilization of the process, disruption of voting, or the creation of grounds for non-recognition of the results.

No less important is the problem of voter identification and verification. If traditional voting relies on physical presence, an identity document, and control by the election commission, internet voting requires digital substitutes for these mechanisms. However, even strong electronic authentication does not guarantee that the vote is cast by that specific voter and under conditions of free expression of will. The risks of coercion, the use of another person's device, phishing, compromise of credentials, or malicious software remain (Heinl et al. 2022; International IDEA 2025; OSCE Office 2024).

108 — A separate group of threats concerns the secrecy of the vote. Remote voting takes place in an uncontrolled environment, which does not provide the level of procedural control that exists at a polling station. Voting from home, the workplace, or another private space creates opportunities for family, domestic, administrative, or other forms of pressure, as well as for control over how exactly a person voted. The literature emphasizes that voting in an uncontrolled environment is always associated with particular risks of “coercion and vote buying,” and no technical solution is capable of fully eliminating this problem (Heinl et al. 2022; International IDEA 2025; Venice Commission 2020).

The voter's end device also remains a fundamental vulnerability. Even if the central system is well protected, citizens' personal computers or smartphones may become the weak link. An infected or compromised device calls into question both the correctness of vote casting and the secrecy of the vote. This is one of the basic problems of internet voting: the state cannot fully control the environment from which voting is carried out and, therefore, cannot fully guarantee the security of the procedure at the user level.

Another significant risk is related to opacity and limited verifiability for the ordinary citizen. Paper elections, despite their shortcomings, have the advantage of intuitive comprehensibility: the voter sees the ballot paper, the ballot box, the counting process, and the protocols. Internet voting transfers key operations into a technically complex sphere, where trust increasingly depends on experts, system administrators, and audit procedures. The more expert-mediated the procedure becomes, the greater its dependence on institutional trust (Abdala et al. 2025, 791–792; Agbesi et al. 2024, 17–18; Ehin et al. 2022).

In the Ukrainian context, this is compounded by the danger of information and psychological operations aimed at delegitimizing

elections. The adversary does not necessarily need to actually change the voting results in order to achieve a political effect; it is sufficient to create a convincing narrative about interference, data leakage, a technical failure, or the opacity of the system. If the level of public trust is insufficient and the procedure is difficult to understand, such a campaign may be extremely effective. Therefore, internet voting in Ukraine should be considered not only as a cybernetic object, but also as a communicative and legitimizing one.

Significant risks are also associated with the protection of personal data and sensitive electoral information, the continuity of the system's functioning, and the administrative complexity of its maintenance. Internet voting inevitably operates with large volumes of personal data, authentication tools, event logs, and technical information; therefore, any infrastructure vulnerabilities or procedural shortcomings may generate risks of leakage, re-identification, or even suspicion of such a possibility. In wartime, it is especially important to take into account the likelihood of power outages, communication disruptions, or damage to digital infrastructure, which makes issues of redundancy, duplication of channels, and emergency scenarios a fundamental condition for the viability of the system. In addition, internet voting does not simplify, but often complicates administrative procedures: it requires specialized teams of developers, auditors, security administrators, independent observers, certification, testing, incident response, and constant communication with citizens. The experience of Estonia shows that this is not a "digital add-on" to elections, but a complex institutional structure that requires continuous improvement and work with trust (Ehin et al. 2022; Springall et al. 2014, 710–711).

Ultimately, the deepest risk is the risk of undermining the legitimacy of the electoral process. Elections are legitimate when their result is recognized by society as the outcome of a fair and understandable procedure. If a significant share of citizens, political forces, or international partners doubt the reliability of the digital system, even formally correct voting may fail to perform its political function. That is why the security risks of internet voting under martial law are multi-level in nature and include technological, organizational, legal, psychological, communicative, and geopolitical components. The question of its possible introduction in Ukraine cannot be resolved solely on the basis of technical feasibility or user convenience; it requires a much broader assessment of whether an

instrument intended to expand participation may become a new source of vulnerability for democracy.

The consideration of internet voting in Ukraine under martial law inevitably leads to a central dilemma, which may be formulated as follows: “How can the expansion of political participation be combined with the requirements of security, trust, and legitimacy of the electoral process?” This dilemma is not technical, but political in nature, since it concerns the balance between two basic values of democracy (Erben, Kobakhidze 2023).

A democratic order is impossible without inclusiveness. The greater the number of citizens who can actually exercise their right to vote, the more fully elections reflect the political will of society. In wartime, the exclusion of large groups of the population – military personnel, internally displaced persons, and citizens abroad – may not only reduce the level of participation, but also call into question the representativeness of elections as a whole. That is why the argument in favor of internet voting as an instrument of inclusion cannot be considered secondary.

110

— At the same time, elections cannot be legitimate merely because they have included more people. If the procedure is vulnerable to manipulation, opaque, or insufficiently protected, the expansion of participation is achieved at the cost of reduced trust and, consequently, weakened legitimacy. The dilemma does not consist in choosing between “participation” and “security” as absolutely incompatible goals, but in the fact that each side of this formula has limits that cannot be crossed. Excessive dominance of the logic of participation leads to an underestimation of risks and the creation of a convenient but insufficiently reliable procedure. Conversely, excessive dominance of the security logic narrows the democratic meaning of elections if a significant share of citizens is effectively excluded from participation.

In the Ukrainian context, this contradiction is particularly acute, since the high need for adaptive mechanisms of participation is combined with an extremely high level of security threat. Therefore, it is not enough simply to state that internet voting is “convenient” or, conversely, “dangerous.” A differentiated assessment is needed, one that takes into account for whom, under what conditions, on what scale, and at what stage such an instrument may be acceptable. Determining the threshold of acceptable risk becomes key. In a democratic electoral process, zero risk does not exist for either paper-based or digital procedures; however, risks must remain such that

they do not call into question the basic principles of elections and can be minimized (Central Election ... 2025).

It is also important that participation and security are not external to each other. The security of the electoral process is itself a condition of political participation, since citizens will participate only in elections that they consider genuine, protected, and meaningful. At the same time, participation is a condition of legitimate security: excessive security regulation that effectively narrows the circle of those who can vote undermines the democratic basis of elections. That is why discussions about internet voting in Ukraine should be built around a model of cautious compatibility, rather than radical technological optimism. This means searching for formats in which the expansion of participation will not outpace the institutional and security capacity of the state. In this sense, phased implementation, pilot formats, independent audit, public communication, and careful regulatory consolidation of procedures acquire particular importance.

Assessing the prospects of internet voting in Ukraine requires rejecting both unconditional enthusiasm and absolute denial. Contemporary conditions do indeed create demand for new forms of ensuring political participation; however, martial law makes any radical electoral innovation politically and security-wise extremely sensitive. Therefore, the prospects of internet voting can be considered only as conditional and dependent on a number of basic prerequisites (Central Election ... 2025).

First of all, this concerns resilient digital infrastructure. For internet voting, the general digitalization of public services or broad access to the Internet is not sufficient; what is needed is the capacity of critical infrastructure to operate stably under conditions of attacks, disruptions, high load, and emergencies. Protected data centers, backup communication channels, uninterrupted power supply, data backup systems, and clear incident recovery protocols are necessary. A high level of cybersecurity is no less fundamental: a multi-layered security architecture, regular penetration testing, independent audit, continuous network monitoring, and a clear system for verifying results. The experience of Estonia demonstrates that internet voting requires not a one-time launch, but continuous support and improvement (Ehin et al. 2022; Springall et al. 2014, 712).

The next condition is a reliable and socially acceptable system of voter identification. For elections, the criteria here are much higher than for ordinary administrative services: it is necessary to guarantee not only

identity confirmation, but also the uniqueness of the vote, the secrecy of the expression of will, protection against coercion, and resilience to compromise. Proper regulatory framework is no less important. Internet voting cannot be introduced as a purely technical project without a deep legal foundation that clearly defines the procedure for access to the system, audit procedures, appeal mechanisms, data storage rules, the status of digital traces, and algorithms for responding to failures.

Public trust remains a critical prerequisite. As studies show, internet voting functions relatively successfully only where citizens trust state institutions, technologies, or a combination of these two factors (Abdala et al. 2025, 793; Decman, Kozel 2023, 22; Sindermann et al. 2023). In Ukraine, trust is an especially sensitive issue, since any electoral innovation may immediately become an object of political suspicion and information attacks. Therefore, the prospects of internet voting depend not only on the availability of a software solution, but also on whether society will be convinced that the system is fair, controllable, and not created for situational political interests.

112

— No less important is the phased nature of possible implementation. Internet voting cannot appear immediately as a full replacement for traditional voting. A more realistic scenario is that of limited pilot projects and simulations, with subsequent expansion only after successful audit, public discussion, and independent assessment. In addition, it is advisable to consider it not as a universal mechanism for all voters, but as an instrument potentially more justified for certain categories whose access to traditional voting is particularly complicated. At the same time, such selectivity requires particular caution in order to avoid “unequal security regimes” for different groups of voters (Krimmer et al. 2021, 25).

It is also important not to consider internet voting in isolation. In the contemporary discussion, the problem should not be reduced to the binary opposition of “either paper voting or internet voting,” since there is a broader spectrum of solutions – special polling stations, expanded mechanisms for changing the place of voting, postal voting, special procedures for citizens abroad, mobile voting, and other special forms of voting. In this sense, internet voting should be assessed as part of a broader set of instruments for ensuring participation. A culture of transparency is also of decisive importance: the architecture of the system, the principles of its functioning, verification procedures, and rules for responding to problems must be as open as possible to society and the expert community (Council of Europe

2017; International IDEA 2025; OSCE Office 2024; Venice Commission 2020). Finally, even a technically prepared solution may be inappropriate at a political moment when the level of threat remains too high and society is not ready to perceive a change in the electoral procedure as legitimate.

Thus, internet voting in Ukraine can be considered only as a potential direction for the development of the electoral process in the longer term. It is neither a ready-made nor a universal solution for the conditions of martial law, but it also cannot be definitively rejected as unsuitable under any circumstances. Its practical acceptability will depend on whether the state is able to create such a combination of technological capacity, legal regulation, public trust, and security guarantees under which internet voting becomes not a threat, but a support for democratic participation.

Conclusions. The conducted study gives grounds to assert that internet voting should be considered not merely as a technological innovation, but as a political and institutional mechanism that directly affects the accessibility of participation, the level of trust in elections, and the legitimacy of the political order. Accordingly, its analysis cannot be limited to the technical characteristics of the system, but must encompass legal, security, social, and symbolic dimensions.

113

Under martial law, internet voting acquires particular relevance as a potential instrument for ensuring political participation. The full-scale war has radically changed the structure of access to elections, namely: the mass displacement of the population, the presence of citizens abroad, the difficulty of participation by military personnel, the destruction of infrastructure, and general security threats call into question the possibility of relying exclusively on traditional forms of voting for all categories of voters. Under such conditions, internet voting naturally emerges as one of the possible ways to preserve the inclusiveness of the electoral process.

At the same time, its inclusive potential is not absolute. Internet voting is capable of reducing spatial, time-related, and organizational barriers to participation; however, it does not eliminate all problems and does not guarantee an automatic improvement in the democratic quality of elections. The reduction of some barriers may be accompanied by the emergence of others – digital inequality, dependence on technical literacy, vulnerability of user devices, or difficulties in ensuring the freedom and secrecy of the expression of will.

In the case of Ukraine, it is precisely the security dimension of internet voting that is decisive. The main risks are associated with cyberattacks

on electoral infrastructure, possible interference by the aggressor state, problems of personal data protection, difficulties of reliable remote voter identification, risks of violating the secrecy of the vote, the opacity of the procedure for the general public, and the possibility of informational delegitimization of the results. The totality of these threats indicates that internet voting in Ukraine cannot be assessed according to the logic of ordinary digital modernization.

The key analytical framework for its assessment is the relationship between political participation and security. Expanding participation without an adequate level of protection may undermine trust in and the legitimacy of elections. Conversely, excessive dominance of the security logic may narrow the democratic character of the electoral process if significant groups of citizens remain effectively excluded. Therefore, the issue of internet voting should be considered as a problem of finding a cautious balance, rather than as a sphere for simple normative solutions.

114 — International experience, primarily the Estonian case, shows that internet voting can function as part of an electoral system, but only under conditions of a high level of digital infrastructure, stable institutional capacity, developed audit procedures, continuous security support, and relatively high public trust. At the same time, even successful cases do not eliminate discussions about vulnerabilities and cannot be mechanically transferred to the Ukrainian context, which has been shaped by the conditions of a full-scale war.

The prospects for using internet voting in Ukraine can be considered only if a number of critically important prerequisites are met: resilient digital infrastructure, a high level of cybersecurity, a reliable voter identification system, proper regulatory framework, public trust, transparent verification procedures, and a phased, pilot-based nature of possible implementation. Without these conditions, internet voting risks becoming not a means of expanding participation, but a source of new vulnerability for the electoral process.

Thus, internet voting may be considered a potential instrument for maintaining political participation in Ukraine under martial law; however, its possible implementation is associated with a complex set of risks that directly affect trust in and the legitimacy of the electoral process. That is why the question of its application should be assessed not only in technological terms, but above all in political, legal, and security dimensions.

Prospects for further research. The prospects for further scholarly work in this field are quite broad. First of all, an in-depth comparative analysis of international experience with internet voting appears necessary, taking into account not only successful practices, but also the reasons for abandoning such models or limiting their application in different countries. This would make it possible to define more precisely the limits of applicability of internet voting for Ukraine.

Research on public trust in digital forms of voting remains an important direction. Empirical data are especially needed on how different groups of citizens perceive internet voting, which factors shape their readiness or unwillingness to trust such a procedure, and how the war influences these perceptions.

The analysis of participation models for military personnel, internally displaced persons, and citizens abroad requires separate attention. These categories are central to the discussion of electoral inclusiveness in the wartime and post-war periods and therefore require specialized studies that take into account legal, organizational, and security parameters.

Another promising direction is the study of the institutional, legal, and technological prerequisites for the possible pilot introduction of internet voting in Ukraine. This is not about immediate normative approval, but about developing criteria by which the state's readiness for limited test formats could be assessed.

Finally, the relationship between the digitalization of elections and the legitimacy of democracy under wartime conditions requires further conceptual reflection. This topic may become the basis for a broader theoretical analysis of how contemporary democracies adapt their basic political procedures to an environment of prolonged crises and conflicts.

References:

1. Didenko, O. M. 2023. Shchodo pravovoi osnovy dlia provedennia povoiennykh vyboriv v Ukraini [On the Legal Basis for Holding Post-War Elections in Ukraine]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal [Legal Scientific Electronic Journal] 12: 55–58 (In Ukrainian). <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/9>
2. Monastyrskiy, M. V. 2025. Dystantsiine holosuvannia ukrain skykh hromadian za kordonom na pershykh povoiennykh vyborakh i referendumi pro vstup Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu [Remote Voting of Ukrainian Citizens Abroad in the First Post-War Elections and the Referendum

on Ukraine's Accession to the European Union]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law] 90, no. 1: 308–313 (In Ukrainian). <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.40>

3. Symysenko, I. 2025. Politychna uchast ta elektronna demokratiia: vyklyky v umovakh rosiiskoho vtorhnennia v Ukrainu [Political Participation and Electronic Democracy: Challenges in the Context of the Russian Invasion of Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia* [Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Political Sciences and Public Administration] 1(77): 169–175 (In Ukrainian). [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-24](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-24)

4. Chaika, I., and Tsokur Ye. 2024. Tsyfrovizatsiia vyboriv v Ukraini i sviti: etychni vymiry fenomenu [Digitalization of Elections in Ukraine and the World: Ethical Dimensions of the Phenomenon]. *Humanities Studies* 20(97): 140–147 (In Ukrainian). <https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-16>

116

5. Sikora, I. I. 2024. Dovira elektoratu do elektronnykh tekhnolohii u vyborchomu protsesi: svitovyi dosvid [Electorate Trust in Electronic Technologies in the Electoral Process: Global Experience]. *Visnyk NTUU “KPI”. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo* [Bulletin of NTUU “KPI”. Political Science. Sociology. Law] 3(63): 64–70 (In Ukrainian). [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.3\(63\).313502](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.3(63).313502)

6. Abdala, M. B. 2024. “In-Person or Convenience Voting? The Role of the Direct Costs in Explaining Preferences for Voting Modalities.” *Electoral Studies* 91: 102851. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2024.102851>.

7. Abdala, M., Plescia C., Boyer M., and Brunetti A. 2025. “Trust in Government or in Technology? What Really Drives Internet Voting.” *Political Research Quarterly* 78, no. 2: 783–796. <https://doi.org/10.1177/10659129251321424>

8. Agbesi, S., Budurushi J., Dalela A., Nissen C., and Kulyk O. 2024. “How to Increase Transparency and Trust in Internet Voting Systems: An Experimental Study.” *Proceedings of the 13th Nordic Conference on Human-Computer Interaction*: 1–18. <https://doi.org/10.1145/3679318.3685362>

9. Central Election Commission of Ukraine. 2025. Report of the Central Election Commission for 2024. Kyiv. https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/Zvit-CVK_2024_eng.pdf

10. Council of Europe. 2017. Recommendation CM/Rec(2017)5 of the Committee of Ministers to Member States on Standards for E-Voting. Strasbourg. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680726f6f

11. Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Election Assistance Commission, Federal Bureau of Investigation, National Association of Secretaries of State. 2020. Risk Management for Electronic Ballot Delivery, Marking, and Return. https://www.cisa.gov/sites/default/files/2024-02/Final_%20Risk_Management_for_Electronic-Ballot_05082020_508c.pdf

12. Decman, M., and Kozel E. 2023. “Examining the Impacts of Technology and Trust on I-Voting Acceptance in the COVID-19 Aftermath.” *International Journal of Electronic Government Research* 19, no. 1: 1–23. <https://doi.org/10.4018/IJEGR.327454>

13. Ehin, P., Solvak M., Willemsen J., and Vinkel P. 2022. “Internet Voting in Estonia 2005–2019: Evidence from Eleven Elections.” *Government Information Quarterly* 39, no. 2: 101718. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2022.101718>

14. Erben, P., and Kobakhidze G. 2023. “What Would It Take to Hold Elections in Ukraine?” IFES, September 21. <https://www.ifes.org/news/what-would-it-take-to-hold-elections-ukraine>

15. Germann, M. 2021. “Internet Voting Increases Expatriate Voter Turnout.” *Government Information Quarterly* 38, no. 2: 101560. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101560>

16. Goodman, N., and Stokes L. 2020. “Reducing the Cost of Voting: An Evaluation of Internet Voting’s Effect on Turnout.” *British Journal of Political Science* 50, no. 3: 1155–1167. <https://doi.org/10.1017/S0007123417000849>

17. Heintz, M., Götz S., and Bösch C. 2022. “Remote Electronic Voting in Uncontrolled Environments: A Classifying Survey.” *ACM Computing Surveys* 55, no. 8: 167. <https://doi.org/10.1145/3551386>

18. IFES. 2022. Understanding Cybersecurity Throughout the Electoral Process: A Reference Document. An Overview of Cyber Threats and Vulnerabilities in Elections. https://www.ifes.org/sites/default/files/2022-10/Understanding_Cybersecurity_Throughout_the_Electoral_Process_A_Reference_Document_FINAL.pdf

19. International IDEA. 2023. Elections during Emergencies and Crises: Lessons for Electoral Integrity from the Covid-19 Pandemic. Stockholm: International IDEA. <https://doi.org/10.31752/idea.2023.24>

20. International IDEA. 2025. Online Voting: Current and Future Practices. Stockholm: International IDEA. <https://doi.org/10.31752/idea.2025.69>

21. International IDEA. 2023. Special Voting Arrangements: The International IDEA Handbook. Stockholm: International IDEA. <https://doi.org/10.31752/idea.2023.84>

22. International IDEA. 2022. Supporting Ukraine's Democracy After the War: Key Issues, Comparative Experience and Best Practices. Stockholm: International IDEA. <https://doi.org/10.31752/idea.2022.39>

23. International IDEA, European Parliament. 2023. Parliamentary Electoral Dialogue: Challenges and Needs for Holding Out-of-Country Voting for Ukraine's Post-War Elections – Key Takeaways. <https://www.idea.int/sites/default/files/2023-10/Ukraine%20OCV%20Dialogue%20-%20Key%20Takeaways.pdf>

118

—

24. Krimmer, R., Duenas-Cid D., and Krivososova I. 2021. “New Methodology for Calculating Cost-Efficiency of Different Ways of Voting: Is Internet Voting Cheaper?” *Public Money & Management* 41, no. 1: 17–26. <https://doi.org/10.1080/09540962.2020.1732027>

25. National Institute of Standards and Technology. 2024. Cybersecurity Framework Election Infrastructure Profile. Gaithersburg, MD: NIST. <https://doi.org/10.6028/NIST.VTS.200-1>

26. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. 2013. Handbook for the Observation of New Voting Technologies. Warsaw: OSCE/ODIHR. <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/0/6/104939.pdf>

27. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. 2024. Handbook for the Observation of Information and Communication Technologies (ICT) in Elections. Warsaw: OSCE/ODIHR. https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/c/9/558318_0.pdf

28. Sindermann, C., Rozgonjuk D., Solvak M., Realo A., and Vassil K.. 2023. “Internet Voting: The Role of Personality Traits and Trust across Three Parliamentary Elections in Estonia.” *Current Psychology* 42: 26555–26569. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03644-4>

29. Springall, D., Finkenauer T., Durumeric Z., Kitcat J., Hursti H., MacAlpine M., and Halderman J. 2014. “Security Analysis of the

Estonian Internet Voting System.” Proceedings of the 2014 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security: 703–715. <https://doi.org/10.1145/2660267.2660315>

30. Stockemer, D., Wigginton M. 2024. “The (Complex) Effect of Internet Voting on Turnout: Theoretical and Methodological Considerations.” *Policy & Internet* 16, no. 3: 607–627. <https://doi.org/10.1002/poi3.393>

31. Turnbull-Dugarte, S., and Devine D. 2023. “Support for Digitising the Ballot Box: A Systematic Review of I-Voting Pilots and a Conjoint Experiment.” *Electoral Studies* 86: 102679. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2023.102679>

32. Vassil, K., Solvak M., Vinkel P., Trechsel A., and Alvarez R. 2016. “The Diffusion of Internet Voting. Usage Patterns of Internet Voting in Estonia between 2005 and 2015.” *Government Information Quarterly* 33, no. 3: 453–459. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2016.06.007>

33. Venice Commission. 2020. Principles for a Fundamental Rights-Compliant Use of Digital Technologies in Electoral Processes. Strasbourg. <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282020%29037-e>

119

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА КРИЗА ЯК ЗАГРОЗА СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

120 — У статті зроблено спробу комплексного аналізу проблеми негативного впливу інституціональної кризи на систему державного управління та безпекове середовище. Зазначено, що метою статті аналіз та теоретичне узагальнення інституціональної кризи як явища у контексті загрози для стабільного функціонування системи державного управління. Висвітлено основні теоретико-методологічні підходи дослідження каузальності та природи інституціональних криз: функціональний, системний, неоінституціональний та соціокультурний. Проаналізовано процес розвитку кризових ситуацій через послідовну зміну окремих фаз. Зауважено, що на особливості перебігу криз впливає специфіка політичного режиму. Стверджується, що кризи мають амбівалентний характер, який проявляється через деструктивний вплив на систему в цілому, і, водночас, дозволяють виявити її вразливі місця. Визначено основні прояви та ключові фактори виникнення інституціональних криз. Досліджено вплив інституціональних на національну безпеку держави. Заявлено, що проактивна стратегія стає запорукою витривалості та стійкості безпекового сектору держави, оскільки в сучасних умовах глобальної суспільно-політичної турбулентності національна безпека не може бути гарантована міжнародними інституціями. Проаналізовано фактори, що спричиняють виникнення інституціональних криз. Серед них: низька ефективність функціонування державних інститутів, поширення корупційних практик, економічні кризи та фінансова нестабільність, дисфункція механізмів підзвітності та контролю, крихкість інституціональних структур. Окреслено шляхи подолання інституціональних криз, зокрема, акцентовано увагу на ролі громадянського суспільства.

Ключові слова: інституціональна криза, система, державне управління, політичний режим, політичні інститути, політичні

¹ Аспірант Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Україна. E-mail: kirill.absalyamov@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0003-0141-4483>.

процеси, держава, ризик, інституціональна стійкість, крижкість, громадянське суспільство.

Institutional Crisis as a Threat to the System of Public Administration: Security Aspect

The article attempts to comprehensively analyze the problem of the negative impact of institutional crisis on the system of public administration and national security. It is noted that the purpose of the article is to analyze and theoretically generalize the institutional crisis as a phenomenon in the context of a threat to the stable functioning of the system of public administration. The main theoretical and methodological approaches to the study of the causality and nature of institutional crises are highlighted: functional, systemic, neo-institutional and socio-cultural. The process of developing crisis situations through the sequential change of individual phases is analyzed. It is noted that the specifics of the political regime affect the features of the course of crises. It is argued that crises have an ambivalent nature, which is manifested through a destructive impact on the system as a whole, and, at the same time, crises allow us to identify its (the system's) vulnerabilities. The main manifestations and key factors of the emergence of institutional crises are determined. The impact of institutional crises on the national security of the state is studied. It is stated that a proactive strategy becomes the key to the endurance and stability of the state's security sector, since in the current conditions of global socio-political turbulence, national security cannot be guaranteed by international institutions. The factors that cause the emergence of institutional crises are analyzed. Among them: low efficiency of state institutions, spread of corrupt practices, economic crises and financial instability, dysfunction of accountability and control mechanisms, fragility of institutional structures. Ways of overcoming institutional crises are outlined, in particular, attention is focused on the role of civil society.

Keywords: *institutional crisis, system, public administration, national security, political regime, political institutions, political processes, state, risk, institutional stability, fragility, civil society.*

Постановка проблеми. Сучасний порядок денний насичений проблематикою кризових процесів у різних сферах суспільно-політичного життя. Активно розгорнутий публічний дискурс насичується конструктами з визначальною категорією «криза» – «криза світового порядку», «криза демократії», «криза західної цивілізації»,

«управлінська криза», «політична криза», «кадрова криза» тощо.

Кризові явища або періоди криз є доволі частим супутником функціонування політичних систем. З огляду на актуальні події, які відбуваються в Україні та у світі в цілому, видається, що криза стала характерною ознакою нової «нормальності». Очевидно, що чергування кризових та стабілізаційних фаз визначають поступовість політичного, економічного та історичного розвитку. Питання полягає в тому, яким чином коректно проводити розмежувальні лінії (в аналітичному сенсі), між початком та завершенням означених фаз та визначити їхні перші прояви для коригування дій системи, якщо взагалі така можливість наявна. Все більше викликів та загроз різної природи постають перед сучасними державами та суспільствами в плані забезпечення умов стійкого стабільного розвитку. У такій ситуації особливо важливого значення набуває стійкість інститутів у контексті підтримки безпекового середовища на глобальному та національному рівнях.

122

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика криз державного управління (в західному варіанті – публічного адміністрування) висвітлена у зарубіжних та вітчизняних наукових публікаціях. Ракурс гібридності в управлінні адміністративними кризами на прикладі кризи з біженцями у Німеччині висвітлено в спільному дослідженні Ш. Екхарда, А. Ленца та інших (Eckhard, Lenz, Seibel, Roth and Fatke, 2021). Вони розглядають зміни в адміністративній практиці як неформальні та тимчасові (латентні) відхилення від рутинних дій за двома вимірами організаційної поведінки, які зазвичай домінують в організаціях приватного та некомерційного секторів, відповідно: внутрішня гнучкість та участь громадян (гібридність). Дослідники доходять висновків, що зміни в адміністративній практиці у бік більш гнучких і заснованих на участі дій позитивно впливають на самооцінку ефективності кризового управління.

У колективній роботі Ш. Мізрахі та співавторів (Mizrahi, Vigoda-Gadot and Cohen, 2021) висвітлено проблематику сприйняття громадянами, на підставі власного досвіду, ефективності дій уряду під час криз (на прикладі пандемії COVID-19). Серед інших зарубіжних досліджень варто відзначити наукові праці Т. Крістенсена та П. Легрейда (Christensen and Læg Reid, 2025) стосовно нових викликів для державного управління; А. Ханні (Hannah, Baekkeskov and Tubakovic, 2022) – присвяченої методології дослідження криз у політиці.

У монографії К. Тірні (Tierney, 2014), зокрема, приділено увагу чинникам, що впливають на прийняття рішень щодо ризиків управління. Серед них політична та економічна влада, організаційна сліпота та бар'єри, що пронизують усі рівні суспільства та управління. Поза іншим, в роботі розглянуто проблеми ризиків та збереження стійкості систем і організацій. Вітчизняні дослідження інституційної стійкості, трансформації, балансу державного управління представлені в публікаціях М. Бліхар (Blikhar, Skovronska, Shyshko, Potsiurko and Hodiak, 2023), Н. Кононенка (Кононенко, 2025), В. Єлагіна (Єлагін, 2025). Дослідженню інституційної спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні присвячено колективну монографію під редакцією Г. Зеленько (Зеленько, 2025) та ін. авторів. Таким чином, дослідження охоплюють широкий спектр питань з кризових проявів у різних суспільно важливих сферах (безпосередньо управління як процесу прийняття рішень, політики, економіки, медицини, міграції тощо). Водночас, стрімкі зміни в різних секторах суспільно-політичного середовища потребують комплексного підходу до проблематики кризи політичних інститутів державного управління в контексті безпекових питань.

123

Метою статті є комплексний аналіз, теоретичне узагальнення та наукове обґрунтування інституціональної кризи як системного явища, що становить загрозу державному управлінню, з акцентом на її безпековому аспекті, а також виявлення ключових чинників її виникнення.

Завданнями статті є:

1. Узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності інституціональної кризи як системного явища у сфері державного управління.
2. Визначення основних проявів інституціональної кризи та її вплив на ефективність системи державного управління.
3. Висвітлення безпекового аспекту інституціональної кризи та її вплив на національну безпеку держави.
4. Виявлення ключових факторів виникнення інституціональної кризи.
5. Окреслення шляхів подолання інституціональних криз.

При проведенні дослідження були застосовані **методи** системного та теоретичного аналізу, структурно-функціональний та описовий методи.

Виклад результатів дослідження. Перш ніж перейти до визначення сутності інституціональної кризи варто стисло охарактеризувати сферу державного управління з точки зору її системних особливостей. В цілому, зміст державного управління полягає у цілеспрямованому впливі держави через систему органів влади на суспільні процеси з метою забезпечення стабільного розвитку та реалізації публічних інтересів. Воно охоплює організацію, регулювання та координацію діяльності в різних сферах життя суспільства. Державне управління ґрунтується на правових нормах, принципах ефективності, підзвітності та прозорості. Його ключовим завданням є забезпечення балансу між інтересами держави, суспільства та особи. Водночас ефективність державного управління значною мірою залежить від інституціональної спроможності та якості управлінських рішень. У відповідності до системного підходу, однією з підсистем державного управління виступає інституціональна підсистема (структура), яка забезпечує здійснення управлінських функцій та виступає каркасом виконавчої влади (Hannah, Baekkeskov and Tubakovic, 2022, 573-574; Mykhalchenko, Cherniaieva and Bashtannyk, 2025, 4-6).

124

—

Т. Крістенсен та П. Легрейд наголошують на тому, що огляд сфери державного управління вказує на такі майбутні тенденції: від внутрішньоурядової до міжсекторальної, від довіри до сумнівів, від локального до глобального, від ізольованих ресурсів до мереж, від результату до результату, від паперу до електронної хмари, від однаковості до відмінності, від рівності до соціальної справедливості та від етичних очікувань до професійних стандартів (Christensen and Læg Reid, 2025, 7).

Криза політичних інститутів у системі державного управління являє собою складне явище, яке супроводжується порушенням функціонування ключових державних інституцій і зниженням їхньої здатності ефективно виконувати свої завдання. Вона може проявлятися у втраті легітимності влади, порушеннях координації управлінських й політичних процесів, а також падінні рівня довіри громадян до державних установ. Така криза часто виникає через політичну нестабільність, економічні труднощі або соціальні конфлікти, створюючи ризики для національної безпеки. У період кризи державне управління стає менш спроможним швидко реагувати на виклики, що посилює вразливість країни перед внутрішніми й зовнішніми загрозами.

Огляд наявної теоретичної бази з проблеми дослідження інституціональної кризи, дозволяє зробити висновок, що аналіз даного явища (процесу) може базуватися, як мінімум, на чотирьох підходах: функціональному, системному, неоінституціональному, соціокультурному.

Таблиця 1

Теоретико-методологічні підходи дослідження

№ з/п	Підхід	Інтерпретація змісту
1	Функціональний	Характеризує кризу як прояв дисфункції інститутів внаслідок нездатності органів влади приймати релевантні та ефективні рішення, деформації структурної підпорядкованості, бюрократизму тощо
2	Системний	Криза розглядається як стан втрати динамічної рівноваги системи державного управління внаслідок впливу факторів різного походження. Серед них: дисбаланс влади всередині архітектури державного управління; падіння довіри населення до правлячого класу; каскадні ефекти катастрофічних явищ воєнного, економічного, техногенного та природного характеру та ін.
3	Неоінституціональний	Увага зосереджена на взаємозалежності інституцій та результатами державного (публічного) управління. Криза характеризується як суттєва невідповідність між затраченими ресурсами з боку владних структур, цілями та отриманими результатами. Важливою складовою даного підходу є параметри інституціональної стійкості та крижкості.
4	Соціокультурний	Криза є процесом руйнації соціальних та політичних норм, політичної культури, традицій та утворення ціннісного вакууму (соціальної аномії).

Ф. Алінк, А. Бойн, та П. Т'Харт зазначають, що інституційні кризи – це періоди, коли сектор державної політики має серйозні проблеми з легітимністю, тобто коли його усталені політичні рамки, організаційні структури та способи прийняття рішень та надання послуг піддаються фундаментальній критиці з боку політичних діячів усередині та за межами сектора (Alink, Voin and T'Hart, 2001, 289).

Розвиток кризи як направленого процесу можна розкласти на декілька фаз (етапів). Наприклад, В. Герасенко наводить наступну послідовність:

1) Поява численних осередків конфліктів у різних аспектах суспільного життя є характерною рисою сучасності. У плюралістичних суспільствах системні кризи зазвичай відображають зміну співвідношення сил та інтересів. Їхнє вирішення може стати джерелом подальшого розвитку та прогресу суспільства. Таким чином, конфліктні ситуації здатні виконувати навіть стабілізуючу функцію;

126

—

2) Конфліктні ситуації в суспільстві досягають такого рівня загострення, що їх вирішення стає неможливим шляхом компромісів. Цей стан є проявом функціонального дисонансу у роботі механізмів державної влади та громадських інституцій, а також невідповідності структур, форм і методів управління новим соціально-економічним умовам, які зазнали змін; порушуються алгоритми політичних процесів;

3) Розвиток і посилення кризи, яка передбачає руйнування існуючих політичних структур. Це означає загальносистемну державну кризу (цит. за Лікарчук, с. 257).

Зауважимо, що характер протікання кризи також визначається особливостями політичного режиму. Відкрита комунікація між владою та суспільством у демократичних суспільствах сприяє підтримці належного рівня інформаційного обміну та зворотного зв'язку, що впливає на динаміку розв'язання кризи. Водночас, при авторитарних режимах закритість влади сприяє формуванню двох умовно окремо існуючих середовищ – самої влади (правлячої групи) та суспільства. При цьому функція зворотного зв'язку повноцінно не виконується, і криза може поглиблюватися. З іншої сторони, за наявності негласного консенсусу між аморфним суспільством та владою, інституціональна криза може тривати неабиякий час без суттєвих наслідків для системи державного управління. Особливо, коли окремі інститути в авторитаріях є не більш ніж імітаційними структурами.

Слід брати до уваги, що інституціональні кризи мають амбівалентний характер. Їхній негативний вплив на стан системи є очевидним. Водночас, криза сприяє виявленню вразливих місць системи, прояву деструктивних прихованих процесів. Д. Кейсі та М. Мейлі стверджують, що кризи можуть стати стимулом для засвоєння навичок у сфері політики, але це можливо лише за умови, що лідери організацій свідомо осмислюють їх, аналізують культурні помилки та передають отримані уроки таким чином, щоб вони могли поширюватися між різними інституціями (Casey and Maley, 2026, 257).

В якості ознак (проявів) впливу інституціональної кризи на державне управління можна виокремити наступні:

- зниження ефективності державних інституцій у контексті виконання ними базових управлінських функцій;
 - падіння рівня довіри громадян до влади;
 - порушення координації між інституціональними структурами;
 - бюрократизм та прояви корупції;
 - підвищення значущості ролі неформальних інституцій
- (Baumgartner and Bonafont, 2026, 8-9).

У книзі «Суспільство ризику» соціолог Ульріх Бек ще в 1986 році описав невизначеності постіндустріального суспільства, які породжують складніші, динамічніші та непередбачуваніші проблеми та кризи, ніж будь-коли раніше. Складність та кількість таких криз зростають через взаємозалежності та транскордонні характеристики, такі як перетин різних географічних, судових та адміністративних кордонів (Beck, 1992). Світ стає дедалі складнішим та взаємопов'язанішим, водночас суспільства демонструють більшу технологічну вразливість. В умовах турбулентних процесів сьогодення інституціональна криза набуває особливої гостроти, оскільки швидкі та непередбачувані зміни посилюють навантаження на систему державного управління. У таких умовах інституції часто втрачають здатність своєчасно адаптуватися до нових викликів, що призводить до управлінських збоїв. Турбулентність, зумовлена політичними, економічними чи безпековими факторами, сприяє загостренню внутрішніх суперечностей і послабленню координації між органами влади. Так, система політичних інститутів України п'ятий рік поспіль функціонує в режимі воєнного стану (по суті – в кризовому режимі), тому зростаюче

навантаження може призводити до певних дисбалансів в плані впровадження та контролю за впровадженням ефективних рішень.

В сучасних умовах особливого значення набуває безпековий вимір функціонування держави. Глобальні трансформації, конфлікти, війни, економічні, енергетичні та екологічні виклики сприяють тому, що безпека перетворюється на дефіцитний ресурс. Рівень міжнародної напруженості зростає. Дисфункція системи інститутів міжнародного права не в змозі забезпечити дотримання світовими акторами «правил гри». Середнім та малим неядерним державам залишається покладатися виключно на себе або утворювати коаліції. Таким чином, національна безпека сучасної держави у цілому не може бути гарантована глобальним співтовариством. Тому превентивні заходи, щодо запобігання інституціональним кризам є важливою стратегією у контексті забезпечення витривалості та стійкості безпекового сектору.

128

Інституціональні кризи істотно впливають на стан національної безпеки держави, оскільки підривають ефективність функціонування ключових органів влади. Ослаблення інституцій призводить до зниження спроможності держави своєчасно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози. У таких умовах погіршується координація між безпековими структурами, що ускладнює реалізацію стратегій захисту держави. Втрата довіри громадян до інституцій знижує рівень суспільної мобілізації та підтримки державної політики у сфері безпеки. Інституційна криза також сприяє поширенню корупції, що послаблює обороноздатність і ефективність використання ресурсів. Вона створює передумови для посилення впливу зовнішніх акторів, зокрема через інформаційні та гібридні загрози. У результаті зростає вразливість держави до дестабілізаційних процесів і втручання у внутрішні справи. Крім того, інституційна нестабільність ускладнює реалізацію довгострокових стратегій розвитку та безпеки. Це негативно впливає на економічну, політичну та соціальну складові національної безпеки.

Ризики зовнішнього втручання та гібридних загроз є одними з ключових викликів для сучасних держав, особливо в умовах інституційної слабкості. Такі загрози поєднують військові, інформаційні, економічні та кібернетичні інструменти впливу. Зовнішні актори можуть використовувати дезінформацію для підриву довіри до влади та розколу суспільства. Важливим елементом гібридних загроз є

втручання у виборчі процеси та маніпулювання громадською думкою. Крім того, застосовуються економічні важелі, такі як санкційний тиск або енергетична залежність. Уразливі інститути стають легкою мішенню для таких впливів, що посилює внутрішню нестабільність. Кіберзагрози, зокрема атаки на державні інформаційні системи, можуть паралізувати роботу ключових органів влади. Протидія цим ризикам вимагає зміцнення національної безпеки, розвитку кіберзахисту та інформаційної грамотності населення. Важливу роль відіграє також міжнародна співпраця у сфері безпеки. Лише комплексний підхід дозволяє ефективно протистояти зовнішньому втручанням та гібридним загрозам.

Аналізуючи вплив інституціональної кризи на стан національної безпеки держави варто відмітити таку характеристику як інституціональну (інституційну) стійкість. Українські дослідниці М. Масик та О. Клименко наголошують, що поняття інституціональної стійкості застосовується у різних контекстах. Означені контексти, поза іншим, цілком описують проблему національної безпеки, як комплексне явище (стан) у відповідних вимірах:

- економічному – забезпечення стійкого економічного зростання та стабільного розвитку;
- екологічному – як здатність екосистеми до поглинання змін й самозбереження;
- державного управління – у контексті відновлення структурно-функціональної системи в умовах шоку та кризи;
- адаптивному – здатності системи будь-якого виду адаптуватися та розвиватися в нових умовах (Масик та Клименко, 2022, 55).

Забезпечення стабільного функціонування інститутів забезпечення безпеки гарантує здійснення проактивних заходів стосовно аналізу та прогнозування актуалізації загроз та оцінку ризиків. Окремо слід навести комплекс процедур (на прикладі сфери національної безпеки України), виконання яких залежить від стабільної роботи інституціональної структури, а саме:

- прогнозування виникнення та розвитку можливих надзвичайних ситуацій і катастроф, а також впровадження заходів для їх запобігання.
- Розробка сучасних методів раннього виявлення природних і техногенних загроз, їх детальне вивчення, аналіз причин і закономірностей появи.

– Встановлення всеукраїнської системи комплексного моніторингу, необхідного для прогнозування надзвичайних ситуацій, що в ідеалі передбачає їх попередження або мінімізацію наслідків.

– Забезпечення державної підтримки реалізації національних цільових і науково-технічних програм у зазначеній сфері.

– Здійснення державного нагляду.

– Організація експертної оцінки безпеки ключових об'єктів, що знаходяться під захистом держави, з метою запобігання природним і техногенним катастрофам, а також перегляд ефективності таких експертиз і нагляду (цит. за Масик-Бесова, 2024, 123).

Проактивна стратегія забезпечення національної безпеки має охоплювати і питання нейтралізації факторів виникнення інституціональних криз. Такі фактори мають складний та багатогранний характер. Одним із ключових з них є політична нестабільність, яка супроводжується частими змінами правлячих еліт і браком стратегічної послідовності у процесах управління.

130

Вагомим чинником виникнення інституціональних криз залишається низький рівень інституціональної спроможності, що виявляється у нездатності державних органів ефективно впроваджувати політичні рішення і забезпечувати їх виконання. Польський політолог А. Пшеворський зазначає, що низька ефективність функціонування державних інститутів є значущою проблемою сучасних демократій. Це призводить до зниження публічних послуг, які вони надають (цит. за Кононенко, 2025, 91).

Значним дестабілізуючим чинником виступає корупція, яка послаблює суспільну довіру до державних інституцій і викривлює процедури прийняття рішень.

Недосконалість нормативно-правової бази також відіграє важливу роль у формуванні інституціональних дисфункцій, спричиняючи правову невизначеність та створюючи додаткові ризики для ефективного функціонування управлінських структур.

Економічні кризи та фінансова нестабільність посилюють тиск на державні установи, обмежуючи їхні можливості реалізовувати програми розвитку та реагувати на виклики. Крім того, зовнішні чинники, такі як глобалізаційні процеси та гібридні загрози, здатні суттєво підірвати внутрішню стійкість інституційної системи.

Додатковим фактором дестабілізації є недостатня ефективність механізмів підзвітності та контролю, що створює передумови для

накопичення системних порушень. Поглиблення соціальної напруги і низький рівень довіри громадян до органів влади також сприяють ускладненню кризових процесів. Усі ці аспекти, діючи у взаємодії, формують ґрунт для виникнення системних інституційних криз, які суттєво впливають на якість і результативність державного управління.

Крихкість інституціональних структур (як антипод інституціональної стійкості) є ще однією серйозною проблемою для стабільного функціонування політичної системи, оскільки вона знижує здатність держави ефективно реагувати на виклики. Такі структури часто характеризуються слабкою організаційною спроможністю, нестачею ресурсів та низьким рівнем довіри з боку суспільства. Уразливість інститутів може бути зумовлена як внутрішніми чинниками, зокрема корупцією та неефективним управлінням, так і зовнішнім тиском. Крихі інститути не здатні забезпечити належне виконання законів і підтримання правопорядку. Це, у свою чергу, призводить до зростання соціальної напруги та політичної нестабільності. В умовах інституційної слабкості посилюються ризики узурпації влади або впливу неформальних груп. Важливим аспектом є також зниження якості державних послуг, що негативно впливає на рівень життя населення. Подолання крихкості інституціональних структур потребує комплексних реформ, спрямованих на зміцнення їхньої спроможності та незалежності. Лише за умови розвитку ефективних і стійких інститутів можливе забезпечення довгострокової політичної та безпекової стабільності (Кузьмук, 2025, 132).

Подолання інституціональної кризи потребує комплексного підходу, що включає проведення реформ у сфері інституційної організації, а також посилення правових, політичних і соціальних механізмів управління.

Реформування політичних інститутів є ключовим шляхом подолання інституційної кризи, оскільки дозволяє відновити їхню ефективність і легітимність. Насамперед важливо забезпечити чіткий розподіл повноважень між гілками влади та запобігти їх дублюванню або узурпації. Важливим кроком є підвищення прозорості діяльності державних органів і впровадження механізмів підзвітності перед суспільством. Також необхідно оновлювати законодавчу базу відповідно до сучасних викликів і стандартів демократичного управління. Реформи мають супроводжуватися професіоналізацією державної

служби та впровадженням антикорупційних заходів. Не менш важливо забезпечити реальну участь громадян у процесах ухвалення рішень, що сприятиме зростанню довіри до інститутів влади. У комплексі такі заходи створюють передумови для формування стійкої та ефективної політичної системи.

132 — Громадянське суспільство відіграє ключову роль у подоланні інституціональної кризи, оскільки виступає посередником між державою та громадянами. Воно сприяє підвищенню прозорості діяльності влади через громадський контроль і моніторинг рішень. Активна участь громадських організацій допомагає виявляти порушення та запобігати зловживанням. Важливим аспектом є формування громадської думки та підвищення рівня політичної культури населення. Громадянське суспільство також сприяє залученню громадян до процесів ухвалення рішень через публічні обговорення та ініціативи. Воно може виступати рушійною силою реформ, наполягаючи на змінах у політичних інститутах. Крім того, громадські об'єднання часто беруть участь у наданні соціальних послуг, компенсуючи недоліки державного управління. У періоди кризи саме громадянська активність сприяє збереженню демократичних цінностей і стабільності. Ефективна взаємодія держави та громадянського суспільства є важливою умовою зміцнення інституційної спроможності. Наприклад, «в Україні інститути громадянського суспільства актуалізували свою діяльність в умовах воєнного стану, зокрема збільшилась їх загальна кількість (особливо тих, чия діяльність спрямована на здійснення волонтерства та надання благодійної допомоги), а також їх вплив на здійснення окремими суб'єктами публічного адміністрування на різних рівнях» (Цвігун, 2023, 605).

Підвищення рівня прозорості та підзвітності влади є ще одним із ключових напрямів подолання інституційної кризи. Відкритість діяльності державних органів сприяє зростанню довіри громадян та зменшує ризики корупції. Важливим інструментом є впровадження електронного урядування, що забезпечує доступ до публічної інформації та спрощує контроль за рішеннями влади. Регулярне звітування посадових осіб перед суспільством підвищує їхню відповідальність за ухвалені рішення. Необхідним є також розвиток незалежних антикорупційних органів і механізмів громадського контролю. Важливу роль відіграють засоби масової інформації та громадські організації, які здійснюють моніторинг діяльності влади. Запровадження відкри-

тих бюджетів і прозорих процедур державних закупівель дозволяє ефективніше використовувати публічні ресурси. Крім того, слід забезпечити реальний доступ громадян до участі у прийнятті рішень через консультації та публічні обговорення. У сукупності ці заходи сприяють зміцненню демократичних інститутів і підвищенню стійкості політичної системи.

Висновки. Проблема інституціональної кризи в контексті процесу державного управління виступає значущою перепорою на шляху до забезпечення стійкого, стабільного розвитку сучасних соціальних та політичних систем. Інституціональні кризи розвиваються стадіально та мають значну кількість першопричин. Важливим об'єктом негативного впливу інституціональних криз залишається безпекова сфера, що потребує від політичного керівництва активного застосування проактивної стратегії, направленої на упередження та вчасне виявлення нових ризиків та загроз.

Тенденції дестабілізації та турбулентності від глобального до локального рівнів вимагають від сучасних держав значного рівня інституціональної ефективності задля забезпечення виживання в умовах нової «нормальності», де кризи, конфлікти та загрози слугують основними маркерами сьогодення та найближчого майбутнього.

References:

1. Baime K. fon. 2024. Politychni teorii suchasnosti. Kyiv: Stylos.
2. Ielahin V. 2025. "Instytutsionalnyi balans yak faktor efektyvnoho upravlinnia resursamy derzhavy: novyi pidkhid do derzhavnoi polityky v umovakh kryzy". Suspilstvo ta natsionalni interesy. 6(14):733-746. [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6\(14\)-733-746](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6(14)-733-746)
3. Zelenko, Halyna, red. 2025. Instytutsiina (ne)spromozhnist derzhavy v Ukraini: yak rozirvaty zamkne kolo. Kyiv: IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. <https://doi.org/10.53317/978-617-14-0363-5>
4. Kononenko N.V. 2025. "Povoiennyi sotsialnyi dystres i instytutsiina krykhkist v Ukraini: do novoi prohramy sotsialnoi polityky ta instytutsiinoi transformatsii". Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. 3(67):89-96. [https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.3\(67\).343403](https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.3(67).343403)
5. Kuzmuk O.M. 2025. "Instytutsionalizatsiia ta vyhorannia hromadskoi aktyvnosti: analiz vzaiemovplyvu ta zahroz dlia dovhostrovoi stiikosti". Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal. 4:129-134. <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.4.17>

6. Likarchuk N.V. 2020. “Kryzy v systemi derzhavnoho upravlinnia: prychny vynyknennia ta shliakhy vrehuliuvannia”. Pravo ta derzhavne upravlinnia. 4:256-261. <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.36>

7. Masyk M.Z., Klymenko O.V. 2022. “Teoretychni osnovy doslidzhennia problem instyutsionalnoi stiikosti u mizhdystyplinarnomu dyskursi”. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia. 33 (72):5:53-58. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/09>

8. Masyk-Biesova M.Z. 2024. “Instyutsiina stiikist orhaniv derzhavnoi vlady u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky Ukrainy”. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia. 35(74):1:122-126. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/21>

134 — 9. Tsvihun D.P. 2023. “Vplyv instytutiv hromadianskoho suspilstva na zdiisnennia publichnoho administruvannia v umovakh voiennoho stanu v Ukraini”. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO. 80(1):603-606. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.92>

10. Alink F., Boin A., T’Hart P. 2001. “Institutional crises and reforms in policy sectors: the case of asylum policy in Europe”. Journal of European Public Policy. 8(2): 286-306. <https://doi.org/10.1080/13501760151146487>

11. Baumgartner F.R., Bonafont L.C. 2026. Policymaking in times of crisis. Journal of European Public Policy. 33(1):1–10. <https://doi.org/10.1080/13501763.2025.2551773>

12. Beck U. 1992. Risk Society: Towards a New Modernity. Sage Publications. URL: <http://www.riversimulator.org/Resources/Anthropology/RiskSociety/RiskSocietyTowardsANewModernity1992Beck.pdf> (accessed March 10, 2026)

13. Blikhar M., Skovronska I., Shyshko V., Potsiurko O., Hodiak A. 2023. “Institutional Stability of Public Administration in the Conditions of Increasing Economic and Legal Challenges and Threats of Financial and Economic and Socio-Political Crisis in Ukraine”. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 3(50):372–381. <https://doi.org/10.55643/fcapt.3.50.2023.4087>

14. Casey, D., Maley, M. 2026. “Robodebt and the limits of learning: Exploring meaning-making after a crisis”. Journal of European Public Policy. 33 (1):105-131. <https://doi.org/10.1080/13501763.2025.2513651>

15. Christensen T., Læg Reid P. 2025. “Future Challenges of Public Administration”. *Public Performance & Management Review*. Sept.:1-26. DOI: <https://doi.org/10.1080/15309576.2025.2549297>

16. Eckhard S., Lenz A., Seibel W., Roth R., Fatke M. 2021. “Latent Hybridity in Administrative Crisis Management: The German Refugee Crisis of 2015/16”. *Open Access Journal of Public Administration Research and Theory*, 31(2):416–433. <https://doi.org/10.1093/jopart/muaa039>

17. Hannah A., Baekkeskov E., Tubakovic T. 2022. “Ideas and crisis in policy and administration: Existing links and research frontiers”. *Public Administration*. 100:571-584. <https://doi.org/10.1111/padm.12862>

18. Mizrahi S., Vigoda-Gadot E., Cohen N. 2021. “How Well Do They Manage a Crisis? The Government’s Effectiveness During the COVID-19 Pandemic”. *PUBMED*. 81(6):1120-1130. <https://doi.org/10.1111/puar.13370>

19. Mykhalchenko H., Cherniaieva O., Bashtannyk O. 2025. “Public Administration in the Context of Global Challenges”. *Management (Montevideo)*. 3(209):1-15. <https://doi.org/10.62486/agma2025209>

135

20. Tierney, Kathleen. 2014. *The Social Roots of Risk: Producing Disasters, Promoting Resilience* Stanford University Press. URL:https://books.google.com.ua/books/about/The_Social_Roots_of_Risk.html?id=W_GyAwAAQBAJ&redir_esc=y (accessed March 14, 2026)

21. Van der Wal Z. 2022. “Being a Public Manager in Times of Crisis: The Art of Managing Stakeholders, Political Masters, and Collaborative Networks”. *Public Administration Review*. 80 (5):759–764. <https://doi.org/10.1111/puar.13245>

UKRAINA W TRZECIM I CZWARTYM ROKU WOJNY

У цьому тексті автор аналізує ситуацію в Україні на третьому та четвертому році відкритого конфлікту з Росією. За вихідну точку він бере кілька причин з початку 90-х років, коли формувалася незалежна Україна, які мали вплив на подальші відносини з Російською Федерацією. Нагадування про ці кілька подій з взаємних відносин не має мемуарного характеру, а має на меті показати глибинні причини нинішнього конфлікту. Нинішня війна ведеться не через амбіції Путіна, а має глибше підґрунтя у сприйнятті сучасною Росією цієї колишньої великої радянської республіки, багатой на землю та людський капітал. У цьому контексті виступ Путіна на конференції в Мюнхені в 2007 році був «лише» гучним висловленням жалю і претензій на тлі розпаду СРСР, але це було не просто вираженням жалю, а цілеспрямованим вбиванням клина в союз НАТО. З початку незалежності України в країні зіштовхувалися різні соціальні моделі, які керувалися іншими принципами та різним рівнем участі в управлінні. Після 1991 року Україна та Росія підписували різні угоди та договори, але з боку Росії залишався тиск на наступні уряди України, щоб країна повернулася до колишньої зони впливу. Безперечним переломним моментом, також і для цього конфлікту, є повернення до влади Дональда Трампа. Його стиль ведення політики також позначається на військових діях. Ми маємо справу з перебудовою архітектури, створеної наприкінці Другої світової війни та модифікованої після Холодної війни. Незважаючи на війну, Україна останнім часом розпочала кілька економічних ініціатив, спрямованих на зміцнення економіки. Коли думаєш про це, на думку спадає конфлікт щодо українського зерна, що експортується за кордон, але є й інші події в економіці, які вказують на спроби впровадження кількох проектів, спрямованих на зміцнення української держави.

136

—

¹ Директор центру «Простір Надії» у Чернівцях – центру психологічної та духовної допомоги. Римо-католицький священик, єзуїт, співробітник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. E-mail: Norbert.Frejek@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0000-4901-5711>.

Ключові слова: незалежність, СРСР, Донбас, громадянське суспільство, Помаранчева революція, Мюнхен, економіка, безпека.

Ukraine in the Third and Fourth Years of the War

In this text, the author analyzes Ukraine's situation in the third and fourth years of open conflict with Russia. He begins by presenting several reasons from the early 1990s, when independent Ukraine was being formed, which influenced its subsequent relations with the Russian Federation. The recollection of these few events from mutual relations is not intended to be nostalgic, but rather to show the deep causes of the current conflict. The current war is not about Putin's ambitions, but has deeper roots in contemporary Russia's perception of this former large Soviet republic, rich in land and human capital. In this context, Putin's speech at the Munich conference in 2007 was "only" a loud expression of grievances and resentments against the backdrop of the collapse of the USSR, but it was not merely an expression of regret, but a deliberate attempt to drive a wedge into the NATO alliance. Since the beginning of its independence, Ukraine has been a battleground for different social models, guided by different principles and varying levels of participation in government. After 1991, Ukraine and Russia signed various agreements and treaties, but Russia continued to pressure successive Ukrainian governments to return the country to its former sphere of influence. The return of Donald Trump to power is an indisputable turning point, also for this conflict. His political style is also reflected in his military actions. We are witnessing a reconstruction of the architecture created at the end of World War II and modified after the Cold War. Despite the ongoing war, Ukraine has recently undertaken several economic initiatives aimed at strengthening the economy. When thinking about this, the conflict over Ukrainian grain being sent abroad comes to mind first, but there are other events in the economy that point to attempts to introduce several projects aimed at strengthening the Ukrainian state.

137

Keywords: independence, USSR, Donbas, civil society, Orange Revolution, Munich, economy, security.

Wprowadzenie i zastrzeżenia. Zabierając się za opracowanie tego tematu, wchodzi się w kilka niebezpieczeństw. Pierwszym niebezpieczeństwem jest to, iż autor nie ma dostępu do wszystkich informacji związanych z obecnym konfliktem rosyjsko-ukraińskim, zaś czas między napisaniem tekstu a oddaniem go do druku może być tym

okresem, w którym tak zmieni się obraz tej wojny, że wiele z informacji zawartych w tekście będzie już całkowicie lub częściowo nieaktualnych. Innym niebezpieczeństwem jest to, iż konflikt ten, jak każda wojna, może być rozpatrywany na różnych płaszczyznach, stąd autor może zostać sktytytkowany, iż daną płaszczyznę bardziej docenił, a inną (którą według zamysłu krytyków powinien) mniej.

Dla autora tego tekstu jest jasne, iż tak, jak każda wojna kończy się rozmowami przy stole rokowań (gen. Lebieź), tak przyczyny każdego konfliktu są wielorakie. W tekście tym autor naświetla kilka, jego zdaniem, istotnych przyczyn, które zaważyły na rozpoczęciu przez Rosję pełnoskalowej napaści na Ukrainę.

138 — Patrzenie na każdą wojnę w perspektywie tego, co czyta się w publikacjach i widzi w sieci internetowej, jest zawsze widzeniem ograniczonym, stąd wyciągane obserwacje i wnioski będą subiektywne. Każdy piszący o wojnie, również kiedy pisze się o niej z politologicznego lub historycznego punktu widzenia powinien pamiętać, iż podczas każdego konfliktu prawda jest jedną z pierwszych jej ofiar. Każda z walczących stron nie mówi całej prawdy o konflikcie, w którym bierze udział, ale czyni to z różnych powodów: jedna strona, by ukryć swoje prawdziwe zamiary, ale również liczbę ofiar i poniesionych strat, a druga strona – by nie obniżyć morale narodu w nierównej walce z najeźdźcą. Tak jest również w przypadku obecnego konfliktu. Innym jeszcze niebezpieczeństwem, a nawet pułapką, jest wyciąganie wniosków, które po jakimś czasie okażą się chybione. Co prawda mylić się jest rzeczą ludzką, jednakże od tekstu naukowego wymaga się ostrożnego stawiania diagnozy tam, gdzie jej jednoznaczne postawienie nie jest możliwe. Na myśl przychodzi prezydencka kampania w USA w 1948 roku, podczas której właściwie wszystkie sondaże dawały przewagę republikańskiemu kandydatowi Thomasowi Deweyowi, a tymczasem wybory wygrał urzędujący prezydent Harry Truman. Z tamtego czasu pochodzi zdjęcie uśmiechniętego Trumana trzymającego gazetę „Chicago Daily Tribune” z tytułem na pierwszej stronie: „Dewey pokonał Trumana”.

Należy również zauważyć, iż wraz z wybuchem pełnoskalowej wojny rosyjsko-ukraińskiej nastąpił wysyp różnego rodzaju mówców uważających się za ekspertów od Europy Wschodniej, od technologii prowadzenia wojny czy od putinologii (kremlinologii). Jeśli na temat walk na fronie wypowiadają się generałowie, to można oczekiwać od nich profesjonalnego opisu walk oraz wyciągania wniosków, bo doświadczony wojskowy, nawet przy ograniczonym dostępie do informacji, będzie w stanie podać możliwe

scenariusze. Natomiast mamy obecnie zalew różnej maści uważających się za ekspertów, którzy z kamienną twarzą przewidują dalszy przebieg tej wojny i jej konsekwencje, jednak więcej czasu poświęcając własnym „prorocstwom” niż faktom.

Dlatego w tekście tym skupimy się na tym, co wiemy, a jeśli wyciągamy wnioski, to robimy to ostrożnie, pamiętając o nieprzewidywalności radzieckiej polityki, bowiem ta tendencja trwa na Kremlu do dzisiaj i jest to pewien sposób jej uprawiania¹.

Tę nieprzewidywalność można jednak uważać – by użyć kolokwialnej terminologii Lecha Wałęsy – za plusy dodatnie. Polski historyk Hieronim Grała wspominał w jednym z wywiadów, iż jako młody badacz dziejów ZSRR bacznie obserwował najbliższe otoczenie Leonida Breżniewa stojącego na mauzoleum Lenina z okazji kolejnej rocznicy rewolucji październikowej lub zakończenia II wojny światowej, jak również to, w jakiej kolejności radzieccy dygnitarze wchodzili na trybunę, starając się wysuwać wnioski z tego, kto i jak blisko genseka podążał na trybunę i jakie miejsce otrzymał podczas odbierania defilady.

139

Te obserwacje i płynące z nich wnioski w sporej części okazywały się słuszne. Dotykamy tu sedna polityki Kremla, który używa tej nieprzewidywalności jako środka służącego do osiągnięcia założonych celów. Tym niemniej radziecka władza, a obecnie rosyjska, dawała pewne sygnały, w jaką stronę zmierza. Było to również widoczne na kilka dni przed inwazją, kiedy podczas posiedzenia Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej Putin wysłuchiwał wypowiedzi swoich współpracowników, a właściwie wysłuchiwał tego, co chciał usłyszeć. Dało się to wyczuć zwłaszcza podczas wypowiedzi jękającego się Naryszkina (szefa służby wywiadu zagranicznego), który nie potrafił właściwie odgadnąć intencji rosyjskiego prezydenta, co skończyło się dla niego publicznym upokorzeniem.

¹ Jako przykład tej nieprzewidywalności może posłużyć fakt ujawniony przez ex-kanclerza Niemiec Olafa Scholza, iż Putin do ataku na Ukrainę przygotowywał się conajmniej dwa lata przed planowaną inwazją na Ukrainę, chociaż swoje cele, jak m.in. brak akcesji Ukrainy do NATO mógł osiągnąć niewojennymi środkami. Do wniosków tych były kanclerz doszedł już po fakcie wybuchu wojny. To wskazuje na „rozjechanie się” sposobów myślenia o uprawianiu polityki i z zachodnioeuropejskiego punktu widzenia – na nieprzewidywalność polityki rosyjskiej. Więcej: https://www.welt.de/politik/ausland/article6966aa989f36d5bf769faab2/olaf-scholz-ich-bin-davon-ueberzeugt-dass-putin-seinen-angriff-zwei-jahre-vorher-fest-geplant-hatte.html?source=puerto-reco-2_ABC-V49.2.A_control

Tł. Trzeci oraz czwarty rok wojny rosyjsko-ukraińskiej należy rozpatrywać na wielu różnych płaszczyznach, które owszem spotykają się ze sobą – wszak dotyczą tego samego konfliktu, jednakże można je rozpatrywać osobno bez większej szkody dla oceny samego konfliktu. Dzieje się tak dlatego, iż obecny najazd na Ukrainę jest kolejną z wielu odsłon szerszego konfliktu, który z różnym natężeniem trwa od roku 1991. Jest to konflikt wielowymiarowy, bo dotyczy gospodarki, ekonomii, terytoriów oraz sojuszy. Można przyjąć, że przed 24 lutego 2022 roku mieliśmy do czynienia ze sporami i konfliktami oraz podważaniem sojuszy, ale każdy z nich można potraktować jako osobny rozdział tej samej książki, bo równie dobrze któregoś z tych rozdziałów mogłoby nie być, ale i tak ten najważniejszy rozdział, które jest pisany obecnie, i tak by nastąpił.

140

Teza nasza jest taka, że w zamierzeniu kremlofskich elit, z ich prezydentem na czele, najazd na Ukrainę i próba likwidacji ukraińskiej państwowości była tylko kwestią czasu, zwłaszcza po konferencji w Monachium w lutym 2007 roku, kiedy Putin, w emocjonalnym przemówieniu, przedstawił swoją wizję geopolityki, krytykując unipolarny świat i uznając NATO za hegemonia idącego na wschód i dlatego zagrażającego Rosji. Nota bene, mało który ze słuchających go na żywo przywódców potraktował jego tyrady poważnie. Rosyjski przywódca zapowiedział wtedy to, co obecnie próbuje realizować.

Dlaczego tamto przemówienie spotkało się z wątplą reakcją Zachodu? Można wręcz powiedzieć, że – używając terminologii wojennej – Putin dokonał ataku przez zaskoczenie. Konferencja w Monachium odbywała się w cieniu okupacji Iraku i toczącej się tam wojny domowej po obaleniu Saddama Husseina. Przemawiając w Monachium, Putin dokonał zręcznego zabiegu wbijając klin w NATO – między USA a sojusznikami w Europie. Ostrze swojej krytyki skierował na Stany Zjednoczone oskarżając Amerykanów o zbudowanie jednobiegunowego świata, a w miarę (na tle całego przemówienia) oszczędził kraje Europy Zachodniej. Był to jednak tylko wybieg. Po stronie niemieckiej w kuluarach dominowała reakcja „może Putin nie we wszystkim nie ma racji”, ale przede wszystkim wówczas dominował już dyskurs ekonomiczny nad dyskursem politycznym. Niemcy planowały trwałą współpracę energetyczną z Federacją Rosyjską. Rosyjski gaz sprzedawany po preferencyjnych cenach miał nie tylko zasilać niemiecką gospodarkę, ale miał być wysyłany również do innych krajów i w ten sposób budować potęgę gospodarczą Republiki Federalnej.

Wojna tocząca się od lutego 2022 roku jest w rzeczywistości kolejną odsłoną nowego projektu politycznego mającego „naprawić” to, co popsuli Gorbaczow i Jelcyn, a w konsekwencji przywrócić dawne wpływy i znaczenie Rosji. Oficjalnie doktryna rosyjska nie uważa „specjalnej operacji wojskowej” ani innych wcześniejszych interwencji (w 2008 w Gruzji, w 2014 aneksji Krymu oraz rozpoczęcia działań na wschodzie Ukrainy), jako części projektu mającego za cel odbudowę ZSRR. Jednakże Putin rozumie politykę jako działanie silnych mężczyzn, którzy zasiadają przy jednym stole i decydują o losach mniejszych narodów (Bort Ch., 2024).

Za początek ukraińsko-rosyjskiej konfrontacji można uznać czas o wiele wcześniejszy, bo dzień 16 lipca 1990 roku – więc ponad rok przed formalnym ogłoszeniem ukraińskiej niepodległości. Wówczas w lipcu 1990 Rada Najwyższa Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej ogłosiła Deklarację o suwerenności państwowej USRR. W ten sposób Ukraina znalazła się na drodze prowadzącej do niepodległości. Co prawda podczas referendum przeprowadzonego z inicjatywy Gorbaczowa 17 marca 1991 roku, ponad 70% obywateli Ukrainy opowiedziało się za istnieniem Związku Radzieckiego, lecz w elitach ukraińskich nie było woli dalszego pozostawania w strukturach konającego państwa. Z kolei zaproponowany w czerwcu tego samego roku projekt Związku Suwerennych Radzieckich Państw sprowokował w stolicy Ukrainy masowe demonstracje zwolenników całkowitej niepodległości Ukrainy.

Nieuchronny konflikt między Moskwą a Kijowem, z ukraińskimi dążeniami w tle, chwilowo zawiesił pucz przeciwko Gorbaczowowi, jaki to miał miejsce w radzieckiej stolicy w dniach 19–21 sierpnia 1991 roku. Pucz ten Ukraina wykorzystała do ogłoszenia niepodległości. Co ciekawe, najtwardszych spośród ukraińskich komunistów przekonano do głosowania „za” tłumacząc im, iż w ten sposób odcinają się od moskiewskich puczystów, jak również od akcji aresztowania dawnego partyjnego przywódcy Wołodimira Iwaszki (Lapychak, 1991).

Pierwszą decyzją, którą podjął parlament nowego państwa było podporządkowanie wszystkich jednostek wojskowych na terenie Ukrainy i utworzenie Ministerstwa Obrony Ukrainy. Decyzja ta była racjonalna, gdyż kilka dni później rosyjski wiceprezydent Aleksander Ruckoj zastrzegł sobie prawo do rewizji granic państwa w przypadku rozpadu ZSRR, a w grę wchodziły obszary dołączone do USRR w latach 1919–1954: Zagłębie Donieckie oraz Krym (Mironowicz E., s.202-203).

W ten sposób Krym oraz Donieck weszły na arenę jako karty przetargowe, a w latach późniejszych stały się miejscem konfrontacji nie tylko ukraińsko-rosyjskiej, ale najpierw wewnątrzukraińskiej. W tym kontekście można przywołać „ługańską jatkę”. Były to wydarzenia z 1998 roku, kiedy władza spacyfikowała górników domagających się wypłaty kilkunastu zaległych pensji. Te protesty trwały pół roku, tj. od lipca do grudnia 1998 roku i w ciągu tego czasu górnicy byli poddawani szykom, lekceważeniu, a w końcu protestujący zostali pobici przez Berkut (Kazanski D., Worotyncewa M., s.54-58).

142 — Od początku ukraińskiej niezależności zdawano sobie sprawę, iż wschodnie obszary kraju najprawdopodobniej pozostaną prorosyjskie. Spowodowane to było najpierw, istniejącym od czasów radzieckich, silnym uprzemysłowieniem Donbasu, z licznymi fabrykami i przedsiębiorstwami¹. Ten stan rzeczy związał obszar Donbasu oraz ludzi tam żyjących ze Związkiem Radzieckim, a do tego poziom życia we wschodniej Ukrainie przewyższał standardy innych obszarów. Stąd trudniej im było, w obliczu kryzysu i rozpadu gospodarki, wejść w logikę transformacji. Jednakże, o ile gospodarka całego kraju cierpiała kryzys i w wielu sektorach brakowało pieniędzy na wynagrodzenia, to siłowe rozprawienie się przez władzę w Kijowie z tak strategicznym sektorem jak górnictwo, politycznie oddaliło Donbas od centrum. Region ten pod koniec lat dziewięćdziesiątych poprzedniego wieku stał się areną buntów i niezadowolonia spowodowanych dramatyczną sytuacją ekonomiczną mieszkańców. Do powstania nie doszło, ale ludzie wyrażali swoją złość podczas wyborów. Podczas głosowania w 1998 roku w obwodzie ługańskim masowo zagłosowano na komunistów, a rok później Ługańsk poparł kandydaturę lidera ukraińskich komunistów na urząd prezydenta².

¹ Donbas – Донецький вугільний басейн (ukr.), Донецкий каменноугольный бассейн (rus.) jest zagłębieniem węglowym i okręgiem przemysłowym obejmującym obwody doniecki i ługański, zaś na terenie Federacji Rosyjskiej - obwód rostowski. Donbas ma powierzchnię około 60 tys. km² i kryje pod ziemią złoża węgla kamiennego, w tym kosztownego antracytu, jak również soli kamiennej oraz rtęci. W Donbasie rozwinął się również przemysł hutniczy. Sama nazwa oznacza krainę historyczną leżącą między dwiema rzekami – Don i Doniec, zamieszkałą przez Kozaków dońskich. Region ten został w dużej mierze wynarodowiony przez Hołodomor lat 30-tych, po czym zasiedlony przybyszami z innych obszarów ZSRR.

² Petro Symonenko (ur. 1952 w Doniecku – wówczas Stalino) – ukraiński działacz komunistyczny i polityk. Od 1993 był I sekretarzem KC Komunistycznej Partii Ukrainy. W latach 1994-2014, jako deputowany, zasiadał w Radzie Najwyższej Ukrainy oraz był

Zagłębie Donieckie pozostało punktem zapalnym na mapie odnowionej Ukrainy, a mieszkańcy tego regionu zamiast żądać kary dla prawdziwych sprawców ich biedy i upadku kolejnych zakładów pracy, skierowali swoją złość na tych, którzy za ich stan nie ponosili odpowiedzialności. Trudno się dziwić samemu wybuchowi – w Związku Radzieckim Zagłębie Donieckie było jednym z najbogatszych i najbardziej zaawansowanych regionów kraju, zaś do rozpadzie ZSRR mieszkańcy tego regionu stanęli oko w oko z kryzysem, na który nie byli przygotowani i który dla nich oznaczał degradację życia z dnia na dzień. Faktem jest jednak również to, że władza w Kijowie nie zrobiła dostatecznie wiele, aby kryzys Donbasu choć trochę ugasić. Za tym postępowaniem kryły się wewnętrzzukraińskie rozgrywki, grupy wpływu mające swój adres w Donbasie, jak również w Rosji, wszechobecna na każdym poziomie władzy korupcja, o której w kontekście obecnej wojny można powiedzieć, iż jest wrogiem wewnętrznym niszczącym ukraińską niepodległość, jak również brak pomysłu na rozsądną politykę wobec tłące się buntu w tej części kraju.

Z kolei po 2004 roku nowym politycznym wrogiem Donbasu stali się „Pomarańczowi”, a dawni prześladowcy stali się przyjaciółmi w walce z Juszczenką i jego ekipą. W wyborach w 2004 roku we współpracy z „klanem donieckim”, komuniści poparli kandydaturę Wiktora Janukowycza, który jak wiadomo ostatecznie ten pojedynek przegrał.

Oprócz tego, że Ukraina i świat zobaczyli, iż masowe protesty połączone z wolą polityczną mogą doprowadzić do zmian, to zobaczyli również, iż na Ukrainie istnieje społeczeństwo obywatelskie. Dla zachodniego obserwatora taka konstatacja może się wydawać truizmem, jednakże Ukraina w 2004 roku od zaledwie niespełna 14 lat była samodzielnym państwem i objawy aktywności społeczeństwa obywatelskiego stały się jedną z „wizytówek”, co również odróżniało Ukrainę od innych republik poradzieckich. O ile łatwiej zbudować instytucje i agendy państwowe, o tyle budowanie społeczeństwa obywatelskiego jest procesem o wiele

przewodniczącym komunistycznej frakcji w parlamencie. Czterokrotnie był kandydatem na prezydenta Ukrainy: w 1999, 2004, 2010 i w 2014. We wspomnianych wyborach w 1999 roku, w pierwszej turze, zajął on drugie miejsce, zdobywając poparcie 22,24% głosujących. W drugiej turze przegrał z Leonidem Kuczumą. Co prawda został on nominowany przez KPU również w 2018 roku, ale jego kandydatura nie została przyjęta jako niezgodna z ustawami dekomunizacyjnymi. Rok po inwazji na Ukrainę prasa donosiła, iż Symonenko zamieszkał w Mińsku, na Białorusi.

dłuższym i najpierw wymagającym od ludzi poczucia przynależności oraz tego, że mogą wpływać na procesy polityczne we własnym kraju. Budowy społeczeństwa obywatelskiego nie da się zadekretować ustawą lub rozporządzeniem, ale dziś nie da się zaprzeczyć, że ono istnieje, czego dowodem były protesty obywatelskie jakie miały miejsce w 2025 roku (a więc podczas wojny) przeciwko ograniczeniom, jakie prezydent Zeleński chciał nałożyć na antykorupcyjną agencję NABU.

Trzeba jednak zauważyć poważniejszą tendencję, bowiem to nie było tak, iż Donbas był winien kryzysu całego kraju. W przededniu Pomarańczowej Rewolucji sytuacja w całym kraju była bliska konfrontacji. Pokazały to badania wykonane przez Centrum Razumkova pod koniec kwietnia 2004 roku na podsumowanie dziesięcioletnich rządów Leonida Kuczmy. Wiosną 2004 roku większość ankietowanych była przekonana, iż gospodarka nie funkcjonuje, panuje korupcja, a ludzie żyją w biedzie. Więcej niż 80% badanych wyraziło swoje niezadowolenie z polityki społecznej i gospodarczej władz (dla porównania: 50% było niezadowolonych z narodowościowej polityki ukraińskich władz, a 52% z polityki zagranicznej).

144

— Na początku 2004 roku 56% badanych uważało, że „na Ukrainie sprawy idą w niewłaściwym kierunku”, zaś 77% odpowiedziało, że w kraju potrzebne są radykalne zmiany, przy 10% respondentów, którzy nie zgadzali się z tym poglądem. Od 2001 roku odsetek zwolenników aktywnej walki w obronie godziwych warunków życia przewyższał odsetek tych, którzy opowiadali się za zachowaniem spokoju i porządku (Łabuszewska A., Konieczna J., s.6-8).

Na Ukrainie starły się również dwa modele integracji społecznej. Jeśli latem 2025 roku ludzie zaprotestowali przeciwko próbie nałożenia przez władzę kagańca na służby antykorupcyjne, to właśnie dlatego, że pomimo trwającej wojny doszły do głosu skutki procesu integracji społecznej, na których oparli się protestujący. Trochę więcej o tym czynniku: na początku XXI stulecia dała się wyraźnie zaobserwować rywalizacja między dwoma modelami integracji społecznej. Obie te wizje mówią nie tylko o pewnym modelu integracji społecznej, ale również szerzej – jak może być zorganizowane państwo. Te dwa typy integracji społecznej to:

1. Model „obywatelski”, zwany również „sieciowym” – w modelu tym integracja dokonuje się dzięki zależnościom poziomym wytworzonym we współpracy sąsiedzkiej, przynależności do organizacji samopomocowych lub innych organizacji.

2. Drugi modelem jest model centralistyczny, w którym społeczeństwo integruje się dzięki pionowym zależnościom władzy i podległości sięgającym od szczytu władzy aż do najniższych szczebli drabiny społecznej. W społeczeństwie scentralizowanym świadomość obywatelska jest na dużo niższym poziomie, zaś od przedstawicieli wyższego szczebla oczekuje się załatwienia większości jeśli nie wszystkich spraw. To załatwianie spraw odbywa się bez zawierania poziomych porozumień i uzgodnień (Łabuszewska A., Konieczna J., s.9-11).

Problemem społeczeństwa ukraińskiego nie był fakt istnienia tych dwóch modeli i ścierania się ich, lecz to, że miały one porównywalną liczbę zwolenników, a do tego ich liczba nie była równomiernie rozmieszczona po całym kraju. Można jednak było mówić o pewnych widocznych tendencjach: na wschodzie oraz południu Ukrainy mieszkańcy byli przyzwyczajeni do zależności pionowych i w większości nadal odnajdywali się w tym modelu, zaś mieszkańcom dawnej Małopolski wschodniej oraz (choć mniej) centrum kraju, a zwłaszcza ukraińskiej stolicy, bliżej było do modelu sieciowego, w którym władza ma najpierw za zadanie dać poczucie bezpieczeństwa, pełni funkcje usługowe oraz zapewnia ład i funkcjonowanie struktur. Za każdą z tych wizji integracji społecznej idzie inna wizja państwa oraz innej umowy społecznej, bowiem państwo i zakres jego działań są pochodną modelu integracji społecznej (Łabuszewska A., Konieczna J., s.9-11).

W drugim modelu integracji będziemy mieli czynienia z inną formą umowy społecznej. Ta zresztą jest bardzo bliska polityce Kremla pod władzą Putina i była charakterystyczna dla Związku Radzieckiego: decyzje były podejmowane na samej górze, a następnie przekazywane wertykalnie na dół. Nie było mowy o inicjatywie oddolnej chyba, że za takowe uznamy możliwość uprawiania ogródka z warzywami oraz wybudowania dachy. W pierwszym modelu umowa społeczna tworzy się w dialogu władzy z obywatelami i temu służą różnorakie sieci obywatelskie, akcje zbierania podpisów, protesty, negocjacje, itp.

Nieprzypadkowo użyliśmy w tym miejscu terminu „dawna Małopolska wschodnia”, bowiem można postawić tezę, iż dokąd sięgały granice dawnej Rzeczypospolitej, tam również – pomimo trwającego po II wojnie światowej systemu radzieckiego, a następnie zmagani nowego państwa ukraińskiego o własną podmiotowość – w ludziach zamieszkujących te tereny przeżył pewien „bakcyl” obywatelski. Ani I ani II Rzeczpospolita, a zwłaszcza Polska sanacyjna, nie były państwami idealnymi, a do tego wygenerowały niemałą

liczbę wewnętrznych konfliktów, ale jednocześnie w pamięci historycznej wielu ludzi zamieszkujących tamte tereny pozostało przeświadczenie, że władza nie jest (mówiąc szeroko) od kontrolowania wolności. Teza „z Małopolski wschodniej” jest jednak materiałem na osobne opracowanie.

Konflikt między Ukrainą a Rosją nie zakończył się wraz z podpisaniem traktatu rozwiązującego ZSRR i powołującego Wspólnotę Niepodległych Państw (WNP) w grudniu 1991 roku. Dla Ukrainy ta nowa formuła była postrzegana jako pewnego rodzaju „komisja likwidacyjna”, z kolei dla Rosji – WNP miała być najpierw instrumentem zachowania maksymalnie możliwego stopnia integracji państw wywodzących się z dawnego Kraju Rad, a po drugie – strukturą, która w przyszłości stałaby się pomostem do reintegracji obszaru poradzieckiego.

146 — Niepodległość Ukrainy była również wynikiem jeszcze jednego czynnika, często jednak nie do końca rozpoznanego. Była ona wynikiem podziału radzieckiej klasy politycznej, choć w kontekście poradzieckim bardziej pasuje termin „nomenklatura”. To ukraińska nomenklatura zdecydowała się stworzyć własne państwo, które było spadkobiercą Ukrainińskiej SRR. W Związku Radzieckim nie istniał pluralizm partyjny, a jedynie istniały grupy dysydentów mocniej lub słabiej związanych ze sobą. Radziecka opozycja, choć sama w sobie jest ciekawym tematem do badań, z racji wszechstronnej i permanentnej inwigilacji, jak również możliwych dużych represji za bunt wobec władzy, była klubem niewielu ludzi. Większość z nich to byli ludzie nauki, głównie fizyki, co czyniło tę wspólnotę jeszcze bardziej zamkniętą¹. Siłą rzeczy klasa polityczna budująca nową Ukrainę wywodziła się z nomenklatury radzieckiej, co utrudniało nowemu państwu odseparowanie się od więzi z Moskwą. Poza tym wybicie się Ukrainy na niepodległość było szokiem dla Moskwy, która o ziemiach ukraińskich myślała w kategoriach historycznych jako o kolebce Rusi (Olszański T.A., s.9-11).

Pierwsze spory i styl uprawiania polityki. Dla Rosji, od początku istnienia niepodległej Ukrainy i to pomimo od razu wybrzmiałych

¹ Pierwszy przywódca niepodległej Białorusi Stanisław Szuszkiewicz wspominał, iż opozycja składająca się w większości z przedstawicieli przedmiotów ścisłych miała swoją dobrą stronę: władzy radzieckiej było dużo trudniej umieścić w takiej grupie szpiega, bo większość pracowników służb kończyła kierunki humanistyczne. O wiele łatwiej byłoby znaleźć humanistę i wykorzystać jego ścieżkę naukową do inwigilacji opozycjonistów, niż wykształconego fizyka lub matematyka.

napięcie, istotne było stacjonowanie na Krymie Floty Czarnomorskiej oraz zespołów uderzeniowych bombowców, które mogły przenosić głowice nuklearne, jak również systemów wczesnego ostrzegania. W tych sprawach szybko osiągnięto porozumienie, a rząd Ukrainy nie negował obecności armii rosyjskiej w Sewastopolu. Ukraina nie przystąpiła jednak do układu o wspólnej ochronie granic, jak również do Układu Taszkenckiego o bezpieczeństwie zbiorowym (1992) oraz do kilku innych porozumień zawieranych w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw, bo uważała te umowy za niekorzystne dla siebie. Dlaczego tak się stało? W Kijowie panowało przekonanie, iż WNP będzie miała tendencję do przekształcenia się w strukturę ponadpaństwową, zaś wektory polityki ukraińskiej rozkładały się w innych kierunkach. Preferowano również politykę dwustronną zamiast wielostronnych traktatów i umów.

Rządy Leonida Krawczuka, pierwszego prezydenta, nie były zbyt efektywne. Był to przede wszystkim czas polityki gestów czynionych zarówno w stronę Zachodu, jak w kierunku Moskwy. Ukrainę uznano jako pełnoprawnego członka wspólnoty międzynarodowej, jednakże to nie przekładało się na konkretną i wielowymiarową pomoc, która posłużyłaby do odbudowy kraju. Wobec Rosji Krawczuk okazał się politykiem niezdolnym do wypracowania kompromisu, ale trzeba jednocześnie zaznaczyć, iż strona rosyjska wykazywała w negocjacjach maksymalizm, który stał się pownego rodzaju barierą nie do przejścia (Olszański T.A., s.7). Nota bene, ta maksymalistyczna postawa Rosji była już charakterystyczna dla dyplomacji radzieckiej oraz jest widoczna podczas wszystkich kremlowskich zapowiedzi zakończenia wojny rozpoczętej 24 lutego 2022 roku.

Na polityce ukraińskiej położyło się cieniem przemówienie amerykańskiego prezydenta G. Busha wygłoszone przed Radą Najwyższą Ukraińskiej SSR 1 sierpnia 1991 roku, a później satyrycznie nazwane „chicken speech” lub „Kiev chicken” (kurczak po kijowsku – chodzi o popularną ukraińską potrawę). Bush najpierw udał się do Moskwy, gdzie rozmawiał z Gorbaczowem. Większość z tamtych rozmów miała charakter nieoficjalny i była toczona na daczach Gorbaczowów pod Moskwą. Styl i przebieg tamtych rozmów, jak również bliskie relacje radzieckiego genseka z amerykańskim przywódcą, miały zapewne wpływ na to, o czym i w jaki sposób mówił Bush w Kijowie.

Amerykański prezydent nawoływał do zachowania jedności z ZSRR, zaniechania prób wybicia się na niezależność, jak również przestrzegał

przed „samobójczym” nacjonalizmem. Oprócz strachu przed rozpadem ZSRR, który podzielało wówczas wielu zachodnich przywódców, było również w tym przemówieniu zakamuflowane przeświadczenie, że Ukraina powinna pozostać w ścisłej orbicie Rosji. Trzy tygodnie później Ukraina ogłosiła niepodległość, pod koniec tego samego roku powiewająca dotąd nad Kremlem czerwona flaga Związku Radzieckiego zostanie zamieniona na trójkolorową flagę Rosji.

W 2004 roku powróci echo tamtego przemówienia, zaś Bush tłumaczył jego treść przede wszystkim nastrojami, jakie odczuł w Kijowie, a które wydawały mu się niebezpieczne, bo idące w kierunku ukraińskiego nacjonalizmu (Bush Sr., 2004). Amerykański prezydent miał prawo tak postawić akcenty, skoro ten wątek wydawał mu się istotny, jednakże samo przesłanie, jako całość, zostało odebrane jako próba obrony Gorbaczowa i jego porażek. Szedł również za tym strach o przyszłość ZSRR i jego zasobów.

148 — Nie jest tajemnicą, iż zachodnim przywódcom sen z oczu spędzał koszmar, za który uważali możliwy rozpad ZSRR, któremu towarzyszyłoby dostanie się radzieckiej broni nuklearnej w niepowołane ręce. O ile dekompozycji Kraju Rad nie byli w stanie zapobiec ani Gorbaczow od wewnątrz, a Thatcher, Reagan i Bush od zewnątrz, o tyle możliwym stało się rozwiązanie problemu broni nuklearnej stacjonującej w nowych republikach poradzieckich. W 1994 roku w Budapeszcie podpisano memorandum o przekazaniu Rosyjskiej Federacji głowic nuklearnych, które po 1991 roku znalazły się na terytorium Ukrainy. Strona rosyjska zobowiązała się zaś do poszanowania integralności ukraińskich granic. Oprócz Rosji i Ukrainy dokument ten podpisali przedstawiciele Wielkiej Brytanii oraz Stanów Zjednoczonych. Od razu trzeba zauważyć, że Rosja anektując w 2014 roku Krym złamała postanowienia tego dokumentu, jednakże memorandum to nie miało statusu traktatu lecz porozumienia politycznego, stąd status tego dokumentu jest wykorzystywany obecnie dla obrony rosyjskiej polityki wobec Ukrainy.

Inną postawę wobec Rosji zajął kolejny prezydent – Leonid Kuczma. Został on wybrany dzięki ogłoszonemu hasłu zbliżenia z Rosją i rzeczywiście wobec Moskwy przyjął postawę pragmatyczną. W lutym 1995 roku został parafowany „Traktat o przyjaźni, dobrym sąsiedztwie i współpracy”.

Dzieje tego traktatu stały się dowodem na to, iż Moskwa hamuje proces normalizacji relacji ukraińsko-rosyjskich. W zapisach traktatowych nie znalazły się zapisy dotyczące podwójnego obywatelstwa, ale również

statusu Floty Czarnomorskiej, ale z kolei sformułowanie dotyczące granic było jednoznaczne. Rosja ponownie poszła po linii maksimum i uzależniła podpisanie tego traktatu od porozumienia w sprawie Floty Czarnomorskiej oraz warunków stacjonowania rosyjskiej marynarki wojennej na Krymie. Z powodu braku porozumienia Borys Jelcyn kilkakrotnie przekładał swój przyjazd do Kijowa. Postawa strony rosyjskiej pokazała komu zależało na podpisaniu tego traktatu, a kto przedłużał negocjacje skazując relacje bilateralne na zastój. Ostatecznie kwestia statusu Sewastopola znalazła rozwiązanie w zapisach Konstytucji Ukrainy uchwalonej w 1996 roku. Nowa ustawa zasadnicza wykluczała podwójne obywatelstwo, ale dopuściła istnienie obcej bazy wojennej na terytorium Ukrainy (Olszański T.A., s.7). Te unormowania stały się punktem wyjścia do uregulowania statusu Floty Czarnomorskiej.

Wypada wspomnieć, iż wraz z dekompozycją ZSRR rozpadowi ulegała również unia monetarna oraz jedna polityka towarzysząca polityce gospodarczej. W to miejsce rząd ukraiński postanowił rozpocząć prowadzenie własnej polityki gospodarczej oraz monetarnej. Nie była to zresztą tylko cecha rządu ukraińskiego, bowiem podobnie postępowały rządy wielu państw wyrosłych na ruinach ZSRR. Ten proces rozpadu i towarzyszące im próby zbudowania „struktury niepodległościowej” w gospodarce, nie tylko przekładał się na współpracę, ale przede wszystkim przekładał się, w relacji z Rosją, nierównomiernie. Tę asymetrię towarzyszącą relacjom gospodarczym Rosji z republikami poradzieckimi widać było dobrze na przykładzie Ukrainy. W wielu sektorach trudno jednak było się temu dziwić, skoro Rosja była polem wydobywczym niezbędnych węglowodorów. Ukraina była zależna przede wszystkim pod względem surowcowym: z Rosji importowała ponad 80% zużywanego gazu i ok. 90% zużywanej ropy naftowej, jak również zasoby drewna i celulozy (było to odpowiednio 60 i 80%). Dewersyfikacja była wówczas niemożliwa, co przekładało się nie tylko na ceny surowców krążące podczas negocjacji, ale również na obawy, iż pewnego dnia Rosja może zakręcić kurek z gazem i ropą. Obawy te szybko okazały się uzasadnione, bo Rosja zaczęła używać gazu jako narzędzia nacisku, a Gazprom okazał się nie tyle podmiotem prawa gospodarczego, ile prawa silniejszego.

Z drugiej strony dostawy z Ukrainy, które dotyczyły artykułów żywnościowych oraz metalurgicznych, nie miały dla gospodarki rosyjskiej charakteru strategicznego. Ukraina była wówczas także uzależniona w zakresie przemysłu zbrojeniowego.

Tych kilka migawek jest potrzebnych, aby zobaczyć, iż obecna wojna nie jest zawieszona w próżni lub jedynie toczona w afekcie, lecz jest to kolejna odsłona (choć najbardziej bolesna) dłuższego konfliktu. Mówimy o spornych terytoriach, które stanowią jeden z kilku teatrów obecnej wojny. O ile Krym został zajęty (w sposób, który kiedyś powinien stać się przedmiotem głębszych analiz historyków i politologów) w 2014 roku, o tyle o Donbas toczą się zacięte walki od początku wojny i można już stwierdzić, iż wojska rosyjskie, pomimo zajęcia pewnych obszarów wschodniej Ukrainy, na dzień dzisiejszy poniosły tam klęskę.

Wojna i debata. O ile rządzący Ukrainą sceptycznie podchodzili do możliwości zbrojnego wkroczenia wojsk rosyjskich – i to pomimo koncentracji tych wojsk na granicach Rosji oraz Białorusi – o tyle od początku inwazji mieliśmy do czynienia nie tylko z mobilizacją narodu, ale również jego elit. Do kanonu wypowiedzi weszły nie tylko znane, choć wulgarne słowa rzucone do załogi rosyjskiego okrętu płynącego u wybrzeży Wyspy Węzów, ale również słowa prezydenta, iż nie potrzebuje podwózki (w sensie: ewakuacji), lecz amunicji. Obrona kraju od pierwszego dnia napaści stała się faktem, który – obok ewidentnych błędów rosyjskich dowódców – znacząco wpłynął na przebieg pierwszych miesięcy wojny oraz na morale wielu Ukraińców i Ukrainek. Dodać należy: działo się to obok masowej emigracji ludności za granicę.

To, co w trzecim i czwartym roku zmieniło się, to stosunek rządu USA oraz sposobu zaopatrywania sił zbrojnych Ukrainy. Obecny konflikt pokazał również ewolucję nastawienia niektórych państw Unii Europejskiej zarówno w kwestii zaopatrywania armii ukraińskiej, jak również – co widać znacząco na przykładzie mojego kraju – w kwestii nastawienia opinii publicznej nawet nie tyle co do udzielania dalszej pomocy, ile stosunku do obywateli Ukrainy korzystających w Polsce z ochrony oraz z przywilejów socjalnych.

W tym kontekście można postawić tezę, iż o ile kwestia udzielania pomocy wojskowej oraz logistycznej przez kraje NATO jest po pierwsze przedmiotem zwyczajnej debaty, podczas której państwa członkowskie bardziej wpływowe i bogatsze próbują przeforsować swoje argumenty (co widać najbardziej na przykładzie politycznej ofensywy Trumpa i próbie narzucenia krajom NATO min. 5% PKB przeznaczanego na zbrojenia oraz w niemieckiej propagandzie forsującej obraz Niemiec jako kraju najbardziej wspierającego Ukrainę); po drugie – obecna wojna odsłania napięcia polityczne w krajach UE do niedawna prowadzących interesy

z Rosją (głównie chodzi o Niemcy), o tyle zmiana w stosunku do ukraińskich migrantów, którzy po wybuchu wojny osiedli w Polsce, może być rozumiana w kontekście logiki powstania.

W kontekst napięć politycznych z wojną na Ukrainie wpisuje się debata niemieckiego Bundestagu o zasadności wysłania na Ukrainę rakiet Taurus. 14 marca 2024 roku niemiecki parlament po raz kolejny odrzucił wniosek frakcji CDU/CSU o wyrażenie zgody na dostawy tych pocisków dla Ukrainy. W trakcie dyskusji na ten temat przewodniczący klubu parlamentarnego SPD Rolf Mützenich skrytykował inicjatywę opozycji i wysunął propozycję debaty o „zamrożeniu i zakończeniu” wojny. Wypowiedź ta została źle oceniona zarówno przez chadeków, jak również przez partie koalicji, których przedstawiciele zarzucili SPD podważanie wiarygodności Niemiec jako kluczowego sojusznika Kijowa oraz zachęcanie Rosji do kontynuowania inwazji (Frymark K., Gibadło L., s.63).

Co prawda Mützenich od razu zadeklarował poparcie dla integralności terytorialnej Ukrainy oraz jej suwerenności w podejmowaniu decyzji o ewentualnym zawieszeniu broni, jednak wypowiedź polityka SPD nie została wzięta „z sufitu”, lecz wpisuje się w szerszy kontekst niemieckiej Ostpolitik, której RFN pod rządami kanclerza Willego Brandta stała się symbolem. To na czas rządów kanclerzy Willego Brandta oraz jego następcy Helmuta Schmidta przypada okres poszukiwania consensusu w relacjach z ZSRR oraz blokiem wschodnim¹.

Na tym tle inaczej wypada inicjatywa prezydenta Francji Emanuela Macrona, który 17 lutego 2024 roku zorganizował w Paryżu szczyt z udziałem wybranych liderów państw europejskich: Niemiec, Polski, Wielkiej Brytanii, Włoch, Hiszpanii Niemiec i Danii, jak również przewodniczącego Rady Europejskiej, szefowej Komisji Europejskiej oraz sekretarza generalnego NATO. Celem tego zebrania było ułatwienie debaty zarówno o udziale Europejczyków w uregulowaniu konfliktu na Ukrainie, jak również o sposobach wzmocnienia bezpieczeństwa Starego Kontynentu. Jeszcze przed tym spotkaniem premier Wielkiej Brytanii

¹ Pozostawiam z boku stanowisko AfD wobec tej wojny, bowiem powinno ono stać się przedmiotem osobnego tekstu, a na gruncie debaty publicznej przedmiotem dochodzenia śledczych – wolność słowa, będąca podstawą debaty politycznej, nie może stać się kołem zamachowym dla uprawiania polityki sprzecznej z interesem demokratycznego państwa, a nawet podważającej jej fundamenty.

Keir Starmer ogłosił gotowość rozmieszczenia brytyjskich sił na Ukrainie (Zespół Bezpieczeństwa, s.496).

Z kolei reakcję polskiego społeczeństwa na najazd na Ukrainę można ocenić w kluczu zrywu powstańczego. Takiemu typowi reakcji towarzyszy spontaniczność, empatia, współczucie, ale również są tam obecne takie komponenty, jak lęk o siebie i swoją przyszłość oraz o własny komfort. Pomagając „powstańczo” czyni się, bez wątpienia, wiele dobra, a osobom wspomaganym przynosi się ulgę w ich trudnych chwilach, lecz również przez tę pomoc osoba pomagająca stara się odsunąć jak najdalej od siebie perspektywę utraty komfortu spowodowanego wojną toczącą się niedaleko. Tak też należy widzieć reakcje wielu obywateli Polski na wybuch wojny. Udzielana pomoc, a kolejnym jej przykładem jest inicjatywa ze stycznia 2026 roku dotycząca zbiórki pieniężnej na zakup agregatorów prądotwórczych dla marznących mieszkańców Kijowa, jest na pewno pięknym i godnym podkreślenia aktem dobrej woli, ale jest to reakcja powstańcza: piękna, masowa, spontaniczna, w tle widać lęki i obawy o siebie. Powstańcze reakcje mają to do siebie, że z czasem się kończą i mogą zaowocować frustracją wielu benefaktorów, jeśli do wizji powstańczej zawczasu nie dodano elementu racjonalnego – ta pomoc jest na każdym jej poziomie bezzwrotna, bo taka jest jej logika¹. Wydaje się, że zaznaczenia tego elementu zabrakło w pierwszych trzech latach wojny ze strony polskich władz. Taki opis polskiej pomocy nie jest krytyką, lecz próbą zrozumienia samej pomocy i towarzyszących jej reakcji.

Bezsprzecznie rosyjska propaganda, przy pomocy tzw. farm trolli oraz innego rodzaju ingerencji, gra na emocjach towarzyszących niesieniu pomocy, jak również na wydarzających się tu i ówdzie w Polsce ekscesach z udziałem ukraińskich obywateli, budując na tym własną narrację podlaną „sosem” polsko-ukraińskiej historii i wzajemnych uprzedzeń. Jako przykład można podać komunikat Związku Ukraińców w Polsce z 20 stycznia 2026 roku o manipulacji twarzy oraz wypowiedzi prezesa tej organizacji Mirosława Skórki².

¹ Zostawiam na boku rosyjską grę propagandową i manipulowanie polskim społeczeństwem zwłaszcza przez media społecznościowe – te działania z pewnością mają miejsce, ale dla naukowego porządku należałoby przeprowadzić szerszą analizę tego zjawiska.

² www.ukraincy.org.pl/stanowisko-zuwp-ws-wykorzystania-wizerunku-prezesa Autor niniejszego artykułu nie zgadza się z wieloma wypowiedziami pana Skórki, którego zresztą osobiście zna, tym niemniej należy bronić jego dobrego imienia.

Powrót Donalda Trumpa do Białego Domu jest bezsprzecznie cezurą stosunku Stanów Zjednoczonych nie tylko do wojny ukraińsko-rosyjskiej, ale w ogóle do relacji USA z sojusznikami i dalej – z resztą świata.

O ile Joe Biden nie miał wątpliwości, iż napadniętej Ukrainie należy pomagać, a kwestią sporną było jak i na ile, o tyle Trump od początku postawił na politykę „marchewki i kija” tak wobec Moskwy jak Kijowa, do tego, w swojej agendzie, wyznaczając konfliktowi ukraińsko-rosyjskiemu dalsze miejsce. Trump zachowywał się od początku swojej kampanii populistycznie głosząc hasła, iż potrzebuje jedynie 24 godzin na zakończenie tej wojny, o „przyjacielu Putinie”, itd.

W ostatnich dniach amerykańskiej kampanii wyborczej, która wyłoniła Trumpa jako nowego przywódcę, jej przebieg stanowił kluczowy temat rosyjskich mediów. Oceny rosyjskich komentatorów, pomimo inspiracji i wytycznych płynących z Kremla, były momentami sprzeczne, co pokazało, iż przywódcy rosyjscy sami nie byli pewni konsekwencji wyboru lub przegranej Trumpa. W reakcjach propagandy wybór Trumpa przedstawiano jako mający niejednoznaczne konsekwencje dla Rosji, bo z jednej strony otwierał on szanse na zmianę polityki Waszyngtonu i zakończenie wojny na warunkach Moskwy, a z drugiej – z uwagi na impulsywność i nieprzewidywalność prezydenta elekta – niosło ze sobą nieznane ryzyko. Mimo tej niepewności Trump był kandydatem preferowanym przez Kreml. Wśród komentatorów nie było konsensusu odnośnie do tego, jakie warunki zakończenia wojny może wysunąć Trump i czy będą się one pokrywały ze sztywnymi warunkami rosyjskimi wysuniętymi zimą 2021 roku. Zapewniano przy tym, iż Kreml może rozmawiać z USA tylko o postulatach z grudnia 2021, gdyż dla Rosji kwestia ukraińska to preludeum do przebudowy architektury bezpieczeństwa w Europie. Jednocześnie wyrażano obawy, że nowy prezydent USA może zażądać natychmiastowego zamrożenia konfliktu na linii ognia (Chawryło K., s.373-374).

Trump wprowadził do polityki element napięcia oraz niepewności, czego dowodem było potraktowanie Zeleńskiego, którego wizyta właściwie zakończyła się wyrzuceniem ukraińskiego prezydenta z Białego Domu, ale również informacja Trumpa o wysłaniu w pobliże Rosji amerykańskiego okrętu podwodnego wyposażonego w głowice nuklearne, co było odpowiedzią na zaczepki Dmytrija Miedwiediewa. Co prawda styl komentarzy tego dawnego rosyjskiego prezydenta, jak również ich wulgarność prowokują uzasadnione pytania o jego

uzależnienie od alkoholu, jednakże (pomimo, że tak prawdopodobnie jest) są to wypowiedzi niebezpieczne, bo nietrzeźwy Miedwiediew mówi to, co trzeźwemu Putinowi mimo wszystko nie wypada powiedzieć. Choć i w tej materii nastąpiło przełamanie, kiedy rosyjski prezydent mianem świi określił europejskich przywódców¹.

154 — Stosunek Trumpa do wojny rosyjsko-ukraińskiej wpisuje się w szerszy kontekst polityki amerykańskiej. Władze amerykańskie zdają sobie sprawę ze skali współpracy chińsko-rosyjskiej w kontekście toczzonej wojny, ale również chińskiego apetytu na aneksję Tajwanu i zmiany architektury geopolitycznej w Azji Południowo-Wschodniej. To, na czym zależy Trumpowi, to dokonanie zabiegu, który możemy nazwać „odwróconym Kissingerem”. Przypomnijmy: ówczesny amerykański sekretarz stanu Henry Kissinger w 1971 roku odbył poufną misję w Chinach, gdzie rozmawiał z chińskimi politykami, w tym z Mao. Misja Kissingera przyczyniła się do spotkania prezydenta Richarda Nixona z chińskim przywódcą, czego rezultatem było przełamanie wieloletniego impasu we wzajemnych relacjach oraz wyjście Chin z izolacji². Dzięki temu zabiegowi wzmocniono relacje chińsko-amerykańskie kosztem relacji chińsko-radzieckich. Dla Breżniewa odnowienie relacji Chin z USA było nie tylko naruszeniem ram wzajemnej współpracy radziecko-chińskiej, ale przede wszystkim osłabieniem sojuszu.

Trumpowi, przynajmniej w pierwszym roku jego ponownej prezydentury, zależało na przeciągnięciu Rosji na swoją stronę, w kontekście narastającej konfrontacji z Chinami o Tajwan, o wpływy w Azji Południowo-Wschodniej oraz na Pacyfiku. Wydaje się, że plany te poniosły porażkę, czego dowodem jest także zwiększenie presji na Rosję – kolejne embarga, w tym na surowce mineralne oraz obłożenie cłami zagranicznych firm kupujących rosyjską ropę na rzecz państw trzecich. Sądząc po reakcji Moskwy, jak również komentarze płynące z Kremla w sprawie ewentualnego przekazania na Ukrainę rakiet Tomahawk, Trumpowi skończyła się marchewka, więc sięgnął po kij. Trudno powiedzieć, na ile ta polityka wpłynie na dalszą politykę USA wobec Chin (i Chin wobec Rosji), ale amerykańscy przywódcy często sygnalizują, iż ich priorytety leżą w

¹ Miało to miejsce podczas spotkania Putina z czołowymi rosyjskimi wojskowymi: <https://pl.euronews.com/2025/12/17/europejskie-swinie-chcialy-uczutowac-na-upadku-rosji-putin-krytykuje-europe>

² Więcej na ten temat: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB66>

Azji Wschodniej i w basenie Pacyfiku, a nie w Europie Wschodniej. W tym kluczu należy również rozumieć redukcję wojsk amerykańskich m.in. w Rumunii, jak również ogólną politykę USA wobec Europy. Jest to odejście od paradygmatu prezydenta Busha-seniora, który na Europie Środkowo-Wschodniej chciał budować jeden z filarów polityki bezpieczeństwa światowego.

W środek debaty o architekturze bezpieczeństwa weszła Grenlandia, która stała się przedmiotem pożądania amerykańskiego prezydenta. W oficjalnym dyskursie przedstawia on swoje żądania wobec tej wyspy, wskazując na potrzebę obrony terytorium USA wobec potencjalnego ataku rakietowego ze strony Chin lub Rosji – w tej wizji rakiety leciałyby nad Grenlandią i tam mogłyby zostać zestrzelone. Trump wskazuje również na niebezpieczeństwo aneksji tej wyspy przez jedno ze wspomnianych państw. Wydaje się jednak, że amerykańskiemu przywódcy chodzi raczej o nieskrępowany dostęp do grenlandzkich złóż mineralnych i – podobnie jak w przypadku leżącej na bogatych złożach ropy naftowej Wenezueli – to jest główną przesłanką, nie zaś postawa miejscowego watażki wspieranego przez kartele narkotykowe lub napięcia między Grenlandią a będącą dla tej wyspy krajem nadrzędnym – Danią. W przypadku perspektywy ataku rakietowego na USA, warto wspomnieć, iż wojsko amerykańskie już od wielu lat posiada na Grenlandii swoją bazę, którą może rozbudowywać o nowe technologie.

Działania Trumpa, zwłaszcza te dziejące się w kontekście istniejących od lat sojuszy militarnych i gospodarczych, otwierają niebezpieczną perspektywę dla dalszej trwałości NATO oraz Unii Europejskiej. Istnienie (lub nie) obu tych sojuszy przekłada się na dalszy przebieg konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Co prawda pomoc militarna dla walczącej Ukrainy została przez Trumpa zachowana, choć odbywa się ona na ścieżce biznesowej: kraje europejskie zobowiązały się kupować od koncernów amerykańskich sprzęt i broń i tak wysyłać je na Ukrainę, to jednak chaos i zamęt towarzyszący polityce amerykańskiej, mogą spowodować przekierowanie uwagi z Europy Wschodniej na inne obszary.

Wewnątrz Kraju. Pomimo wojny, Ukraina w jej trzecim i czwartym roku podejmuje kroki związane z gospodarką i jej modernizacją. Ta modernizacja wiąże się z rozbudową kolei oraz z rejonem Morza Czarnego. 10 lipca 2024 roku Ukraina zawarła z Luksemburgiem umowę o współpracy w zakresie bezpieczeństwa i długoterminowego wsparcia. Przypomniano w niej, że w latach 2022–2023 Kijów dostał pomoc wojskową o łącznej

wartości 170,4 mln euro, a w 2024 roku powinien otrzymać dodatkowe 80 mln euro. Dzień później Ukraina podpisała umowę o współpracy w sferze bezpieczeństwa z Rumunią. Dokument podkreśla wagę kooperacji na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa w regionie Morza Czarnego i wsparcia Bukaresztu w rozminowywaniu szlaków morskich. Rumunia wraz z partnerami zobowiązała się zapewnić działanie centrum szkoleniowego pilotów samolotów F-16 jak również przekazać baterię systemu Patriot (Wilk A., Żochowski P., s.225).

Kluczem do zrozumienia problemu jest Morze Czarne, które od początku niepodległości Ukrainy stanowiło podstawową bazę dla infrastruktury gospodarczej – to przez Morze Czarne szło gros eksportu ukraińskich towarów. Wraz z wybuchem wojny oraz intensywnym bombardowaniem wybrzeża tego akwenu i jego infrastruktury, rząd ukraiński musiał znaleźć alternatywę.

156 — Od wybuchu wojny Kijów zdołał przeprowadzić liczne inwestycje realizujące tę wizję m.in. połączenia w kierunku Polski (Izów–Kowel, węzeł Chyrów), Rumunii (Rachów–Berlebasz–granica oraz Tereswa–granica) i Mołdawii (przejście Berezyne–Basarabeasca). Ukraińskie posunięcia są reakcją na rosyjską inwazję, która wymusiła zbudowanie nowych łańcuchów logistycznych. Poprawa przepustowości tamtejszej sieci kolejowej może też znacznie polepszyć skomunikowanie Polski – poprzez Ukrainę – m.in. z Rumunią i Mołdawią korytarzem Przemysł/Lublin–Lwów–Suczawa czy Słowacją i Węgrami przez Chop na Zakarpaciu.

Intencją Kijowa jest przesunięcie przeładunków z polskich i ukraińskich terminali przygranicznych w kierunku węzłów logistycznych w okolicach Lwowa (Skniłów i Mościska). Ma temu towarzyszyć rozbudowa toru kolejowego według standardów polskich (i wielu innych krajów europejskich), co ma zapewnić nie tylko wyższą przepustowość sieci, lecz również przeniesienie zysków z operacji spedycyjnych realizowanych w polskich centrach na granicy między oboma państwami – do ukraińskich hubów położonych w obwodzie lwowskim (Matuszak S., Popławski K., s.14-15).

Bez wątplenia strona polska będzie zgłaszała swoje uwagi i wątpliwości wobec tych planów na „rozpychanie się” ukraińskich planistów. Ale warto zwrócić uwagę, iż wojna wyzwoliła również pewne procesy w gospodarce, które nie mogą już być – z powodu konfliktu zbrojnego – „chowane do szuflady”, bowiem stają się one decyzjami strategicznymi dla całego

państwa. Poza tym spory i problemy zapewne kiedyś znajda rozwiązanie, zaś tory o szerokościach europejskich pozostaną.

W tym kontekście warto wspomnieć, iż głównym rynkiem zbytu dla ukraińskich towarów pozostawała UE – wartość eksportu do niej wyniosła w 2024 roku 24,8 mld dolarów, co stanowiło blisko 60% jego całości. Mimo że w 2024 sprzedaż ta zwiększyła się o 6%, zdecydowanie lepszą dynamikę zanotowały kraje Bliskiego Wschodu (wzrost o 25%) i Azji Południowo-Wschodniej (31%) oraz pozostałe państwa (42%). W 2024 r. wartość eksportu Ukrainy na polski rynek wyniosła 4,8 mld dolarów (jest to spadek o 1%). Spośród głównych partnerów handlowych Kijowa znacznie zmniejszyła zakupy Rumunia (ponad 50%), co wynikało z wprowadzonych w 2023 ograniczeń w imporcie zbóż i roślin oleistych. Z kolei bardzo istotnie zwiększył się eksport do Hiszpanii (43%), Niemiec (41%), Holandii (34%) i Włoch (26%) – przyczyną tego był wzrost sprzedaży pszenicy, kukurydzy i nasion rzepaku do tych krajów (Matuszak S., s.455-456).

Mamy więc z jednej strony rzeczywistość wojny, okupacji niektórych terenów ukraińskiego państwa, masowe bombardowania infrastruktury krytycznej oraz licznych obiektów cywilnych, ale z drugiej strony – rządzący starają się myśleć o modernizowaniu gospodarki i wydaje się, że obecna wojna pełni rolę „lewara” przestawiającego sposób myślenia i konkretne decyzje. Owszem, cieniem rzuca się wypowiedź prezydenta Zeleńskiego z ONZ, nazywająca współpracownikami Rosji państwa UE blokujące transport ukraińskiego zboża, jednak spór ten nie jest czarno-biały i posiada wiele odcieni szarości: jakość transportowanego zboża w świetle unijnych norm, dotrzymywanie umów co do jego przechowywania, ochrona własnego rynku przez tańszymi produktami, itd. Wypowiedź ta nie powinna mieć miejsca, a usprawiedliwieniem dla polityka nie może być nadmiar stresu z powodu wojny, jednakże wypowiedź ta już padła. Można ją potraktować dwojako: jako formę nacisku, przede wszystkim na państwa graniczące z Ukrainą oraz na przedstawianie konfliktu ze zbożem w tle jako krzywdy dziejącej się przeciwko walczącemu krajowi, który nie tylko wysyła to zboże do wielu krajów, gdzie z tych zbóż wypieka się chleb, ale również eksport zboża wspiera walczącą Ukrainę. Byłby to więc element nacisku politycznego z wojną w tle, a komunikat ten można streścić słowami: „Macie nam to dać, bo z powodu toczącej się u nas wojny jesteśmy ważniejsi od was i waszej polityki”. Drugą stroną tego przemówienia był rynek wewnętrzny Ukrainy: wyborcy prezydenta, lobby rolnicze i stojące za nim lamyfundia (mówimy o jednym z najbardziej

rolniczych krajów Europy) oraz „zwykli” Ukraińcy bojący się, by nie powtórzyła się historia Hołodomoru. Do tego warto wspomnieć czynnik geograficzny: wraz z wybuchem pełnoskalowej wojny Ukraina musiała ograniczyć esport towarów przez Morze Czarne i znaleźć alternatywne szlaki.

Jakkolwiek by nie patrzeć na te konflikty, to pokazują one różne rzeczy: nie tylko styl uprawiania polityki i dyplomacji przez Ukrainę – dodałbym styl nierzadko nierozumiany przez zachodnie elity (by przypomnieć kąśliwą uwagę Zeleńskiego, że dopóki rząd brytyjski nie dostarczy wojsku ukraińskiemu rakiet, to brytyjski premier nie ma po co przyjeżdżać do Kijowa), ale również używanie toczącej się wojny jako „lewara” do wywalczenia dla Ukrainy nowych sojuszy. Wytlumaczeniem mogłoby być, co podnoszą niektórzy polscy publicyści i znawcy Europy Wschodniej, iż dyplomacja ukraińska często sięga po wzorce postępowania znane jeszcze ze starej radzieckiej dyplomacji. Temu stylowi uprawiania dyplomacji towarzyszą między innymi maksymalne żądania i pewna bezczelność. Trudno jednak obrażać się na ukraińską szkołę dyplomacji, że korzysta ze wzorców, z których korzystali ich ojcowie i dziadkowie. Wypracowanie własnych wzorców trwa latami i wymaga powstania nowej klasy społecznej – państwowców.

158

—

Niedobór państwowców widać w kontekście obecnej wojny, ale on istniał długo wcześniej. Podobnie rzecz się ma z korupcją. Jest to zresztą charakterystyczne dla krajów postkomunistycznych (jak również wychodzących z innego typu dyktatur), iż – od strony gospodarki i ekonomii – brak jest klasy średniej, a to na pracy klasy średniej buduje się gospodarkę. Oligarchowie czy nomenklatura będą zainteresowani pomnażaniem własnych majątków, a nie wymyślaniem nowej firmy i tworzeniem nowych miejsc pracy i aby osiągnąć swoje cele będą również sięgali po metody kryminalne; od strony myślenia o państwie brak jest uczciwych urzędników, dla których misją jest dobro państwa, na którego rzecz pracują – bez względu na to, której opcji politycznej przedstawiciele akurat rządzą. Wychowanie państwowców to zadanie dla każdego przywódcy, któremu zależy na dobru jego kraju. Jest to proces rozłożony na lata.

Niedawne i wybuchające w kilku odsłonach afery korupcyjne pokazują głębokie uwikłanie wielu ukraińskich urzędników w działania kryminalne. Paradoksem jest, iż ludzie z otoczenia Janukowycza, kiedy był prezydentem, jak również on sam, są oskarżani o kradzież państwowych pieniędzy

na o wiele większe sumy niż stało się to przedmiotem oskarżeń ludzi z najbliższego kręgu Zeleńskiego. Jednakże kontekst wojny spowodował, iż jest to widziane dużo ostrzej i potępiane o wiele mocniej. Można powiedzieć, że korupcja jest wrogiem wewnętrznym Ukrainy, niszczącym strukturę tego państwa od wewnątrz i spowodowało już krytyczne reakcje w kilku krajach UE.

Podsumowanie. Tych kilka migawek nie dystansuje spraw dla Ukrainy fundamentalnych, jak posuwanie się wojsk rosyjskich w kierunku Pokrowska i dalej, potrzeby zorganizowania wyborów prezydenckich, podróży emisariuszy obecnego prezydenta do generała Walerego Żaluźnego celem wybadania jego intencji co do startu w najbliższych wyborach prezydenckich, oraz obecnej na wielu poziomach korupcji. O ile korupcja jest zjawiskiem ogólnoswiatowym, to w większości krajów dawnego ZSRR stała się prawie gałęzią gospodarki, czego dowodem jest wspomniana afera w sektorze energetycznym.

Z jednej więc strony mamy kraj walczący o utrzymanie swojej suwerenności, której utrata byłaby wstrząsem dla architektury bezpieczeństwa w całej Europie oraz próby modernizacji gospodarki, z drugiej strony – wyzwania stojące przed Ukrainą, które są dwojakie: zależne od rządu w Kijowie oraz te (stanowisko Trumpra, sprzedaż broni, itp.), na które Kijów dużego wpływu nie ma.

Zmiany, które zachodzą w światowej geopolityce są szybkie, drastyczne i będą miały skutki na następne dziesięciolecia. Jakkolwiek by nie patrzeć, to jesteśmy świadkami kolejnego, w ostatnich 300 latach, przebiegunowania świata, bo też nie jest tak, że ani postanowienia jałtańskie, ani konsekwencje Zimnej Wojny, nie ustanowiły porządku, który trwałby setki lat. Dla historii Europy takimi wydarzeniami, które wpłynęły na dzieje państw i narodów były wojny napoleońskie i w ich konsekwencji Kongres Wiedeński, który miał miejsce w 1815 roku i który ustanowił w Europie nowy ład. Kolejną cezurą stała się I wojna światowa, która doprowadziła na Starym Kontynencie do upadku kilku mocarstw i wyłonieniu się nowych krajów, jak również do podpisania Traktatu Wersalskiego, który okazał się nie tyle traktatem pokojowym, który przywracałby światu pokój, ile traktatem „na przeczekanie”. W 1939 roku wybuchła II wojna światowa, w wyniku której trzy mocarstwa porozumiały się i zbudowały nową architekturę bezpieczeństwa w Europie i na świecie. Czas po II wojnie, to tnie tylko okres nazwany Zimną Wojną między blokami przedzielonymi – jak określił

to Churchill – Żelazną Kurtyną, ale również czas wzrostu prosperity USA oraz stopniowej erozji ZSRR.

Obecnie przeżywamy kolejne przetasowanie na mapie świata i na dziś nie wiemy, jak ono się kończy. Polityka Rosji polegająca na realizacji potrzeby powiększania swojego terytorium jest anachroniczna. Ta polityka pokazuje jednak, iż kraj ten, przede wszystkim z powodu swojego technologicznego zacofania oraz braku dewersyfikacji gospodarki, nie jest w stanie być konkurencyjny dla innych gospodarek, więc próbuje budować swoją potęgę podobijąc sąsiednie terytoria. Polityka Rosji od czasu Piotra I skupia się na potrzebie porzucenia statusu państwa azjatyckiego i znalezienia się w Europie. Dokonywało się to kosztem Polski, krajów bałtyckich, obecnie ponownie – kosztem Ukrainy. Rosyjska gospodarka od lat jest oparta na sprzedaży surowców pochodzących z ziemi, a zwłaszcza ropy oraz gazu. Brak wspomnianego zdywersyfikowania wystawia ją każdorazowo na ciężką próbę, ilekroć na rynkach spadają ceny ropy oraz gazu.

160

— Rosji, w przeciwieństwie do Chin, zabrakło „soft power”, dzięki któremu mogłaby oddziaływać na inne kraje. Brak tej miękkiej siły jest jedną z konsekwencji zdalnego zarządzania radziecką gospodarką w epoce realnego socjalizmu, ale jest tu coś więcej – brak jest w dziejach Rosji doświadczenia takiego oddziaływania na inne kraje. Jakikolwiek było to oddziaływanie, to opierało się ono o twarde żądania, a następnie o wojsko. To zdalne zarządzanie powróciło pod rządami Putina, który flagowe sektory rosyjskiej gospodarki obsadził swoimi zaufanymi, by realizowali jego wizję rozwoju kraju oraz mieli pod kontrolą całość gospodarki. Ten swoisty „kaganiec” uniemożliwił wygenerowanie „soft power”, bowiem do niej potrzeba najpierw stworzenia przestrzeni rozwoju.

Kryzys energetyczny związany z początkiem wojny na Ukrainie oraz udane przekierowanie się większości krajów Unii Europejskiej na zakup gazu na innym rynku niż rosyjski „Gazprom” pokazały ponadto, iż rosyjski gaz jest jedną z kilku alternatyw. Do tego doszło podporządkowanie gospodarki jednemu celowi, jakim jest powiększenie terytorium.

Dochodzi jeszcze kwestia geograficzna i związany z nią potencjał ekonomiczny Ukrainy. Przywódcy radzieccy, a następnie rosyjscy wiedzieli, iż aby (ponownie) stać się imperium, to w jego granicach musi się pojawić Ukraina, bo kraj ten ma znaczenie jako zaplecze rolnicze, górnicze, hutnicze, a przede wszystkim potencjał ludzki (Brzeziński Z.).

Można się spierać o to, kto – patrząc z perspektywy historii – miałby większe prawa do Kijowa, Zaporozża, Krymu czy Doniecka, tak samo, jak można się spierać, które państwo miałooby większe prawo do Wrocławia lub Gdańska. Można się również spierać o to, czy Lenin popełnił błąd w swojej polityce wobec Ukrainy, jednakże są to spory bezprzedmiotowe. W warunkach Europy zamieszkałej przez wiele ludów, które się jeszcze do niedawna masowo przemieszczały, jak również uzyskiwały i traciły wiele ze swich terytoriów w wyniku działań wojennych, rosyjska politka historyczna przypomina raczej kij do bicia niż wkład w debatę historyczną. Być może za jakiś czas będziemy więc świadkami kolejnego przebudowania europejskiej sceny.

References:

1. Bort Ch. (2024) How the Traumas of 2004 Blinded Putin. <https://carnegieendowment.org/research/2024/11/how-the-traumas-of-2004-blinded-putin?lang=en>
2. Brzeziński Z. Premature Partnership. *Foreign Affairs*. 03-04 1994. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1994-03-01/premature/partnership>
3. Bush Sr. clarifies ‘Chicken Kiev’ speech. *Washington Times* z 23 maja 2004. <https://www.washingtontimes.com/news/2004/may/23/20040523-101623-2724r/>
4. Chawryło K., Menkiszak M., Rodkiewicz W. (2025). Rosja wobec zwycięstwa Trumpa: niepewność, asertywność i oczekiwanie na ofertę. *Trzeci rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich*. s. 373-374. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/III%20rok%20wojny_www.pdf
5. Frymark K., Gibadło L. (2025). Partia pokoju: sygnały z SPD o zamrożeniu wojny na Ukrainie. A. Wilk, P. Żochowski. *Trzeci rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich*, Warszawa. s. 63. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/III%20rok%20wojny_www.pdf
6. Kazanski D., Worotyncewa M. (2024). Jak Ukraina traciła Donbas, Kraków 2024, tł. M. Piotrowski, s. 54-58.
7. Łabuszewska A. (red.), Konieczna J. (2005) Pomarańczowa rewolucja na Ukrainie. Próba zrozumienia przyczyn, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa. s. 6-8.
8. Lapychak, Chrystyna (1991). Ukraine, Russia sign interim bilateral pact. *The Ukrainian Weekly*. 1.09.1991.

9. Matuszak S., Popławski K. (2025). Na europejskich torach. Wojenna transformacja kolei na zachodniej Ukrainie. Trzeci rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich. s. 14-15. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/III%20rok%20wojny_www.pdf

10. Matuszak S (2025). Wymiana handlowa Ukrainy w 2024 roku – odtworzenie szlaków logistycznych. Trzeci rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich. S.455-456. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/III%20rok%20wojny_www.pdf

11. Mironowicz E. Rosja – Ukraina. 25 lat między „ograniczoną współpracą a ograniczoną konfrontacją”. Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej XLIX (z. 2). s. 202-203.

12. Olszański T.A. (2001). Ukraina wobec Rosji: stosunki dwustronne i ich uwarunkowania. Łabuszewska A (red.). Ukraina wobec Rosji: stosunki dwustronne i ich uwarunkowania; Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them. Republika Białoruś czy republika białoruska?); The Republic of Belarus or the Belarussian republic?, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa. s. 9-11. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_3_1.pdf

162

—

13. Wilk A., Żochowski P. (2025). Nowe pakiety wsparcia dla Ukrainy. 873. dzień wojny. Trzeci rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich. s. 225. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/III%20rok%20wojny_www.pdf

14. Zespół Bezpieczeństwa i Obronności OSW. (2025). Co po Monachium: perspektywa zmniejszenia obecności USA w Europie. Trzeci rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich. s. 496. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/III%20rok%20wojny_www.pdf

CONCEPTUALIZING CROSS-BORDER CRISES: THE SPECIFICITY OF UKRAINIAN-POLISH CRISIS COMMUNICATIONS

Crises of a cross-border nature are positioned as a critically important domain not only of national but also of international politics. Threats not recognizing national borders constitute the main challenge in cross-border crises and require not only administrative coordination but also efficient information exchange, unity of positions, trust in official sources, and the countering of disinformation in a multinational environment. Cross-border dynamics disrupt established governance frameworks, emphasizing the need for network-based models of interaction and a communicative dimension grounded in consensus, responsibility as well as trust. International cooperation requires open and two-way communication. However, specific communication methods for cross-border crises and criteria for assessing their effectiveness remain insufficiently studied. The development of a theoretical framework for analyzing communication in cross-border crises, identifying problem areas, and determining appropriate tools contributes to coordinated action through reducing uncertainty and the preservation of public trust. This can be facilitated by the study of cross-border terminology, the systematization of communication problems by crisis types, and the development of practical evaluation indicators. A cross-border crisis is strategically dependent on communication, as it determines interstate coordination and the population's readiness to follow recommendations. Key communication challenges include fragmentation of responsibility, asynchrony in decision-making, language barriers, and the spread of misinformation. Tools for addressing these challenges include joint information-sharing protocols, early warning systems, and unified communication algorithms. Bilateral communication reduces the gap between institutional logic and public expectations. Empirical analysis through case studies allows for assessing the speed of initial communication, consistency between actors, and the availability of practical guidance.

163

¹ Doctor of Political Sciences, International Relations Department, Lesya Ukrainka Volyn National University, E-mail: yevgenia.tykhomyrova@vnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5017-5875>.

Keywords: *crisis communication, cross-border nature, cross-border risks/crises, Ukrainian-Polish cross-border crises.*

Концептуалізація транскордонних криз: особливості українсько-польських кризових комунікацій

Кризи транскордонного характеру позиціонуються як критично важлива сфера не лише національної, але й міжнародної політики. Загрози, що не визнають національних кордонів, є головною проблемою у транскордонних кризах та потребують не лише адміністративного узгодження, але й оперативності обміну інформацією, єдності позицій, довіри до офіційних джерел та боротьби з дезінформацією в мультинаціональному середовищі. Транскордонність руйнує усталені схеми управління, акцентуючи потребу у мережевих моделях взаємодії та комунікаційному вимірі згоди, відповідальності та довіри. Міжнародна взаємодія потребує відкритої та двобічної комунікації. Проте залишаються слабо вивченими специфічні методи комунікації

164

— **Формування теоретичної бази для аналізу комунікацій у транскордонних кризах, визначення проблемних зон та інструментів сприяють злагодженості дій, зменшенню невизначеності та збереженню довіри громадськості. Цьому сприятиме дослідження транскордонної термінології, упорядкування комунікаційних проблем за типами криз та розробка практичних показників їхньої оцінки. Транскордонна криза стратегічно залежить від комунікації, оскільки вона визначає міждержавну координацію та готовність населення виконувати рекомендації. Основними комунікаційними викликами може бути фрагментація відповідальності, асинхронність рішень, мовні бар'єри та поширення неправдивої інформації. Інструментами їх подолання є спільні протоколи обміну інформацією, системи раннього попередження та єдині алгоритми інформування. Двостороння комунікація скорочує розрив між інституційною логікою та очікуваннями населення. Емпіричний аналіз через кейс-стаді дозволить оцінити швидкість первинного повідомлення, узгодженість між сторонами та наявність практичних інструкцій.**

Ключові слова: *кризова комунікація, транскордонність, транскордонні ризики/кризи, українсько-польські транскордонні кризи.*

The research problem statement. In the context of current crises, fewer and fewer of them remain confined within a single territory as they rapidly spread beyond national borders. “Over the past few decades, much has been done to prepare modern society for all kinds of crises and disasters. It can be said that many societies have never been as prepared for crises and disasters as they are today.” However, according to the Dutch researcher, “modern societies are woefully unprepared to deal with the type of threat that is on the rise. This is what is known as a cross-border crisis” (Boin, 2019).

Thus, cross-border crises should be understood not merely as incidents affecting several geographical areas, but as multidimensional and complex processes in which the consequences of a single risk factor unfold simultaneously across different jurisdictions, sectors, and communication channels. Within such crises, there is not only a lack of administrative coordination or resource allocation but also a deficit in communication: timely information exchange, unity of governmental messaging, trust in official communications, countering misinformation, and the ability to establish two-way communication with citizens in a multilingual and multicultural environment where various languages and cultures are spread. Therefore, it is crucial to study which communication challenges influence the development of cross-border crises and which mechanisms facilitate effective cooperation among governmental bodies, international institutions, media, and citizens.

Analysis of research and publications. In academic literature, the concept of a crisis without clear boundaries has been explored in the works of authors such as (Ansel et al. (2010). They demonstrated that the intensification of “cross-border” dynamics undermines established crisis management frameworks; as such events extend beyond the boundaries of a single administrative unit and require the implementation of new, effective response mechanisms. We see a further development of this concept in the works of (Boin A. et al. 2014), where it is argued that individual countries are often unable to cope independently with crises spanning different territories and therefore require networked or hybrid models of cooperation at a level higher than the national one.

The aspect of communication during cross-border crises is most thoroughly explored in studies devoted to international crisis communication. In these works, crisis communication is viewed not merely as a means for the rapid transmission of information, but as an integral part

of public administration. This perspective is particularly valuable when studying cross-border crises, where the communication process involves a diverse array of target groups, institutions, and government systems for disseminating information (Schwarz et al. 2016; Klein, 2022).

Thus, the academic tradition has established a solid theoretical foundation for analyzing cross-border crises; however, the issue of communication challenges in such crises requires further in-depth study. This is what makes the study of cross-border crises from a communication perspective particularly relevant.

The aim of the study is to conceptualize the nature of cross-border risks and crises, analyze the typology of cross-border crises, and empirically verify some of them. The empirical component of the study will be based on two case studies of crisis communication: Ukrainian-Polish cross-border crises (the crisis of memory and historical policy and the grain crisis).

The main material presentation. A cross-border crisis differs from a typical emergency in that it disrupts the usual balance between areas of responsibility, institutional competencies, and information channels. It unfolds simultaneously across several dimensions: geographical, political, informational, and social. For this reason, communication in such conditions is strategic rather than merely supportive. It determines not only the public's level of awareness but also the speed of interstate coordination, the degree of trust in decisions, communities' willingness to follow recommendations, and society's resilience to panic and manipulation.

The concept of a crisis that transcends national borders is rooted in the understanding of a classical crisis as a threat to the fundamental foundations or vital functions of any social structure, which inevitably necessitates urgent action amid significant uncertainty.

Within the framework of the International Crisis Behavior (ICB) project for the new millennium, a decline in the frequency of international crises is noted, though those that do arise. Furthermore, crises in the new millennium are evolving into a mix of state and non-state actors, with the latter participating in cross-border ethnic tensions and conflicts that often extend beyond national borders and contribute to crises between states (Beardsley et al. 2020).

ICB researchers believe that the process of escalation from conflict to crisis and de-escalation to a more stable state of relations occurs within an international system that has become more complex due to changes in the very nature of conflict, changes caused by new weapons

systems, improvements in information acquisition and transmission, the involvement of non-state actors, and a range of transnational factors such as cross-border terrorism, refugee flows, and climate change (Beardsley et al. 2020).

We will begin our conceptualization of cross-border risks and crises by defining cross-border nature as the inherent ability of risks and crises to extend beyond national borders and encompass several interconnected spheres simultaneously such as political, economic, social, environmental, and others. In other words, the concept of cross-border dynamics should be viewed not merely as the act of crossing a border, but as the capacity of systems (related to the environment, the economy, or emergencies) to function as an indivisible unit, regardless of official barriers.

As Klein (2022: 9) notes, “The Oxford English Dictionary” defines a border as “a line separating two countries or territories”. However, this definition is rather “rigid and limited in its perspective, so broader definitions are proposed in various academic disciplines, encompassing a range of aspects” (cited in: Klein, 2022: 9).

167

Borders are often viewed as some kind of unwanted barrier. In most cases, in real-life situations, border lines coincide with natural landmarks, such as river courses or mountain ranges. Such natural borders, by their very nature, already present certain difficulties to cross, a reality shaped by the course of history. However, even those dividing lines that have arisen as a result of human activity can be designed to function as barriers, creating obstacles to the entry of outsiders. In analyzing the issue of borders, Klein (2022: 9) cites the perspective of scholar T. Nail, who interprets a border as a bilateral phenomenon: “if both sides were in contact with each of the states and, thus, belonged to those states respectively, there would be no difference between the two states”. In this case, according to the researcher, a border would not be necessary. Thus, he concludes that there must be a third element between them, namely the border itself, which borders the states. He presents the border as a blurred zone that is “not a purely territorial, political, legal, or economic phenomenon, yet at the same time not a non-territorial, apolitical, non-legal, or non-economic phenomenon” (cited in: Klein 2022: 9).

According to Klein (2022), such an understanding of borders cannot focus solely on the aspect of separation but must also encompass the intermediate zone over which neither state exercises social authority. The consequence of this distinction between extensive and intensive border

territories is that the border is perceived by some as continuity and by others as a rupture. In this context, the researcher considers the closely related terms – “the terms boundary, border, frontier, and borderlands mean many things to many people” – to be perceived differently by different people. “Boundary,” “border,” “frontier,” and “borderlands” – this is how they are distinguished” (cited in: Klein 2022: 10).

The most general of these terms is “boundary,” which encompasses both types of borders and frontiers based on their differing dynamics (i.e., borders are static, whereas frontiers are fluid). An expanded version of this conceptual model illustrates five main categories of boundaries found in border regions, namely: geographical, political, demographic, cultural, and economic. They are interrelated and change over time (cited in: Klein 2022: 10).

168 — The complexity of managing cross-border problems is due to the fact that a danger (such as a cyberattack or the spread of a disease) spreads across networks faster than governments can develop a coordinated response. That is, it is not only about crossing a border in a geographical sense, but also about the spread of phenomena between different countries, regions and systems of interaction. That is why cross-border risks and crises are not limited to the territory of one state, but affect wider spaces namely border regions, international associations and global structures. In this sense, cross-border helps to understand the multifaceted nature of crises that go beyond the usual divisions into internal and external, local and global. In English-speaking academic usage, this concept, depending on the context, can be transmitted as cross-border dimension or cross-border nature.

Thus, the concept of cross-border nature provides an analytical basis for why cross-border crises are inherently complex and require an interdisciplinary methodology for both their study and the search for solutions. According to Lara-Valencia (2023), the terminology associated with this concept has gone through a number of development stages – from a purely technical term to a rather complex socio-political doctrine. She believes that the first recorded use of the word “cross-border” was in the Merriam-Webster dictionary in 1897. In its innovative meaning, this term refers to anthropogenic or natural events that cross or spread across a border. However, the researcher believes that the definition is so broad that it “can be easily applied to all types of phenomena that go beyond the border and to all types of borders: internal, linguistic, bodily, organizational

and psychic, among others”. The example of a dictionary originating in the environmental field is indeed very relevant to illustrate the meaning of the word “cross-border”, but it represents only one of the many fields in which the term is currently used (Lara-Valencia 2023).

The term refers to the frequency, intensity, directionality and scale of border crossings; the type of material and symbolic exchange; and the social and cultural meanings associated with the interaction. Higher levels of cross-border nature are associated with greater cultural potential and richness, increased complexity in people’s perceptions of the border, and richer conceptions of self-identity. It is often said that “it all depends on the mirror you look in”, but this also depends on the characteristics of the person looking and the place from which they are looking. For this reason, it is important to analyze social conceptions of the border from the perspective of people and places in the different social and cultural environments of the border zone. The main differences are in who crosses the border and who does not, in the reasons for crossing/not crossing, and in the direction in which they occur (Lara-Valencia 2023).

The author notes that, according to existing research, the term “cross-border” became a concept that gained popularity during the 1980s, which was due to the emergence of the sustainable development paradigm. This “paradigm postulated the complex, multidimensional, multi-scale and interdependent nature of ecological systems, calling for the integrated and cooperative management of natural systems that are not limited by national borders but degraded by state-centric policies that prioritize competition for resources and territorial control” (Lara-Valencia, 2023).

She argues that, on a broader scale, the development of this concept is linked to “the processual turn in border studies that unfolded in the late 20th century”. This period saw a profound transformation in the perception of borders within the field of border studies. They have come to be seen as “socially constructed and flexible structures subject to the influence of social practices and discursive processes that regulate socio-territorial differentiation”. Although borders continue to serve their primary function as means of division and demarcation, it is now understood that the complex and fluid scale of inclusion/exclusion and division/union generates a spectrum of phenomena that take shape both within and beyond these borders. This shift in perspective has marked a departure from the established view of borders as inactive lines delineating the sovereign possessions of national entities, and has led to a revitalization of scholarly

studies related to borders, transforming them into a multidimensional and increasingly interdisciplinary object of inquiry (Lara-Valencia, 2023).

In current academic literature, cross-border risks are rightly considered the root cause of cross-border crises. According to the definition provided by the Sustainability Directory, a cross-border risk is viewed as a systemic phenomenon requiring a three-stage response: aspiration (Aspire), adaptation (Adapt), and scaling up efforts (Amplify). “A cross-border risk is a systemic threat whose source, mechanisms of spread, and consequences transcend national, administrative, and sectoral boundaries. Unlike localized threats, cross-border risk is characterized by a cascade effect: a failure in one subsystem (e.g., the environmental one) inevitably triggers a crisis in others (economic, political, security) at the international level”. (Cousins & Zalewski, 2026).

170

—

Cross-border risks are dangers whose essence lies in their ability to originate at a single point and spread, overcoming geographical, political, institutional, or even methodological boundaries, and thus affecting numerous interconnected systems. In their most basic form, these are risks that disregard any divisions – be they national borders, economic sectors, or even the boundaries of scientific disciplines. Their significance lies in the systemic nature they demonstrate and in the potential for chain reactions they can trigger, vividly illustrating the interdependence in this globalized world and the inability to solve problems exclusively at the local level” (Cousins & Zalewski, 2026).

The critical importance of such threats lies in their ability to expose the vulnerabilities of our current structures and underscore the urgent need to strengthen cooperation, proactivity, and adaptability on a global scale. They compel us to look beyond our immediate concerns and take into account the much broader, long-term consequences of both specific actions and inaction. Scholars believe that they are characterized by several key components: systemic interconnectedness, where disruptions in one sector inevitably affect others; cascading effects, where an initial risk event triggers a chain reaction of further consequences across systems and scales; governance gaps that fall under the purview of national governments or international bodies, creating the illusion of “no one’s job” that hinders effective governance; equity and fairness, which are driven by the disproportionate impact of these risks on vulnerable populations and countries, raising critical questions of global justice and accountability (Cousins & Zalewski, 2026).

They escalate rapidly and are constantly changing, creating confusion about causes and possible consequences. A. Boin (2019) calls a cross-border crisis the worst nightmare for crisis managers, marking the moment when they discover that their traditional anti-crisis measures are insufficient. It sheds light on the structural deficit of governance, which poses urgent challenges for policymakers not only in terms of design, but also in terms of management. According to the researcher, cross-border crises have common features that make them difficult to manage: they do not have a clear geographical focus or a single political sector, which leads to different views of the problem by different states; there is a hidden beginning and rapid escalation after a period of slow development, as was the case with the migration crisis; unclear sources of the problem, uncertain consequences and unpredictability of the development of events; crisis actors are fluid; crises do not have universal solutions; established approaches often do not work (Boin, 2019).

The scholar believes that a cross-border crisis complicates the situation, mainly because it challenges the very “platform of the bureaucratic approach (where responsibility is clearly assigned to a specific person, position or institution)”. Such crises can be both interstate and go beyond one or two countries, and are characterized by the following features: it spreads, overcoming state borders, institutional frameworks, information spheres and cultural divisions; the consequences of its manifestation are unevenly distributed, which creates an imbalance between the participants in the situation; in order to resolve it, it is necessary to coordinate the actions of subjects belonging to different legal systems; this phenomenon is inherent in the struggle to determine the dominant interpretation and symbolic space (Boin, 2019).

Concluding the analysis of the problem, it is worth talking about centralized and supranational coordination, networked multilateral governance, bilateral commissions / joint working groups and intermedium, and international mediation. However, when it comes to the cross-border nature of the phenomenon, this definition adds an aspect that researchers characterize through the potential of the threat to overcome three categories of borders: politically defined, functional and temporal. They believe that “we are able to describe the cross-border nature of any crisis or disaster along three dimensions – the higher the crisis score on each dimension, the more cross-border it is” (Ansel et al. 2010).

The first dimension concerns political boundaries. Many crises occur within a geographically limited political jurisdiction, such as a city (a factory explosion) or a country (a political crisis). Some crises cross territorial boundaries and threaten several cities, regions, countries, or even continents. The financial crisis and pandemic are classic examples of crises that do not recognize national borders and cause chaos around the world. Thus, the political dimension of cross-border nature manifests itself either in the horizontal spread of a crisis between different jurisdictions of the same level (say, between neighbouring countries), or in the vertical spread, when local authorities, overwhelmed by the scale, are forced to involve higher echelons of government (Ansel et al. 2010).

172

—

The second dimension is what scholars call functional cross-border nature. According to researchers, a crisis can sometimes be quite clearly located within a specific area of government (for example, a prison riot). However, many crises transcend established functional boundaries, jeopardizing multiple systems, functions, or vital infrastructure. Crises with the ability to cross-functionally are burdensome for management, as they usually affect systems, each of which has its own logic and urgent operational requirements. In cases where different systems are subordinate to different structural units, political interests and professional norms tend to diverge. Since systems are often only loosely or haphazardly connected and can be designed to function independently, crises that cross functional boundaries often come as a surprise to their operators and participants (Ansel et al. 2010).

Finally, there is temporal cross-border nature, which emphasizes the blurring of the starting and ending points of an incident; the roots of threats can go back far into the past, and their consequences only become apparent years later, causing long-term chain reactions. Some crisis events are clearly limited in time: they have a definite beginning and end. However, many crises transcend such temporal constraints, when their roots go deep (as in the case of the September 11 crisis) and the consequences are felt for years (financial crisis, global climate change). Or, as scholars have noted, a crisis can have multiple consequences that manifest themselves on different time scales. For example, an oil spill may have immediate consequences for shorebirds and marine mammals, while the consequences for other marine organisms appear later. Crises that cross temporal boundaries are difficult to manage, either because they create uncertainty about when to stop responding. They can also contribute to response fragmentation,

as different functional capabilities must be mobilized at different times (Ansel et al. 2010).

According to Ansel et al. (2010), it is clearly insufficient to characterize cross-border crises solely in terms of three dimensions: political, functional and temporal. Therefore, they raise the issue of four specific political-administrative challenges inherent in the following crises:

1 challenge: dealing with uncertainty: overcoming uncertainty poses a serious challenge for crisis management professional.

2 the researchers attribute this challenge to the need to secure reserve capacity, which requires a significant increase in funding when government agencies enter into mutual support agreements under which one administrative unit commits to providing equipment to another in the event of, for example, a serious disease outbreak, and vice versa.

3 challenge (the most difficult): coordinating an effective response. To counter the threat and minimize its consequences, many organizations must work together to identify, allocate, transport, and deploy the necessary resources.

173

4 challenge posed by a cross-border crisis lies in the difficulty of defining its spatial, temporal, or functional boundaries. The growing number of political and administrative actors involved in the crisis makes it harder to convey a unified, clear message, thereby increasing the risk of contradictions, fear, and obstacles to cooperation (Ansel et al. 2010).

A threat that knows no borders can break through both spatial and functional constraints, spreading from one area to another. Such emergencies have the potential to spread across regions (with corresponding operational implications, of course). In fact, the transboundary nature of a crisis can be amplified in both dimensions; it is the combination of these spatial and operational components that determines its potential for devastating consequences. Scholars note that a particular complication is that addressing such problems often requires the implementation of mutually exclusive strategies. (Boin & Rhinard, 2008).

Ansel et al. (2010) emphasize that “a cross-border crisis is difficult to understand” because its “causes are hidden in the complexity of the system and accumulate when a chain reaction begins, which must be quickly and effectively authorized, analyzed, and shared with the relevant parties” (Ansel et al. 2010). This fact also determines the complexity of the typology of cross-border crises, which affects the actual unsolved nature of this issue in modern scientific research.

Understanding the “nature” of a cross-border crisis provides us with a description and classification that is essential for tracing the various levers that cause and develop crisis situations and accompany crisis communications. In the body of modern scientific thought, there is no unified, generally accepted system for classifying crisis phenomena that arise outside the borders of a single state. For example, (Boin et al. 2013) distinguish three types of crises based on their scale, localization and impact on EU Member States: a national crisis that “exceeds the response capacity of a single Member State”, only “coordinating assistance from other states through the Civil Protection Mechanism”; an external crisis, which concerns crises outside the EU, when the European Union “acts as an actor on the international scene, deploying missions, humanitarian aid or forces within the framework of the Common Security and Defence Policy”; a cross-border crisis, where a crisis crosses the borders of several Member States and sectors simultaneously. In such a situation, “the EU has the greatest potential for “added value”. The authors consider cross-border crises to be “the most challenging for national governments” (Boin et al. 2013).

174

—

Boin& Rhinard (2008) propose three types of cross-border crises. The first one they call trans-functional: «the ice storms in Canada in 1998 and the electricity blackout in Buenos Aires in 20012002 are examples of trans-functional crises a classic threat agent penetrated and paralyzed a wide variety of critical services». The second one is trans-geographical crises: «the rolling blackouts in the North-eastern United States and Canada in the summer of 2003 and on the European continent during November 2006 are examples of trans-geographical crises clearly with functional repercussions». The third is combined cross-border crises: «in effect, a transboundary crisis can escalate along both dimensions the combination of these geographic and functional dimensions defines its catastrophic potential. A transboundary crisis often begins with a glitch in one system that crosses over to other systems, snowballing and cascading into a compounded disaster». The authors also mention exogenous threats: «transboundary threats can impose themselves from the outside... Good examples include hurricanes, tsunamis, and earthquakes. Hurricane Katrina provides the most recent example» (Boin& Rhinard 2008).

Boin (2019) states that existing cross-border risks occasionally lead to the emergence of various types of crises that cross geographical, political,

cultural, public-private and legal boundaries that usually allow public managers to classify, contain and manage the crisis (Boin, 2019).

Bravo-Laguna (2021) typifies cross-border crises in two ways: 1. limiting them to the framework of one national legal system, he calls them generic transboundary threats, which can circulate within a certain system (for example, only within the EU member states); 2. the author pays special attention to the so-called external transboundary crises. He introduces this category to describe crises that are characterized by the fact that “the threat arises outside a certain political or integration structure (for example, the EU), and therefore have more complex management dynamics due to the involvement of entities with different legal fields and powers. However, they require a coordinated response from both member states and third parties: “external transboundary crises, namely those cross-border threats whose management requires coordination among EU and non-EU countries” (Bravo-Laguna, 2021).

The empirical component of our study is implemented on the material of two types of cross-border crises of this type such as external cross-border crises (EU and non-EU) namely the Ukrainian-Polish crisis of memory (historical policy) (2015-2020) and the Ukrainian-Polish grain crisis (economic) (2022-2023).

The first case concerns the period 2015–2020, we will interpret it as a crisis of ideas related to history and memory: the dispute was less about the historical realities themselves, and more about who is authorized to determine ‘who are heroes, who are victims, and which actions should be considered crimes’. Kononczuk (2018) believes that “the narrative that Polish-Ukrainian relations are in crisis is too simplistic”. In his opinion, the obvious reason for this “lies in the two countries different perceptions of the tragic past and the politicization of history, but it is less recognized that they are engaged in an unprecedented level of cooperation in other areas”. The scholar is confident that now “there is a need to rebuild the undermined trust and better communication, as well as more goodwill, as the two countries resolve the complex historical issues they have in common. Ultimately, both sides must remember the numerous common interests they share” (Kononczuk 2018).

According to Shevchenko (2025), “it was historical issues that became the decisive theme of Polish-Ukrainian relations” during the period we associate with the first case. According to the author, history displaced security, economics, and regional cooperation from the centre of the

bilateral agenda. The aggravation of this issue was prompted by Ukraine's new strategy in the field of recognition of historical memory, which was formed after 2014. Thus, by the Law of Ukraine of April 9, 2015, the OUN and the UPA were recognized as participants in the struggle for state independence, and any public denial of the legitimacy of this struggle was declared an unlawful act (The law Ukraine, 2015).

Shevchenko (2025) directly indicates that the crisis did not arise suddenly: it was prepared by inflated expectations and the unwillingness to see the limitations of the other side. "The Ukrainian side made gestures of reconciliation, but without real reflection on its own history; instead, there was a belief that Poland should unilaterally accept the Ukrainian nationalist vision of the past". This is how the author formulated the mechanism of the crisis: outwardly, the language of reconciliation, and in essence, the expectation of unilateral recognition.

176 — For its part, Poland, especially after the Law and Justice (PiS) party came to power in 2015, began to pursue its "historical policy" towards Ukraine. In 2016, the Polish Sejm granted the events in Volyn the status of genocide, to which the Verkhovna Rada of Ukraine responded with a statement about the "politicization" of the tragic episodes of the past and called for the formation of a common rather than unilateral, concept of commemoration. (Uchwałejemu Rzeczypospolitej 2016).

Tensions between Ukraine and Poland escalated and moved from a normative-symbolic level to an actual one after the dismantling of the UPA monument in the village of Hrushowychy. Ukraine suspended joint Polish search and exhumation works. In 2018, due to an amendment to the Polish law containing a provision on "crimes of Ukrainian nationalists", this effectively froze the historical dialogue (Ustawaz, 2018). In 2019, the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland in the case K 1/18 declared unconstitutional certain provisions of Article 2a of the Law on the Institute of National Remembrance (INR), in particular the wording regarding "Ukrainian nationalists" and "Skhinda Malopolszcha (Eastern Lesser Poland)" (Trybunał stycznia 2019).

However, a little later, the presidents of Ukraine and Poland agreed to "resume" the work of a joint working group on history, and then again had to discuss the issues of burials and memorial sites, which indicated a decrease in tension, but not a final resolution of the conflict. So, the following formulas sounded most clearly in this crisis: "historical issues

became a crucial topic”, “the historical dispute was drawn into political relations”, “this led to a de facto freezing of relations” (Shevchenko, 2025).

Features of crisis communications in the current crisis. Communication is mostly symbolic and moral in nature. It was based on such formulations as “genocide”, “heroes”, “truth”, “politicization”, “apology”, “and memories”. That is, the parties argued not only about political aspects, but also about the moral assessment of their own national discourse. Legislative acts, adopted resolutions and designated commemorative dates served not only as tools, but were also messages in themselves. The Ukrainian law of 2015, the resolution of the Polish Sejm of 2016, the amendments to the Law on the National Monument of 2018 all acted as communicative actions aimed at both their own audience and the neighbouring state.

The communicative process was multifaceted and heterogeneous. The voice was heard not only from governments; parliaments, institutions of national remembrance, heads of state, local authorities, as well as religious and memorial communities were involved. As a result, the message often became inconsistent: at the level of presidents, words of reconciliation were heard, while in laws, resolutions or local events related to memory, confrontational language dominated.

It was slow, burdened with rituals, and tied to the historical calendar. Outbursts of tension coincided with anniversaries of events, the adoption of resolutions, the opening or dismantling of memorials, and issues of exhumation. This determined the duration of the crisis: it was difficult to resolve it with a one-time agreement, since new dates and symbolic pretexts for returning to the dispute constantly arose. Although expert dialogue was declared a priority, political communication prevailed. The Verkhovna Rada formally invited historians to a professional discussion, but in fact the tone of politics and state institutions responsible for preserving memory were directing. That is why the dispute turned not into an academic discussion, but into a cross-border crisis in the field of historical policy.

During the period of heightened memory (2015–2020), the Russian propaganda trail had an impact, manifested in the reinforcement of already existing historical sore points and the organization of incidents related to places of honor. In Polish public data, this is presented less as an unconditionally proven legally “direct handwriting”, and more as the application of hybrid methods: the use of Volyn themes, issues of restitution of remains, UPA activities and mutual stereotypes to inflame the dispute.

Already in 2017, the Polish information space was filled with thoughts that the attack on the consulate in Lutsk and the desecration of memorials were intended to “poison” relations between Poland and Ukraine; the head of the OSW (Center for Eastern Studies) drew attention to the use of Russian words and other signs of external interference, while the Ukrainian ambassador to Poland reported that videos of acts of vandalism first surfaced on Russian servers (Dyrektor OSW 2017).

In 2023, Prime Minister M. Morawiecki directly stated that “The issue of the Volyn genocide and the complex elements of Polish-Ukrainian history are an ideal motive for the Russian disinformation machine” (Premier 2023).

178 — The NASK/PAP analytical report also demonstrates that Moscow propaganda actively refers to Volyn (Wołyń) in the context of Russian propaganda, which uses historical traumas to split Polish-Ukrainian relations. It mentions the “mass murders in Volyn and Eastern Galicia” (masowe mordy na Wołyniu oraz w Galicji Wschodniej), claiming that the Ukrainians have not apologized and do not plan to do so. It mentions that the Kremlin is exploiting the issue of exhumations of victims (blokuje możliwość przeprowadzenia ekshumacji ofiar), linking it to the cult of Bandera. The main narratives for the Polish audience include: “Ukrainians are unworthy of support, because the cult of Bandera is alive among them and there is no apology for Volyn”. Fakes, allegedly President Duda banned the mention of the “Volyn massacre” (rzecz wołyńska), or photo manipulations (for example, children as victims of the UPA). Not a single fragment describes the simultaneous exploitation of the excavation of graves with fabrications about a “hypothetical ban” or distortion of illustrations. The report focuses on the general manipulation of history, but not on these details (Wojna 2024).

So, the memory crisis that lasted from 2015 to 2020 unfolded gradually, had deep symbolism, was filled with moral conflicts and largely did not allow for any concessions. At stake were issues of historical legitimacy, the correct naming of certain actions, determining the status of prominent figures, as well as the right to organize a memorial space. In contrast, the grain crisis of 2022–2023 erupted rapidly, concerned mainly regulatory aspects, was sensitive to electoral sentiment and left more space for the negotiation process. Here, the issues of market functioning, logistical chains, transit routes, the introduction of unilateral restrictions and compliance with EU rules became the subject of disputes. If in the first

dimension the communication battles were similar to a “war of ideological attitudes”, then in the second it was more about a “competition for access to trading platforms”, which only in its most acute moments took on the form of an emotionally colored diplomatic confrontation.

The second case, 2022-2023, concerns the crisis in the field of trade, logistics and grain rules: the conflict unfolded around access to markets, transit issues, payments and compensations, and the distribution of the financial burden caused by the war between Ukraine and the Russian Federation. Although both conflicts had a cross-border dimension, the ways of their intensification and methods of communication differed.

The cross-border grain/trade crisis (2022–2023) arose in a different context: after Russia’s full-scale invasion of the EU in May 2022, when temporary trade liberalization with Ukraine was introduced, and land routes through neighbouring states became critical for Ukrainian exports.

As for the grain dispute, researchers present it not as an isolated incident, but as a symptom of a deeper crisis. This is evidenced by the fact that after the launch of the new Black Sea corridor, Ukrainian grain again mainly went by sea, and in 2024, almost 80% of grain imports from Ukraine to the EU fell to Spain, the Netherlands, and Italy. That is, the authors correctly interpret the peak “grain crisis” as a temporary outbreak against the background of broader structural problems (Mamonova et al. 2025).

As early as December 2022, the Polish government publicly acknowledged the need for tighter controls on Ukrainian grain imports to minimize risks for Polish producers and consumers. In March 2023, the EU announced financial support for farmers in border countries due to “market imbalances”, and on May 2, 2023, it imposed temporary precautionary measures on four Ukrainian products in five member states due to logistical bottlenecks.

In the summer of 2023, Poland, together with the “five” frontline states, began to demand the extension of the restrictions and directly stated that it would not open the border after September 15, even if the EU did not extend the ban. At the same time, the Polish authorities constantly emphasized that they supported the transit of Ukrainian grain beyond Poland. On September 15, 2023, the EU did not extend the restrictions, but Ukraine agreed to an action plan and an export control/licensing system. Poland, Hungary and Slovakia maintained their own bans, and Ukraine initiated consultations in the WTO (Commission 2023).

Characteristic features of crisis communication during the grain crisis. The communication strategy was purely economic and regulatory in nature. The focus was not on human stories or victims, but rather on concepts such as “market imbalances”, “logistical problems”, “transit”, “compensation systems”, “export restrictions” and “permitting procedures”. Thus, the focus was shifted from issues of identity to the areas of resource management and allocation (Commission 2023).

The communication scheme formed a kind of “triangle”: Kyiv – Warsaw – Brussels, with the mandatory involvement of the WTO. It was no longer a simple dispute between two parties: the European Commission set the framework of restrictions, Poland conducted a parallel dialogue with Kyiv and Brussels, and Ukraine transferred some aspects of the dispute to the legal field of the World Trade Organization. Thus, the crisis had a simultaneous bilateral dimension, a European context and a global trade precedent (Commission 2023).

180 — The unfolding of events took place much more rapidly and with wider media coverage. If the “memory crisis” stretched for years, then the grain crisis had a laconic time span: the decision of the European Commission on September 15, the introduction of unilateral bans, a diplomatic incident, the summoning of the ambassador, public statements about the use of judicial instruments – all this was contained in a matter of days.

The Polish communication strategy had a dual direction: on the one hand, a demonstration of “solidarity with Ukraine”, and on the other – “unwavering protection of the interests of Polish agrarians”. Official representatives of Warsaw steadfastly emphasized that they had no claims to Ukraine as a state and resolutely supported transit routes, but at the same time demonstrated maximum intransigence on the issue of imports directly to Polish territory. This is a classic example of communication aimed simultaneously at two target groups: external partners-allies and the internal electoral base. The electoral race factor directly affected the overall tone of the situation.

A Reuters journalist directly pointed to the correlation between the increased tension and the parliamentary campaign in Poland, in particular the rivalry between the PiS party and the electorate of farmers and right-wing voters. Because of this, the technical trade dispute quickly acquired a personal color and entered a phase of sharp rhetoric (Charlish 2023).

Despite the emotional explosion in the public sphere, the tools for de-escalation remained purely technical in nature. The EU proposed the

creation of a coordination platform and the definition of an action plan, Ukraine agreed to the introduction of export control mechanisms, and the dispute almost instantly received legal form through WTO mechanisms. That is, even at the stage of public escalation, the parties did not abandon the technical language necessary for settlement (Commission 2023).

In his speech at the general debate of the 78th session of the UN General Assembly on September 19, 2023, President of Ukraine V. Zelensky stated that the main feature characterizing the dispute over the export of Ukrainian grain was that some European partners were turning the issue of solidarity into “political theatre” and thereby actually creating a favourable background for the Russian side; at the same time, Poland was not directly named in the text of the speech (President of Ukraine 2023).

Already on September 20, 2023, the Polish Ministry of Foreign Affairs summoned the Ukrainian ambassador and in an official communiqué declared a “strong protest”, noting that the interpretation that some EU states were only imitating solidarity and indirectly supporting Russia was “untrue” and “particularly unauthorized” in relation to Poland (Ministerstwo Spraw 2023).

In the Polish public sphere, this statement was perceived as referring to Poland: M. Przydach called Zelensky’s words (“amazing”) “zdumiewające” and (“unfair”) “niesprawiedliwe” (Polskie Radio 2023). At the same time, Polish media recorded that Russian propaganda promptly used the grain conflict and presented it as a sign of cooling in Polish-Ukrainian relations; in particular, Gadawa (2023) recounted how Russian media interpreted the dispute over grain (Gadawa 2023). Bernatowicz (2023) showed that Kremlin propaganda used the topic of the Polish embargo and harsh statements by politicians to promote the narrative of an allegedly inevitable break between Warsaw and Kyiv.

Journalist M. Wróblewski, likes the statement of the Polish scholar, employee of the Center for Eastern Studies W. Kononczuk, who considers the grain crisis not a “purely bilateral quarrel” between Poland and Ukraine. He consistently links it to the Russian blockade of ports, the breakdown of the grain agreement, and the Russian information amplification of Polish-Ukrainian friction, explaining this crisis by the fact that “the Kremlin, aware of the growing disappointment of Western societies due to rising inflation, is clearly playing on this crisis”. “Russia will fuel this and deepen it, assuming that this will not only reduce the West’s willingness to support Ukraine, but will even convince some countries to influence Ukraine to

make certain concessions to Russia,” notes W. Kononczuk (Wróblewski 2022).

Given that the grain crisis (2022-2023) had a different Russian imprint, not a “historical” one, but a socio-economic one, Polish sources show that Moscow and pro-Russian circles tried not to create a problem from scratch, but to use a real market conflict namely tension around imports, transit, prices and farmers’ protests to turn it into an anti-Ukrainian and anti-European wave. It is no coincidence that since 2022, the topic of food security in the Polish media has often been combined with the need to combat Russian disinformation: Russian narratives of war fatigue, the split of NATO and EU states, stories that Ukraine “pays with grain for weapons”, that on the Polish side of the border Ukrainian services “guard grain wagons”, etc. In the grain crisis, the regulatory problem in the disinformation field was transformed into simple and explosive formulas: “Ukraine is using us”, “the Polish state has lost control” and “aid to Ukraine hits the Pole’s pocket”. Unlike the memory crisis, where the main emotion was historical indignation, the grain crisis was dominated by economic fear, a sense of injustice, and sovereignty anxiety.

182

—

Conclusions. Cross-border crises are based on rapidly spreading cross-border risks. Such crises are multidimensional processes that lack not only coordination of actions, but also communication: prompt exchange of interstate information, unity of positions, and trust in messages and communication with citizens in an intercultural environment. Cross-border crises become more complex due to the participation of non-state actors and transnational factors (terrorism, migration, and climate), crossing state borders, in particular: geographical, political, demographic, cultural and economic.

The study empirically analyzes the type of cross-border crisis “EU and non-EU”: between Ukraine and Poland: memory crisis (2015-2020) and grain crisis (2022-2023) and clarifies the specifics of crisis communications of each of them. Thus, the period of memory crisis that lasted from 2015 to 2020 was gradual, deeply symbolic, full of moral battles, and marked by an inability to make significant concessions. Its essence was the issue of historical legitimacy, the definition of crimes, the status of heroic figures, and the right to due commemoration. In contrast, the grain crisis of 2022-2023 unfolded rapidly, concerned mainly regulatory aspects, was sensitive to electoral sentiment, and allowed for more opportunities for agreements. Here, issues related to market functioning, logistical chains, transit

procedures, unilaterally imposed restrictions, and European Union norms came to the fore. In the case of memory, the communication strategy was more like a “battle of ideological scenarios”, while the grain dispute resembled a “competition for market access”, and only at its highest level did it reach an emotional diplomatic phase.

References:

1. Ansell, C., Boin, A., & Keller, A. (2010). Managing transboundary crises: Identifying the building blocks of an effective response system. *Journal of contingencies and crisis management*, 18(4), 195-207. URL: https://www.researchgate.net/publication/48327974_Managing_Transboundary_Crises_Identifying_the_Building_Blocks_of_an_Effective_Response_System#read.
2. Beardsley Kyle et. al. (2020). The International Crisis Behavior Project. URL: <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1638>.
3. Bernatowicz Robert. (2023). Rosyjska propaganda znów o Polsce: Wykorzystuje spór o zboże z Ukrainy. URL: <https://geekweek.interia.pl/militaria/news-rosyjska-propaganda-znow-o-polsce-wykorzystuje-spor-o-zboze%2CnId%2C6944008>
4. Boin, A. (2019). The transboundary crisis: Why we are unprepared and the road ahead. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 27(1), 94-99. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/40476974/>
5. Boin, A., & Rhinard, M. (2008). Managing transboundary crises: What role for the European Union?. *International studies review*, 10(1), 1-26. URL: ocietalsecurity.eu/uploads/Articles/2008_Boin%20and%20Rhinard_Managing%20Transboundary%20Threats_%20ISR.pdf.
6. Boin, A., Busuioc, M., & Groenleer, M. (2014). Building European Union capacity to manage transboundary crises: Network or lead-agency model?. *Regulation & governance*, 8(4), 418-436. URL: <https://researchonline.lse.ac.uk/id/eprint/52544/>
7. Boin, A., Ekengren, M., & Rhinard, M. (2013). *The European Union as crisis manager: Patterns and prospects*. Cambridge University Press. URL: https://assets.cambridge.org/97811070/35799/excerpt/9781107035799_excerpt.pdf.
8. Bravo-Laguna, C. (2021). Transboundary crisis management under the volcano: The case of the Icelandic ash cloud. *Journal of Contingencies*

and Crisis Management, 29(1), 77–88. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12303>

9. Bravo-Laguna, C. (2024). Crisis management from a relational perspective: an analysis of interorganizational transboundary crisis networks. *Journal of Public Policy*, 44(4), 720-746. URL: <https://doi.org/10.1017/S0143814X24000187>

10. Cousins, L. M., & Zalewski, P. P. (2026). Transboundary Risk. In *Sustainability Directory*. [Online]. Available at: <https://sustainability-directory.com/term/transboundary-risk/>

11. Gwozdowska A. et al. (2023). Wojna informacyjna 2022–2023. Przebieg i wnioski. URL: https://www.nask.pl/media/2024/10/Raport__wojna_informacyjna.pdf

12. Dyrektor OSW: atak na konsulat miał zatruć relacje polsko-ukraińskie. (2017). URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/dyrektor-osw-atak-na-konsulat-mial-zatruc-relacje-polsko-ukrainskie>.

184 — 13. Gadawa Malwina. (2023). Farma rosyjskich trolli dostała pożywkę. Dla Putina to «łakomy kasek» URL: <https://www.money.pl/gospodarka/farma-rosyjskich-trolli-dostala-pozywke-dla-putina-to-lakomy-kasek-6943894600833760a.html>

14. Klein, M. I. (2022). *Cross-Border Collaboration in Disaster Management* (Vol. 41). KIT Scientific Publishing. URL: <https://www.ksp.kit.edu/books/2375/files/8d64019a-24c5-4761-ac1e-f336d8b6d485.pdf>.

15. Kononczuk Wojciech, (2018). *The Paradoxes of Polish-Ukrainian Relations*. URL: <https://www.wilsoncenter.org/person/wojciech-kononczuk>.

16. Kononczuk Wojciech, *Jak słoń w składzie porcelany*. (2023). URL: <https://echokatolickie.pl/blog/2023/10/04/jak-slone-w-skladzie-porcelany/>

17. Lara-Valencia, F. (2023). Development, Borders, and Transborderisms: Concepts and Processes. *Frontera norte*, 35. URL: <https://www.scielo.org.mx/scielo.php?>

18. Mamonova, N. et al.. (2025). *Seeds of Discord or Lanes of Solidarity?: Understanding farmers' protests in Central and Eastern Europe within the context of increasing Ukrainian grain flows*. URL: https://www.tni.org/files/2025-11/WEB_Seeds_of_Discord.pdf

19. *Polskie Radio, Ukraina odpycha ręce, które jej pomagają. Marcin Przydacz komentuje słowa Wołodymyra Zełenskiego,* September 20, 2023 URL: <https://www.polskieradio.pl/399/7975/artukul/3245462,ukraina->

odpycha-rece-ktore-jej-pomagaja-marcin%C2%A0przydac%C2%A0ko
mentuje-slowa-wolodymyra-zelenskigo

20. Premier: pamiętajmy o zbrodni wołyńskiej, nie dajmy się skłócić z Ukraińcami. (2023). URL: <https://dzieje.pl/wiadomosci/premier-pamietajmy-o-zbrodni-wozynskiej-nie-dajmy-sie-sklocic-z-ukraincami>.

21. Schwarz, A., Seeger, M. W., & Auer, C. (Eds.). (2016). The handbook of international crisis communication research. Wiley Blackwell. URL: <https://doi.org/10.1002/9781118516812>.

22. Shevchenko, O. (2025). Polsko-ukraińskie spory historyczne w latach 2015-2019 z perspektywy ukraińskiej myśli politycznej. Political Science Studies/Studia Politologiczne, 77. URL: <https://www.studiapolitologiczne.pl/pdf-211115-128822?filename=Polsko-ukrainskie-spor-y-h.pdf>.

23. The law «On the Legal Status and Honoring the Memory of Fighters for's Independence in the Twentieth Century». (02.03.2020), URL: https://https://docs.google.com/document/d/1ltLq3sHuO_17KUN9KBWv2QTKVsTOI65AEsAnHA2Zkkg/edit?tab=t.0.

185

24. Trybunał Konstytucyjny, wyrok z 17 stycznia 2019 r., sygn. akt K 1/18. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190000131/O/D20190131.pdf>

25. Uchwałasejmu Rzeczypospolitej Polskiejz dnia 22 lipca 2016 r.w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskichna obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1943–1945. URL: <https://eli.gov.pl/api/acts/MP/2016/726/text/I/M20160726.pdf>.

26. Wojna informacyjna 2022–2023 przebieg i wnioski. URL: https://www.nask.pl/media/2024/10/Raport__wojna_informacyjna.pdf

26. Wróblewski Michał. (2022). Putin chce zagłodzić świat. «Kryzys żywnościowy wpisał w pakiet negocjacyjny z Zachodem. I żąda ustępstw» URL: <https://wiadomosci.wp.pl/putin-chce-zaglodzic-swiat-kryzys-zywnosciowy-wpisal-w-pakiet-negocjacyjny-z-zachodem-i-zada-ustepstw-6773410146404960a>.

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ТА ЕТНІЧНА СУБ'ЄКТНІСТЬ УКРАЇНЦІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ: ВИКЛИКИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджується трансформація етнічної суб'єктності та ідентичності українських вимушених мігрантів у країнах Європейського Союзу внаслідок повномасштабної війни. Проаналізовано перехід українського соціуму до стану «досягнутої ідентичності» та формування феномену «гібридної ідентичності», за якого інтеграція в європейський соціально-економічний простір поєднується зі збереженням політичної та культурної залученості в життя України. На основі концепції ліберального націоналізму та мультикультуралізму В. Кимлічки розмежовано процеси асиміляції та інклюзивної інтеграції. Через порівняльний аналіз міграційних політик Польщі й Німеччини виявлено інституційні ризики втрати українського людського капіталу (зокрема, через освітню асиміляцію та явище «brain waste»). Обґрунтовано необхідність концептуальної зміни державної міграційної політики: від неефективних спроб директивного повернення громадян до стратегії «циркуляції талантів», розвитку транснаціональних інституцій та інституціоналізації «цифрового громадянства» як передумов повоєнної відбудови та євроінтеграції України.

Ключові слова: людський капітал, етнічна суб'єктність, гібридна ідентичність, міграційна політика, вимушена міграція, ліберальний націоналізм, транснаціоналізм, циркуляція талантів.

¹ Кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри політичних технологій Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. E-mail: n_t_m@kneu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-6772-5928>.

² Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політичних технологій Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. E-mail: ipogorelova@kneu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6560-242X>.

Human Capital and the Ethnic Agency of Ukrainians in the European Space: Challenges of Migration Policy in the Context of War and European Integration

The article investigates the transformation of the ethnic subjectivity and identity of Ukrainian forced migrants in the European Union countries as a result of the full-scale war. The study analyzes the transition of Ukrainian society to a state of “achieved identity” and the formation of the “hybrid identity” phenomenon, wherein integration into the European socio-economic space is combined with the preservation of political and cultural involvement in the life of Ukraine. Based on W. Kymlicka’s concepts of liberal nationalism and multiculturalism, the processes of assimilation and inclusive integration are differentiated. Through a comparative analysis of the migration policies of Poland and Germany, institutional risks of losing Ukrainian human capital are identified (in particular, through educational assimilation and the “brain waste” phenomenon). The author substantiates the necessity of a conceptual change in state migration policy: shifting from ineffective attempts at the directive return of citizens to a strategy of “talent circulation”, the development of transnational institutions, and the institutionalization of “digital citizenship” as prerequisites for the post-war reconstruction and European integration of Ukraine.

187

Keywords: human capital, ethnic subjectivity, hybrid identity, migration policy, forced migration, liberal nationalism, transnationalism, circulation of talents.

Постановка наукової проблеми. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2022 році, спровокувала найшвидшу та наймасштабнішу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни. Безпрецедентний відтік населення, левову частку якого становлять жінки з вищою освітою та діти, створив критичний демографічний і безпековий виклик для Української держави. На поточному етапі Україна відчуває дефіцит людського капіталу, необхідного для підтримки економіки та обороноздатності, а в стратегічній перспективі це загрожує стати головною перепорою для реалізації проектів повоєнної відбудови. Водночас активація Директиви ЄС про тимчасовий захист уможливила інституційне вкорінення мільйонів українців у соціально-економічний простір Європи. У цих умовах виникає концептуальний конфлікт інтересів між країнами ЄС, які зацікавлені в інтеграції українського кваліфіко-

ваного ресурсу для подолання власної кадрової кризи, та Україною, яка життєво потребує його повернення після закінчення бойових дій у країну. Відповідно, проблема збереження етнічної суб'єктності та людського капіталу в умовах тривалої вимушеної міграції виходить за межі суто соціальної проблематики і набуває статусу ключового завдання національної безпеки, що вимагає переосмислення традиційних підходів до міграційної політики та взаємодії з діаспорою.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема трансформації ідентичності та збереження людського капіталу в умовах криз перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Основи розуміння ідентичності як складного динамічного процесу закладені у класичних працях Е. Еріксона – американського дослідника розвитку особистості та Е. Сміта – британського соціолога, політолога, впливого дослідника природи націй і націоналізму. Концептуально-теоретичні координати української етнополітики ґрунтовно розкрито у працях В. Євтуха – вітчизняного політолога, соціолога, історика та дипломата. У своїх дослідженнях вчений здійснює комплексний аналіз моделей міжетнічної взаємодії, механізмів збереження етнічної ідентичності, а також стратегій формування консолідованої політичної нації в умовах незалежності. Оцінка деструктивного впливу війни на людський капітал України та пошук ефективних інструментів його збереження системно розкриваються у працях О.Новікової та В. Антонюк. Теоретичним підґрунтям для розмежування процесів інтеграції та асиміляції меншин у ліберальних демократіях є роботи канадського філософа В. Кимлічки. Сучасна емпірична база щодо настроїв та поведінкових стратегій українських мігрантів формується завдяки аналітичним звітам міжнародних та українських інституцій (LSE, ICMPD, Deloitte, ГМ «ОПОРА»).

Попри значний масив досліджень, присвячених окремо питанням міграції, демографічної кризи та етнополітики, недостатньо вивченим залишається феномен формування «гібридної ідентичності» українських вимушених мігрантів, які, інтегруючись у європейський простір, продовжують діяти як активні суб'єкти української політичної нації. Потребує концептуалізації перехід від традиційної парадигми боротьби з «відтоком мізків» до стратегії транснаціональної «циркуляції талантів» в умовах гібридної війни та активної євроінтеграції України.

Метою статті є аналіз трансформації етнічної суб'єктності та людського капіталу українців у європейському просторі внаслідок вимушеної міграції 2022-2026 років, оцінка інституційних ризиків асиміляції на прикладі Польщі і Німеччини, а також обґрунтування необхідності переходу державної міграційної політики України до транснаціональної стратегії «циркуляції талантів» як ключового інструменту повоєнної відбудови.

Вклад результатів дослідження. У сучасній політичній науці проблема ідентичності посідає важливе місце. Якщо раніше її вважали чимось цілісним та незмінним, то зараз вона перетворилася на складне, багатогранне і рухливе явище.

В умовах глобальної турбулентності ідентичність людини вже не є однозначною: вона трансформується, залежить від конкретних обставин і поєднує у собі різні виміри. Можна виокремити кілька ключових рівнів цього феномену. Так, політична ідентичність проявляється у процесі самоідентифікації індивіда з конкретною політичною групою, що передбачає вироблення чіткої громадянської позиції і ціннісних орієнтирів. Локально-регіональна ідентичність, у свою чергу, базується на самоусвідомленні та належності до конкретного територіального або соціокультурного ландшафту (громади, регіону).

Водночас соціально-класова ідентичність демонструє, що попри постулати про «кінець історії», економічна стратифікація та нерівність залишаються потужними тригерами політичних трансформацій. Нарешті, ідеологічна ідентичність визначається суб'єктивним сприйняттям політичної системи через призму певних доктрин. Деструктивним прикладом її інструменталізації є російська концепція «русского міра», яка базується на агресивній маніпуляції історичними міфами: від нарративу про «захист російськомовних» до монополізації перемоги над нацизмом, де образ «зовнішнього ворога» стає головним консолідуючим чинником для внутрішнього споживача.

Етнічна ідентичність, як усвідомлення належності до історично сформованої спільноти, не завжди має виражений політичний вектор, часто консервуючись у межах культурної пам'яті, мови та традицій. Однак повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році висвітлило фундаментальну онтологічну помилку російського керівництва. Кремлівська стратегія спиралася на хибне аналітичне припущення, що лінгвістична приналежність (російськомовність) автоматично

конвертується у політичну лояльність до агресора. Реальність довела протилежне: українська громадянська ідентичність виявилася сильнішою за мовні або ностальгійні преференції, а більшість населення продемонструвала повну відсутність афіліації з імперськими наративами.

У сучасній науковій парадигмі ідентичність розглядається передусім як складна аксіологічна система. Самоусвідомлення модерного українця базується не стільки на етнічному походженні, скільки на прийнятті певної ієрархії цінностей. Спираючись на концепцію его-ідентичності Еріка Еріксона (Еріксон 2022), можна констатувати, що у частині українського суспільства до 2022 року могли спостерігатися різні типи ідентифікації, що іноді описуються у термінах невизначеності або фрагментарності, відстроченої ідентичності. Ці стани свідчили про деяку соціальну інфантильність і небажання брати на себе зобов'язання перед державою. Проте повномасштабна війна виступила радикальним каталізатором, уможлививши стрімкий колективний перехід до «досягнутої ідентичності». Це стан рефлексії і внутрішнього усвідомлення власних цінностей через кризу, що унеможливив подальший «мораторій» на вибір. Факт громадянства трансформувався із формально-юридичного статусу в екзистенційний досвід. «Ціннісне резюме» ідентичності сьогодні це не запис у паспорті, а свідомий вибір суб'єкта, підтверджений дією в умовах ризику.

Революція Гідності стала важливим чинником переорієнтації міграційних потоків із російського напрямку на європейський. Після 2017 року (безвізовий режим) Польща, Німеччина, Чехія, Словаччина, країни Балтії й інші перетворилися на домінуючі центри тяжіння для українського людського капіталу.

Важливим етнополітичним аспектом стала «латентна» інтеграція України до ЄС за моделлю «знизу - вгору», у першу чергу за допомогою ринку праці. Безвіз зробив кордон «легшим», і люди почали масово їздити на короткі заробітки за схемою «3 місяці там – потім назад в Україну – і знову на заробітки», замість того щоб одразу емігрувати назавжди. У цей період спостерігалось системне «вимивання» інтелектуального українського ресурсу. Масштабна освітня міграція молоді до вишів Польщі, Словаччини інших країн (Грач та ін., 2023) призвела до її превентивної інтеграції у європейський соціум. Характерною рисою стала «втрата мізків»: фахівці з вищою освітою

(педагоги, інженери) займали ніші низькокваліфікованої праці через спрощений доступ до вакансій порівняно з тривалими процедурами визнання кваліфікацій.

Пандемія 2020 року виступила «стрес-тестом» для цієї моделі. Виникнення «прихованої» міграції (зокрема в ІТ-секторі), коли фахівці працювали на європейських акторів дистанційно, продемонструвало відрив людського капіталу від національної економіки навіть за умови фізичної присутності у країні. До початку 2022 року український людський капітал став «розподіленим», формуючи соціокультурний фундамент у ЄС.

Сформована в умовах кризи «досягнута ідентичність» безпосередньо вплинула на характер подальших міграційних процесів. Вимушена міграція лютого-березня 2022 року – найшвидша міграційна криза з часів Другої світової війни, як порятунок від небезпеки, з перенесенням вже усвідомленої ідентичності за межі держави. За перший місяць повномасштабної війни Україну покинула кількість людей, співмірна з населенням середньої європейської країни. Станом на 24 березня 2022 року кількість біженців перевищила 3,6 млн осіб, при цьому близько 90% потоку склали жінки (понад 50% з яких мали вищу освіту) і діти (UNHCR 2022).

Ця хвиля міграції кардинально відрізнялася від попередніх у трьох визначальних аспектах. Передусім, ідентичність слугувала психологічною опорою: мільйони українців не прагнули асимілюватися, натомість приналежність до нації стала для них потужним механізмом солідарності у стані гострої кризи. Другим важливим аспектом виявилася зміна соціального статусу. Активізація Директиви ЄС про тимчасовий захист (2001/55/ЄС) фактично інтегрувала український людський капітал у соціально-економічну систему Європи, перетворивши мігрантів із «заробітчанин» на повноправних суб'єктів із доступом до базових прав. Третьою відмінністю став парадокс відстані, за якого фізичне віддалення від Батьківщини посилювало ментальний зв'язок із нею. Саме цей феномен заклав фундамент для формування «гібридної ідентичності» – специфічного стану, коли людина інтегрована в економіку та соціум ЄС, але водночас інформаційно, культурно та політично залишається повноцінно включеною в життя України.

Теоретичним підґрунтям для розуміння життєздатності такої «гібридної ідентичності» і концептуалізації викликів євроінтеграції

слугує доробок канадського політичного філософа Вілла Кимлічки. Специфіка сучасної української міграції полягає в тому, що для збереження власної суб'єктності мігрантам критично важливо утримувати зв'язок зі своєю соціетальною культурою. За В. Кимлічкою, національна культура виступає не просто історичною спадщиною, а базовою системою координат, що уможлиблює свободу індивіда. Як зазначає дослідник, «свобода передбачає здійснення вибору серед різних варіантів, і наша соціетальна культура не лише надає ці варіанти, але й робить їх значущими для нас» (Кимлічка, 2001). Відповідно, збереження української культури в діаспорі є запорукою самореалізації мігрантів.

192

—

Водночас формування української суб'єктності в країнах ЄС не суперечить принципам ліберальної демократії приймаючих держав. Згідно з теорією ліберального націоналізму, справедливі інститути спираються на почуття соціальної солідарності, що вимагає спільної ідентичності. Вона «забезпечує ту довіру і взаємну відданість, що дозволяють громадянам приносити жертви заради спільного блага» (Ляпіна, 2014). У межах теорії ліберального націоналізму підкреслюється, що стабільні демократичні інститути потребують певного рівня соціальної солідарності, яка ґрунтується на спільній політичній або культурній ідентичності. Така ідентичність забезпечує довіру та взаємну відповідальність громадян, що є передумовою функціонування системи колективного блага (Кимлічка, 2001; Ляпіна, 2014).

У контексті адаптації міграційної політики ЄС варто враховувати тезу філософа про те, що національна ідентичність у ліберальній державі має бути настільки тонкою, щоб вона могла включати людей з різними релігійними, етнічними й культурними бекграундами, об'єднуючи їх навколо спільних інститутів (Kumlicka 2001, 230). Це створює теоретичну рамку для інклюзивного європейського простору, де українці стають повноцінними учасниками суспільних процесів, не втрачаючи коріння.

З огляду на зазначене, ключовим завданням міграційної політики є розуміння принципової різниці між процесами асиміляції та інтеграції. В. Кимлічка підкреслює, що інтеграція – «це не односторонній процес асиміляції, а двостороння адаптація, де державні інститути змінюються, щоб стати більш інклюзивними для нових членів спільноти» (Kumlicka 1995, 175). Ідея В.Кимлічки, а саме його теорія інтеграції іммігрантів у ліберальних демократіях пізніше було покладено

в основу офіційних документів Європейського Союзу - «Спільних базових принципів політики інтеграції іммігрантів в ЄС» 2004 року (Council of the European Union, 2004, 15-25). Для України це означає необхідність просування такої політики, яка б дозволяла українським громадянам органічно вливатися в економічне життя ЄС, зберігаючи при цьому свою приналежність до української політичної нації як фундамент для відбудови.

Те, що українці за кордоном продовжують масово брати участь у житті України, є яскравим емпіричним доказом їх приналежності до української політичної нації, незалежно від поточного місця проживання. За даними компанії «Deloitte» в Україні (березень 2024 року), у звіті «Споживацькі настрої українців у другий рік повномасштабного вторгнення» зафіксовано унікальний феномен (Deloitte Ukraine, 2024). Згідно з даними, кількість українців, які перебувають за кордоном і регулярно донатять на ЗСУ або постраждалим, зростає більше ніж удвічі - із 17% у 2022 році до 38% у 2024 році (Deloitte Ukraine, 2024). Отже, українці за кордоном не відмежувалися від війни, а стали важливим елементом економічного тилу.

Доказова база існування української політичної нації за межами держави еволюціонувала у 2025 році, перейшовши від стихійної солідарності до інституціоналізованої суб'єктності. Емпіричним підтвердженням цього є трансформація фінансової участі: мігранти перейшли до системного «добровільного оподаткування» через регулярні донати на ЗСУ, що фіксується у звітах ключових волонтерських фондів та НБУ. Водночас еволюціонувала і «вулична дипломатія». Масові акції українців у європейських столицях (зокрема, до третьої річниці повномасштабного вторгнення у лютому 2025 року) характеризувалися переходом від емоційних закликів до чіткої адвокації національних інтересів: вимог щодо передачі заморожених активів РФ та євроатлантичної інтеграції України. Дані акції організовуються не стихійно, а через інституційні мережі, такі як Vitsche (Німеччина), Euromaidan-Warszawa (Польща), Promote Ukraine (Бельгія). Це може свідчити, що українці структурувалися у певні політичні лобістські групи. Крім того, аналітика Громадянської мережі «ОПОРА» (Громадянська мережа «ОПОРА», 2025) засвідчує високий рівень політичної залученості мігрантів у дискурс щодо повоєнних виборів і механізмів дистанційного голосування. Готовність відстоювати своє конституційне право на вибір влади, перебуваючи в іншій юрисдик-

ції, є маркером вкорінення мігрантів у структуру української політичної нації, де ідентичність базується на спільній політичній відповідальності за майбутнє держави, а не на територіальній локалізації.

Для будь-якої країни масова міграція є безпековим викликом. Запобігання ризику неповернення мільйонів громадян вимагає співпраці з діаспорою як інструментом «м'якої сили». Діаспора сьогодні є активним суб'єктом, який часто самостійно формує порядок денний.

У Польщі горизонтальні зв'язки дозволили діаспорі взяти на себе частину функцій держави. Інституції на кшталт «Українського дому у Варшаві» стали повноцінними медіаторами між біженцями та польською владою, забезпечуючи інформаційну підтримку, інтеграційні послуги та комунікацію потреб мігрантів на інституційному рівні. Станом на 2026 рік ситуація еволюціонувала від «кризового менеджменту» до системної інтеграції, формуючи образ українця як активного розбудовника інфраструктури, учасника соціально-економічних процесів, а не лише реципієнта допомоги. Адже українські біженці дедалі більше працевлаштовуються, відкривають бізнеси, беруть участь у місцевих громадах тощо.

194
— Попри інституційні успіхи, ризиком для українців залишається втрата національної ідентичності через систему освіти. З 1 вересня 2024 року Польща запровадила обов'язкове відвідування місцевих шкіл для українських дітей, що спричинило юридичний конфлікт та проблему «подвійного навантаження» (офлайн-навчання у польській школі та онлайн – в українській). Це створює пряму загрозу втрати українського освітнього контексту (мови, історії, літератури). Мережі українських шкіл, такі як «Незламна Україна» або найстаріша школа «Материнка» ім. Дмитра Павличка, які на початку функціонували як повноцінні денні школи («Україна в мініатюрі»), під тиском нового законодавства перетворилися переважно на допоміжні суботні хаби.

У період 2025-2026 років ці ініціативи зіткнулися з критичним скороченням донорського фінансування і ризиком закриття. Ситуацію ускладнює кадрова криза: українські педагоги не мають права офіційно викладати у польських закладах без складної процедури нострифікації дипломів та знання мови на рівні С1, що призводить до професійної деградації фахівців. Без своєчасного втручання та підтримки з боку української держави ці фактори можуть перетворити гібридну ідентичність молоді до незворотної асиміляції.

Зазначимо, що до 2024 року українські діти в Польщі формально підпадали під обов'язок шкільної освіти, однак на практиці допускалася гнучка модель, що дозволяла навчання дистанційно в українських закладах освіти. Окрім того, не всі заклади загальної середньої освіти в Україні змогли оперативно адаптуватися до потреб учнів, які перебувають за кордоном, зокрема шляхом організації повноцінного дистанційного навчання. Як наслідок, охоплення учнів за межами України повноцінним дистанційним навчанням є нерівномірним, що зумовлює використання альтернативних освітніх траєкторій. У результаті частина учнів переходить на індивідуальні форми навчання (сімейну / екстернат), або відбувається часткова / повна інтеграція в освітні системи країн перебування.

Німецька держава взяла на себе значний фінансовий тягар, привнівши статус українців до власних громадян щодо соціального забезпечення, проте початково інституційно «загальмувала» їх вихід на ринок праці обов'язковими інтеграційними курсами. Згодом ініціатива «Job-Turbo» (2024–2026 рр.) змістила фокус на швидке працевлаштування (Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 2024). Втім через складну бюрократизовану систему нострифікації дипломів призвело до масового явища «brain waste», коли висококваліфіковані фахівці - мігранти під загрозою скорочення виплат змушені погоджуватися на низькокваліфіковану працю.

У сфері освіти жорсткий закон про обов'язкове відвідування місцевих шкіл не допускає існування альтернативних українських закладів. Інтеграція дітей у регулярні німецькі класи критично знижує етнічну ідентичність і провокує кризу виснажливого «подвійного навантаження» через паралельне онлайн-навчання, виклики якого складно долаються попри ініціативи МОН України. На цьому тлі українські дипломатичні установи зіткнулися з безпрецедентним навантаженням, а консульська криза 2023-2024 років створила певний інституційний вакуум. Його частково вдалося подолати завдяки розширенню послуг ДП «Документ» та цифровій екосистемі «Дії», яка стала для мігрантів швидким містком із Батьківщиною на протипагу місцевій бюрократії. Водночас виник феномен делегування державою частини своїх функцій діаспорним структурам. Організації на кшталт «Vitsche» та «Ukraine-Hilfe Berlin» еволюціонували від волонтерських ініціатив до акторів громадянського суспільства, які здійснюють адвокаційну діяльність, взаємодіють із німецькими полі-

тичними інституціями та впливають на формування публічного дискурсу щодо України. Це стає проявом політичної нації, де мігранти виступають активними суб'єктами політичного процесу, ефективно компенсуючи обмежені ресурси офіційної української дипломатії.

Німецький та польський кейси демонструють дві різні моделі впливу на українську ідентичність. Польська модель, базована на культурній близькості та активному ринку праці, дозволяла певний час зберігати українську екосистему (приватні школи, український бізнес), та з часом почала вдаватися до примусової освітньої інтеграції. Натомість німецька інституційна модель від самого початку була спрямована на структурну асиміляцію. Забезпечуючи високий рівень фізичної та соціальної безпеки, Німеччина через механізми BAMF та обов'язкову шкільну освіту створює значно потужніший тиск на соціокультурну ідентичність українця. У цих умовах збереження «гібридної ідентичності» в Німеччині вимагає від українця значно вищого рівня свідомого політичного спротиву асиміляції, а від Української держави – переходу від ситуативного консульського обслуговування до розбудови повноцінних транснаціональних інституцій (фінансування культурних центрів, визнання суботніх шкіл ін.).

Інституційне вкорінення українців у європейський соціокономічний простір, проілюстроване прагматичною міграційною політикою Німеччини, створює безпрецедентний демографічний виклик для самої України. На поточному етапі наша держава відчуває дефіцит людського капіталу, необхідного для виживання нації: від мобілізаційного забезпечення Сил оборони до підтримки функціонування економіки в умовах тривалої війни. У перспективі ця демографічна проблема загрожує стати серйозною перепоною для реалізації масштабних проектів повоєнної відбудови.

Виникає концептуальний конфлікт інтересів: європейські країни прагнуть інтегрувати український кваліфікований ресурс для подолання власної кадрової кризи, тоді як Україна життєво потребує його для збереження державності. З огляду на те, що директивні заклики до фізичного повернення в умовах конкуренції систем соціальної та фізичної безпеки втрачають ефективність, проблема відтоку людського капіталу («відтоку мізків») потребує зміни політологічної парадигми. Вона не повинна розглядатися як фатальна втрата, а за певних умов може бути трансформована у стратегію «циркуляції та-

лантів», що є критично важливим для повоєнної відбудови і повноправного членства України в ЄС. «Циркуляція талантів» – це підхід, за якого фахівці не виїжджають назавжди, а переміщуються між країнами, навчаються, працюють, а з часом повертаються або співпрацюють із Батьківщиною.

Збереження національної ідентичності в умовах тривалої вимушеної міграції постає як один із найскладніших викликів для формування «повертального потенціалу» України. У сучасному науковому дискурсі дослідники О. Новікова, В. Євтух, автори звітів LSE/ICMPD наголошують, що ідентичність не є статичною величиною – вона або трансформується у «діаспорну», або неминуче піддається поступовій асиміляції (Новікова, Антонюк, 2023, 12; Євтух 2022, 45-50; London School of Economics, 2025, 22-25).

В основі ефективних стратегій повернення лежать теорія транснаціоналізму та концепція онтологічної безпеки. Сучасна міграція періоду 2022-2026 років надає мігранту унікальну можливість жити у «двох світах» одночасно, формуючи безперервний транснаціональний соціальний простір, де ідентичність стає фундаментальним інструментом збереження психологічної стійкості. З огляду на це мігрантів варто розглядати через парадигму «розподіленого людського та етнічного капіталу». Якщо людина бачить свою етнічну приналежність як конкурентну перевагу, вона активніше її оберігає. Відповідно, державна політика має концептуально базуватися на синергії емоційного зв'язку і прагматичних стимулів. Усвідомлення транснаціональної природи міграції вимагає зміни стратегічного акценту: замість неефективного тиску щодо виключно фізичного повернення «за будь-яку ціну», держава має перейти до моделі «циркулярної міграції» та стимулювання дистанційної участі.

Трансформація фатального «відтоку мізків» у взаємовигідну «циркуляцію талантів» стає можливою за реалізації кількох ключових інституційних умов. Можливо варто ввести інституціоналізацію «цифрового громадянства» та дистанційну залученість, коли розширення функціоналу електронних сервісів має гарантувати мігрантам повноцінну участь у житті країни. Завдяки цьому висококваліфіковані фахівці (науковці, медики, IT-інженери) зможуть залучатися до українських проектів відбудови як консультанти або запрошені експерти, інтелектуально та економічно працюючи на Україну, навіть фізично перебуваючи в ЄС.

Другою важливою умовою є освітня та культурна реінтеграція. Оскільки мова залишається головним маркером ідентичності, а втрата мовного середовища дитиною критично знижує ймовірність повернення родини, існує гостра потреба у створенні мережі суботніх шкіл із визнаною сертифікацією. Паралельно з цим підтримка культурних хабів за кордоном перетворює мігрантів на активних акторів культурної дипломатії, формуючи національну гордість як потужний драйвер репатріації. Нарешті, ефективна циркуляція вимагає глибокої інституційної та економічної інтеграції, що передбачає остаточне усунення проблем подвійного оподаткування, створення спільних науково-дослідних просторів, автоматичне взаємовизнання кваліфікацій та розробку гнучкого законодавства, яке б дозволяло фахівцям легально жити та працювати на дві країни.

198 — За таких умов активується цінний механізм передачі досвіду. Українські мігранти, засвоївши в ЄС корпоративну культуру, стандарти прозорого управління та верховенства права, привозять із собою «соціальні перекази» – нові суспільні та бізнес-практики, необхідні для модернізації українських інституцій. Окрім того, українські фахівці в Європі, володіючи місцевими мовами та розуміючи європейську бюрократію, здатні стати гарантами і посередниками для залучення західних інвестицій. Вони створюють довіру, яка є головною валютою у процесах повоєнного відновлення.

Отже, перехід до стратегії «циркуляції талантів» (світовий досвід доводить, що тимчасове залучення часто переростає в остаточне повернення) дозволяє Україні змінити правила гри. Коли держава перестає конкурувати з європейським ринком праці за свій людський капітал і починає його спільно використовувати. За такого підходу «гібридна ідентичність» українських мігрантів стає не загрозою асиміляції, а потужною економічною і політичною перевагою, що перетворює діаспору на драйвер модернізації та природний фундамент для органічного входження України в Європейський Союз.

Висновки. Таким чином, вимушена міграція українців у 2022–2026 роках стала не лише гуманітарним викликом, а й структурним фактором трансформації людського капіталу та етнічної суб'єктності в європейському просторі. Українська ідентичність у діаспорі набуває гібридного характеру, поєднуючи інтеграцію в соціально-економічні системи країн перебування зі збереженням політичного та культурного зв'язку з Україною.

Українці за кордоном поступово перетворюються на активних суб'єктів політичного процесу, зберігаючи зв'язок із державою, беручи участь у її фінансовій підтримці, адвокаційній діяльності й формуванні публічного дискурсу. Діаспора поступово інституціоналізується через громадські організації й взаємодіють з європейськими політичними структурами.

Порівняння польської та німецької моделей інтеграції показує різні підходи до управління міграцією: від більш гнучкої адаптаційної моделі до інституційно структурованої інтеграції, що, з одного боку, забезпечує соціальний захист, а з іншого – створює ризики «brain waste» та освітньо-кваліфікаційної невідповідності.

Ключовими викликами визначено ризики освітньої асиміляції, втрати професійного потенціалу і поступової трансформації ідентичності без підтримки з боку держави. Водночас ці процеси не є незворотними за умови збереження транснаціональних зв'язків. У цьому контексті обґрунтовано доцільність переходу до стратегії «циркуляції талантів» як альтернативи моделі «відтоку мізків», що дозволяє розглядати міграцію як ресурс розвитку, а не втрату. Реалізація цієї стратегії потребує розвитку цифрового громадянства, підтримки освіти та культури за кордоном і спрощення взаємодії з українською державою; як механізму поєднання інтеграції в ЄС із збереженням зв'язку з Україною та ресурсом її повоєнної відбудови.

Отже, сучасна міграція формує нову модель української політичної нації, у якій українці за кордоном є інтегральною складовою державного розвитку та потенційним ресурсом повоєнної відбудови України.

References:

1. Bundesministerium für Arbeit und Soziales. 2024. Job-Turbo zur Arbeitsmarktintegration von Geflüchteten. Berlin. <https://www.bmas.de/DE/Arbeit/Migration-und-Arbeit/Flucht-und-Aysl/Turbo-zur-Arbeitsmarktintegration-von-Gefluechteten/turbo-zur-arbeitsmarktintegration-von-gefuechteten.htm>
2. Council of the European Union. 2004. Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the EU. Brussels, November 19, 2004.
3. Deloitte Ukraine. 2024. Споживацькі настрої українців у другий рік повномасштабного вторгнення: аналітичний звіт. <https://>

www2.deloitte.com/ua/uk/pages/consumer-business/articles/consumer-sentiment-in-the-second-year-of-the-full-scale-invasion.html

4. Kymlicka, Will. 1995. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.

5. Kymlicka, Will. 2001. *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.

6. London School of Economics (LSE), and International Centre for Migration Policy Development (ICMPD). 2025. *The Future of Ukrainian Refugees in Europe: Integration and Return Scenarios*. London. <https://www.icmpd.org/>

7. UNHCR, Regional Bureau for Europe. 2022. *Ukraine Situation: Flash Update*. 5. March 24, 2022. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/91589>

200 — 8. Hrach, Katazhyna, Pilat Anna, Sehes-Frelak Yustyna, Mishalska Dominika, ta Lada Agnieszka. 2023. *Ukrainske studentstvo v Polshchi: polityky zaluchennia, intehratsii ta motyvatsiia i plany studentstva*. CEDOS. <https://cedos.org.ua/researches/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plan-y-studentiv>

9. Hromadianska merezha “OPORA.” 2025a. *Yak holosuvaty viiskovosluzhbovtciam ta ukraintciam za kordonom: shcho proponuie onovlena dorozhnia karta povoiennykh vyboriv*. <https://oporaua.org/vybory/yak-golosuvati-viys-kovosluzhbovcyam-ta-ukrayincyam-za-kordonom-shho-proponuye-onovlena-dorozhnya-karta-povoyennih-vivoriv-25704>

10. Hromadianska merezha “OPORA.” 2025b. *Dorozhnia karta dlia zabezpechennia orhanizatsii povoiennykh vyboriv v Ukraini*. <https://oporaua.org/vybory/dorozhnya-karta-dlya-zabezpechennya-organizaciyi-povoyennih-vivoriv-v-ukrayini-doprac-ovana-i-dopovnena-25705>

11. Yevtukh, V. B. 2022. *Etnopolityka v Ukraini: kontseptualno-teoretychni koordynaty*. Kyiv: Naukova dumka.

12. Erikson, Erik. 2022. *Identychnist: yunist i kryza*. Kyiv: Universytetske vydavnytstvo Pul'sary.

13. Kymlychka, Vill. 2001. *Liberalizm i prava menshyn*. Translated by R. Tkachuk. Kharkiv: Tsentr Osvitnikh Initsiatyv.

14. Liapina, L. A. 2014. “Kontseptsiiia multykul'turalizmu Villa Kymlyky.” *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni*

V. N. Karazina. Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva 1122: 25–28. <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/1526/1273>

15. Novikova, O. F., ta V. P. Antoniuk. 2023. “Liudskyi kapital Ukrainy v umovakh viiny: vtraty ta perspektyvy zberezhenia.” *Ekonomika promyslovosti* 1: 5–25.

16. Smith, E. D. 1994. *Natsionalna identychnist*. Translated by P. Tarashchuk. Kyiv: Osnovy.

Надійшла до редакції / Received: 25.03.2026

Схвалено до друку / Accepted: 13.04.2026

Опубліковано / Published: 29.05.2026

MARKETING STRATEGIES FOR THE POST WAR RESTORATION OF RURAL AREAS IN UKRAINE: LESSONS FROM INTERNATIONAL EXPERIENCE

The article is devoted to identifying priority marketing strategies for the effective post war restoration of rural areas in Ukraine, based on an analysis of international experience. It is noted that the concept of the thematic village is highly productive for shaping marketing strategies aimed at restoring rural territories that were located in the war zone or were under Russian occupation. An analysis of the thematic village concept, which has been successfully implemented in several European countries, is presented. This approach, rooted in ideas that emerged in the mid 20th century, focuses on the restoration and harmonious development of rural areas.

202 — *The concept of the thematic village becomes a shared framework for both authorities and local communities. To develop the thematic profile of a village, appropriate management and political instruments must be established at the institutional level. In the long term, thematic villages can strengthen residents' shared identity, enhance their involvement in community development, and support processes of community self organization. Thus, an important side effect of implementing the thematic village model is the strengthening of democratic practices.*

It is argued that, in developing strategies for creating thematic villages in territories that were front line or close to the front line, the concept of militarism can serve as a foundation for their positioning. Accordingly, for rural areas of Ukraine that have suffered from military actions, it is advisable to design marketing strategies that incorporate a military themed orientation for these villages.

Importantly, military thematics can serve as a distinctive competitive advantage for many rural areas affected by hostilities. At the same time, within the marketing strategies of each individual village, this military theme should be complemented by unique local features that more clearly articulate and reinforce the territorial brand.

¹ D.Sc. in Political Science, professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine. E-mail: kuts.niss@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7263-1958>.

In general, in the post war period, the development of military themed concepts in Ukrainian rural areas affected by the war represents an optimal marketing strategy.

Keywords: *marketing strategies, rural areas, post war recovery, Ukraine, thematic village, political technologies, management technologies, military, territorial branding, international experience.*

Маркетингові стратегії для післявоєнного відновлення сільських територій в Україні: уроки міжнародного досвіду

Стаття присвячена виявленню пріоритетних маркетингових стратегій для ефективного поствоєнного відновлення сільських територій України у контексті аналізу міжнародного досвіду.

Зазначено, що концепція «тематичного села» є вельми продуктивною для формування маркетингових стратегій для повоєнного відновлення сільських територій України, які перебували в зоні бойових дій або ж тих територій, що перебували під російською окупацією. Здійснено аналіз концепції «тематичного села», яка була успішно реалізована на практиці в окремих європейських країнах. Означена теорія, базуючись на ідеях, що виникли у середині ХХ ст., спрямована на відновлення та гармонійний розвиток сільських територій.

203

Концепція «тематичного села» стає спільною і для органів влади, і для громади. Адже для формування «тематичності» села слід формувати відповідні управлінські та політичні технології на рівні владних інституцій. У перспективі «тематичні села» здатні зміцнювати спільну ідентичність мешканців, сприяти зростанню їхньої інтеграції у розбудові власної громади, детермінувати самоорганізацію спільноти. Тобто, важливим побічним ефектом від втілення «тематичного села» стає зміцнення демократичного ладу.

Аргументовано, що у формуванні стратегій створення тематичних сіл для територій, що були фронтовими, або ж наближеними до лінії фронту, концепт мілітарності здатний стати базовим для їхнього позиціонування. Відповідно, для сільських територій України, що потерпали від впливу воєнних дій, маркетингові стратегії бажано формувати на основі мілітарної тематичності сіл.

Важливо, що мілітарна тематичність може стати базовою унікальною конкурентною перевагою для більшості сільських територій, які зазнали впливу воєнних дій. Разом з тим, у маркетингових стратегіях для кожного окремого села ця мілітарна тематичність

має доповнюватися унікальними місцевими специфічними ознаками, які б більш випукло позиціонували бренд території.

Загалом, у поствоєнний період формування мілітарної тематичності на українських сільських територіях, які зазнали впливу війни, є оптимальною стратегією маркетингу.

Ключові слова: маркетингові стратегії, сільські території, поствоєнне відновлення, Україна, тематичне село, політичні технології, управлінські технології, мілітарність, бренд території, міжнародний досвід.

Problem statement. In the context of post war recovery in Ukraine, identifying appropriate priority marketing strategies for rural areas becomes particularly important. The use of marketing tools can significantly enhance economic efficiency, as the skillful development of marketing strategies stimulates innovative solutions and strengthens competitive positions. Moreover, marketing encourages the search for new ideas and supports the creation of new products and areas of activity.

204

— For the effective development of post war marketing strategies for rural areas in Ukraine, it is essential to reconsider their own territorial positioning. To achieve this, it is advisable to draw on international experience in branding rural areas under crisis conditions.

Analysis of research results. The problems of developing marketing strategies have been examined by numerous theorists across various fields, including historical humanitarian studies, economics, and political social sciences (Bahorka 2022, Khich 2023, Kozielski 2013, Kramar 2010, Mayovets 2023, Mourre 2022, Nikolaychuk 2019, Senyshyn 2023, Tsikh 2010, Ustik 2022, Zrobek 2013 et al).

Certain aspects of marketing strategy development and territorial branding, particularly in rural areas, have been analyzed in both Ukrainian and international political and social discourses (Borshchevskyi 2016, Byelyayeva 2021, Dedilova 2022, Herman 2021, Kravtsiv 2016, Kulish 2016, Lanovyuk 2016, Mazur 2019, Mazurek-Kusiak 2020, Nevlad 2019, Nosyryev 2022, Osypova 2022, Tomashuk 2019 et al). However, in contemporary Ukrainian political discourse, the issues related to forming marketing strategies for the post war restoration of rural areas remain insufficiently explored, especially in the context of international experience. This gap has defined the direction of the present research.

The purpose of the research. The purpose of the article is to identify priority directions in developing marketing strategies for the post war restoration of rural areas in Ukraine, based on an analysis of international experience.

Presentation of research results. Russia's war against Ukraine, which began in 2014, has had a profoundly destructive impact on the development of rural areas located in the eastern regions of the country. The full scale Russian armed aggression launched on February 24, 2022, resulted not only in extensive damage and the destruction of infrastructure in front line rural territories but also in the complete annihilation of many villages. At present, there are no precise statistics on the number of rural settlements in Ukraine that have been destroyed by Russia.

In the post war recovery of Ukraine, it is essential to focus on developing appropriate marketing strategies for rural areas. The use of marketing tools can significantly enhance economic efficiency, as the skillful design of marketing strategies stimulates innovation and strengthens competitive positions. Moreover, marketing encourages the search for new ideas and supports the creation of new products and areas of activity (Zrobek 2013, 183).

205

Marketing activity can be understood as a form of management focused on the processes of making relevant decisions and on developing managerial technologies for implementing those decisions. Therefore, from a managerial perspective, the integrating role of marketing is particularly significant (Kozielski 2013, 93). Marketing also plays an important role in shaping the culture of an organization or institution. In this context, value based foundations are essential for the development of effective marketing strategies.

According to O. Nikolaychuk, a marketing strategy is a long term model of marketing activity. It «contains a set of marketing tools that are continuously adjusted under the influence of changes in the external and internal environments, make it possible to achieve the defined marketing goals, and contribute to the formation of competitive advantages» (Nikolaychuk 2019, 115).

A marketing strategy serves as a key reference point and forms the foundation for developing the entire set of marketing activities within a given area. In designing a marketing strategy, the French researcher M.-L. Mourre recommends applying the three stage STP approach (Segmentation – Targeting – Positioning) (Mourre 2022, 6):

- Segmentation: analysing the market according to various criteria in order to identify groups of consumers with similar characteristics;
- Targeting: evaluating the identified segments in terms of goals, resources, and competitiveness, which makes it possible to select the most promising segments;
- Positioning: developing a relevant offer that is convincing and attractive to the chosen target group of consumers.

Thanks to the STP approach, it becomes possible to define clear areas of activity within the marketing plan at the operational level. At the positioning stage of the STP model, it is important to focus on the following characteristics (Mourre 2022, 25):

- Attractiveness: the positioning must be appealing to the selected consumer group and meet their expectations.
- Differentiation: the positioning must demonstrate significant distinctions from existing competing offers.
- Credibility: the positioning must be perceived as credible by consumers, giving them confidence that the promised value will be delivered.

206

—

For the effective development of post war marketing strategies for rural areas in Ukraine, it is essential to reconsider their own territorial positioning. In this context, the so called «Law of the Situation» becomes particularly relevant. This principle applies in circumstances where previous marketing strategies no longer function due to radical changes in historical, economic, social, or other conditions. According to the Law of the Situation, during periods of crisis it is crucial to clarify fundamental definitions, as profound societal transformations require a complete rethinking of approaches to marketing strategy formation across different sectors. In essence, the Law of the Situation offers a conceptual framework for reinterpreting such approaches. The term gained prominence thanks to Mary Parker Follett, the first management consultant in the United States, who introduced it in 1904. The core of the Law of the Situation lies in addressing the conceptualisation of activities (Naisbitt 1982, 98).

An illustrative example often cited in connection with Mary Parker Follett concerns her consultation with a curtain manufacturing company. Once a highly successful enterprise, the company had begun to experience significant losses. As technological and social conditions changed, consumer interest in traditional heavy curtains declined sharply. According to Follett, the company needed to conceptualise its own activity anew. In

line with the Law of the Situation, it first had to answer a fundamental question: «What activity are we truly engaged in?»

This required rethinking the company's mission and uncovering the hidden or peripheral dimensions of its work. Ultimately, Follett herself formulated a conceptual diagnosis: the company was not merely producing curtains – it was engaged in «light management». This reframing dramatically expanded the company's strategic possibilities. Beyond manufacturing curtains, it could now develop new lines of activity related to managing light: window design, spatial organisation around windows, and other services that addressed how light enters and shapes interior spaces.

Thus, effective conceptualisation of activities within the framework of the Law of the Situation requires clearly addressing two key questions: a) What activity are we actually engaged in? b) What activity would it be strategically beneficial for us to consider ourselves engaged in?

In this context, a conceptual rethinking of the very foundations of marketing strategies for post war rural areas in Ukraine becomes particularly important. The core definitions used in this process shape the way and style of thinking about strategic priorities, directing marketing strategies along specific trajectories.

207

Let us turn to the concept of the «thematic village», which has been successfully implemented in several European countries. The thematic village model is widely and effectively used across the European Union. Originating from ideas developed in the mid 20th century, this approach is aimed at revitalising and ensuring the harmonious development of rural areas. It focuses on building a distinctive identity around a specific theme, thereby stimulating local economic activity, strengthening community cohesion, and enhancing the attractiveness of rural territories for residents and visitors alike.

Strictly speaking, the idea of the thematic village was formally articulated by the governor of Lower Austria, Erwin Pröll, in 2000 with the aim of revitalising rural areas. This concept was based on «the search for, or creation of, a village's own uniqueness and identity by its inhabitants, with a focus on regional and local advantages» (Lanovyuk 2016, 306). It should be noted, however, that several examples of villages fitting the thematic village model had already emerged earlier, in the 1990s.

As scientific discussions around the definition of a thematic village have evolved, they have prompted a broader rethinking of regional policy—one

that is no longer understood narrowly as solely economic or agrarian. Regional policy today is inherently multidimensional, encompassing cultural, social, and environmental dimensions (Lanovyuk 2016, 306). This shift reflects the recognition that the revival and economic development of rural areas are impossible without strong social communication, community engagement, and the synergy of cultural and educational initiatives.

Today, the concept of the thematic village has become most widespread in Poland, where the process of creating such thematic rural areas is particularly active (Lanovyuk 2016, 307). As early as 2000–2005, the Hobbit themed village Sierakowo Sławieńskie was established near the Polish city of Koszalin, inspired by J. R. R. Tolkien's novel *The Hobbit*. This thematic village attracts around 15,000 tourists annually. By 2013, Poland already had 78 thematic villages, demonstrating the rapid expansion and popularity of this model.

208 — It is noteworthy that the population of thematic villages in Poland is generally quite small – typically ranging from 50 to 2,500 residents. This indicates that the idea of a thematic village is particularly productive for peripheral rural communities that are no longer able to sustain themselves through traditional forms of livelihood, such as conventional agriculture.

One of the key advantages of the thematic village concept is that it does not require substantial capital investment at the initial stages of implementation, which makes the model particularly relevant for Ukrainian rural areas in the post war period.

In Ukraine, the concept of the thematic village already has practical examples of implementation. The Cherkasy region became a pilot area for introducing this model. Between 2018 and 2020, a project to create thematic villages was carried out in the region, drawing directly on Polish experience. As a result of this initiative, by 2021 twelve thematic villages were operating in the Cherkasy region, each distinguished by its own unique identity shaped by the tourist potential of the surrounding rural area (Byelyayeva et al 2021, 53).

In general, a thematic village should be understood not only as an innovative mechanism for revitalising the rural economy. A thematic village also becomes «a generator for popularizing the identity of the local population, as it activates historical memory and positions the lived experience of the past as a foundation for contemporary self identification» (Lanovyuk 2016, 309).

The idea of a thematic village is interesting because it combines the resources of the local economy (human, social, economic, natural, etc.) with the cultural resources of a given rural area. The cultural resources of a rural area include the assets of spiritual culture, material culture, and the culture of space management (Mazurek-Kusiak 2020, 152).

We are talking about various customs, traditions, legends, local dialects, etc., which belong to spiritual culture. Material culture includes local crafts and folk clothing traditional to a given territory. The culture of space management includes the specifics of local architecture, landscape, and types of buildings.

The thematic village is able to provide additional alternative income to its residents. The successfully formed «thematicity» of the village is, in fact, a successfully formed brand of the territory (Mazur et al 2019). According to I. Tomaszuk, the branding of rural areas in Ukraine should be understood as an anti crisis marketing technology. This involves «the realization of the territory's unique institutional assets in order to ensure their effective development» (Tomashuk 2019, 150). An important element of branding rural areas is the formation of trust between representatives of government institutions and the population (Borshchewskyi et al 2016).

The key task of the thematic village is to advantageously «highlight» its own individuality (Kuts 2003), to strengthen the unique features of a common territorial identity based on local historical, cultural, and natural resources. Of course, this will contribute to the establishment of cooperation mechanisms between the authorities and the community. Also, a change in the format of positioning the village in the direction of «thematicity» will lead to higher quality changes in the lives of residents and in their well being.

The concept of the thematic village becomes common to both the authorities and the community. After all, in order to form the «thematicity» of the village, appropriate management and political technologies must be developed at the level of power institutions. Therefore, it is very important to involve leaders from the local community in implementing the concept of the «thematic village». Also important for promoting the idea of a thematic village are the fields of education and culture (Zrobek 2013, 197). In addition, it is appropriate to enable small and medium sized local enterprises to make full use of the impact of marketing measures (Zrobek 2013, 198).

In perspective, «thematic villages» are able to strengthen the common identity of the inhabitants, promote the growth of their integration in building their own community, and support the self organization of the community (Mazurek-Kusiak 2020, 153). That is, an important side effect of the implementation of the thematic village is the strengthening of the democratic system (Kuts 2011).

In general, the concept of the thematic village is very productive for the formation of marketing strategies for the post war restoration of rural areas of Ukraine that were in the war zone or in territories that were under Russian occupation.

In developing strategies for the creation of thematic villages in territories that were front line or close to the front line, the concept of militarism can become the basis for their positioning. Accordingly, for rural areas of Ukraine that have suffered from the impact of military actions, it is desirable to develop marketing strategies based on the military thematic nature of the villages.

210

— It is the military theme that can become interesting for future tourists who will bring investments to these villages, contributing to their further development. We are talking, in particular, about military tourism, which awaits Ukraine in the post war period. (Dedilova et al 2022, 48).

Importantly, military thematics can become a basic unique competitive advantage for most rural areas affected by hostilities. At the same time, in the marketing strategies for each individual village, this military theme should be supplemented with unique local specific features that would more clearly position the brand of the territory.

Complementary characteristics that will form the integral brand of each village in the context of military thematicity should take into account the specific features of a given area. We are talking about the everyday heroism of the peasants themselves in confronting the Russian aggressor, about the peculiarities of the inhabitants' survival under Russian occupation, about the people who defended Ukraine, about the history of the resilience of farms, and about the local specifics of the construction and functioning of roadblocks or redoubts, which reflect the atmosphere of a period of fierce combat confrontations, etc.

Ukraine is interesting to the world. And first of all, Ukraine is interesting for its heroism of resistance and its victories. Therefore, the concept of military thematicity for rural areas of Ukraine in the post war period

should become the basis for the development of appropriate marketing strategies.

Military thematicism is also interesting because of its rootedness in history. If a rural territory, for example, demonstrates the continuity of the idea of militarism from Cossack times to the history of modern confrontations, then this village will be even more interesting and, in the end, will receive more investment for development.

In general, it is the concept of militarism that can act as a competitive advantage for the territorial brands of post war rural areas of Ukraine. Accordingly, in the post war period, the formation of military themes in Ukrainian rural areas that were subjected to the destructive influence of military operations is the optimal marketing strategy.

Conclusions. Thus, the study is devoted to the identification of priority marketing strategies for the effective post-war restoration of rural areas of Ukraine in the context of the analysis of international experience.

Russia's war against Ukraine, which began in 2014, had a destructive impact on the development of rural areas located in the eastern territories of Ukraine. The full scale Russian armed aggression against Ukraine, which began on February 24, 2022, led not only to large scale damage and destruction of infrastructure in front line rural areas, but also to the complete destruction of many villages. Currently, there are no accurate statistics on rural settlements destroyed by Russia in Ukraine.

It is noted that in order to effectively form post war marketing strategies for the development of rural areas of Ukraine, it is important to rethink their own positioning.

An analysis of the concept of the thematic village was carried out, which has been successfully implemented in practice in some European countries. This theory, based on ideas that emerged in the mid 20th century, is aimed at the restoration and harmonious development of rural areas. The advantages of the thematic village concept lie primarily in the fact that significant capital investments are not required at the initial stages of its implementation, which is particularly relevant for Ukrainian rural areas in the post war period.

The concept of the thematic village becomes common to both the authorities and the community. After all, in order to form the «thematicity» of the village, appropriate management and political technologies must be developed at the level of power institutions. In the future, «thematic villages» are able to strengthen the common identity of residents,

promote the growth of their integration in the development of their own community, and support the self organization of the community. That is, an important side effect of the implementation of the thematic village is the strengthening of the democratic system.

In general, the concept of the thematic village is very productive for the formation of marketing strategies for the post war recovery of rural areas of Ukraine that were in the war zone or in territories that were under Russian occupation.

It is argued that in forming strategies for the creation of thematic villages in territories that were front line or close to the front line, the concept of militarism can become the basis for their positioning. Accordingly, for rural areas of Ukraine that have suffered from the impact of military actions, it is desirable to form marketing strategies based on the military thematic nature of the villages.

212 — Importantly, military thematics can become a fundamental and unique competitive advantage for most rural areas affected by hostilities. At the same time, in the marketing strategies of each individual village, this military theme should be complemented by unique local features that more clearly position the territorial brand. The complementary characteristics that will form the integrated brand of each village within the framework of military thematicity should take into account the specific features of the given area. This includes the everyday heroism of local residents in confronting the Russian aggressor, the particularities of civilian survival under Russian occupation, the stories of those who defended Ukraine, the history of the resilience of local farms, and the specific local practices of constructing and operating roadblocks or redoubts that reflect the atmosphere of periods of intense combat, among other elements.

Military thematicism is also compelling because of its deep historical rootedness. If a rural territory, for example, demonstrates the continuity of the idea of militarism from Cossack times to the history of modern confrontations, then such a village becomes even more attractive and, ultimately, is more likely to receive investment for its development.

In general, the concept of militarism can serve as a competitive advantage for the territorial brands of post war rural areas of Ukraine. Accordingly, in the post war period, the development of military themed narratives in Ukrainian rural areas that were affected by the war represents an optimal marketing strategy.

References:

1. Bahorka, Mariia, Ustik, Tetiana. 2022. "Obgruntuvannya vyboru marketynhovoyi stratehiyi upravlinnya pidpryyemstvom" [Justification of Choice of Marketing Strategy of Enterprise Management]. Problemy suchasnykh transformatsiy. Seriya: ekonomika ta upravlinnya [Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management]. 5: 1–8. (In Ukrainian). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-04-01>

2. Byelyayeva, Svitlana S., Herman, Iryna V. 2021. "Stratehemy vidrodzhennya turystychnoho Tyasmynu na Cherkashchyni" [Strategies for the revival of the tourist Tyasmin in Cherkasy region]. Stratehiyi staloho rozvytku v turyzmi ta hotelno-restorannomu biznesi: mozhlyvosti i problemy zaprovadzhennya v Ukrayini: monohrafiya [Strategies for sustainable development in tourism and hotel and restaurant business: opportunities and problems of implementation in Ukraine: monograph]. Cherkasy: CHDTU. 189 s. S. 49–58. (In Ukrainian). https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3299/2/%D0%91%D1%94%D0%BB%D1%8F%D1%94%D0%B2%D0%B0_%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD.pdf

213

3. Borshchevskyi, Victor V., Kulish, Inna M., Kravtsiv, Iryna K. 2016. "Marketynh silskykh terytoriy u noviy paradyhmi upravlinnya konkurentospromozhnisty rehionu" [Marketing of Rural Areas as a New Paradigm of Management Competitiveness of the Region]. Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]. 1 (117): 12-15. (In Ukrainian). [http://ird.gov.ua/sep/sep20161\(117\)/sep20161\(117\)_012_BorshchevskyiV,KulishI,KravtsivI.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20161(117)/sep20161(117)_012_BorshchevskyiV,KulishI,KravtsivI.pdf)

4. Dedilova, Tetiana, Nosyryev, Oleksandr, Osypova, Svitlana. 2022. "Stratehichna kontseptsiya vidbudovy turystychnoho potentsialu Ukrayiny u postvoyenni chasy" [Strategic concept of tourism potential reconstruction in the post-war Ukraine]. Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava [Socio-Economic Problems and the State]. 1 (26): 46-54. (In Ukrainian). <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22dtvupc.pdf>

5. Kuts, Halyna M. 2003. "Fenomen mody: ontolohichnyi status i filozofsko-antropolohichni zasady" [Fashion Phenomenon: Ontological Status and Philosophical-Anthropological Foundations]. Avtoref. dys. kand. filoz. nauk. Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina. 16 s. (In Ukrainian)

6. Kuts, Halyna M. 2011. "Transformatsiynyi potentsial liberalizmu v politychnomu prostori" [Transformational Potential of Liberalism in the Political Environment]. Avtoref. dys. dokt. polit. nauk. Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yu. Fedkovycha. 36 s. (In Ukrainian)

7. Lanovyuk, Lyudmyla P. 2016. "Tematychni sela, yak mistsya pamyati ta chynnyky polityky pamyati: evolyutsiya zarubizhnoho i vitchyznyanoho istorychnoho dosvidu (1990-2000-i roky)" [Thematic villages as places of memory and memory policy factors: the evolution of foreign and national historical experience (1990-2000 years)]. Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu [Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhia National University]. 46: 306-309. (In Ukrainian) http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2016_46_57

8. Mazur, Yurii P., Nevlad, Vira F. 2019. "Vykorystannya marketynhovykh tekhnolohiy u diyalnosti obyednanykh terytorialnykh hromad" [The Use of Marketing Technologies in the Activities of United Territorial Communities]. Naukovyy visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomika» [Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"]. 1 (11): 96-101. (In Ukrainian) <https://economics-msu.com.ua/uk/journals/tom-6-1-2019/vikorystannya-marketingovykh-tekhnolohiy-u-diyalnosti-ob-yednanikh-teritorialnikh-gromad>

9. Mayovets, Yevgen Y., Senyshyn, Oksana S., Khich, R.Y. 2023. "Klasyfikatsiya marketynhovykh stratehiy u protsesi stratehichnoho marketynhovoho planuvannya" [Classification of Marketing Strategies in the Process of Strategic Marketing Planning]. Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: Practice and Experience]. № 2. (In Ukrainian). <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.2.5>

10. Nikolaychuk, Olha. 2019. "Marketynhova stratehiya: sutnist i osoblyvosti" [Marketing Strategy: Essence and Peculiarities]. Halytskyi ekonomichnyy visnyk [Galician economic journal]. 6 (61): 111-118. (In Ukrainian) http://elibrary.donnuet.edu.ua/2106/1/Nikolaichuk_article%206_2019.pdf

11. Tomashuk, Inna V. 2019. "Brendynhovi osnovy rozvytku silskykh terytoriy Vinnytskoho rehionu" [Branding Foundations of the Development of Rural Areas of Vinnytsia Region]. Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations

and World Economy]. 25 (2): 147-155. (In Ukrainian) http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_25%282%29__32

12. Tsikh, H., Kramar, I. 2010. "Osoblyvosti vyboru marketynhovoyi stratehiyi" [Features of Choosing a Marketing Strategy]. *Halyskyi ekonomichnyy visnyk* [Galician ekonomik journal]. 2 (27): 79-83. (In Ukrainian) https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/728/2/GEB_2010_v27_No2-G_Tsih_I_Kramar-Features_choice_of_marketing_strategy__79.pdf

13. Kozielski, Robert. 2013. Ewolucja marketingu – wymiar historyczny i naukowy. (In Polish). <http://dx.doi.org/10.18778/7969-046-6.09>

14. Mazurek-Kusiak, Anna. 2020. Wioski tematyczne jako element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego. Wybrane aspekty zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Instytut Naukowo-Wydawniczy «Spatium», Radom. S. 151-161. (In Polish) <http://inw-spatium.pl/wp-content/uploads/2020/04/Do-pobrania-1.pdf>

215

15. Mourre, Marie-Laure. 2022. La stratégie marketing. Marketing, Collection Openbook, Dunod, 32 p. (In French) <https://hal.science/hal-03696167/document?>

16. Naisbitt, John. 1982. Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives. Issue 158. Front Cover. Warner Books. Social Science. 290 p. (In English)

17. Zrobek, Janusz. 2013. Marketing terytorialny a rozwój terenów wiejskich. 183-199. <https://dspace.uni.lodz.pl/bitstream/handle/11089/23838/183-199%20Zrobek.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

DISINFORMATION AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF THE POLITICAL SYSTEM: QUANTITATIVE ANALYSIS AND THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

216 — *This article examines disinformation as a factor in the transformation of the political system under conditions of digitalized political communication and large-scale information confrontation. The topic is especially relevant in the contemporary security environment, where disinformation no longer functions merely as a set of misleading messages but increasingly operates as a systematic instrument for influencing public opinion, undermining trust in institutions, intensifying political polarization, and reshaping democratic processes. The study adopts an analytical approach that combines political communication analysis with quantitative methods and artificial intelligence-based tools. Particular attention is paid to the capacity of quantitative analysis to identify patterns in the production, dissemination, amplification, and reception of disinformation across digital platforms. At the same time, the article explores the dual role of artificial intelligence: on the one hand, as a technology that facilitates the generation of deepfakes, synthetic narratives, and automated influence operations; on the other hand, as an instrument for detecting manipulated content, classifying disinformation narratives, and mapping coordinated information attacks. It is argued that the combination of quantitative methods and AI significantly expands the analytical capacity of political research by enabling a more precise assessment of how disinformation affects institutional legitimacy, political participation, and the functioning of democratic systems. The article concludes that disinformation should be understood not only as a media-related challenge, but also as a structural factor capable of transforming the political system, especially in contexts of war, hybrid threats, and algorithmically mediated communication.*

¹ Postgraduate student of the Department of International Relations and Public Communications, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Ukraine, E-mail: baranets.vasyl@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0003-8096-5821>.

² Postgraduate student of the Department of Political Science and Public Administration, Chernivtsi National University. E-mail: korop.oleksandr@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0005-9545-9694>.

Keywords: *disinformation, political system, artificial intelligence, quantitative analysis, algorithmic platforms, deepfake, LLM, political communication, information warfare, democratic institutions.*

Дезінформація як фактор трансформації політичної системи: кількісний аналіз та роль штучного інтелекту

У статті досліджено дезінформацію як чинник трансформації політичної системи в умовах політичної комунікації та інформаційного протистояння. Обґрунтовано, що дезінформація функціонує не лише як сукупність оманливих повідомлень, а як системний інструмент впливу на громадську думку, довіру до інституцій, політичну поляризацію та демократичні процеси. Дослідження поєднує аналіз політичної комунікації з кількісними методами та інструментами штучного інтелекту. Показано подвійну роль ШІ: як засобу створення дипфейків, синтетичних наративів і автоматизованих операцій впливу, а також як інструмента виявлення маніпульованого контенту й класифікації дезінформаційних наративів. Доведено, що поєднання кількісного аналізу та ШІ розширює можливості політичних досліджень у вивченні впливу дезінформації на легітимність інституцій, політичну участь і функціонування демократії. Зроблено висновок, що дезінформація є не лише медійною, а й структурною проблемою, здатною трансформувати політичну систему, особливо в умовах війни, гібридних загроз та алгоритмічно опосередкованої комунікації.

217

Ключові слова: *дезінформація, політична система, штучний інтелект, кількісний аналіз, алгоритмічні платформи, дипфейк, великі мовні моделі, політична комунікація, інформаційна війна, демократичні інститути.*

Statement of the Scientific Problem. In the contemporary digital environment, disinformation appears not merely as a distortion of facts, but as a political factor that affects trust in institutions, political participation, polarization, and the legitimacy of public decisions. For democratic systems, this is of particular importance, since their resilience depends not only on formal institutions, but also on the reliability of political communication and the public recognition of procedures as legitimate. Recent studies show that disinformation operates through emotional triggers, manipulative framing, and the distortion of public discourse,

thereby changing the conditions under which political judgment is formed (Lim 23 ,2023; McLoughlin et al. 35 ,2024; Horban and Oliinyk 14 ,2024; Makukh-Fedorkova 16 ,2025; Stopkin 21 ,2024).

The problem becomes more acute in conditions of algorithmically mediated communication, where digital platforms not only transmit content but also filter, rank, and amplify it. In such an environment, manipulative messages may acquire a disproportionate political influence, especially when they appeal to fear, outrage, or identity conflicts. The situation is further complicated by the development of artificial intelligence, which simultaneously expands the possibilities for creating synthetic content and opens up new tools for its detection (Gauthier et al. 22 ,2026; McLoughlin et al. 35 ,2024; Shin and Shin 32 ,2026; Appel and Prielzel 41 ,2022; Hameleers, van der Meer, and Dobber 53 ,2024; Hameleers, van der Meer, and Dobber 35 ,2022; Lee and Shin 34 ,2022; Montoro-Montarroso et al. 22 ,2023; Makukh-Fedorkova 41 ,2025).

218

Under wartime conditions, disinformation performs an even more explicit political function: it is used to undermine trust in state institutions, weaken democratic resilience, provoke internal divisions, and delegitimize public authority. In this sense, it becomes part of a broader strategy of political destabilization that requires a more precise methodological response (Horban and Oliinyk 43 ,2024; Kulesza and Burdiak ,2023 33; Makarova 41 ,2024; Makukh-Fedorkova 32 ,2025; Matviienkiv and Bratakh 11 ,2024). Thus, the central scientific problem of the article lies in clarifying how disinformation, reinforced by the algorithmic environment and artificial intelligence technologies, influences the transformation of the political system, as well as how quantitative methods make it possible to identify and measure this influence (Bieliková, Pospíšil Macková, and Novotná 22 ,2025; Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 31 ,2023; Kramer, Golovchenko, and Hjorth 32 ,2025; Montoro-Montarroso et al. 55 ,2023; Shin and Shin 43 ,2026).

The purpose of the article is to examine disinformation as a factor in the transformation of the political system and to determine the analytical value of combining quantitative methods with AI-based approaches in the study of its political effects.

Analysis of recent research. Contemporary studies relevant to this topic can be grouped into three analytical blocks: research on disinformation as a political phenomenon; works devoted to quantitative and computational approaches to its analysis; and studies on the role of artificial intelligence

in the creation and detection of manipulative content. Such a structure makes it possible to move consistently from the conceptualization of disinformation to the instruments of its empirical study and to emerging technological challenges.

The first block includes works in which disinformation is understood not only as false content, but also as a factor affecting trust in institutions, political legitimacy, and democratic resilience. In this context, conceptual distinctions between disinformation, misinformation, and malinformation are important, as are approaches that interpret disinformation as a mechanism for manipulating political perception (Lim 23 ,2023; Stopkin 11 ,2024). Some studies show that its political effect is especially intensified through emotionally charged content (McLoughlin et al. ,2024 35), particularly content that exploits outrage. In the wartime context, Ukrainian scholars additionally emphasize that disinformation is not only a media-related issue but also a security problem connected with the vulnerability of the information space and institutional resilience (Horban and Oliinyk 11 ,2024; Matviienkiv and Bratakh 12 ,2024).

219

The second block consists of studies devoted to quantitative and computational approaches to the analysis of disinformation (Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 45 ,2023; Kramer, Golovchenko, and Hjorth ,2025 21). Their significance lies in the fact that they make it possible to study disinformation through measurable indicators, network patterns, and the analysis of large-scale datasets. These works focus on the problems of constructing reliable datasets, the automated classification of fake messages, the detection of hostile narratives using large language models, and the study of the speed (Vosoughi, Roy, and Aral 11 ,2018), scale, and cascade logic of the dissemination of false information in digital environments (Zhuravskaya, Petrova, and Enikolopov 2020; Allen et al. 10 ,2020). Taken together, this body of literature forms the methodological basis for the empirical analysis of the political effects of disinformation (Bieliková, Pospíšil Macková, and Novotná 25 ,2025; Gauthier et al. ,2026 32; Shin and Shin 41 ,2026).

The third block focuses on the dual role of artificial intelligence. On the one hand, AI expands the possibilities for creating disinformation through deepfakes, synthetic texts, and multimodal forms of manipulation that increase the persuasiveness of false content. On the other hand, it becomes a tool for detecting manipulative patterns (Appel and Prietzel 21 ,2022), classifying narratives (Lee and Shin 22 ,2022), and identifying coordinated

information operations (Hameleers, van der Meer, and Dobber 58 ,2022). Research in this area also shows that the effect of AI-generated content depends not only on its technical quality (Hameleers, van der Meer, and Dobber 73 ,2024), but also on context, trust, and the level of audience skepticism (Montoro-Montarroso et al. 23 ,2023). In the Ukrainian wartime context, this is especially important, since technologically sophisticated disinformation intensifies political and institutional vulnerability (Makukh-Fedorkova 22 ,2025).

220 — Despite the growing number of such studies, there is still a lack of a comprehensive explanation of how exactly the combination of quantitative analysis and artificial intelligence helps to conceptualize disinformation as a factor in the transformation of the political system, especially in the Ukrainian wartime context. It is precisely this gap that defines the logic of the present article, which seeks to combine the conceptual, methodological, and technological dimensions within a single analytical framework (Gauthier et al. 2026; Kramer, Golovchenko, and Hjorth ,2025 56; McLoughlin et al. 35 ,2024; Montoro-Montarroso et al. 67 ,2023; Shin and Shin 93 ,2026; Vosoughi, Roy, and Aral 21 ,2018; Zhuravskaya, Petrova, and Enikolopov 43 ,2020; Erlich and Garner 45 ,2023; Pierri et al. 78 ,2023).

Presentation of the Main Material. Disinformation should be considered not only as a distorted message or a misleading communicative act, but also as an instrument capable of influencing the political system at several interconnected levels. Its impact extends beyond media content itself and affects political trust, perceptions of legitimacy, citizens' information behavior, the functioning of the public sphere, and the resilience of democratic institutions. In this sense, disinformation changes not only what citizens know about politics, but also how they interpret state decisions, evaluate political actors, and define their own place within the broader communicative space of politics (Lim 23 ,2023; Stopkin ,2024 43). One of the most serious consequences of disinformation is the erosion of trust in institutions. Democratic systems rely not only on formal rules, constitutional procedures, or legally defined powers, but also on public recognition of institutional credibility. When manipulative narratives systematically call into question the reliability of the government, parliament, electoral procedures, media, or security structures, they weaken the symbolic foundations on which political authority rests. Such narratives do not necessarily destroy trust instantly; however, their

repeated circulation contributes to the normalization of suspicion and, consequently, to delegitimization. In such a case, citizens begin to perceive public decisions not as the outcome of an institutional procedure (Osadtsa and Polishchuk 25 ,2025), but as the result of manipulation, conspiracy, or hidden interests (Makukh-Fedorkova 21 ,2025; Matviiienkiv and Bratakh 23 ,2024; Stopkin 54 ,2024). This delegitimizing effect intensifies when disinformation is constructed around emotionally powerful and politically divisive frames. Recent studies show that manipulative content spreads especially effectively when it appeals to outrage, fear, moral anxiety, or resentment (McLoughlin et al. 35 ,2024).

Another important dimension of this process is connected with the transformation of citizens' information behavior. In a digital environment saturated with manipulative content, it becomes increasingly difficult to distinguish verified information from strategically constructed narratives. Such uncertainty produces several interrelated consequences: selective attention to ideologically comfortable messages, declining trust in professional media, growing dependence on informal channels of communication, and increased susceptibility to simplified explanatory models. Under such circumstances, not only trust in individual sources is undermined, but also the very possibility of reliable political communication as a basis for democratic deliberation. For democratic systems, this is particularly dangerous, since the weakening of epistemic trust complicates the maintenance of a shared political reality (Horban and Oliinyk 21 ,2024; Makarova 35 ,2024; Matviiienkiv and Bratakh 11 ,2024).

Disinformation also affects the functioning of the public sphere by distorting the agenda and the hierarchy of visibility. Through repeated amplification, manipulative narratives are able to divert public attention away from substantive political issues and redirect it toward fabricated scandals, emotionally sharpened accusations, or conspiratorial interpretations. In this way, agenda displacement occurs: issues that require rational political reflection are pushed aside by stories constructed primarily to provoke reaction, confusion, or hostility. Algorithmic platforms intensify this process, since content that generates engagement usually receives greater visibility regardless of its epistemic quality. As a result, the public sphere becomes more vulnerable to the normalization of anti-institutional frames and hostile narratives (Nikolaienko 23 ,2025).

In wartime, these processes become even more significant. In the Ukrainian context, disinformation functions not only as a means of

misleading audiences, but also as a form of pressure on the political system itself. Its purpose is to weaken democratic resilience, discredit public authority, undermine social cohesion, and create the impression that state institutions are either ineffective or unworthy of trust. Such influence is especially dangerous because it strikes not only at individual political attitudes, but also at the communicative infrastructure through which political order is sustained. That is why disinformation should be interpreted as a strategic factor of political transformation: it operates through delegitimization, polarization, distrust of media, agenda displacement, and the normalization of hostile narratives, gradually changing the conditions under which the political system functions (Horban and Oliinyk 32 ,2024; Kulesza and Burdiak 21 ,2023; Makukh-Fedorkova 35 ,2025; Matviienkiv and Bratakh 45 ,2024).

222

—

If disinformation is considered as a factor in the transformation of the political system, it should be analyzed not only interpretively or descriptively, but also by means of methods capable of capturing observable patterns and measurable effects. It is precisely here that quantitative analysis acquires particular heuristic value. Its significance lies not in reducing political communication to a set of numerical indicators, but in making visible those structural dynamics that are difficult to grasp through qualitative observation alone. In the study of disinformation, quantitative analysis makes it possible to move from isolated examples to the identification of patterns of repetition, dissemination, amplification, and audience engagement, and thus to better understand how manipulative narratives acquire political significance (Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 23 ,2023; Montoro-Montarroso et al. 43 ,2023).

The transition from the conceptual understanding of disinformation to its empirical analysis requires a clear operationalization of disinformation influence. Within the framework of this study, the unit of analysis may be an individual message, a news item, an audiovisual object, a narrative cluster, or a dissemination cascade, depending on which aspect of disinformation is being measured (Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 2023; Kramer, Golovchenko, and Hjorth 2025; Leite et al. 2024). Independent variables may include the intensity of the appearance of a particular narrative, its thematic repetition, emotional intensity, signs of synthetic or AI-generated content, as well as indicators of coordinated dissemination; intermediate variables may include the level of audience engagement, the speed of replication, the depth and breadth of cascades, and indicators of

algorithmic amplification; dependent variables may include the visibility of delegitimizing frames, agenda displacement, the nature of audience reactions, and, where digital traces are combined with survey data, indicators of trust in institutions and political polarization (Gauthier et al. 2026; Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 2023; Kramer, Golovchenko, and Hjorth 2025; McLoughlin et al. 35 ,2024; Montoro-Montarroso et al. 23 ,2023; Shin and Shin 2026; Vosoughi, Roy, and Aral 2018). The empirical basis of such an analysis may combine open platform data, news archives, expert-annotated samples, and repositories of pro-Kremlin disinformation, including the EUvsDisinfo corpus (Kramer, Golovchenko, and Hjorth 2025; Erlich and Garner 2023; Leite et al. 2024). At the same time, these data remain incomplete due to restrictions on platform access, the multilingual nature of corpora, content deletion, and the difficulty of distinguishing between organic dissemination and artificially amplified spread. Therefore, the most convincing approach is a combined one that integrates automated classification, expert verification, and interpretive analysis (Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 2023; Montoro-Montarroso et al. 2023; Leite et al. 2024).

Table 1.

**Operationalization of Research Questions in the Study
of Disinformation as a Factor in the Transformation of the Political System**

Research Question	Potential Indicators	Data Sources	Methods of Analysis
Which disinformation narratives are the most visible and recurrent in the digital environment?	Frequency of mentions, thematic repetition, temporal peaks of activity, co-occurrence of key markers	News texts, social media posts, fact-checking databases, expert-annotated corpora	Content analysis, topic modeling, automated text classification
How does disinformation content spread in the platform environment?	Speed of replication, depth and breadth of cascades, network density, node centrality, signs of coordination	Data on reposts, retweets, comments, interaction networks between accounts	Network analysis, dissemination cascade analysis, time-series analysis
Which characteristics of content are associated with a higher level of audience engagement?	Number of shares, comments, and reactions, engagement rate, emotional intensity, conflict-oriented framing	Platform interaction metrics, comment corpora, multimodal content	Regression analysis, analysis of emotional markers, content classification

What role do algorithmic amplification and AI-mediated forms of manipulation play?	Disproportionate reach of individual messages, anomalous visibility trajectories, signs of synthetic content, multimodal plausibility	Platform data, samples of audiovisual content, expert-labeled corpora	Anomaly analysis, multimodal analysis, LLM-assisted classification
Which political effects of disinformation can be empirically identified?	Visibility of delegitimizing frames, agenda displacement, markers of anti-institutional rhetoric, changes in perceptions of trust	Digital traces, news archives, survey data, fact-checking datasets	Comparative analysis, correlation and regression analysis, data triangulation

Note. Compiled by the authors on the basis of (Gauthier et al. 2026; Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 2023; Kramer, Golovchenko, and Hjorth 2025; McLoughlin et al. 25 ,2024; Montoro-Montarroso et al. 2023; Shin and Shin 2026; Vosoughi, Roy, and Aral 2018; Zhuravskaya, Petrova, and Enikolopov 2020; Erlich and Garner 2023; Pierri et al. 2023; Leite et al. 2024).

224 — One of the key advantages of quantitative approaches is the possibility of tracing the frequency and recurrence of specific narratives. Repetition plays a fundamental role in the logic of disinformation, since manipulative messages rarely achieve a political effect through a single appearance. Instead, they operate through cumulative exposure, discursive persistence, and strategic variations around a common interpretive core. Quantitative analysis makes it possible to identify how often certain themes recur, how long they remain visible, and under what circumstances they receive renewed momentum. This, in turn, helps to determine whether a particular narrative is marginal, episodic, coordinated, or embedded in a broader campaign of political influence (Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 23 ,2023; Kramer, Golovchenko, and Hjorth 41 ,2025).

Equally important is the study of dissemination networks. Contemporary disinformation does not circulate randomly; it moves through structured digital infrastructures shaped by platform architecture, account coordination, and algorithmic visibility. Quantitative and computational approaches make it possible to map these networks, determine the density of connections, analyze the cascade structure of dissemination, and distinguish more organic forms of circulation from behavior indicative of coordinated amplification. In this way, the analysis of network dynamics provides insight not only into how false content spreads, but also into how

digital environments themselves shape the informational conditions of public judgment (Gauthier et al. 23 ,2026; Shin and Shin 31 ,2026).

Another dimension that quantitative analysis makes it possible to conceptualize with particular clarity is audience engagement. Reactions such as shares, reposts, comments, and other forms of interaction are not politically neutral metrics. They indicate the extent to which a manipulative message resonates with users, enters broader circuits of visibility, and acquires social legitimacy through circulation itself. At the same time, such indicators should be analyzed in connection with the emotional markers of content, since recent studies show that outrage, anxiety, and moral provocation significantly intensify the spread of disinformation (McLoughlin et al. 35 ,2024). Therefore, the value of quantitative analysis lies not only in counting interactions, but also in the possibility of relating those interactions to emotional intensity, thematic framing, and the logic of platform amplification.

A separate analytical dimension concerns algorithmic amplification. In digital political communication, visibility is rarely determined solely by the communicative value of a message. Instead, platform algorithms rank and amplify content according to variables related to engagement and attention retention. Quantitative methods make it possible to trace how particular forms of manipulative content receive disproportionately wide reach, how quickly they are replicated, and whether the pattern of their dissemination points to the existence of algorithmic preference or platform-driven escalation. Such observations are especially important for political research, because they show that the impact of disinformation cannot be reduced solely to the intentions of its producers, but is also determined to a significant extent by the technical systems that govern the circulation and exposure of content (Gauthier et al. 41 ,2026; Shin and Shin 32 ,2026).

In methodological terms, the heuristic value of quantitative analysis lies in its ability to construct politically meaningful indicators. These may include the number of mentions of a particular narrative, estimated reach, speed of replication, the ratio between organic and artificially amplified dissemination, the level of audience engagement, the recurrence of key lexical or thematic markers, the emotional intensity of messages, as well as the presence of deepfake or LLM-generated content. None of these indicators is sufficient on its own; however, taken together they make it possible to see how disinformation functions as a structured phenomenon

rather than as a random set of false messages. From this perspective, quantitative analysis becomes a means of recording political change in communicative form: it reveals shifts in visibility, legitimation, the dominance of interpretations, and audience reactions, which may later develop into deeper transformations of political trust and democratic practice (Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 32 ,2023; Kramer, Golovchenko, and Hjorth 21 ,2025; Montoro-Montarroso et al. 31 ,2023).

This approach is especially important in the context of hostile information campaigns directed against democratic states. The identification of pro-Kremlin narratives, the classification of manipulative content, and the measurement of the scale of its dissemination on digital platforms demonstrate how quantitative and AI-assisted tools can be used to analyze not only communication itself, but also its broader political consequences (Kramer, Golovchenko, and Hjorth 2025; Montoro-Montarroso et al. 2023; Makukh-Fedorkova 2025). Thus, the heuristic value of quantitative analysis lies in the fact that it makes it possible to identify the structural patterns through which disinformation affects the public sphere and contributes to the transformation of the political system.

226

—

Artificial intelligence has become one of the most significant factors reshaping the contemporary disinformation environment. Its importance lies not only in technical novelty, but above all in its capacity to alter the scale, form, speed, and persuasiveness of manipulative political communication. In this sense, AI should be regarded as a double-edged phenomenon: on the one hand, it expands the possibilities for producing more convincing forms of disinformation, while on the other hand, it provides new tools for its detection, classification, and counteraction (Baranets and Osadtsa 2025). This duality is especially important for political analysis, since the same technological systems that intensify information threats can simultaneously support democratic resilience and the analytical response to them (Appel and Prietzel 2022; Montoro-Montarroso et al. 2023; Makukh-Fedorkova 43 ,2025).

First, artificial intelligence has significantly intensified the production of disinformation. The most visible manifestation of this process has been the spread of deepfakes and other forms of synthetic audiovisual manipulation. Such technologies make it possible to create politically charged videos, images, and audio recordings that increasingly realistically imitate real persons, institutions, or events. As recent research shows, the persuasiveness of such materials is grounded not only in technical

sophistication, but also in their ability to combine textual, visual, and audio signals into a coherent multimodal communicative form (Appel and Prietzel 2022; Lee and Shin 21 ,2022). Beyond deepfakes, generative systems also facilitate the production of synthetic political texts, the imitation of credible sources, and the replication of narratives through automated content networks. Under such conditions, hostile actors can produce adaptive and continuously reproduced narratives that enter public discourse under the guise of spontaneity or legitimacy, and in algorithmic environments this is especially dangerous because content visibility often depends on its capacity to provoke emotional reactions (Hameleers, van der Meer, and Dobber 2022; Lee and Shin 2022; McLoughlin et al. ,2024 35).

Second, artificial intelligence is becoming an increasingly valuable analytical instrument in the study of disinformation. AI-based systems can be used for narrative classification, anomaly detection, the recognition of coordination patterns, and the processing of large volumes of digital messages that exceed the limits of manual analysis. This makes it possible to move from isolated cases to the identification of recurring structures, discursive models, and strategic forms of hostile communication. Recent studies show that computational models and large language models are capable of identifying pro-Kremlin disinformation narratives, classifying manipulative messages, and tracking the dissemination of false content within platform environments (Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 23 ,2023; Kramer, Golovchenko, and Hjorth 51 ,2025; Montoro-Montarroso et al. 21 ,2023; Shin and Shin 35 ,2026). In methodological terms, this increases the analytical precision of political research.

The value of AI as an analytical tool is especially evident when disinformation operates through coordinated, recurrent, and partially automated behavior. In such cases, ordinary interpretive reading remains necessary, but is no longer sufficient. AI-assisted analysis makes it possible to identify suspicious regularities, semantic clusters, and unusual dissemination trajectories that may indicate strategic coordination or the synthetic origin of content. This is particularly relevant in the context of hostile campaigns directed against Ukraine, where the classification of pro-Russian patterns and the recognition of manipulative frames require the processing of large, multilingual, and rapidly changing corpora of messages (Kramer, Golovchenko, and Hjorth 2025; Montoro-Montarroso et al. 2023; Makukh-Fedorkova 2025).

At the same time, growing reliance on artificial intelligence in the analysis of disinformation also generates serious limitations. One of the central problems is the opacity of many algorithmic systems, whose internal decision-making logic remains unclear to researchers, institutions, and the public. Such opacity complicates the explanation of why a particular message has been classified as manipulative, suspicious, or coordinated. In addition, AI systems are vulnerable to classification errors, biased outputs, and false positives, especially when they are trained on incomplete or contextually weak datasets (Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 2023; Montoro-Montaroso et al. 2023). For this reason, artificial intelligence in this field should be understood not as a substitute for critical analysis, but as an auxiliary instrument whose results require interpretation, verification, and normative restraint (Hamed, Ab Aziz, and Yaakub 2023; Montoro-Montaroso et al. 2023; Makarova 2024).

228 — In the Ukrainian context, disinformation should be viewed not as an isolated communicative anomaly, but as part of a broader strategy of political pressure under wartime conditions. In the context of full-scale aggression, manipulative information campaigns are aimed not only at misleading audiences, but also at weakening the institutional, communicative, and symbolic foundations of the political system. Their function lies in undermining trust in state institutions, provoking internal conflicts, delegitimizing governmental decisions, reducing international support, and distorting Ukraine's political subjectivity in both domestic and external perception (Horban and Oliinyk 2024; Makukh-Fedorkova 2025; Matviienkiv and Bratakh 2024). Studies working directly with Ukrainian material show both the uneven susceptibility of audiences to pro-Kremlin disinformation and the disproportionate role of superspreaders in amplifying propaganda and low-quality content (Erlich and Garner 2023; Pierri et al. 2023).

For this reason, the transformation of the political system in the Ukrainian case should not be understood merely as a change in regime type or institutional form (Osadtsa and Polishchuk 2025). It is more appropriate to speak of a transformation in the character of political communication, the institutional response to information threats, the role of the state in strategic communications, the significance of digital security, and the balance between democratic openness and the protection of the information space. Wartime disinformation compels the state and society to strengthen communication policy, develop fact-checking,

strategic messaging, and new forms of media resilience (Nikolaienko et al. 32 ,2025). In this sense, disinformation acts as a catalyst of political-systemic adaptation, since it forces a reconsideration of the ways in which legitimacy, trust, and democratic communication are maintained under conditions of prolonged hybrid pressure (Horban and Oliinyk ,2024 23; Kulesza and Burdiak 12 ,2023; Makarova 18 ,2024; Matviienkiv and Bratakh 20 ,2024).

Conclusions. The conducted study provides grounds to argue that disinformation should be viewed not merely as a media problem or a collection of misleading messages, but as a structural factor capable of influencing the transformation of the political system. Its political effect manifests itself through the undermining of trust in institutions, the delegitimization of public decisions, the intensification of polarization, agenda displacement, and the distortion of the conditions under which political judgment is formed. This influence becomes especially pronounced in an algorithmically mediated environment, where the visibility and circulation of content depend not only on its substance, but also on the platform logic of amplification and audience engagement.

229

Second, the analysis has shown that studying disinformation as a factor in the transformation of the political system requires not only a conceptual, but also an empirically sensitive approach. For this reason, quantitative methods have particular heuristic value in this field: they make it possible to identify the recurrence of narratives, measure the speed and scale of dissemination, analyze replication cascades, the structure of network interaction, the character of audience engagement, and signs of algorithmic amplification. In combination with qualitative interpretation, such approaches make it possible to understand more precisely how disinformation affects political perception, agenda formation, and institutional vulnerability.

Third, artificial intelligence occupies a dual position in the contemporary ecology of disinformation. On the one hand, it intensifies the production of manipulative content through deepfakes, synthetic texts, multimodal falsifications, and the automated generation of messages, thereby expanding the adaptability and persuasiveness of hostile information operations. On the other hand, AI provides important analytical tools for detecting suspicious narratives, recognizing coordination patterns, classifying hostile messages, and mapping information attacks. Therefore, artificial intelligence should be treated neither as an exclusively destructive

force nor as a self-sufficient solution, but rather as a technological factor whose political significance is determined by the way it is embedded in broader institutional, ethical, and analytical frameworks.

Fourth, in the Ukrainian wartime context, disinformation appears as a component of a broader strategy of political pressure aimed at undermining state trust, provoking internal conflicts, delegitimizing governmental decisions, and weakening international support. Under such conditions, the transformation of the political system should be understood not only as a change in formal institutions, but also as a change in the character of political communication, the mechanisms for protecting the information space, and the ways of maintaining democratic legitimacy. At the same time, countering disinformation must be carried out while preserving a balance between information security, algorithmic transparency, freedom of expression, and political accountability, since without such a balance, the very response to manipulation may generate new risks for democracy.

230 — Prospects for further research. Further studies should be directed toward the comparative analysis of cases of disinformation influence in different political and wartime contexts, the empirical study of the Ukrainian segment of social media, and the construction of indicators for measuring the impact of disinformation on institutional trust, political polarization, and perceptions of legitimacy. It would also be promising to deepen the methodological line connected with combining quantitative analysis, expert interpretation, and artificial intelligence tools for detecting coordinated information operations. Special attention should also be paid to developing models for the responsible use of AI in democratic information security systems. Another important direction for future research may be the application of agent-based modelling to simulate how algorithmic curation, recommendation regimes, and user behavior affect content visibility, information diversity, and the conditions for the spread of manipulative narratives in the digital political environment.

References:

1. Allen, J., B. Howland, M. Mobius, D. Rothschild, and D. J. Watts. 2020. "Evaluating the fake news problem at the scale of the information ecosystem." *Science Advances* 6 (14): eaay3539. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aay3539>

2. Appel, M., and F. Prietzel. 2022. "The detection of political deepfakes." *Journal of Computer-Mediated Communication* 27 (4). <https://academic.oup.com/jcmc/article/27/4/zmac008/6650406>
3. Baranets, V., and I. Osadtsa. 2025. "Artificial Intelligence as a Catalyst of Hybrid Threats: Political Challenges to National and International Security." In *The Role of Security in Cross-Border and International Cooperation: Conference Abstracts Proceedings*, 72–74. Berehove: Rákóczi University. https://kme.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/role-security_conf-abstracts_ua-en-hu_elektronnev-ydannia_2025.pdf (in Ukrainian).
4. Bielíková, K., A. Pospíšil Macková, and M. Novotná. 2025. "Doing What Is Right: Role of Social Media Users in Resilience to Disinformation." *Social Media + Society*. <https://doi.org/10.1177/20563051251342223>
5. Erlich, A., and C. Garner. 2023. "Is pro-Kremlin Disinformation Effective? Evidence from Ukraine." *The International Journal of Press/Politics* 28 (1): 5–28. <https://doi.org/10.1177/19401612211045221>
6. Gausen, A., W. Luk, and C. Guo. 2023. "Using Agent-Based Modelling to Evaluate the Impact of Algorithmic Curation on Social Media." *ACM Journal of Data and Information Quality* 15 (1): 2:1–2:24. <https://doi.org/10.1145/3546915>
7. Gauthier, G., R. Hodler, P. Widmer, and E. Zhuravskaya. 2026. "The political effects of X's feed algorithm." *Nature*. <https://doi.org/10.1038/s41586-026-10098-2>
8. Hamed, S. K., M. J. Ab Aziz, and M. R. Yaakub. 2023. "A review of fake news detection approaches: A critical analysis of relevant studies and highlighting key challenges associated with the dataset, feature representation, and data fusion." *Heliyon* 9 (10): e20382. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e20382>
9. Hameleers, M., T. G. L. A. van der Meer, and T. Dobber. 2022. "You Won't Believe What They Just Said! The Effects of Political Deepfakes Embedded as Vox Populi on Social Media." *Social Media + Society*. <https://doi.org/10.1177/20563051221116346>
10. Hameleers, M., T. G. L. A. van der Meer, and T. Dobber. 2024. "They Would Never Say Anything Like This! Reasons To Doubt Political Deepfakes." *European Journal of Communication* 39 (1): 56–70. <https://doi.org/10.1177/02673231231184703>
11. Horban, Yu., and O. Oliinyk. 2024. "Media Literacy as a Factor in Protecting the Information Space from Enemy Disinformation

in Wartime.” Ukrainian Information Space 1 (13): 194–205. <https://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/300896> (in Ukrainian).

12. Kramer, M., Y. Golovchenko, and F. Hjorth. 2025. “Detecting pro-kremlin disinformation using large language models.” *Research & Politics*. <https://doi.org/10.1177/20531680251351910>

13. Kulesza, J., and P. Burdiak. 2023. “Countering Disinformation on Social Media Platforms: Developments in the EU and Poland.” *Mediaforum: Analytics, Forecasts, Information Management* 13: 143–160. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.143-160>

14. Lee, J., and S. Y. Shin. 2022. “Something that They Never Said: Multimodal Disinformation and Source Vividness in Understanding the Power of AI-Enabled Deepfake News.” *Media Psychology* 25 (4): 531–546. <https://doi.org/10.1080/15213269.2021.2007489>

15. Leite, J. A., O. Razuvayevskaya, K. Bontcheva, and C. Scarton. 2024. “EUvsDisinfo: A Dataset for Multilingual Detection of Pro-Kremlin Disinformation in News Articles.” In *Proceedings of the 33rd ACM International Conference on Information and Knowledge Management (CIKM '24)*, 5380–5384. <https://doi.org/10.1145/3627673.3679167>

16. Lim, W. M. 2023. “Fact or fake? The search for truth in an infodemic of disinformation, misinformation, and malinformation with deepfake and fake news.” *Journal of Strategic Marketing*. <https://doi.org/10.1080/0965254X.2023.2253805>

17. Makarova, M. V. 2024. “Instruments for Promoting Information Security in the Media Space.” *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, no. 8: 23–30. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49945/> (in Ukrainian).

18. Makukh-Fedorkova, I. 2025. “The Influence of Digital Disinformation on the Course of the Russian-Ukrainian War.” *Mediaforum: Analytics, Forecasts, Information Management* 16: 129–138. <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum/article/view/885> (in Ukrainian).

19. Matviienkiv, S. M., and L. I. Bratakh. 2024. “Information Threats in the Context of Full-Scale War: Contemporary Challenges to the National Security of Ukraine.” *Actual Problems of Philosophy and Sociology*. <https://doi.org/10.32782/apfs.v049.2024.36> (in Ukrainian).

20. McLoughlin, K. L., W. J. Brady, A. Goolsbee, B. Kaiser, K. Klönick, and M. J. Crockett. 2024. “Misinformation exploits outrage to spread online.” *Science* 386 (6725): 991–996. <https://doi.org/10.1126/science.adl2829>.

21. Montoro-Montarroso, A., J. Cantón-Correa, P. Rosso, B. Chulvi, Á. Panizo-Lledot, J. Huertas-Tato, B. Calvo-Figueras, M. J. Rementeria, and J. Gómez-Romero. 2023. "Fighting disinformation with artificial intelligence: fundamentals, advances and challenges." *Profesional de la Información* 32 (3). <https://revista.profesionaldelainformacion.com/index.php/EPI/article/view/87328>.

22. Nikolaienko, N., V. Nadolska, L. Melnychuk, T. Yelova, I. Osadtsa, and M. Blahovirnyi. 2025. "Navigating Geopolitics through Culture: An Analysis of Ukraine's Strategic Communication and Cultural Diplomacy in its EU Accession Bid." *European Journal of Social Science Education and Research* 12 (3): 31–40. <https://doi.org/10.26417/kt3g6q64>

23. Osadtsa, I., and I. Polishchuk. 2025. "Transformation of the System of Public Authority under Martial Law in the Context of the Hybridization of the Political Regime in Ukraine." *Historical and Political Problems of the Modern World* 52: 137–146. <https://doi.org/10.31861/mhpi2025.52.137-146> (in Ukrainian).

24. Pierri, F., L. Luceri, N. Jindal, and E. Ferrara. 2023. "Propaganda and Misinformation on Facebook and Twitter during the Russian Invasion of Ukraine." In *Proceedings of the 15th ACM Web Science Conference 2023*, 65–74. <https://doi.org/10.1145/3578503.3583597>

25. Shin, D., and E. Y. Shin. 2026. "Cascading falsehoods: mapping the diffusion of misinformation in algorithmic environments." *AI & Society* 41: 1435–1452. <https://doi.org/10.1007/s00146-025-02575-5>

26. Stopkin, A. 2024. "Peculiarities of the Conceptualization of the Notion of Disinformation in Contemporary Political Science." *Mediaforum: Analytics, Forecasts, Information Management* 15: 320–336. <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum/article/view/694> (in Ukrainian).

27. Vosoughi, S., D. Roy, and S. Aral. 2018. "The spread of true and false news online." *Science* 359 (6380): 1146–1151. <https://doi.org/10.1126/science.aap9559>

28. Zhuravskaya, E., M. Petrova, and R. Enikolopov. 2020. "Political Effects of the Internet and Social Media." *Annual Review of Economics* 12: 415–438. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-081919-050239>

ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

У статті проаналізовано основні напрями політики Європейського Союзу у сфері розвитку медіаграмотності в умовах цифровізації та зростання інформаційних загроз. Визначено роль медіаграмотності як важливого елементу формування демократичної стійкості суспільства, розвитку критичного мислення та здатності громадян протидіяти дезінформації. Розглянуто нормативні та стратегічні документи ЄС, спрямовані на розвиток медіакомпетентності, зокрема директиву про аудіовізуальні медіапослуги, Кодекс поведінки щодо дезінформації, План дій з цифрової освіти, а також ініціативи у межах програм «Креативна Європа», «Цифрова Європа» та «Горизонт 2020». Особливу увагу приділено інтеграції медіаграмотності до освітніх програм, підготовці педагогів, розвитку цифрових компетентностей громадян та створенню умов для безпечного використання цифрових технологій. Проаналізовано міжнародні індекси медіаграмотності та досвід окремих європейських країн, зокрема Фінляндії, яка демонструє високі показники стійкості до дезінформації. Показано, що у 2020-х роках розвиток медіаграмотності тісно пов'язується з новими викликами, зокрема поширенням штучного інтелекту, алгоритмічних систем рекомендацій і deepfake-контенту. Наголошено на важливості формування комплексного підходу до розвитку медіаграмотності через поєднання освітніх, регуляторних і технологічних інструментів. Зроблено висновок, що політика Європейського Союзу спрямована на створення цілісної системи розвитку медіакомпетентності громадян, яка сприяє зміцненню інформацій-

¹ Кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Волинського національного університету імені Лесі Українки, Україна. E-mail: nazar.mykhaliuk@vnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5287-0986>.

² Доктор філософії, доцент кафедри міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки, Україна. E-mail: Nazarii.Shuliak@vnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9835-731X>.

ної безпеки, підвищенню рівня цифрової культури та розвитку демократичних інституцій.

Ключові слова: медіаграмотність, Європейський Союз, дезінформація, цифрова політика, інформаційна безпека, цифрові компетентності, штучний інтелект, медіаосвіта.

European Union Policy on Media Literacy in the Context of Digital Transformation and Information Challenges

The article analyzes the main directions of the European Union's policy on the development of media literacy in the context of digitalization and increasing information threats. Media literacy is considered an important component of democratic resilience, the development of critical thinking, and the ability of citizens to counter disinformation. The study examines key regulatory and strategic EU documents aimed at strengthening media competence, including the Audiovisual Media Services Directive, the Code of Practice on Disinformation, the Digital Education Action Plan, and initiatives implemented within the programs Creative Europe, Digital Europe, and Horizon 2020. Particular attention is paid to the integration of media literacy into educational programs, teacher training, the development of digital skills among citizens, and the creation of conditions for the safe use of digital technologies. International media literacy indexes and the experience of several European countries are analyzed, with particular emphasis on Finland, which demonstrates high levels of resilience to disinformation. It is shown that in the 2020s media literacy development is closely connected with new technological challenges, including the spread of artificial intelligence, algorithmic recommendation systems, and deepfake content. The importance of a comprehensive approach to media literacy development through the combination of educational, regulatory, and technological instruments is emphasized. The study concludes that EU policy aims to create a coherent system for developing citizens' media competence, which contributes to strengthening information security, increasing digital culture, and supporting the functioning of democratic institutions.

Keywords: media literacy, European Union, disinformation, digital policy, information security, digital competences, artificial intelligence, media education.

Постановка наукової проблеми та її значення. Європейський Союз, застосовуючи багаторівневий і міжсекторальний підхід, по-

ступово посилює механізми захисту, особливо у протидії сучасним нетрадиційним викликам. Гібридні та деструктивні загрози мають тривалий характер, тому реагування на них і заходи зі зміцнення суспільної стійкості стають постійною складовою як внутрішньої, так і зовнішньої політики ЄС. У цьому контексті медіаграмотність, що передбачає здатність критично оцінювати, розуміти та ефективно використовувати інформацію, є важливою компетентністю в умовах інформаційної перенасиченості. Вона проявляється у вмінні розрізняти достовірні й недостовірні джерела, аналізувати контекст медіаповідомлень та відповідально комунікувати в цифровому середовищі. Важливою складовою медіаграмотності є критичне мислення, яке дає змогу аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність і виявляти можливі маніпуляції чи викривлення фактів. Із розвитком цифрових технологій медіаграмотність охоплює також цифрову грамотність, що передбачає ефективне використання онлайн-платформ та здатність розпізнавати й уникати цифрових загроз, зокрема інформаційних маніпуляцій, шахрайства та кібератак (Mediahramotnist, 2023).

Метою статті є аналіз політики Європейського Союзу у сфері розвитку медіаграмотності в умовах цифрових трансформацій та зростання інформаційних викликів, а також визначення її ролі у протидії дезінформації та формуванні інформаційної стійкості суспільства. Завдання статті: проаналізувати концептуальні засади формування політики Європейського Союзу у сфері медіаграмотності; охарактеризувати основні нормативно-правові та стратегічні документи ЄС, спрямовані на розвиток медіаграмотності; визначити роль медіаграмотності у протидії дезінформації та зміцненні інформаційної безпеки; дослідити сучасні тенденції розвитку медіаграмотності в країнах Європейського Союзу; окреслити ключові виклики розвитку медіаграмотності в умовах цифровізації та поширення технологій штучного інтелекту.

Методологічні підходи. Останні наукові дослідження демонструють, що медіаграмотність у Європейському Союзі розвивається як ключова складова політики цифрової освіти та інформаційної безпеки. Зокрема, робота Мерве Ергюней «Оцінка політики та законодавства Європейського Союзу у сфері медіаграмотності» підкреслюють роль європейського законодавства, ірєктиви про аудіовізуальні медіапослуги (AVMSD), у формуванні рамок відповідальної взаємодії

медіа та громадян, а також у протидії дезінформації через розвиток критичного мислення. Автор акцентує на тому, що ЄС використовує медіаграмотність як інструмент захисту демократичних процесів та зміцнення цифрової компетентності населення (Merve E., 2023).

Аналіз національних практик у межах ЄС показує, що інтеграція медіаграмотності у навчальні програми шкіл і університетів стає дедалі поширенішою. Такі підходи, як зазначають Ранієрі М., Бруні І., Купіайнен Р. включають поєднання медіаосвіти з громадянською та цифровою грамотністю, а також розвиток навичок критичного аналізу медіаконтенту та усвідомлення принципів функціонування медіасистем. Стаття «Цифрова та медіаграмотність у підготовці педагогів: результати та рекомендації європейського проекту e-MEL», аналізує результати експерименту навчальних сценаріїв у межах європейського проекту e-Media Education Lab (e-MEL), в якому брали участь університети з кількох країн ЄС. Вона показує, що викладання медіаграмотності слід розглядати не як окремий предмет, а як інтегрований елемент у підготовці майбутніх педагогів, що поєднує цифрові навички та компетенції медіаграмотності зі здатністю аналізувати і творити медіаконтент (Ranieri M., 2018). Значну увагу, наприклад Дяченко М., Рожнова Т., Дяченко І., Кушнерик А., приділяють підготовці педагогів та створенню спеціалізованих освітніх ресурсів, що сприяють ефективному викладанню медіаграмотності (Diachenko M., 2023).

237

Стаття “Trends and models of Media literacy in Europe: Between digital competence and critical understanding” (Pérez-Tornero J. M., 2023) досліджує тенденції та моделі медіаграмотності в Європейському Союзі протягом останнього десятиліття. Автори аналізують, як цифрова грамотність поступово трансформувалася у ширшу медіаграмотність і як відповідні стратегії ЄС впливали на розвиток компетенцій громадян у сфері цифрових технологій та критичного аналізу медіаконтенту. У роботі визначаються ключові моделі медіаграмотності та підходи, які сформували сучасну політику ЄС у цьому напрямі, підкреслюючи важливість поєднання цифрових навичок і критичного розуміння медіа.

У наукових публікаціях останніх років окремо виділяють інтеграцію компетенцій штучного інтелекту та цифрових технологій у концепцію медіаграмотності. Так, дослідження «DigComp 2.2: Рамкова модель цифрових компетенцій громадян...» відзначає, що по-

ширення алгоритмічних систем рекомендацій, синтетичних медіа та deepfake-контенту створює нові виклики для достовірності інформації та цифрової безпеки, що стимулює ЄС до розвитку програм з оцінки ризиків і формування навичок критичного сприйняття цифрового контенту (Vuorikari R., 2022).

Стаття С. Лівінгстон (London School of Economics and Political Science), Т. Папайоанну (University of Nicosia), М. дель Мар Грандіо Перес (Catholic University San Antonio), Крістін В. Вейнен (University of Vienna) «Критичні аспекти досліджень і політики медіаграмотності в Європі» є оглядовим науковим дослідженням, яке систематично аналізує стан і напрямки розвитку медіаграмотності в Європейському Союзі з позицій як наукових підходів, так і політичних ініціатив. Автори фокусуються на тому, як медіаграмотність розглядається в академічних колах і в політиках ЄС, які аспекти стають предметом критичного аналізу, а також які виклики та можливості формуються в результаті цього дослідження (Livingstone S., 2022).

238

—

Дослідження українських науковців, зокрема Карпчук Н. та Юська Б. (Karpchuk N., 2022), висвітлюють роль медіа та інформаційних стратегій у контексті сучасних інформаційних загроз, зокрема під час російської агресії проти України. Автори акцентують на важливості розвитку критичного мислення, перевірки фактів та протидії маніпулятивному контенту, що безпосередньо корелює з політиками Європейського Союзу у сфері медіаграмотності та інформаційної гігієни. Український досвід стратегічних комунікацій може слугувати практичним кейсом для адаптації та інтеграції в освітні програми ЄС, зокрема у підготовці студентів та громадян до викликів цифрового середовища.

Практики формування навичок розпізнавання маніпуляцій та підвищення інформаційної компетентності українських учасників інформаційного простору перегукуються з європейськими підходами, які передбачають розвиток критичного аналізу медіаконтенту, цифрової безпеки та підзвітності джерел інформації. Так, стаття Білоцерковець М., Фоменко Т., Лущик Ю. «Екстраполяція стратегій Європейського Союзу для підвищення медіаграмотності студентів в українській вищій освіті» (Bilotserkovets M., 2023). досліджує як адаптувати та застосувати європейські стратегії медіаграмотності у вищій освіті України для розвитку критичного мислення та навичок аналізу медіаконтенту у студентів. підкреслюється важливість інтеграції

медіаграмотності у навчання іноземних мов, що дозволяє студентам працювати з реальними ситуаціями та темами. Авторами курсу враховували європейські документи з медіаграмотності та мовної освіти для формування тем, цілей, очікуваних результатів навчання та критеріїв оцінювання.

Пан-європейські ініціативи, зокрема проекти, підтримані в рамках Erasmus+, Jean Monnet та Horizon Europe, спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності через поєднання освітніх, дослідницьких та громадських заходів. За даними European Digital Media Observatory (The European Digital Media, 2023), такі ініціативи забезпечують стандартизацію навчальних програм і поширення кращих практик серед держав-членів, що сприяє підвищенню здатності громадян критично оцінювати медіаконтент та протидіяти дезінформаційним наративам.

Загалом, наукові джерела вказують на те, що медіаграмотність у ЄС розвивається як комплексна стратегія, яка поєднує нормативно-правову базу, освітні програми та громадські ініціативи. Цей підхід є реакцією на сучасні інформаційні загрози та зміни в цифровому медіаландшафті та формує основу для розвитку критичного мислення, відповідальної медіапрактики та цифрової інклюзії серед населення Європейського Союзу.

Виклад результатів дослідження. Медіаграмотність є важливим показником рівня освіченості та обізнаності суспільства. Громадяни, які володіють цією компетентністю, здатні активно брати участь у суспільному житті, аналізувати політичні, соціальні та економічні процеси, розуміти різні точки зору та ухвалювати обґрунтовані рішення. Вона сприяє формуванню критичного мислення, допомагає розпізнавати маніпуляції та уникати впливу стереотипів, що також позитивно впливає на психологічне сприйняття інформації (Mediahramotnist ta informatsiina hihiiena, 2023). Важливу роль у розвитку медіаграмотності відіграє освіта. Освітні програми мають сприяти формуванню навичок критичного аналізу медіаповідомлень і розпізнавання маніпуляцій, поєднуючи теоретичні знання з практичними навичками роботи з медіа. У цьому контексті доцільним є звернення до підходів Європейського Союзу, які можна розглядати як ефективні практики для аналізу та запозичення, особливо з огляду на євроінтеграційні прагнення України.

Серед науковців, політиків і практиків зростає усвідомлення важливості медіаграмотності та інформаційної гігієни в цифрову епоху. Медіаграмотність передбачає здатність критично сприймати, створювати, аналізувати та оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурні та політичні контексти медіа, а також протидіяти маніпуляціям, пропаганді, фейковим новинам і діяльності «фабрик тролів». Поширення дезінформації, мови ненависті та інших форм цифрових загроз підкреслює необхідність навчання критичній оцінці інформації, що надходить із віртуального середовища. Зростання впливу соціальних мереж та онлайн-платформ також створює нові виклики для приватності та безпеки, які потребують усвідомленого ставлення громадян та вживання заходів для захисту персональних даних (Shuliak, N., 2023).

240

Попри численні існуючі ініціативи з розвитку медіаграмотності та інформаційної гігієни, залишається потреба у подальших дослідженнях та інноваційних підходах. Це включає застосування гейміфікації, інтерактивних стратегій, а також розробку нових інструментів і ресурсів для ефективного управління та перевірки інформації в інтернеті. Крім того, існує потреба в посиленні співпраці та координації між різними секторами та зацікавленими сторонами, зокрема освітою, медіа, громадянським суспільством та урядом. Медіаграмотність та інформаційна гігієна є складними та багатогранними питаннями, які потребують скоординованої та спільної відповіді із залученням широкого кола суб'єктів та поглядів, чим зумовлена актуальність нашого дослідження (Shuliak N., Shuliak A., 2025).

Європейський Союз має розвинену інформаційну політику, спрямовану на забезпечення доступності та якості інформації для громадян і розвиток інформаційного суспільства. Ключовим документом є Загальний регламент захисту даних (GDPR) (The General Data, 2023), який встановлює суворі стандарти конфіденційності та безпеки й передбачає значні штрафи за їх порушення.

GDPR закладає п'ять основних принципів інформаційної політики ЄС:

- Доступність – інформація має бути зрозумілою та доступною для всіх громадян, зокрема через 24 мовні версії офіційного сайту ЄС.

- Якість – забезпечення точності, зрозумілості та актуальності інформації.

- Розмаїття – подання різних аспектів життя, міжнародних дій та різноманітних поглядів громадян.

- Діалог – створення можливостей для участі громадян у процесі ухвалення рішень, наприклад через консультації комісії ЄС.

- Партнерство – співпраця з медіа, громадськими організаціями та державними органами для ефективного поширення інформації.

Європейська інформаційна політика спрямована на розвиток інформаційного суспільства, підтримку інтернет-ініціатив, електронної адміністрації та комерції, а також на навчання громадян цифровим навичкам. Важливим інструментом є офіційний сайт ЄС (European Union), який забезпечує доступ до інформації про інституції, законодавство та новини. Забезпечення доступності та якості інформації дозволяє громадянам краще розуміти політичні та соціальні процеси. Медіаграмотність у цьому контексті визначається як здатність критично отримувати, аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент, орієнтуючись у складному та динамічному медіасередовищі та усвідомлюючи соціальні й культурні наслідки медіа-репрезентацій.

241

За визначенням ЮНЕСКО у Паризькій програмі-рекомендаціях з медіаосвіти від 22 червня 2007 р., медіаграмотність є водночас правом і обов'язком споживача інформаційного продукту, що входить до кола прав на самовираження та доступ до інформації і належить до основних прав і свобод людини. Розповсюдження медіаграмотності в суспільстві тісно пов'язане з цифровою освітою широких верств населення, особливо старшого віку, та формуванням у них навичок ефективної комунікації і взаємодії у цифровому середовищі (Mediahramotnist, 2023) (мал.1).

Малюнок 1

Індекс медіаграмотності громадян ЄС 2021 р.

(Promizhnyi zvit, 2021)

ІНДЕКС МЕДІАГРАМОТНОСТІ ГРОМАДЯН КРАЇН ЄС

78 Фінляндія

73 Данія

72 Естонія

72 Швеція

70 Ірландія

Індекс медіаграмотності 2022
(Media literacy, 2023)

242

Media Literacy Index 2022			
Rank (1-35)	Country	Score (100-0)	Cluster
1	Finland	76	1
2	Norway	74	
3	Denmark	73	
4	Estonia	72	
5	Ireland	71	
6	Sweden	71	
7	Switzerland	68	
8	Netherlands	66	
9	Germany	62	
10	Iceland	62	2
11	UK	62	
12	Austria	61	
13	Belgium	61	
14	Portugal	61	
15	Spain	59	
16	France	58	
17	Lithuania	58	
18	Czech Republic	57	
19	Poland	56	
20	Slovenia	56	
21	Latvia	54	
22	Luxembourg	54	
23	Italy	50	3
24	Slovakia	49	
25	Croatia	47	
26	Malta	44	
27	Hungary	42	
28	Cyprus	41	
29	Ukraine	39	4
30	Greece	38	
31	Romania	36	
32	Serbia	35	
33	Bulgaria	33	
34	Moldova	32	
35	Montenegro	32	
36	Turkey	31	
37	Albania	25	5
38	BiH	24	
39	Kosovo	23	
40	North Macedonia	23	
41	Georgia	20	

Після 2022 р. Європейського Союзу як такого не існує окремого загальноєвропейського офіційного «Індексу медіаграмотності громадян ЄС», опублікованого ЄС чи Eurobarometer. Однак існують незалежні міжнародні рейтинги, що оцінюють медіаграмотність і потенціал суспільної стійкості до дезінформації в європейських країнах, включно з державами ЄС. Так, до прикладу, Expanded Media Literacy Index 2023 (розширений індекс медіаграмотності) – рейтингове дослідження, яке оцінює медіаграмотність у 47 країнах світу на основі показників медіаосвіти, свободи медіа та довіри. У 2023 р. серед європейських країн найвищі позиції посіли: Фінляндія – 74, Данія – 73, Норвегія – 72, Естонія – 71, Швеція – 71, Ірландія – 70 та інші країни ЄС, які отримали значення від ~61 до ~53 балів (Media literacy, 2023) Media Literacy Index 2022 (попереднє видання розширеного індексу) також показує, що північні та західноєвропейські країни мають вищі показники стійкості до дезінформації, тоді як деякі східно- та південні країни показують нижчі результати (Policy brief, 57, 2022). Ці індекси не є офіційними статистичними даними ЄС, але їх використовують як ко-

рисний інструмент для порівняння рівнів медіаграмотності між країнами Європи та оцінювання тенденцій після 2022 р.

Одним із ключових інструментів підвищення медіаграмотності є критичне мислення, яке дозволяє громадянам оцінювати інформацію з різних джерел. Європейська інформаційна політика спрямована на розвиток цієї компетентності та здатності розрізняти правдиву й неправдиву інформацію (Nemeth, J.L., 2021). Офіційний сайт ЄС містить рекомендації щодо перевірки фактів і розпізнавання фейкових новин, а фінансовані проекти підтримують надійні медіа та якісну журналістику.

У сучасному цифровому середовищі, де соціальні мережі стали головним джерелом інформації, розвиток медіаграмотності є критично важливим. ЄС підкреслює це через стратегії розвитку медіакомпетентності, зокрема через перегляд Директиви про аудіовізуальні медіапослуги (AVMSD) (Revision of the Audiovisual) та створення навчальних програм, адаптованих до різних вікових груп і рівнів освіти.

ЄС ставить за мету підвищення медіакомпетентності громадян через навчання педагогів і медіапрофесіоналів та розвиток медіанавичок у громадах. Союз співпрацює з медіаорганізаціями для підтримки етичної журналістики та розвитку навичок медіадизайну, а також просуває медіаграмотність у школах, на роботі та в суспільстві загалом. Політика включає фінансову підтримку, розробку інструментів і ресурсів для виробництва медіа та заохочення використання відкритого ПЗ для ширшого доступу. Вона також спрямована на подолання цифрового розриву, забезпечення доступу до технологій і розвиток цифрових навичок, що сприяє інклюзивності та зменшенню нерівності (Regulation (EU), 2022).

Важливою ініціативою ЄС у сфері медіаграмотності є проект «Медіаграмотність для всіх» (Plan-prospekt, 2020), спрямований на розробку та оцінку ефективності заходів з підвищення медіакомпетентності у різних країнах Європи. Проект охоплює ключові напрями: медіаграмотність у школах, серед дорослих та на робочих місцях. Фінансову підтримку політики медіаграмотності надає програма «Креативна Європа» (About the Creative Europe), що розвиває культуру та креативний сектор у всьому ЄС. Бюджет програми на 2021–2027 рр. становить 2,44 млрд. євро (порівняно з 1,47 млрд. у 2014–2020 рр.). Вона інвестує у зміцнення культурного різноманіття, підвищення конкурентоспроможності та економічного потенціалу культурного

й креативного секторів, зокрема аудіовізуального, сприяючи їхній цифровізації, інклюзивності та екологічній стійкості.

Програма «Цифрова Європа» (Digital Europe, 2024) забезпечує фінансування розвитку цифрових навичок, зокрема медіакомпетентності. Її конкурси спрямовані на підвищення цифрових компетенцій громадян, впровадження технологій на підприємствах, розвиток цифрової інфраструктури та розширення доступу до цифрових послуг для державних установ і громадян у країнах ЄС та асоційованих державах.

Політика ЄС у сфері медіаграмотності є глобальною та скоординованою, спрямованою на розвиток критичного мислення, етичної медіапрактики та подолання цифрового розриву. Вона підтримується механізмами моніторингу, оцінки та фінансування і відіграє важливу роль у просуванні електронної інклюзії та зменшенні соціальної нерівності, виступаючи моделлю для інших країн. Разом із тим політика стикається з низкою викликів: швидкі зміни медіа, технологій і регуляцій потребують постійного оновлення; існує необхідність підвищення обізнаності про значення медіаграмотності серед різних секторів і верств населення; а також важливим є посилення співпраці та координації між секторами й країнами. Часто ініціативи залишаються локальними та фрагментарними, тому потрібно розширювати обмін досвідом і розвивати партнерство на регіональному та глобальному рівнях (Shuliak, N., Shuliak, A., 2025).

Політика медіаграмотності спрямована на розвиток навичок створення медіапродукції, щоб громадяни були активними учасниками медіасередовища, а не пасивними споживачами. Це відображається у ширших ініціативах, зокрема Ініціативі ЄС з питань освіти, науки та культури (ECI) (A new European agenda), і слугує моделлю для інших країн у розвитку медіаграмотності та цифрової інклюзії. Політика підтримується громадськими організаціями, медіа та освітніми експертами, заохочує партнерство та спільні проекти. Вона спрямована на подолання цифрового розриву, зміцнення соціальної згуртованості та зменшення нерівності у доступі до інформації, освіти та цифрових можливостей. Крім того, ЄС підкреслює роль медіакомпетентності у критичній оцінці контенту та виявленні шкідливої або оманливої інформації, що допомагає зменшувати дезінформацію та просувати етичну медіапрактику, зберігаючи при цьому свободу вираження думки та доступ до різних джерел.

Високий рівень медіаграмотності дозволяє громадянам ухвалювати обґрунтовані рішення в епоху цифрових технологій і є необхідною умовою для сучасної демократії. Європейський тиждень медіаграмотності, ініційований Європейською комісією, сприяє розвитку медіанавичок і реалізації проектів у країнах ЄС; національні зацікавлені сторони організують власні заходи під час цього тижня. Перший тиждень відбувся у 2019 р. (European Media Literacy, 2024).

Цілісний підхід у цифровій політиці дозволяє громадянам безпечно користуватися цифровими технологіями та можливостями цифрової економіки. Важливою ініціативою є Європейська стратегія даних (European data strategy), прийнята 2010 р., яка спрямована на розкриття потенціалу інновацій на основі даних, підвищення конкурентоспроможності ЄС і захист прав громадян. Стратегія включає створення Спільного європейського простору даних, розробку механізмів обміну, стандартизацію та інтероперабельність даних, а також інвестиції в інфраструктуру, цифрові технології та розвиток талантів. З нормативними змінами лютого 2022 р. очікується, що нові правила додадуть 270 млрд євро ВВП державам-членам до 2028 р., усуваючи економічні, юридичні та технічні бар'єри для ефективного використання даних (Data Act).

245

Стратегія наголошує на відповідальному зборі, обробленні та використанні даних з дотриманням етики, передбачаючи створення Європейської ради з інновацій у сфері даних та Європейського кодексу поведінки щодо обміну даними, а також прозоре й етичне впровадження ШІ. ЄС підтримує цифрові інновації та підприємництво, зокрема для малих і середніх підприємств, через програму «Горизонт 2020» (Key findings), яка фінансує дослідницькі проекти й надає експертну підтримку. Програма (2014–2020 рр., бюджет ~77 млрд. євро) спрямована на економічне зростання, створення робочих місць та розвиток суспільства й економіки, заснованої на знаннях та інноваціях, з метою досягнення інвестицій 3 % ВВП у дослідження та інновації.

У 2022–2023 рр. у сфері медіаграмотності та інформаційної гігієни з'явилося нове явище – штучний інтелект (ШІ). Європейська Комісія запропонувала першу в історії нормативну базу щодо ШІ, що охоплює ризики та позиціонує Європу як провідного гравця у світі. Законодавча пропозиція, представлена у квітні 2021 р., визначає вимоги для розробників, операторів і користувачів ШІ, передбачає ви-

сокоризикові випадки, людський нагляд і обов'язкове інформування користувачів про взаємодію зі ШІ (Vstanovlennia harmonizovanykh pravyl, 2021).

Разом із тим тривають дискусії щодо обмежень закону. Генеральний директор GitHub наголосив на необхідності збалансованого підходу, який не створюватиме надмірний тягар для розробників з відкритим кодом, більшість з яких є волонтерами, аматорами чи академіками, які не мають великих бюджетів або спеціалізованих відділів контролю (Zakonodavtsi YeS).

План дій з цифрової освіти, ухвалений у 2018 році, передбачає заходи з розвитку цифрової грамотності та навичок серед громадян ЄС, які включають медіаграмотність. План був спрямований на те, щоб до 2020 року кожен громадянин ЄС володів цифровими навичками та вміннями, необхідними для повноцінної участі в цифровій економіці. ЄС також співпрацює з низкою зацікавлених груп, таких як медіаорганізації, навчальні заклади та організації громадянського суспільства, з метою сприяння розвитку медіакомпетентності та критики. Наприклад, з метою обміну найкращими практиками та надання рекомендацій щодо підвищення медіакомпетентності, експертна група ЄС з питань медіакомпетентності об'єднує експертів з усього ЄС (Shuliak, N., 2023).

ЄС визнає ключову роль соціальних платформ у формуванні публічних дебатів та посиленні медіанавичок. Кодекс поведінки щодо дезінформації 2018 р. сприяє прозорій взаємодії платформ, виявленню фальшивих акаунтів та розвитку медіаграмотності користувачів, а також забезпечує прозору онлайн-рекламу. Директива про аудіовізуальні медіапослуги 2018 р. встановлює правила маркування спонсорського контенту та антипідпільних заходів. Крім того, ЄС сформулила «європейський підхід» до регулювання ШІ, що стало однією з небагатьох світових спроб законодавчо врегулювати практичне застосування ШІ (Ivanov A. N., 2022).

Центральним нормативним документом у сфері ШІ стали пропозиції Регламенту Європейської комісії щодо правового регулювання застосування ШІ, підготовлені на основі попередніх ініціатив: Резолюції Європарламенту 2017 р. із цивільно-правових рекомендацій щодо робототехніки та «Білої книги про штучний інтелект» 2020 р. («White Paper on Artificial Intelligence. A European approach to excellence and trust») (Pylypchuk V.H., 2022). Комісія запропонувала

закласти правові основи ШІ на принципах досконалості та довіри: досконалість передбачає координацію дій на європейському, національному та регіональному рівнях із залученням приватного й державного секторів від досліджень до ухвалення рішень, а довіра забезпечує відповідність правилам ЄС і захист основних прав та прав споживачів у випадках високоризикового застосування систем ШІ (Ivanov A. N., 2022).

Н. Микольська, член наглядової ради Центру Trade +, TechUkraine, SheExports і УкрГідроенерго, виділила ключові положення стратегії (Mykolska, N., 2020):

- ШІ є ключовим фактором для досягнення цілей сталого розвитку.
- Створення європейського простору та єдиного ринку даних для вільного обігу інформації в межах ЄС і між секторами.
- Формування європейських пулів даних для підвищення довіри.
- Контроль політики третіх країн щодо обмежень на рух даних і вирішення питань у торгівлі та СОТ.
- Збільшення інвестицій у ШІ через державно-приватні партнерства; запуск Європейського інвестиційного фонду у 2020 р. з бюджетом 100 млн євро для стартапів.
- Об'єднання центрів компетенцій для підвищення конкурентоспроможності та розробка програми державних закупівель систем ШІ.

247

ЄС планує створити регуляторну базу та спеціальний режим для ШІ високого ризику в критичних секторах (охорона здоров'я, транспорт, енергетика, державний сектор) та для технологій із значними юридичними, матеріальними чи безпековими ризиками. Дискусії тривають щодо обмежень майбутнього закону, особливо щодо спільнот з відкритим кодом, де розробники часто працюють волонтерськи без значних ресурсів (Zakonodavtsi YeS).

Нова політика ЄС має на меті лідерство у сфері ШІ, дотримання європейських цінностей та безпечність технологій. Пропоновані правила класифікують системи ШІ за ризиком:

- «Неприйнятний ризик» – технології, що загрожують безпеці, правам або способу життя, наприклад, маніпуляції поведінкою чи соціальні рейтинги; їх використання заборонено.

- «Високий ризик» – ШІ у критичній інфраструктурі, освіті, безпеці, міграції, правосудді тощо; застосування потребує суворого контролю для мінімізації ризиків для життя, здоров'я та фундаментальних прав громадян ЄС (V YeS rozrobyly pravuľa, 2023).

У 2024–2026 роках політика Європейського Союзу щодо регулювання цифрових технологій та штучного інтелекту (ШІ) зазнала значних змін, що відображено в новому правовому та регуляторному ландшафті. Ключовим нормативним актом стало ухвалення Регламенту ЄС про штучний інтелект (European Artificial Intelligence Act, AI Act), затвердженого Європейським парламентом 13 березня 2024 р. з метою встановлення єдиного підходу до регулювання широкого спектра систем ШІ з урахуванням ризик-орієнтованої моделі (неприйнятний, високий, обмежений та мінімальний ризик) і спрямованого на захист фундаментальних прав громадян та гарантування безпеки (AI Act) (Yevroparlament ukhvalyv pershyi, 2024). Закон набрав чинності 1 серпня 2024 р., а більшість його положень має застосовуватися до 2 серпня 2026 р., з окремими нормами про заборону неприйнятно ризикових застосувань вже через шість місяців після набрання чинності (зокрема щодо деяких форм біометричного аналізу).

AI Act запроваджує для розробників та постачальників ШІ чіткі обов'язки щодо прозорості алгоритмічних систем, зокрема вимогу розкривати дані, на яких навчалися універсальні моделі ШІ, та механізми їх функціонування, що має на меті обмежити ризики для авторського права та прозорості інформаційних екосистем у ЄС (Khudiakova, O., 2025). Важливим елементом законодавства є також заборона деяких форм масового біометричного спостереження, зокрема розпізнавання облич у громадських місцях без належних правових підстав, що стало предметом подальших юридичних дискусій і критичного реагування з боку цифрових правових організацій у другій половині 2025 р. (AI Act, 2024).

Одночасно з AI Act продовжує діяти та розвиватися регулювання цифрових платформ у рамках Digital Services Act (DSA) та Digital Markets Act (DMA) (Regulation (EU), 2022), які встановили нові зобов'язання щодо модерації контенту, прозорості алгоритмів рекомендацій та протидії дезінформації на великих онлайн-платформах, починаючи з моменту набрання чинності DSA у лютому 2024 р. Ці режими регулювання покликані не лише забезпечити відповідаль-

ність цифрових посередників за розповсюдження незаконного та маніпулятивного контенту, а й створити підґрунтя для більш ефективного захисту права на інформацію та свободи вираження думок у цифровому середовищі.

Поряд із жорсткими нормами щодо технологій, у цей самий період ЄС активізував політику розвитку медіаграмотності та цифрової компетентності громадян як невід'ємної частини демократичної стійкості та інформаційної безпеки. Ухвалена Європейською Комісією рамкова стратегія щодо Digital Competence Framework for Citizens (DigComp 2.2) (DigComp 2.2, 2022) надає спільну модель для визначення цифрових компетенцій, включно з компетентностями щодо пошуку, оцінювання та використання інформації, що є критичною у цифровому суспільстві (Media literacy, 2023). Підсилюючи ці зусилля, European Democracy Action Plan (EDAP) і пов'язана з ним ініціатива щодо медіаграмотності наголошують на потребі розвивати критичне мислення, здатність розпізнавати дезінформацію та синтетичний контент, а також формувати механізми підвищення інформаційної гігієни серед населення ЄС. У межах реалізації цих політик Європейська Комісія підтримує експертні групи та мережі обміну практиками, зокрема European Digital Media Observatory (EDMO), що координує діяльність у сфері факт-чекінгу та медіаграмотності на рівні ЄС для підвищення суспільної стійкості до маніпуляцій (Media literacy, 2023).

249

Загалом, кумулятивний ефект цих нормативних, регуляторних та освітньо-політичних ініціатив у 2024-2026 рр. засвідчує комплексний підхід ЄС до цифрової трансформації, що поєднує жорсткі правові рамки для технологічних розробників, обмеження потенційно ризикових застосувань ШІ, а також стратегічне підсилення цифрових і медійних компетентностей громадян для протидії інформаційним загрозам у сучасному цифровому середовищі.

Стратегії ЄС передбачають створення глобальних рамок для навчання медіакомпетентності, підтримку освітян і медіапрофесіоналів та просування відповідальної медіаетики. У контексті глобальної взаємозалежності медіаграмотність і цифрова інклюзія стають критично важливими для громадян і суспільства. Політика ЄС є прикладом для інших країн, наголошуючи на розвитку критичного мислення, етичної медіапрактики та безпечного цифрового середовища. Стратегії та партнерства спрямовані на подолання викликів цифро-

вої епохи, міжнародну співпрацю та поширення передового досвіду, включно з кібербезпекою (Kagrchuk N., 2022). Зростання цифрових платформ змінило споживання та взаємодію з інформацією, розширивши доступ і можливості для громадянської активності, водночас створивши нові ризики. Це підкреслює нагальну потребу розвитку медіаграмотності та інформаційної гігієни серед широких верств населення.

У 2024 році в рамках «Всеохопної інформаційно-просвітницької кампанії з протидії дезінформації» за підтримки Європейського Союзу стартував спецпроект, що досліджує досвід найбільш медіаграмотних країн Європи (Spetsproiekt Filtra, 2024). Вже сьомий рік поспіль лідером рейтингу залишається Фінляндія, яка започаткувала політику медіаграмотності ще в 1990-х роках. У 1990-х Міністерство освіти і культури Фінляндії опублікувало документ «Медіаосвіта у Фінляндії», а в 2013 році розробило національні керівні документи, зокрема «Цифрову програму Фінляндії 2011–2020» та «Програму політики щодо дітей та молоді 2012–2015». У 2019 році з'явилася нова стратегія «Медіаграмотність у Фінляндії», яка окреслює сучасні цілі та завдання, підкреслюючи важливість розвитку медіаграмотності для всіх громадян незалежно від віку, соціального статусу чи місця проживання. На національному рівні розвитком медіаграмотності займається Національний аудіовізуальний інститут (KAVI), що підтримує дітей і молодь у цифровому середовищі та створює безпечне медіапростір для них. Фінляндія також має Центр безпечного інтернету (Safe Internet Centre) – частину міжнародної мережі Insafe, який забезпечує медіаосвіту, онлайн-безпеку, протидію дезінформації та розвиток медіаграмотності.

Навчальна програма Фінляндії є частиною комплексної стратегії, розробленої після 2014 року, коли країна стала мішенню для фейкових новин, що змусило уряд реагувати на виклики постправдивої ери. Медіаграмотність інтегрована у загальну освіту: на уроках математики вивчають, як статистика може маніпулювати думкою, на уроках мистецтва – як зображення використовуються для пропаганди. Програми доступні для всіх вікових груп: «Медіаграмотність для малюків» (0–6 років), «для юнаків і дівчат» (13–18 років) та «для дорослих» (від 18 років). Вони включають лекції, семінари, тренінги та онлайн-курси, а близько 100 урядових і неурядових організацій

проводять заходи за участю державного сектору, освіти та громадянського суспільства (Spetsproiekt Filtra, 2024).

Фінляндія також проводить Тиждень медіаграмотності у лютому, об'єднуючи державні установи та організації для підвищення критичного ставлення до медіа. У 2021 році, незважаючи на пандемію, відбулося понад 30 заходів, майстер-класів і кампаній. Паралельно проводиться Game Week Finland – щорічна подія про культурну цінність відеоігор. До 2030 року Фінляндія планує стати наймедіаграмотнішою нацією у світі, що, за оцінкою Національного агентства освіти, підвищить здатність громадян ефективно функціонувати в сучасному суспільстві.

Довгостроковий успіх України неможливий без її інтеграції до Європейського Союзу. Україна вже подала офіційну заявку на членство та отримала статус держави-кандидата. Майбутня безпека ЄС тісно пов'язана з успіхом Києва, оскільки Україна має міцні економічні зв'язки з багатьма європейськими країнами. Програми ЄС з підтримки відбудови України можуть бути включені до ширшого плану її вступу в Союз (Sydoruk T., 2023). Досягнення цього залежатиме від виконання Україною вимог ЄС, зокрема у сфері інформаційної гігієни та безпеки. Незалежно від результату війни, роль Росії в Європі залишається невизначеною. Малоімовірно, що вона відновить контроль у Східній Європі або вийде з конфлікту посилено. Путінський режим і далі прагнучим статусу великої держави, що створює геополітичні виклики. У цій ситуації очевидним є поглиблення трансатлантичних зв'язків, зміцнення та розширення НАТО, а також зростання оборонних видатків у Європі як відповідь на нові загрози безпеці.

Висновки. Останніми роками зростає роль медіаграмотності у протидії дезінформації та інформаційним загрозам. Після 2022 року, на тлі масштабних інформаційних атак, ЄС посилив підтримку ініціатив, що розвивають критичне мислення громадян і їх здатність виявляти маніпулятивний контент. У межах програм Союзу фінансуються проекти, що поєднують освітні, дослідницькі та громадські заходи з перевірки фактів, аналізу джерел і протидії дезінформації. Медіаграмотність інтегрується в навчальні програми шкіл і університетів як частина цифрової грамотності та громадянської освіти. Ініціативи спрямовані на розвиток навичок критичного аналізу медіаконтенту, розуміння медіасистем і відповідального споживання

інформації. Важлива підготовка педагогів та створення спеціалізованих освітніх ресурсів.

У 2020-х років медіаграмотність поєднується з цифровими та штучно-інтелектуальними компетентностями. Поширення ШІ, алгоритмічних систем рекомендацій та deepfake-контенту створює нові виклики для безпеки інформації. Тому політики ЄС акцентують увагу на критичному сприйнятті цифрового контенту, розумінні алгоритмічних механізмів і здатності виявляти маніпуляції. Окремим напрямом розвитку медіаграмотності в Європейському Союзі є посилення транскордонної співпраці між державами-членами, освітніми установами та громадськими організаціями. Реалізація міжнародних проектів і програм сприяє обміну кращими практиками у сфері медіаосвіти, створенню спільних освітніх платформ та формуванню європейського простору медіаграмотності. Такі ініціативи спрямовані на підвищення рівня інформаційної культури громадян, особливо серед молоді, та формування спільних стандартів критичного мислення у цифровому середовищі. Таким чином, медіаграмотність у Європейському Союзі трансформується у важливий інструмент забезпечення демократичної стійкості та інформаційної безпеки. Її розвиток відбувається через поєднання регуляторних механізмів, освітніх програм, міжнародної співпраці та впровадження нових цифрових компетентностей. Це свідчить про формування комплексного підходу ЄС до зміцнення інформаційної культури.

252

References:

1. V YeS rozroblyly pravyla zakhystu liudei vid manipuliatsii shtuchnoho intelektu (2023). Ukrinform. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3232380-v-es-rozrobili-pravila-dla-zahistu-ludej-vid-manipulacij-stucnogo-intelektu.html>
2. Vstanovlennia harmonizovanykh pravyl shchodo shtuchnoho intelektu (2021). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>
3. Diachenko, M., Rozhnova, T., Diachenko, I., Kushneryk, A. (2023). Problema mediaosvity ta mediahramotnosti yak osvitnii komponent profesiino-tvorchoho rozvytku maibutnikh pedahohiv. Vytoky pedahohichnoi maisternosti, (32), pp. 95–99. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2023.32.292642>

4. Yevroparlament ukhvalyv pershyi u sviti zakon pro shtuchnyi intelekt (2024). European Parliament. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/13/7181641/>

5. Zakonodavtsi YeS vedut superechku shchodo obmezhen maibutnoho zakonu YeS pro shtuchnyi intelekt. Retrieved from <https://tinyurl.com/2hvfqorne>

6. Ivanov, A. H. (2022). Pravove rehuliuвання shtuchnoho intelektu v YeS: «yevropeyskyi pidkhid» i vyklyky pravam liudyny. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, №10, pp. 697–699.

7. Mediahramotnist ta informatsiina hihiiena: shcho tse i navishcho? (2023). Ukr-Day. Retrieved from <https://ukr-day.com/media-literacy-information-hygiene-what-it/>

8. Mediahramotnist: shcho neobkhidno znaty i vmity? (2023). Library.vn.ua. Retrieved from <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/zhovten-2021/mediagramotnist>

9. Mykolska, N. (2020). U pohoni za shtuchnym intelektom. De tam Ukraina? Retrieved from <https://nv.ua/ukr/opinion/shtuchniy-intelekt-yak-yogo-rozvivaye-yes-ta-ukrajina-ostanni-novini-50072007.html>

253

10. Pylypchuk, V.H., Baranov, O.A., Hyliaka, O.S. (2022). Problema pravovoho rehuliuвання u sferi shtuchnoho intelektu v konteksti rozvytku zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu. Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy, 29(2), pp. 35–62.

11. Plan-prospekt initsiatyvy “Mediahramotnist dlia vsikh”. Retrieved from <https://rm.coe.int/cyprus-2020-media-literacy-for-all/1680988374>

12. Promizhnyi zvit pro vykonannya doslidnytskoho napriamu “Neformalna mediaosvita v Ukraini ta krainakh YeS” v mezhakh naukovi temy Instytutu zhurnalistyky “Mediaznavchi studii v naukovomu ta osvithnomu dyskursakh”. Retrieved from https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/naukovcyam/impl_researches/23.12.2021_Fruktova.pdf

13. Spetsproiekt Filtra pro TOP-10 naibilsh mediahramotnykh krain Yevropy (2024). Filter. Retrieved from <https://filter.mkip.gov.ua/speczproiekt-filtra-pro-top-10-naibilsh-mediagramotnyh-krayin-jevropy/>

14. Khudiakova, O. (2025). U YeS pochaly diiaty vymohy do prozorosti shtuchnoho intelektu. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/u-es-nabuli-cinnosti-vimogi-do-prozorosti-stucnogo-intelektu/a-73509162>

15. Shuliak, N. (2023). Normatyvno-instytutsiina kharakterystyka mediahramotnosti ta informatsiinoi hihiieny YeS. In: Karpchuk, N. (ed.). Stratehichni komunikatsii YeS: protydiia destruktivnym vplyvam. Lutsk: Vezha-Druk.

16. Shuliak, N., Shuliak, A. (2025). Stratehichni komunikatsii ta informatsiina hihiiena: natsionalna bezpeka v umovakh hlobalnykh vyklykiv. Lutsk: Vezha-Druk. ISBN 978-966-940-636-1.

17. A new European agenda for culture. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2018:267:FIN>

18. About the Creative Europe Programme, (2024). Creative Europe. Retrieved from <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe/about-the-creative-europe-programme>

19. AI Act – Regulatory framework for Artificial Intelligence (2024). European Union. Retrieved from https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai?utm_source=chatgpt.com

254 — 20. Bilotserkovets, M., Fomenko, T., Lushchuk, Y., (2023). European Union strategies extrapolation for boosting students' media literacy in Ukrainian higher education. *Educational Challenges*, 28(2), pp. 37–50. <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2023.28.2.03>

21. Data Act. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/data-act>

22. DigComp 2.2 - The Digital Competence Framework for Citizens. Retrieved from <https://epale.ec.europa.eu/system/files/2022-05/DigComp2.2.pdf>

23. Digital Europe, (2024). European Commission. Retrieved from <https://www.digitaleurope.org/>

24. European data strategy. Retrieved from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-data-strategy_en

25. European Media Literacy Week, (2024). European Commission. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/events/european-media-literacy-week>

26. European Union. Retrieved from <https://european-union.europa.eu/select-language?destination=/node/1>

27. Karpchuk, N., Yuskiv, B., Pelekh, O., (2022). The structure of wartime strategic communications: case study of the Telegram channel Insider Ukraine. *Politologija*, 107(3), pp. 90–119. <https://doi.org/10.15388/Polit.2022.107.3>

28. Livingstone, S., Papaioannou, T., Grandío Pérez, M. d. M., & Wijnen, C. W. (2012). Critical insights in European media literacy research and policy. *Media Studies*, 3(6), 2–12. Retrieved from <https://hrcak.srce.hr/index.php/ojs/index.php/medijske-studije/article/view/6063>

29. Media literacy, (2023). European Commission. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/media-literacy>

30. Merve, E., (2023). An evaluation of European Union media literacy policies and legislation. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 22(1), pp. 35–60. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3262511>

31. Nemeth, J.L., (2021). Defining Strategic Communication: An Almost Impossible Challenge, But Perhaps There Is Still A Solution. *Hadtudomány*, pp. 162–172.

32. Pérez-Tornero, J. M., Paredes, O., Baena, G., Giraldo, S., Tejedor, S., & Fernández, N. (2023). Trends and models of media literacy in Europe: Between digital competence and critical understanding. Departament de Periodisme, Facultat Ciències de la Comunicació, Universitat Autònoma de Barcelona. Retrieved from <https://scispace.com/pdf/trends-and-models-of-media-literacy-in-europe-between-10crlp7gl.pdf>

255

33. Policy brief, 57, October 2022. Retrieved from https://osis.bg/wp-content/uploads/2022/10/HowItStarted_MediaLiteracyIndex2022_ENG_.pdf

34. Ranieri, M., Bruni, I., Kupiainen, R., (2018). Digital and media literacy in teacher education: findings and recommendations from the European project e-MEL. *Italian Journal of Educational Research*, 20, pp. 151–166. Retrieved from <https://ojs.pensamultimedia.it/index.php/sird/article/view/2796>

35. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act). *Official Journal of the European Union*, L277, pp. 1–102. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2065>

36. Revision of the Audiovisual Media Services Directive (AVMSD). Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/revision-avmsd>

37. Sydoruk, T., Pavliuk, V., Shuliak, A., (2023). Russia's war against Ukraine and the transformation of the Euro-Atlantic security architecture. *Politics in Central Europe*, 19(2), pp. 305–323.

38. The European Digital Media Observatory launches Media Literacy Guidelines, 2023. European Digital Media Observatory. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/european-digital-media-observatory-launches-media-literacy-guidelines>

39. The General Data Protection Regulation (GDPR), (2023). GDPR. eu. Retrieved from <https://gdpr.eu/tag/gdpr/>

40. Vuorikari, R., Kluzer, S., y Punie, Y. (2022). DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens-With new examples of knowledge, skills and attitudes. Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://vibe.cityoflearning.eu/storage/content/u3h4e3jb5t4lpvm44vs5vmrn3om3kgq1.pdf>

41. Yuskiv, B., Karpchuk, N., Fedoniuk, S., (2024). Model of strategic disinformation reconstruction based on analysis of intentions. Politologija, 116(4), pp. 198–237. <https://doi.org/10.15388/Polit.2024.116.5>

ПОПУЛІСТСЬКА ВИБОРЧА РИТОРИКА У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ ЧЕХІЇ 2025 РОКУ

Політичні лідери завжди мали особливу місію щодо реалізації своїх намірів в певний період. І це періоди були доленосними для суспільства, особливо у виборчих кампаніях. Найчастіше це відбулося в гострі періоди - війн, військових конфліктів, зміні політичних режимів. І звичайно, вагому роль при цьому відігравав популізм, який був присутній у політичній риторичі еліти та її харизматичних лідерів. Однією з ключових рис феномену популізму слід вважати високий рівень персоналізації політичної діяльності, тісний зв'язок між поширенням та рівнем впливу популістського руху і особистістю його лідера. Ця особливість не є, звичайно, властивою винятково популізму, адже харизматичні лідери можуть висуватися на провідні 257
позиції, обстоюючи системи цінностей, далекі від популізму будь-якого латунку – консервативні, наприклад, або ж зробити кар'єру у межах впливових організаційних структур з потужною традицією, приміром, таких, як церква. Проте для популістського руху харизматичне лідерство майже завжди є обов'язковим елементом. З іншого боку, в умовах відкритої, публічної політичної боротьби популістські прийоми та риторика постають сильним, а часом і необхідним інструментом. Вдалим кейсом є парламентські вибори у Чехії і застосування популістської риторичі в час виборів 2025 року.

Ключові слова: політична еліта, політичні лідери, популізм, політична риторика, демократичні цінності, політичний режим, політична система, інформаційні фейки.

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка, E-mail: kiyanka@i.ua; <https://orcid.org/0000-0002-3100-7796>.

² Кандидат політичних наук, асистент кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка, E-mail: mr.victorsychov@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0001-3371-9666>.

Populist electoral rhetoric in the 2025 Czech parliamentary elections

The political leaders have always had a special mission to realize its intentions in a certain period. And these periods were crucial for society. Most often, this happened in acute periods - wars, military conflicts, changes in political regimes. And, of course, populism played a significant role in this process, which was present in the political rhetoric of the elite and its charismatic leaders.

One of the key features of the phenomenon of populism is the high level of personalization of political activity, the close connection between the spread and level of influence of a populist movement and the personality of its leader. This feature is not, of course, unique to populism, as charismatic leaders can rise to prominence by advocating value systems that are far from populism of any kind - conservative, for example, or by making a career within influential organizational structures with a strong tradition, such as the church. However, for a populist movement, charismatic leadership is almost always a necessary element. On the other hand, in the context of open, public political struggle, populist techniques and rhetoric become a powerful and sometimes necessary tool. A successful case is the parliamentary elections in the Czech Republic and the use of populist rhetoric during the 2025 elections.

Keywords: *political elite, political leaders, populism, political rhetoric, democratic values, political regime, political system, information fakes.*

Постановка проблеми. Поняття популізму є найбільш поширеним явищем у сучасному демократичному політичному полі. Проте з кожним новим використанням цього терміну категорія популізму здається все більш заплутаною. Для деяких популізм є ворогом демократії. Для інших популізм є єдиною надією на демократичне спасіння в епоху нерівності та економічної глобалізації. У той час як одні підкреслюють хамелеонізм популізму, інші хочуть надати йому надто фіксованої природи. Часто зводяться до певного політичного стилю спілкування, який швидко переміщується з периферії в мейнстрім демократичної політики, популізм іноді ототожнюють із певною формою політичної мобілізації чи широкою антиелітарною орієнтацією. На думку одних, це небезпечна політика, інші тлумачать її як політику як таку.

Виборчі кампанії у країнах Центральної та Східної Європи на сьогодні є своєрідним маркером зрілості демократичних інституцій та можливостями для сталих змін у громадянському

суспільстві. А в час повномасштабної агресії росії стає зрозумілою аксіома, що російська пропаганда та дезінформація працює наповну, щоб дестабілізувати політичні інституції у даних країнах.

Яскравим кейсом популістської виборчої риторики було реалізовано у Чехії 2025 році. А саме у жовтні 2025 року в Чехії відбулися парламентські вибори, які ознаменували собою важливий політичний реванш популістських сил. Партія ANO, очолювана колишнім прем'єром Андреем Бабішем, здобула переконливу перемогу – приблизно 35 % голосів (Ahmed A., 2025). Цей результат говорить про те, що популістський проєкт Бабіша, який раніше вже мав владу, повертається з великим впливом.

Соціально-економічний контекст, в якому розгорталася кампанія, сприяв успіху ANO. Високі ціни на енергію, інфляція та зростаюча нестабільність змусили значну частину населення шукати прості й зрозумілі відповіді – і Бабіш, зі своїми гаслами «доступного житла», соціальної підтримки та економічного захисту, саме це й пропонував. Одночасно, він чітко критикував зовнішню залежність Чехії від інституцій ЄС, зокрема у питаннях оборони та фінансових зобов'язань. Популістський стиль Бабіша характеризується багатовекторною трансформацією: він поєднує економічні обіцянки з м'яким євроскептицизмом, апелює до «національного суверенітету» й демонструє готовність співпрацювати з правими, «сувереністськими» партнерами.

259

Ця тенденція має значні наслідки не лише для Чехії, а й для Європейського Союзу загалом. Перемога ANO може призвести до ослаблення чеської підтримки ініціатив ЄС – зокрема щодо кліматичної політики, міграції та фінансування. Також існує ймовірність, що Чехія буде більше орієнтуватися на союзи з іншими євроскептичними державами, такими як Угорщина, посилюючи структурні напруженості в рамках ЄС (McCarthy P., 2025). Крім того, популістські меседжі Бабіша, які апелюють до «простих людей» і критики «еліти», можуть підірвати довіру до європейських інституцій серед частини громадян.

Метою статті є аналіз популістських гасел і риторики в кампанії ANO на виборах 2025 року що дозволить зрозуміти особливості внутрішньої політичної динаміки Чехії, зокрема як важливий індикатор майбутньої європейської інтеграції або, навпаки, певного дистанціювання від сучасної європейської парадигми.

Виклад результатів дослідження. 3–4 жовтня 2025 року в Чеській Республіці відбулися чергові вибори до нижньої палати парламенту – Палати депутатів. У ході голосування громадяни обирали 200 депутатів строком на чотири роки в межах системи багатомандатних виборчих округів. До участі у виборах було зареєстровано 25 політичних партій та одну коаліцію.

Важливою інституційною новацією цього виборчого циклу стало запровадження можливості голосування поштою для громадян Чехії, які перебували за кордоном (приблизно 500 тис. осіб). Раніше для участі у виборах вони були змушені відвідувати дипломатичні установи, що суттєво обмежувало доступність електоральної участі. Загальна явка виборців становила 68,9%, що перевищило показник парламентських виборів 2021 року (65,4%), і свідчило про зростання політичної мобілізації електорату.

260 — Прогідний бар'єр до Палати депутатів становив 5% для політичних партій, 8% для коаліцій із двох партій та 11% для альянсів із трьох і більше політичних суб'єктів. За результатами голосування до парламенту увійшли такі політичні сили: ANO 2011 (34,5%), коаліційний блок SPOLU (23,3%), STAN (11,2%), Чеська піратська партія (8,9%), SPD (7,7%) та Motoristé sobě (6,7%).

Зазначені політичні актори продемонстрували істотну ідеологічну диференціацію від ліберально-прогресивних і центристських до правопопулістських та євроскептичних позицій, що відображає фрагментацію політичного спектра та зростання поляризації чеського суспільства.

Ключовими політичними акторами виборів у Чехії 2025 року виступала низка партій, які відображали широкий спектр ідеологічних позицій – від ліберально-прогресивних до правопопулістських і євроскептичних (The 2025 parliamentary elections in the Czech Republic ...).

Провідну роль відіграла політична сила ANO 2011 (Akce neprokojených občanů) – популістська партія під керівництвом мільярдера та колишнього прем'єр-міністра Андрея Бабіша. Заснована у 2011 році як центристський і формально проєвропейський рух, з часом вона еволюціонувала у бік більшої євроскептичності. У своїй програмі ANO 2011 критикує Європейський зелений курс і міграційну політику ЄС, акцентуючи на соціально-економічному порядку денному: відновленні економічного зростання, стримуванні цін на

енергоносії, зниженні пенсійного віку та податковому послабленні для бізнесу. У зовнішньополітичному дискурсі партія пов'язувала внутрішні економічні труднощі з надмірними витратами чинного уряду на підтримку України, а також ставила під сумнів амбітні оборонні зобов'язання в рамках НАТО, зокрема цільові показники щодо витрат на оборону.

Коаліційний блок «Spolu» (SPOLU) – правочентристське об'єднання Громадянської демократичної партії (ODS) прем'єр-міністра Петра Фіали, партії TOP 09 та Християнсько-демократичного союзу – Чехословацької народної партії (KDU-ČSL). Блок дотримується фіскально консервативного курсу, орієнтованого на скорочення державного боргу та дефіциту бюджету, а також на модернізацію збройних сил. У зовнішній політиці SPOLU послідовно підтримує прозахідну орієнтацію Чехії, надання допомоги Україні та зміцнення оборонної спроможності в межах НАТО. Центральним наративом кампанії виступало протиставлення геополітичного вибору між євроатлантичною інтеграцією та потенційним зближенням із більш авторитарними моделями політичного розвитку.

261

Партія STAN (Starostové a nezávislí) («Старости та незалежні») позиціонує себе як центристсько-ліберальна сила, орієнтована на децентралізацію, посилення місцевого самоврядування та зменшення бюрократичного навантаження. Її програмні пріоритети включають антикорупційну політику, підтримку малого та середнього бізнесу, модернізацію освіти та державного управління, а також послідовне закріплення прозахідного зовнішньополітичного курсу Чехії.

Чеська піратська партія (Česká pirátská strana) представляє ліберально-прогресивний сегмент політичного спектра. Вона акцентує увагу на прозорості державного управління, захисті громадянських свобод, цифровізації державних послуг, антикорупційних заходах та модернізації освіти. У зовнішньополітичному вимірі партія підтримує поглиблення інтеграції в ЄС, посилення європейського виміру НАТО та збільшення інвестицій в оборонну сферу.

Партія SPD (Svoboda a přímá demokracie) («Свобода і пряма демократія») належить до праворадикального та євроскептичного сегмента. Під керівництвом Томію Окамури вона виступила за жорстку обмежувальну міграційну політику, критично ставиться до ЄС і НАТО та декларує необхідність референдумів щодо членства Чехії в таких організаціях. У зовнішньополітичному дискурсі SPD

займає антиукраїнські позиції, виступаючи проти продовження військової допомоги Україні та апелюючи до перегляду статусу українських біженців.

Партія *Motoristé sobě* («Автомобілісти за себе») сформувалася як правопопулістська сила з акцентом на опозиції до екологічної політики ЄС, зокрема Європейського зеленого курсу та заборони двигунів внутрішнього згоряння. Попри євроскептичні позиції, вона не заперечує необхідність підтримки України з боку ЄС. Її програмна платформа зосереджена на зниженні вартості життя, захисті національного суверенітету та пом'якшенні екологічного регулювання.

Партія ANO, очолювана Андреем Бабішем, залишається домінуючою силою в чеській політиці. Хоча її ідеологія не є чітко жорстко визначеною, ANO часто позначають як технократичний або популістичний проект, орієнтований на «людей проти еліти» (Dolezal K., 2025). У контексті 2025 року ANO апелює до соціально-економічної невизначеності: інфляції, зростання вартості життя, високих цін на енергію. За даними, ANO намагається балансувати між підтримкою України (видаючи її як стратегічну допомогу), але при цьому виступає проти значного підвищення військових витрат, ставлячи національні інтереси Чехії на перший план (Smith T., Zahradnicek-Haas E. 2025). Крім того, у передвиборчому циклі 2025 року Бабіш і ANO розглядають можливість коаліції з праворадикальними партіями, що демонструє їхню готовність до політичних альянсів із «антисистемними силами» заради здобуття влади.

Варто зазначити, що рух ANO виник як позасистемний політичний проект, який у стислі терміни зумів конвертувати фінансові ресурси свого засновника та суспільне невдоволення корупцією й економічними труднощами у значну електоральну підтримку. Його стрімке зростання відображає типovu для популізму мобілізацію «антисистемного» електорату через апеляцію до розчарування традиційними політичними елітами.

На цій хвилі Андрей Бабіш швидко інтегрувався у вищі ешелони влади: у 2014 році він обійняв посаду міністра фінансів, фактично ставши ключовим актором уряду Богуслава Сobotки. Водночас його політична кар'єра супроводжувалася серією скандалів, кульмінацією яких стало звільнення у 2017 році на тлі звинувачень у зловживаннях, пов'язаних із проектом «*Čapí hnízdo*».

Характерною рисою популістської стратегії Бабіша стало «рамкування» таких звинувачень у дискурсивній логіці політичного переслідування. Використовуючи наратив віктимізації, він трансформував репутаційні ризики у політичний ресурс, позиціонує себе як жертву корумпованої системи. Така риторика виявилася ефективною: вже наприкінці 2017 року, після перемоги ANO на парламентських виборах, він очолив уряд.

Таким чином, політичний успіх Бабіша ілюструє класичний для популізму парадокс: актор, який декларує боротьбу з корупцією та «очищення» влади, водночас може використовувати антисистемну риторіку для легітимації власного сходження до влади, навіть за наявності серйозних звинувачень на свою адресу.

Партія SPD під керівництвом Томіо Окамури – це одна з найрадикальніших на чеській сцені. SPD відома своїм антиімміграційним наративом, жорсткою критикою ЄС та скептицизмом щодо глобалізації. У передвиборчій кампанії 2025 року SPD посилила свої гасла саме навколо безпеки, міграції та «суверенітету»: у їхніх заявах міграція формулюється як загроза, ЄС – як структура, що нав'язує неконтрольовані політики. SPD також критикує «зелений курс» ЄС – наприклад, різко протистоїть ініціативам з обмеженням викидів або переходом на екологічний транспорт.

Опозицію проти ANO і SPD становлять головним чином коаліційні центристські та помірковано праві партії. Наприклад, ця група представлена платформами, такими як SPOLU (об'єднання ODS, KDU-ČSL та TOP 09) (Dolezal K., 2025). Окрім них, важливу роль грає Чеська Піратська партія, яка традиційно акцентує на прозорості уряду, боротьбі з корупцією, діджиталізації та правозахисті, а також підтримує проєвропейську інтеграцію (Kdo jsme. (n.d.). Ці сили часто виступають як «бар'єр» проти зростаючого популізму – вони намагаються мобілізувати виборців, закликаючи до захисту демократичних інститутів, прав людини та міжнародної співпраці.

Серед ключових детермінант електоральної поведінки чеських виборців зазвичай виокремлюють структурні та поведінкові чинники, зокрема хронічно обмежений рівень довіри до інститутів державної влади (уряду та парламенту), домінування ціннісно-ідеологічних орієнтацій, а також стійку схильність віддавати

пріоритет внутрішнім соціально-економічним питанням над зовнішньополітичними сюжетами.

Передвиборчий період у відповідному виборчому циклі розгортався на тлі загострення суспільної поляризації та накопиченого невдоволення економічною динамікою, що посилювало запит на політичну альтернативу чинному урядовому курсу. У цих умовах змагання фактично набуло бінарного характеру між правлячим ліберально-консервативним блоком SPOLU на чолі з прем'єр-міністром Петром Фіалою та опозиційною силою ANO, очолюваною Андреем Бабішем, яка капіталізувала суспільні настрої через акцент на соціально-економічній критиці уряду.

Соціологічні опитування у відповідний період стабільно фіксували лідерство політичної сили ANO. Протягом літа 2025 р. її підтримка сягала близько 35%, тоді як восени коливалася в межах 29–32%. Натомість правляча коаліція «Spolu», яка об'єднувала центристські та правоцентристські партії ODS, TOP 09 і KDU-ČSL, не перевищувала рівня приблизно 22% (Right-wing populist..., 2025), що відображало зниження суспільної довіри до чинного уряду.

264

Ключовими чинниками електорального ослаблення провладних сил виступали економічні детермінанти, насамперед інфляційний тиск, а також політично чутливі фіскальні рішення, зокрема обмеження індексації пенсій у 2023 році. У сукупності ці заходи спричинили негативне сприйняття урядової політики значною частиною електорату, передусім серед старших вікових груп, тоді як молодші виборці залишалися менш політично мобілізованими, що додатково посилювало дисбаланс участі.

Третьою за рівнем підтримки політичною силою була правопопулістська та євроскептична партія SPD («Свобода і пряма демократія»), яка демонструвала близько 13% електоральної підтримки. Її потенційна роль як коаліційного партнера ANO відображала тенденцію до формування ситуативних популістських альянсів, об'єднаних критикою наднаціональних інституцій ЄС та скептичним ставленням до підтримки України.

Лідер SPD Томію Окамура репрезентував тип політичного актора, який поєднував економічний популізм із жорсткою антиміграційною та антиелітистською риторикою, що нерідко набувала конфронтаційного характеру. У межах інформаційного простору його висловлювання часто ставали елементом ширших

трансгосподарських інформаційних кампаній, зокрема тих, що поширювалися через проросійські мережі впливу, що додатково радикалізувало публічний дискурс.

Виборчий цикл 2025 року в Чехії розгортався в умовах глибокої соціально-економічної напруги, що створило сприятливий ґрунт для посилення популістської риторики. Одним із головних чинників стала інфляція, яка упродовж останніх років суттєво знижувала купівельну спроможність населення. Згідно з даними ВТІ 2024, Чехія пережила період значного зростання цін, що найбільше вдарило по домогосподарствах із низькими та середніми доходами (Czechia Country Report 2024). Додатковим тягарем стали енергоносії: через енергетичну кризу, посилену війною в Україні, вартість газу й електроенергії зростала швидше, ніж здатність держави компенсувати втрати вразливих груп. Усе це активізувало запит суспільства на швидкі, прості та нібито «ефективні» рецепти виходу з кризи – що є ключовим елементом популістського дискурсу.

Не менш важливою складовою стала проблема міграції. У 2025 році вона знову посіла центральне місце в політичних дебатах, а праворадикальна SPD Томіо Окамури, активно трактувала міграційні процеси як загрозу безпеці та культурній ідентичності Чехії. Риторика партії була спрямована на підсилення суспільного страху та невдоволення політикою Європейського Союзу, який у чеському публічному дискурсі часто подавався як інституція, що нав'язує власні рішення без урахування національних інтересів.

Значний вплив на політичну атмосферу мала і війна в Україні. Конфлікт став не лише зовнішньополітичним фактором, але і внутрішнім елементом мобілізації електорату. Частина партій, включно з ANO Андрея Бабіша, маневрувала на темі допомоги Україні, наголошуючи на необхідності обмеження військових витрат і пріоритетності «внутрішніх потреб» Чехії (Shkayev V., 2025). Така позиція підсилювала дискусії про втому суспільства від війни та сприяла формуванню наративу про бажаність «дипломатії замість конфронтації», що традиційно активно використовується популістами.

Енергетична криза, тісно пов'язана з наслідками війни та економічними дисбалансами в Європі, стала ще одним каталізатором політичного невдоволення. Зростання цін на енергію створило відчуття незахищеності та безпорадності серед значної

частини населення, що часто призводило до пошуку «винних». У популістських наративах ця роль традиційно відводилася Брюсселю – як символу зовнішнього впливу та бюрократичного управління економічними процесами.

Окремо варто відзначити кризу довіри до інституцій, яка стала ключовою складовою політичної динаміки перед виборами. Чеське суспільство дедалі глибше розділяється на два табори – урядовий та опозиційний – між якими зникає спільне інформаційне поле й взаємна довіра (Dolezal K., 2025). Ця емоційна та політична поляризація створює ідеальні умови для популістів, котрі звертаються до базових страхів, стереотипів та фрустрацій виборців, пропонуючи прості рішення на тлі складних структурних викликів.

266
— У сукупності всі ці фактори сформували перед виборами 2025 року контекст, у якому популістські партії та їхні меседжі отримали максимальний резонанс. Економічна вразливість, безпекові побоювання, енергетична напруга, криза довіри та втома від зовнішніх конфліктів стали підґрунтям, що значно підсилювало популярність популістської риторики та формувало нову структуру політичної мобілізації в Чехії.

У виборчій кампанії Чехії 2025 року популістські сили – насамперед АНО Андрея Бабіша та праворадикальна SPD Томіо Окамури – активно використовували риторику, спрямовану на мобілізацію електорату через апеляцію до страхів, соціальної невпевненості та недовіри до наднаціональних структур. Одним із центральних меседжів стало твердження про необхідність «захистити чеські інтереси від Брюсселя», у межах якого ЄС зображувався як бюрократична інституція, що нав'язує рішення у сферах клімату, міграції та санкційної політики. Така стратегія формує образ «зовнішнього примусу» й підсилює відчуття загрози національному суверенітету.

Паралельно SPD просувала гасло «Стоп міграції / Чехія – для своїх», подаючи міграцію як загрозу безпеці та культурній ідентичності. Популістські партії послідовно пов'язували міграційні ризики з нібито неефективною політикою ЄС, конструюючи вибіркочку картину реальності, у якій міграція постає головним чинником соціальної та політичної нестабільності.

Важливим елементом риторики АНО став соціально-економічний популізм: обіцянки підвищення доходів, зниження податків і

розширення соціальних програм без чітких фінансових розрахунків. Такі меседжі протиставлялися політиці ЄС, який подався як інституція, що обмежує національний економічний маневр у кризових умовах. Не менш значущими були антикризові «прості рішення» – зокрема обіцянки швидкого зниження енергетичних цін або «дипломатичного завершення війни» в Україні. Такі формули створюють ілюзію простоти та досяжності швидких результатів у сферах, які насправді є структурно складними.

Популярність цих гасел пояснюється насамперед їхньою емоційною природою. Популізм апелює до базових відчуттів страху, тривоги та вразливості, які в Чехії були підсилені інфляцією, енергетичною кризою та невизначеністю, пов'язаною з війною. Простота комунікації робить популістські меседжі більш привабливими порівняно зі складною технократичною мовою урядових і європейських інституцій. Додатковим каталізатором їхнього поширення стали соціальні мережі: алгоритмічні системи TikTok, Facebook і YouTube винагороджують емоційний, поляризуючий контент, що дозволило ANO та SPD значно розширити свою аудиторію та підсилити електоральну мобілізацію.

267

Ефект таких гасел виходить далеко за межі однієї кампанії. Вони сприяють фрагментації політичного поля, підсилюють недовіру до інституцій ЄС і стимулюють перехід до короткострокових політичних рішень на національному рівні. Для Європейського Союзу це означає уповільнення інтеграційних процесів, посилення внутрішніх суперечностей та домінування безпеково-ізоляціоністських підходів. У зовнішній політиці та безпековій сфері наслідки особливо відчутні для України: частина політичних сил використовує соціально-економічні аргументи для обмеження підтримки Києва, ставлячи пріоритет внутрішніх витрат над міжнародними зобов'язаннями. Водночас сили, орієнтовані на стримування Росії, інтегрують підтримку України у власні безпекові стратегії, що формує суперечливий, але впливовий вектор європейської політики щодо регіону.

Зовнішня політика Чехії щодо України у 2025–2026 роках демонструє ознаки суттєвої трансформації, зумовленої приходом до влади уряду Андрея Бабіша та посиленням популістського впливу на формування стратегічного курсу. Незважаючи на формальне збереження підтримки європейських санкцій і окремих

форматів допомоги, загальна динаміка політики свідчить про поступове зміщення акцентів у бік скорочення прямої військової та фінансової участі, а також утвердження економічно прагматичного, транзакційного підходу.

Коаліційна конфігурація ANO–Motoristé–SPD зумовлює фрагментований і внутрішньо суперечливий процес ухвалення рішень. У той час як ANO та Motoristé схиляються до інструменталізації зовнішньої політики через призму витрат і вигод, що відповідає логіці популістського прагматизму, SPD репрезентує більш радикалізовану, критичну позицію щодо підтримки України. Така ідеологічна неоднорідність коаліції генерує напруження у виробленні політики, зокрема у питаннях військової допомоги та участі Чехії в ініціативах, пов'язаних із постачанням боєприпасів (The 2025 parliamentary elections ...).

268 — У ширшому контексті це відображає характерну для популізму тенденцію до переорієнтації зовнішньої політики на короткострокові національні інтереси, що супроводжується зниженням рівня стратегічної передбачуваності та послабленням узгодженості із колективними європейськими підходами.

Поточний зовнішньополітичний курс Чехії доцільно інтерпретувати як гібридну модель, яка поєднує елементи стратегічного хеджування та транзакційного підходу, характерного для сучасних популістських практик. З одного боку, офіційна Прага демонструє прагнення уникати відкритої конфронтації з партнерами по ЄС, не перешкоджаючи ухваленню колективних рішень щодо України, однак водночас обмежує власну залученість у їх імплементації. З іншого боку, простежується посилення транзакційної логіки зовнішньої політики, в межах якої підтримка України оцінюється крізь призму економічної раціональності та вузько визначених національних інтересів.

У публічному дискурсі прем'єр-міністра Андрея Бабіша ця стратегія корелює з типовими рисами популістської риторики, зокрема акцентом на пріоритетності внутрішньополітичного порядку денного, необхідності фінансової обережності у зовнішньополітичних витратах та скепсисом щодо реального впливу Чехії на перебіг війни. Водночас його висловлювання відображають обережне ставлення до перспектив військової перемоги України та орієнтацію на дипломатичні сценарії врегулювання конфлікту.

Перемога політичної сили ANO 2011 на тлі ослаблення позицій правлячої коаліції SPOLU відображала накопичене невдоволення частини електорату станом соціально-економічного розвитку країни та водночас підтверджувала домінування внутрішньополітичної проблематики над зовнішньополітичними пріоритетами в структурі виборчих уподобань. Подібна динаміка корелювала із загальноєвропейською тенденцією посилення позицій популістських акторів, які активно інструменталізують тематику російсько-української війни у своїх політичних стратегіях та комунікаційних кампаніях.

Вибори в Чехії засвідчили подальшу фрагментацію та поляризацію суспільних настроїв, у межах яких електоральний вибір дедалі частіше формувався як протиставлення між неліберальними популістськими силами та проєвропейськими демократичними акторками. Така конфігурація відбувалася на тлі відносного послаблення центристських політичних сил, що є характерною тенденцією для регіону Центральної та Східної Європи.

269

Унаслідок виборчих результатів у Чехії в регіоні Центральної Європи може посилитися динаміка євроскептичних настроїв, що потенційно створює додаткові виклики для досягнення консенсусу в межах Європейського Союзу та НАТО. Популістська риторика Андрея Бабіша у поєднанні з позиціями Віктора Орбана та Роберта Фіцо формує умови для ускладнення процесів ухвалення рішень у ЄС щодо низки стратегічно чутливих питань, включно з Європейським зеленим курсом, міграційною політикою, а також питаннями фінансової та військової підтримки України та її євроінтеграційних прагнень.

Водночас радикальна переорієнтація зовнішньополітичного курсу Чехії виглядає малоімовірною, що зумовлено поєднанням прагматичних інтересів політичного керівництва, високого рівня економічної та інституційної інтегрованості країни в структури ЄС, наявності внутрішньополітичних стримувальних механізмів, а також активністю опозиційних сил.

Перемога популістських політичних акторів, представлених у новому складі чеського парламенту, теоретично може призвести до перегляду обсягів, темпів або форматів надання військової допомоги Україні. Водночас ключовим стабілізуючим фактором залишаються безпекові інтереси Чехії та усталене сприйняття російської федерації

як джерела потенційної загрози, що продовжує визначати базові параметри двосторонніх відносин і може стимулювати збереження підтримки України, хоча й у модифікованих, більш обмежених або непрямих формах.

Таким чином, риторика кампаній виборів 2025 року перетворюється на визначальний фактор політичної динаміки Європейського Союзу. Емоційність і простота гасел виявилися більш ефективними за складні програмні документи або раціональні дискусії, що зміщує політичний дискурс у бік короткострокових рішень, орієнтованих на страхи й занепокоєння виборця. Це не лише впливає на внутрішню стійкість європейських демократій, а й визначає характер зовнішньої політики ЄС.

Висновки. Узагальнюючи, можна стверджувати, що Європа вступає у період глибших трансформацій, де політичні процеси стають менш передбачуваними, а ухвалення рішень – складнішим. Популістські й праворадикальні сили, отримавши нові електоральні аргументи, посилюють тиск на традиційні партії, змушуючи їх адаптуватися до нової логіки політичної конкуренції. Для ЄС такі зміни означають уповільнення інтеграційних процесів, ускладнення бюджетних і оборонних рішень, а також поглиблення дискусій щодо майбутнього розширення. Для України це створює одночасно виклики та точки можливостей: з одного боку – ризики зменшення підтримки й затягування переговорів щодо членства; з іншого – актуалізацію теми європейської безпеки, де роль України як форпосту стабільності стає дедалі очевиднішою для тих політичних сил, які розглядають РФ як стратегічну загрозу.

У результаті вплив виборчих гасел 2024 року виходить далеко за межі політичних кампаній. Вони формують нову конфігурацію європейської політики та визначають, у якому напрямі ЄС та його партнери, включно з Україною, рухатимуться в найближчі роки.

References:

1. Ahmed, A. (2025). Populist billionaire Andrej Babiš wins Czech parliamentary election [The Guardian]. <https://www.theguardian.com/world/2025/oct/04/populist-billionaire-andrej-babis-wins-czech-parliamentary-election>
2. Czechia Country Report 2024. (n.d.). [BTI Transformation Index]. <https://bti-project.org/en/reports/country-report/CZE>

3. Dolezal, K. (2025). Why Trouble Is Brewing in the Czech Republic [Journal of Democracy]. <https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/why-trouble-is-brewing-in-the-czech-republic/>

4. Kdo jsme. (n.d.). [Česká pirátská strana]. <https://www.pirati.cz/lide/>

5. McCarthy, P. (2025). Czech Elections Confirm a Conservative Comeback in Europe: Why Andrej Babiš's Victory Matters for America and the Heart of Europe [The Heritage Foundation]. <https://www.heritage.org/global-politics/report/czech-elections-confirm-conservative-comeback-europe-why-andrej-babiss>

6. Right-wing populist Andrej Babiš is the Czech Republic's new prime minister: should Ukrainians be worried? https://24tv.ua/geopolitics/vibori-chehiyi-2025-reyting-kandidati-hto-takiy-andrej-babish_n2926775

7. Shkayev, V. (2025). Elections in the Czech Republic: Populist victory and possible problems for Ukraine [Intent]. <https://intent.press/en/publications/politics/2025/poland-ukraine-reconciliation-or-confrontation/>

271

8. Smith, T., & Zahradnicek-Haas, E. (2025). Czech election 2025: Where parties stand on 6 issues that could reshape daily life [Expats.cz]. <https://www.expats.cz/czech-news/article/czech-election-2025-where-parties-stand-on-6-issues-that-could-reshape-daily-life>

9. The 2025 parliamentary elections in the Czech Republic: post-election turmoil and its implications for Czech-Ukrainian relations. <https://prismua.org/23568-2/>

10. The 2025 parliamentary elections in the Czech Republic: results and implications for the country's political direction. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/parlamentski-vybory-v-chehiiyi-2025-pidsumky-ta-znachennya-dlya>

MECHANISMS OF PROPAGANDA IN NAZI GERMANY THROUGH THE LENS OF MASS COMMUNICATION THEORIES

The article examines the mechanisms of propaganda in Nazi Germany through the lens of mass communication theories, focusing on its influence on public opinion and the formation of collective consciousness. Propaganda in Nazi Germany developed as a coherent, institutionalized system of mass communication, integrated into all spheres of social life. Its effectiveness was based on centralized management, control over the media space, and targeted psychological influence on the audience.

The study employs mass communication models (Lasswell), affective theories of influence, framing theory, the “magic bullet” model, as well as ideas from Le Bon, Ellul, Benjamin, and Arendt. This approach allows Nazi propaganda to be understood as a structured communication process aimed at shaping cognitive, emotional, and behavioral patterns in mass consciousness. Key mechanisms of influence include narrative repetition, unification of linguistic and symbolic forms, dominance of emotional over rational appeal, framing of political reality, and the construction of the “enemy” image.

The effectiveness of propaganda lay not so much in convincing the audience of the factual accuracy of messages, but in creating a sense of collective belonging and the “obviousness” of the proposed worldview. Through emotional engagement, ritualization of politics, and the use of mass culture, propaganda transformed individual perception into collective experience, reducing critical thinking and alternative interpretations.

The study also demonstrates that many mechanisms of Nazi propaganda remain relevant in contemporary information wars and authoritarian media systems. Reconsidering Nazi propaganda through the lens of mass communication theories provides a deeper understanding of the nature of mass influence in both totalitarian and modern societies, highlighting organizational and institutional aspects of propaganda, key strategies and methods of psychological influence, as well as the continuity of these mechanisms in the contemporary media environment.

¹ PhD in Political Science, Associate Professor of the Department of International Relations and Public Communications, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. E-mail: i.makuch-fedorkova@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-2198-8727>.

Keywords: *propaganda, Nazi Germany, mass communication, media strategies, information wars, mass influence, manipulation, J. Goebbels, totalitarianism, narratives, communication models.*

Механізми пропаганди в нацистській Німеччині крізь призму теорій масової комунікації

У статті досліджуються механізми пропаганди в нацистській Німеччині крізь призму теорій масової комунікації, зокрема її вплив на громадську думку та формування колективної свідомості. Пропаганда в нацистській Німеччині розвинулася як цілісна, інституціоналізована система масової комунікації, інтегрована у всі сфери суспільного життя. Її ефективність ґрунтувалася на централізації управління, контролі над медійним простором та цілеспрямованому психологічному впливі на аудиторію.

Дослідження використовує моделі масової комунікації (Лассвелл), афективні концепції впливу, теорію фреймінгу, модель «магічної кулі», а також ідеї Лебона, Еллюля, Бен'яміна та Арендт. Це дозволяє розглядати нацистську пропаганду як структурований комунікаційний процес, спрямований на формування когнітивних, емоційних і поведінкових моделей масової свідомості. Ключові механізми впливу включають повторюваність наративів, уніфікацію мовних і символічних форм, домінування емоційного над раціональним, фреймінг політичної реальності та конструювання образу «ворога».

Ефективність пропаганди полягала не стільки у переконанні в об'єктивності повідомлень, скільки у створенні відчуття колективної приналежності та «очевидності» запропонованого світоустрою. Через емоційне залучення, ритуалізацію політики та використання масової культури пропаганда трансформувала індивідуальне сприйняття у колективний досвід, знижуючи критичне мислення та альтернативні інтерпретації.

Дослідження показує, що багато механізмів нацистської пропаганди залишаються актуальними у сучасних інформаційних війнах і авторитарних медіасистемах. Переосмислення нацистської пропаганди крізь призму теорій масової комунікації дозволяє глибше зрозуміти природу масового впливу у тоталітарних і сучасних суспільствах, висвітлюючи організаційні та інституційні аспекти пропаганди, ключові стратегії та способи психологічного впливу, а також спадковість цих механізмів у сучасному медіа-середовищі.

Ключові слова: пропаганда, нацистська Німеччина, масова комунікація, медіа-стратегії, інформаційні війни, масовий вплив, маніпулювання, Й. Геббельс, тоталітаризм, нарративи, моделі комунікації.

Statement of the Scientific Problem. Propaganda as a social and communicative phenomenon played a decisive role in shaping the political reality of the twentieth century. This was particularly evident in Nazi Germany, where propaganda became not only an instrument of political mobilization but also a central mechanism of state control over public consciousness. In 1933-1945, in the Third Reich, propaganda was systematized and institutionalized through the activities of the Ministry of Public Enlightenment and Propaganda under the leadership of J. Goebbels, which exercised centralized control over the press, radio, cinema, and other forms of public communication. Such a model made it possible not only to disseminate ideological narratives but also to purposefully shape the ways in which political reality was perceived by a large part of German society.

274

— Scholarly interest in the problem of Nazi propaganda has traditionally focused primarily on the historical description of events and ideological analysis. At the same time, contemporary research increasingly emphasizes the analysis of propaganda from the perspective of mass communication theories, which makes it possible to consider it as a system of strategically organized communicative processes. This approach is important not only for a deeper understanding of historical experience but also for comprehending the logic of modern information wars, in which propagandistic strategies are combined with digital technologies and new media.

Despite the significant number of scholarly works devoted to the propaganda of the Third Reich, it is mostly examined as a component of totalitarian ideology or as an instrument of political mobilization. Meanwhile, its communicative logic, mechanisms of influence on mass audiences, and methods of shaping collective consciousness remain insufficiently systematized and theoretically conceptualized.

The scientific problem lies in the need to reinterpret Nazi propaganda not merely as a historical phenomenon, but as an integrated system of mass communication that functioned in accordance with specific theoretical models of audience influence. This involves analyzing such mechanisms as the centralization of communication channels, monopolization of the information space, the emotional dominance of messages, the framing of

political reality, the repetition of narratives, and the construction of the image of the “enemy.” It was precisely these mechanisms that ensured not only the transmission of ideological messages but also the formation of stable cognitive and behavioral patterns in mass consciousness.

The study of propaganda from the standpoint of mass communication theories is important because it allows for the integration of historical analysis with modern communication approaches and provides a deeper understanding of the nature of mass influence in totalitarian societies. Moreover, this approach has significant practical relevance, as the conclusions drawn may be applied to the analysis of contemporary information wars, within which propagandistic strategies continue to affect public consciousness, political processes, and the functioning of democratic institutions.

Analysis of previous studies. The main scholarly literature used in this article forms a coherent theoretical and analytical framework for the study of propaganda as a communicative phenomenon. An important place is occupied by works devoted to the analysis of propaganda and information wars, in particular studies of the role of propagandists and persuasion strategies in historical and contemporary contexts (Pomarantsev, 2025). A significant theoretical foundation of the study is provided by classical concepts of mass society and propaganda, which reveal the psychological and social mechanisms of influence on audiences (Le Bon; Ellul; Arendt).

275

At the same time, cultural aspects of political communication, including the role of visibility, ritualization, and the aestheticization of politics, are examined in works devoted to the interaction between media, ideology, and mass culture (Benjamin). The combination of these approaches with modern theories of mass communication, H. Lasswell’s communication model, and concepts of framing, narrative repetition, and affective influence makes it possible to comprehensively analyze the mechanisms of propaganda in Nazi Germany and to trace their relevance in the contemporary information space.

Formulation of the Purpose and Objectives of the Article. The purpose of the article is to analyze the mechanisms of propaganda in Nazi Germany through the lens of mass communication theories, with the aim of identifying key communicative strategies and methods of influencing mass audiences, as well as determining their significance for the formation of collective consciousness in a totalitarian society.

To achieve this purpose, the following objectives were set: to examine political propaganda as a social and communicative phenomenon within the framework of mass communication theories; to analyze the historical experience of Nazi Germany in terms of the centralization and institutionalization of propaganda through the Ministry of Public Enlightenment and Propaganda; to identify the key mechanisms of propaganda's influence on mass audiences, such as the emotional dominance of messages, the repetition of narratives, the framing of political reality, and the construction of the image of the enemy; to demonstrate the relationship between the propagandistic strategies of the Third Reich and contemporary approaches to mass persuasion in information wars; and to assess the significance of the analyzed propaganda mechanisms for understanding the nature of mass influence in totalitarian and contemporary societies.

276 — **Presentation of the Main Material.** Political propaganda in scholarly discourse is increasingly conceptualized not merely as an instrument of ideological influence, but as a structural phenomenon of mass communication embedded within the institutional, technological, and cultural mechanisms of modern society. The growing interest in propaganda as an object of interdisciplinary analysis is linked to an awareness of its role in shaping collective identity, legitimizing power, and normalizing political violence. In the classical definition proposed by H. Lasswell, propaganda appears as a mechanism of influence that shapes and manages perceptions of political reality through the selective presentation of information and symbols, compelling audiences to adopt specific positions and emotional evaluations of events (Lasswell, H.D. 1938, pp. 45-47). It was precisely in Nazi Germany that control over mass consciousness through the management of information flows and interpretive frameworks was first institutionalized as a systematic state policy, which transformed propaganda into an object not only of historical inquiry but also of comprehensive communication analysis.

In this context, Lasswell's concept became a methodological foundation for further understanding propaganda as an integrated communication process that combines actors of power, channels of message dissemination, and anticipated effects on mass audiences. His proposed analytical model ("who says what, through which channel, to whom, and with what effect") made it possible to move beyond a purely descriptive approach and to consider propaganda as a managed and reproducible mechanism of

symbolic control (Makuch-Fedorkova I.I. 2016, p. 143). In our view, this contributed to the institutionalization of propaganda within the scholarly discourse of political communication and laid the groundwork for its interdisciplinary analysis within political science, sociology, psychology, and media studies. It should be recalled that in Lasswell's classical conception the communication process is viewed as a stimulus – response sequence, where messages and symbols function as stimuli that influence audience perception and behavior (Makuch-Fedorkova I.I. 2016, p. 138). Such an approach allows for the analysis not only of the content of propaganda but also of the mechanisms of its impact on mass consciousness. In the context of Nazi Germany, this meant that control over information flows and the systematic use of media symbols made it possible to shape expected public reactions, constructing specific perceptions of political reality and legitimizing political behavior. Through this lens, propaganda emerges not merely as an ideological tool, but as a structural element of mass communication integrating institutional, technological, and cultural mechanisms of society.

Continuing this line of reasoning, it should be emphasized that Nazi Germany represents a classical example of the centralization of propaganda as a comprehensive mechanism of political influence. The establishment of the Ministry of Public Enlightenment and Propaganda under the leadership of Joseph Goebbels ensured centralized control over all aspects of the information sphere, from the press and radio to cinema, literature and theatre (Welch, D. 2002, p. 25). This made it possible not only to coordinate message content but also to standardize symbolic codes and narratives intended to shape desired emotional reactions and political attitudes among the population. The institutionalization of propaganda through the ministry was not limited to information control; it also included the systematic implementation of educational and cultural programs that legitimized the regime's ideology and normalized political violence. According to Lasswell's model, this allowed for a clear identification of "who" (the state ministry), "what" (ideological narratives), "through which channel" (media, education, cultural institutions), "to whom" (the population), and "with what effect" (the formation of desired political consciousness and behavior) control was exercised. From the perspective of mass communication theories, propaganda operated through a number of basic mechanisms that were realized in the Third Reich in their most concentrated form. Thus, the historical experience of Nazi Germany

demonstrates how centralized propaganda can become a key mechanism of political governance, integrating technological, institutional, and cultural means of influence into a unified communication strategy.

It should also be noted that Nazi propaganda was built not only on the transmission of information but, above all, on the formation of the audience's emotional experience. This aspect, the dominance of emotion over rational argument, can be examined within the framework of the affective concept of communication, which emphasizes that emotional engagement plays a decisive role in perception and mass mobilization. These ideas were theoretically articulated by J. Ellul, who emphasized that effective propaganda primarily appeals to emotions, as they reduce the audience's capacity for critical reflection (Ellul, 1965, p. 62). Ellul stressed that propaganda does not merely transmit political or ideological messages but also performs an important psychological function, acting as a remedy for loneliness. It integrates individuals into the collective, fills social isolation and inner emptiness, creates a sense of belonging, and shapes collective identity. In Nazi Germany, this manifested through the exploitation of fear and feelings of national humiliation not only as tools of persuasion but also as mechanisms of emotional and social stabilization, satisfying deep psychological needs and strengthening the bond between the individual and the collective, thereby ensuring mass mobilization and loyalty within the totalitarian system.

The practical implementation of the affective strategy of Nazi propaganda can be traced in various communicative practices of the regime. In particular, the mass party rallies of the NSDAP in Nuremberg were constructed as emotional political rituals that, through scale, monumental architecture, symbolism, music, and synchronized actions of participants, generated a sense of collective unity and subordination of the individual to the idea of the "people's community" (Volksgemeinschaft), which was represented as the highest form of national identity (United States Holocaust Memorial Museum, 2018). A similar emotional effect was produced by visual media, especially the propaganda films of Leni Riefenstahl, notably *Triumph of the Will* (1935), which documented the 1934 Nuremberg Rally and employed cinematic techniques such as mass scenes, dynamic camera angles, montage, and musical accompaniment to create images of power, order, and charismatic leadership aimed at emotional captivation and identification with the regime. At the same time, antisemitic propaganda systematically appealed to emotions of fear

and disgust, portraying Jews as an existential threat to the German nation, thereby facilitating the emotional legitimation of discriminatory, repressive, and violent policies of the Nazi regime (United States Holocaust Memorial Museum, 2017). These examples demonstrate that emotions functioned as a key mechanism of political mobilization, confirming the central premise of the affective communication concept regarding the dominance of emotional influence over rational persuasion in mass societies.

In this context, attention should be paid to the psychological mechanisms of influence underlying any effective propaganda. Propaganda theorists consciously relied on Freudian psychoanalytic ideas, viewing the psyche as a complex system in which unconscious instincts of the Id often dominate rational Ego, while the Superego imposes moral constraints. They recognized that direct appeals to emotional and instinctual needs allow rational analysis to be bypassed, prompting individuals to act impulsively under the influence of fear, pride, or perceived threat (McLeod, S. 2025). These ideas were integrated with behaviorist approaches focusing on observable behavior and conditioned responses to stimuli: repeated signals, visual images, rituals, and emotionally charged messages generate predictable reactions regardless of conscious evaluation (Makuch-Fedorkova I.I. 2016, p. 140). The combination of psychoanalysis and behaviorism provided a theoretical basis for the assertion that mass audiences are incapable of full rational self-control and that their behavior can be systematically directed through emotional stimuli. These psychological principles explain why propaganda appealing to fear, humiliation, collective unity, or group grandeur is so effective, as it operates through unconscious psychological mechanisms that decisively shape perception and action and reaffirm the core idea of affective communication that emotional influence dominates rational persuasion in processes of mass mobilization.

The psychological mechanisms outlined above explain why emotional appeal and systematic stimulation of unconscious impulses were so effective: when individuals lack full rational control, their perceptions and behavior become vulnerable to repeated signals and symbols. This vulnerability paved the way for another key technique of Nazi propaganda, the unification of images, symbols, and narratives that ensured simplicity, repetition, and recognizability of messages. Repetition as a communication strategy reinforced ideological attitudes in everyday consciousness, transforming them into elements of “self-evident” reality. In this context, language ceased to perform a purely descriptive function and became

a tool for constructing reality: stable clichés, slogans, and emotionally charged formulas not only conveyed ideological meanings but also limited the possibility of alternative interpretations of events.

This approach is developed by J. Riecke, a German linguist and historian of the German language, professor at Heidelberg University, who specializes in the analysis of linguistic practices in political ideologies. In his article *The Language of the Third Reich*, he emphasizes that systematic repetition of identical linguistic patterns in public and everyday discourse led to the internalization of Nazi categories of thought even among those who did not identify with the regime's ideology (Riecke, J. 2019). According to the researcher, the constant presence of the same lexical formulas, metaphors, and syntactic constructions in political speeches, mass media, and everyday communication contributed to the formation of stable cognitive templates perceived as neutral and natural. Propaganda language ceased to be perceived as ideologically imposed and gradually integrated into habitual cognitive perception, shaping modes of understanding social and political phenomena. As Riecke notes, such normalization reduced the capacity for critical analysis, as thinking automatically reproduced ideological structures without conscious reflection (Riecke, J. 2019). He also refers to the work of V. Klemperer, a German philologist and literary scholar who lived in Nazi Germany and demonstrated how repeated linguistic constructions of propaganda gradually shaped the boundaries of permissible interpretation of reality. The repetition of linguistic models served not only a communicative but also a disciplinary function, narrowing the framework of thought and reinforcing the corresponding ideological order in individual consciousness.

In this context, the repetition of linguistic patterns can be viewed not merely as a linguistic or stylistic phenomenon but as a mechanism for forming stable interpretive structures. At this level, the analysis of propaganda language intersects with the concept of framing, which helps explain how repeated linguistic and symbolic elements consolidate specific ways of seeing reality and restrict the range of possible interpretations.

The concept of the frame originates in interdisciplinary studies of communication, sociology, and cognitive psychology. The first theoretical formulations were proposed by G. Bateson, who viewed frames as metacommunicative signals defining the context and rules for interpreting messages (Bateson, 1972).

The idea of framing was further developed by E. Goffman, particularly in Frame Analysis, where frames are described as stable cognitive schemes through which individuals organize and structure their social experience, determining what is considered important or secondary in a given situation and influencing interpretations of social behavior (Goffman, 1974, pp. 52-54). In other words, frames form “mental templates” through which people perceive and interpret events, assigning meaning and organizing social reality.

In media and political studies, the concept of framing was adapted as a powerful tool for influencing public opinion. The works of M. Entman (1993) demonstrated that framing allows not only the selection and presentation of information but also the attribution of meaning by emphasizing certain aspects of reality while downplaying others, significantly shaping perceptions of socio-political processes. Through this, media and political actors can direct audience attention to specific problems, causes, or moral evaluations, guiding interpretation and shaping public perception.

281

Thus, combining the approaches of Goffman and Entman allows frames to be viewed simultaneously as cognitive and communicative instruments: they structure internal perceptions of social reality and, through media and political narratives, influence collective understandings of the world. In this sense, framing becomes a mechanism that shapes ideological perception by establishing boundaries of what is considered “normal,” “acceptable,” or “unacceptable” in public discourse.

In Nazi propaganda, framing functioned as a key mechanism of ideological influence closely linked to the repetition of linguistic patterns described by Riecke and Klemperer. The constant reproduction of identical lexical formulas, metaphors, and narrative schemes entrenched frames through which social reality was interpreted via clear oppositions such as “us/them,” “order/threat,” and “purity/contamination.” These frames structured thought so that evaluations of actions and events automatically aligned with ideological categories.

For example, the Jewish population was consistently portrayed as a “threat to internal order,” while the German people were depicted as “defenders of purity and stability.” This frame was systematically repeated in Goebbels’s speeches, cinematic narratives, and newspaper publications, reinforcing the perceived necessity of a “struggle for national survival” and the naturalization of discriminatory policies (Entman, 1993, pp. 52-54).

Another vivid example is the frame of “patriotic sacrifice,” disseminated through stories of soldiers and party members allegedly defending the people from enemies. Repeated images and metaphors shaped moral evaluations: the heroic actions of “our own” were automatically perceived as noble, while “enemies” were framed as morally dangerous.

These frames operated alongside the linguistic models described by Klemperer, as everyday vocabulary, keywords, and slogans did not merely describe reality but structured its meaning, forming cognitive frameworks in which ideological categories appeared natural and neutral. Ultimately, repetition and framing together created mental templates that significantly reduced space for critical analysis and alternative interpretations (Entman, 1993, pp. 52-54).

Similar mechanisms of framing and repeated linguistic constructions can be observed in contemporary authoritarian media, particularly in Russian propaganda. Like Nazi propaganda, modern Russian media systematically employ stable lexical templates and narratives to shape desired perceptions of events and political actors.

282

— For example, events in Donbas and Ukraine are often framed as the “protection of Russian-speaking populations” and a “fight against fascism/extremism,” creating a binary opposition of “us/them” and legitimizing Russia’s military actions. These frames are accompanied by repeated terms such as “neo-Nazis,” “Kyiv junta,” and “special operation,” forming cognitive frameworks in which certain actions are perceived as justified and morally necessary. Russian propaganda has transformed the historical concept of “denazification” into a strategic narrative for legitimizing aggression, constructing an external enemy, and mobilizing society through federal television, social media, and diplomatic channels. As noted in the article “‘Denazification’ as a Key Narrative of Russian Propaganda in the Hybrid War against Ukraine,” the concept has been deliberately reinterpreted and used to justify military aggression (Gridina, Ivanets, Pakhomenko, 2025, p. 71).

Another striking example is the frame of “external threat,” used to explain economic difficulties, sanctions, or restrictions on freedom of speech: external “enemies” are blamed for internal problems, and the population is mobilized around “national unity” (Vakulich, Novorodovska, 2023, pp. 125-127). This frame simultaneously activates patriotic sentiments and reduces space for critical evaluation of government decisions, similarly

to how Nazi propaganda normalized discriminatory practices and war through repeated narratives (Entman, 1993, pp. 52-54).

It should be noted that although the concept of “framing” as a distinct theoretical category emerged much later in mass communication studies, the mechanism of interpretive structuring of political reality was actively employed in interwar propaganda practices. In Nazi Germany, propaganda systematically constructed stable interpretive frameworks through which social and political phenomena were understood via simplified binary oppositions such as “us–them,” “order–chaos,” and “purity–threat.” This selective emphasis allowed not only the direction of perception but also the restriction of interpretive possibilities, creating a sense of obviousness and naturalness of ideological meanings in mass consciousness. As a result, propaganda performed not only an informational but also a cognitive function, defining boundaries of thought and consolidating a desired model of reality.

In this context, the reflections of British writer, journalist, and propaganda researcher P. Pomerantsev are also noteworthy. In *How to Win an Information War. The Propagandist Who Outwitted Hitler* (Pomerantsev, 2025), propaganda is presented not as a collection of manipulative messages but as a holistic system of reality construction and collective perception. Analyzing the work of British propagandist Sefton Delmer, the author emphasizes that effective propaganda operates primarily at the level of emotions and social identities rather than through direct imposition of facts or slogans. Pomerantsev stresses that plausibility is the key condition of influence: propaganda messages succeed when they are embedded in existing beliefs, fears, and everyday experiences of the audience, creating a sense of “obviousness” and “naturalness” of proposed interpretations. 283

In this context, it is apt to quote Sefton Delmer, one of the most effective propagandists of the anti-Nazi information war during World War II: “The real power of propaganda is not to persuade or even confuse, but to give you a sense of belonging” (Pomerantsev, 2025, p. 35). This thesis fundamentally shifts the emphasis from rational persuasion to the affective and social dimensions of propaganda, where the decisive factor is not the truthfulness of the message but its ability to integrate individuals into a symbolic community with clearly defined boundaries of “us” and “them.” Through this sense of belonging, propaganda shapes collective identity, within which acceptance of certain narratives becomes a marker

of loyalty, while critical thinking is perceived as a threat to collective order. In this logic, framing performs not only an interpretive but also an integrative function: it does not merely explain events but embeds them into a morally and emotionally significant narrative that allows individuals to feel part of the “right” side of history. As demonstrated by both Nazi and contemporary authoritarian propaganda, appeals to belonging – to the nation, a “historical mission,” or a shared threat – ensure the long-term stability of ideological influence, transforming propaganda from a tool of persuasion into a mechanism of social inclusion and consciousness control.

It is also important to note that propaganda does not necessarily seek complete trust; it is often sufficient to create a state of cognitive disorientation in which the audience loses confidence in distinguishing truth from falsehood, significantly weakening critical thinking. In this sense, Pomerantsev describes propaganda as an instrument that does not so much persuade as blur interpretive boundaries, pushing individuals to seek security within the dominant narrative (Pomerantsev, 2025, p. 35).

284

— These observations are directly related to Entman’s framing concept mentioned above, which posits that emphasizing certain aspects of reality while silencing others defines the range of possible meanings and limits how events can be understood. In contemporary Russian propaganda, as in the Nazi linguistic practices described by Klemperer, such frames are reinforced through repeated lexical formulas and narratives, particularly the frame of “external threat,” which explains socio-economic difficulties, sanctions, and restrictions of freedoms by hostile external forces. This frame simultaneously removes responsibility from political authorities and unites society around a sense of constant danger. Over time, propaganda ceases to appear as imposition and begins to be perceived as an obvious and natural worldview, narrowing interpretive space and reinforcing a predetermined mode of thinking, thus turning framing into a key mechanism of authoritarian ideological control.

Research on propaganda of that period relied on the widely accepted concept known as the “magic bullet theory,” “hypodermic needle theory,” or “theory of subcutaneous injection.” Although it has no single author, it reflected beliefs about the direct and powerful impact of media on audiences (Makuch-Fedorkova I.I. 2023, p. 186). Ukrainian scholar, Doctor of Philology and Professor Serhii Kvit, notes in *Mass Communications* that this theory emerged in response to the rise of a society of isolated

individuals vulnerable to media influence in conditions of urbanization and industrialization, remaining relevant until the end of the Great Depression, with the Institute for Propaganda Analysis established in 1937 (Kvit, 2008). The theory is grounded in behaviorism and assumes that media act as a “magic bullet” capable of achieving specific goals and altering behavior and consciousness on a large scale. It was among the earliest classical mass communication theories of the twentieth century, formed amid the rapid spread of radio, cinema, and mass press in the interwar period and the extensive use of political propaganda during World Wars I and II. The theory assumes that media can “inject” messages directly into audience consciousness and that audiences are passive, homogeneous, and incapable of resistance or critical evaluation (Robinson, M.J. 2024).

In summary, although the magic bullet theory was later criticized by media effects scholars after the 1940s, who demonstrated that media influence is neither uniform nor direct and that audiences actively interpret content based on social context and individual characteristics, it remains an important historical reference point for understanding how political propaganda could shape public opinion in totalitarian systems.

285

Nazi Germany’s propaganda was particularly characterized by the concept of direct, powerful, and uniform media influence. Goebbels’s Ministry of Public Enlightenment and Propaganda actively used radio for daily dissemination of political narratives, cinema for emotional impact, and posters with unambiguous symbols for broad visual reach. The Ministry became the institutional foundation for implementing these mechanisms, transforming propaganda from a collection of ideological slogans into a comprehensive communication system permeating all levels of social life. This institutionalization ensured control not only over the internal information space but also over external and occupation propaganda, where messages were adapted to local contexts while maintaining core ideological frames. Understanding propaganda as an “art of mass influence” that must remain unnoticed by its audience ultimately reinforces its status as a complex communication phenomenon rather than merely an instrument of political domination. Goebbels’s rhetorical style, marked by excessive pathos and emotional intensity, made his speeches instantly recognizable. He skillfully shaped mass emotional reactions and fostered a sense of collective involvement (Loveyko, T.V.; Perevertun, O.P. 2023, p. 46). Short, memorable slogans such as “Ein Volk, ein Reich, ein Führer” and “Juden sind unser Unglück” exemplified simplicity combined

with extraordinary effectiveness in shaping public consciousness and emotional mobilization.

To understand the mechanisms of Nazi propaganda, it is essential to consider the psychological and cultural factors influencing mass consciousness in the interwar period. One of the most influential thinkers in this field was French social psychologist and anthropologist Gustave Le Bon (1841-1931), whose works remain highly relevant (Makuch-Fedorkova I.I. 2025, p. 102). His studies of crowd psychology were foundational in explaining how collective moods influence individual behavior and shape public opinion. In *The Crowd: A Study of the Popular Mind*, Le Bon emphasized emotional contagion and behavioral similarity within crowds (Le Bon, 1896). His theory of collective psychology informed Goebbels's strategies of unity, collective identity, and mass mobilization through rituals, rallies, demonstrations, and symbolism. Le Bon argued that crowds are highly susceptible to emotional influence and less capable of critical thinking, enabling propaganda to transform individual reactions into mass emotional experience. He also highlighted the role of charismatic leaders who influence masses through simplified and emotionally charged rhetoric, relying on repetition, simplification, and authority.

286

—

Le Bon's ideas resonate not only in historical examples but also in contemporary studies of mass communication and influence psychology. In Nazi Germany, these approaches were practically implemented through Goebbels's propaganda strategies. Public rallies, demonstrations, symbolism, and rituals became tools for shaping mass emotions and collective identity, while repetition, simplification, and appeals to authority entrenched Nazi ideas and enabled manipulation of large groups. This underscores the enduring relevance of Le Bon's insights into crowd psychology.

The same psychological foundation underpinned strategies involving rituals, symbols, and mass culture as tools of communication and social influence, which played a key role in Nazi propaganda of the 1930s-1940s. In this context, the ideas of W. Benjamin (1892-1940), German philosopher and cultural critic of the Frankfurt School, are particularly significant. In the 1930s, Benjamin examined how technological reproduction transformed mass culture and art perception, arguing that reproduction through film, photography, and other media altered art's unique "aura," enabling simultaneous access for large audiences (Benjamin, 1968, p. 223). This transformation allowed political and ideological influence through

standardized, repeatable images and symbols. Nazi propaganda practically applied these ideas through symbolism, rituals, and mass events – party rallies, parades, demonstrations – to create collective emotional experiences and reinforce unity. Visual imagery, anthems, banners, and ritualized actions appealed to emotions and embedded ideological messages in mass consciousness, enabling effective control and mobilization (Benjamin, 1968).

The intensive use of mass communication, rituals, and symbols in Nazi Germany during the 1930s-1940s became a subject of extensive postwar scholarly study. Researchers focused on psychological mechanisms of media influence, mass communication effects, and collective identity formation. Studies by P. Lazarsfeld and colleagues in the United States revealed the role of interpersonal networks and opinion leaders in media influence processes (Katz, E.; Lazarsfeld, P. 1964). Analysis of Nazi propaganda practices laid the foundation for modern theories of media effects, social psychology, and cultural studies, demonstrating that propaganda relies on complex interactions between individual psychology, social structures, and cultural codes.

287

After World War II, interest in totalitarianism as a political and social phenomenon grew significantly. The concept became central in twentieth-century political philosophy, with H. Arendt's *The Origins of Totalitarianism* (1951) serving as a foundational work (Arendt, 1951). Arendt emphasized that totalitarian leaders embody ideology, shape moral norms, and construct alternative realities through propaganda, censorship, and terror. Subsequent scholars such as J. Monnerot, J. Talmon, and C. Friedrich further developed interpretations of totalitarianism, identifying ideology, leader cults, propaganda, and terror as core mechanisms of control. These approaches remain relevant today, as modern authoritarian and hybrid regimes employ similar strategies of ideological manipulation, propaganda, and information control to shape public opinion and suppress critical thinking.

Conclusions. In conclusion, it can be stated that propaganda in Nazi Germany was not merely an auxiliary tool of political influence but a comprehensive, institutionalized system of mass communication integrated into all spheres of social life. Its effectiveness was based on centralized control, complete oversight of the media, and targeted psychological influence on the mass audience.

The application of mass communication theories, particularly H. Lasswell's model, the affective concept of influence, framing theory, the "magic bullet" notion, as well as the ideas of G. Le Bon, J. Ellul, W. Benjamin, and H. Arendt, allowed Nazi propaganda to be understood not only as a historical manifestation of totalitarian ideology but also as a structurally organized communication process aimed at shaping cognitive, emotional, and behavioral patterns of mass consciousness. Propaganda operated through repetitive narratives, the standardization of linguistic and symbolic forms, the dominance of emotional over rational influence, the framing of political reality, and the systematic construction of the "enemy" image.

288 — The study demonstrated that the key condition for the effectiveness of Nazi propaganda was not so much the persuasion of factual truth but the creation of a sense of belonging, collective identity, and the "obviousness" of the proposed worldview. Through emotional engagement, the ritualization of politics, and the use of mass culture and media technologies, propaganda transformed individual perception into a collective experience, reducing the capacity for critical thinking and alternative interpretations.

Another important conclusion is that many mechanisms tested in Nazi Germany remain relevant in contemporary information wars and authoritarian media systems. The repetition of linguistic clichés, the framing of an "external threat," appeals to emotions such as fear and pride, and the manipulation of national or cultural belonging continue to serve as universal tools of mass influence, adapted to the digital environment.

Thus, reconsidering Nazi propaganda through the lens of mass communication theories allows for a deeper understanding of the nature of mass influence in both totalitarian and contemporary societies. The findings are not only of historical and theoretical significance but also hold practical value for analyzing and countering modern propagandistic strategies that threaten democratic institutions, information security, and the critical thinking of society.

References:

1. Arendt H. *The Origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1951. 520 p.
2. Bateson, G. 1972. *Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology*. San Francisco:

Chandler Publishing Company. https://monoskop.org/File:Bateson_Gregory_Steps_to_an_Ecology_of_Mind.pdf

3. Benjamin, W., 1968. *The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*. New York: Schocken Books. https://monoskop.org/images/e/e9/Benjamin_Walter_1936_2007_The_Work_of_Art_in_the_Age_of_Its_Technological_Reproducibility.pdf

4. Ellul, J., 1965. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books. https://www.ratical.org/ratville/AoS/Propaganda-JE-Vintage1973.pdf?utm_source

5. Entman, R.M. 1993. «Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm» *Journal of Communication*, 43(4), pp. 51-58. https://www.researchgate.net/publication/209409849_Framing_Toward_Clarification_of_a_Fractured_Paradigm

6. Friedrich, C.J. Brzezinski, Z.K., 1956. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge, MA: Harvard University Press. <https://vdoc.pub/documents/totalitarian-dictatorship-and-autocracy-1fglaarlvg6rg>

7. Goffman, E. 1974. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press. <https://thowe.pbworks.com/w/file/51478347/Goffman.Frame.Analysis.pdf>

8. Gridina, I. M., Ivanets, T. M., Pakhomenko, S. P. 2025. «Denatsifikatsiia» yak kliuchovyi naratyv rosiiskoi propahandy u hibrydnyy viini proty Ukrainy. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu Serii: Istorii. Politolohiia, Vyp. 42, S. 71-79*. <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/article/view/440/433>

9. Katz, E., Lazarsfeld, P. 1964. *Personal Influence, the Part Played by People in the Flow of Mass Communications*. Transaction Publishers, New York, 400 p. <https://books.google.com.ua/books?id=rElW8D0D8gYC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>

10. Kvit S., Masovi komunikatsii, Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008. 206 s.

11. Lasswell, H.D. 1938. *Propaganda technique in the World War*. New York: Peter Smith. https://archive.org/download/PropagandaTechniqueInTheWorld_War/Propaganda%20Technique%20In%20the%20World%20War.pdf

12. Le Bon, G. 1896. *The Crowd: A Study of the Popular Mind*. London: T. Fisher Unwin. <https://ratical.org/PandemicParallaxView/mp3s/The-Crowd-A-Study-of-the-Popular-Mind-by-Gustave-Le-Bon.pdf>

13. Loveyko, T.V. Perevertun, O.P. 2023. Analysis of Influence Means of Goebbels' Propaganda. *Molodyi Vchenyi*, 123 (11). C. 45-48. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47923/>

14. Makuch-Fedorkova, I.I. 2016. Naukove vyvchennia vplyvu ZMI v doslidzhenniakh amerykanskohopolitoloha Harolda Lassuela. *Mediaforum: analityka, prohnozy, informatsiyni menedzhment*. Vyp. 3-4. C. 135-146. <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum/issue/view/9/8>

15. Makuch-Fedorkova, I.I. 2023. Formuvannia kontseptsii masovoi komunikatsii u 40-60-kh rr. *KhKh st. na osnovi doslidzhen hromadskoi dumky. Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*. T. 47. S. 228-238. <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/75/66>

16. Makuch-Fedorkova, I.I. 2025. Masova komunikatsiia v sotsialnykh merezhakh kriz pryzmu klasychnykh teorii. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*. T. 52. S. 99-110. <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/414/394>

290 17. McLeod, S., 2025. Id, Ego, and Superego. *Simply Psychology*. March 13. <https://www.simplypsychology.org/psyche.html>

— 18. Monnerot, J., 1950. *Sociologie du communisme*. Paris: Payot. <https://excerpts.numilog.com/books/9782307441779.pdf>

19. Pomarantsev, P. 2025. Yak vyhraty informatsiinu viinu. *Propahandyst, yakyi perekhytryv Hitlera*. Chernivtsi: Merydian Chernovits. 400 c.

20. Riecke, J. 2019. The Language of the Third Reich. *Inference: International Review of Science*, Vol. 4, No. 3. <https://inference-review.com/article/the-language-of-the-third-reich>

21. Robinson, M.J. 2024. Hypodermic Needle Theory (Magic Bullet Theory), EBSCO Research Starters: Social Sciences and Humanities. EBSCO Publishing. <https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/hypodermic-needle-theory-magic-bullet-theory>

22. Talmon, J.L., 1952. *The Origins of Totalitarian Democracy*. London: Secker & Warburg. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.460216>

23. United States Holocaust Memorial Museum, 2017. *Nazi Propaganda*. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/nazi-propaganda>

24. United States Holocaust Memorial Museum, 2018. *Volksgemeinschaft (People's Community)*. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/volksgemeinschaft>

ushmm.org/content/uk/article/volksgemeinschaft-peoples-or-national-community

25. Vakulych, V. Novorodovska, N. 2023. Rosiiska propahanda ahresii proty Ukrainy (2014-2021 rr.), Ukrainskyi informatsiinyi prostir, 1(11), c. 119-132. <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/279610/274195>

26. Welch, D., 2002. The Third Reich: Politics and Propaganda. 2nd ed. London & New York. https://psi312.cankaya.edu.tr/uploads/files/Welch%2C%20Third%20Reich--Politics%20and%20Propaganda%2C%202nd%20ed.PDF?utm_source=

Надійшла до редакції / Received: 08.02.2026

Схвалено до друку / Accepted: 13.04.2026

Опубліковано / Published: 29.05.2026

LINGUISTIC BRIDGES IN GLOBAL DIPLOMACY: THE ROLE OF TRANSLATION IN INTERNATIONAL RELATIONS

Diplomacy is typically viewed as state interaction, institutional negotiation, and strategic communication, often treating language as a neutral medium. This study reconceptualises translation as a form of political mediation that constructs narratives, shapes perceptions of legitimacy, and influences international inclusion dynamics. By integrating translation studies with international relations, the article examines how linguistic choices influence diplomatic communication and highlights translators as vital mediators in global political contexts.

292 — *This research emphasises the interconnectedness of language, power, and institutional inclusion, especially where geopolitical stakes are high. It highlights the pragmatic role of translation in diplomacy and the agency of translators, thereby enhancing our understanding of diplomacy as a communicative and performative element of global governance. Combining insights from both fields, it provides a nuanced view of translation as a political process that shapes narrative formation, influences diplomatic tone, and impacts power relations within institutions such as the EU and UN.*

In contemporary diplomacy, effective communication relies on precision and coherence, with translators playing a crucial role in decision-making and cultural negotiation. Linguistic nuances, such as modality, can significantly affect how international audiences interpret messages.

Translators are not mere intermediaries; they influence trust-building, conflict avoidance, and multilateral cooperation, shaping the narrative of foreign policy. The article analyses translation in Ukraine-EU discourse, emphasising how language impacts Ukraine's integration and alignment with EU values. Translations of diplomatic documents reveal how lexical choices can shape perceptions of Ukraine's geopolitical stance. Ethical responsibility in translation is crucial, as it requires translators to balance fidelity with an awareness of political implications, thereby ensuring clarity and avoiding dis-

¹ PhD in Political Science, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Modern Foreign Languages and Translation Studies, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. E-mail: v.bohatyrets@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6291-5180>.

tortion. It encompasses cultural sensitivity and ethical judgment, pertinent to both translation studies and international relations.

Overall, translation has a significant influence on global diplomacy, serving as both a communication tool and a political mediation mechanism, and thus warrants further research in political communication and diplomatic studies.

Keywords: translation in diplomacy, international relations, political communication, linguistic mediation, diplomatic discourse, power and narrative, Ukraine-USA-EU relations, ethics of translation.

Лінгвістичні мости глобальної дипломатії: роль перекладу у міжнародних відносинах

У сучасних міжнародних відносинах дипломатія дедалі виразніше постає як складний комунікативний процес, у межах якого мова виконує не лише інструментальну, а й конститутивну функцію, формуючи політичні смисли, легітимність та механізми інституційної інклюзії. У статті досліджується роль перекладу в глобальній дипломатії, який концептуалізується як форма політичної й лінгвістичної медіації, що забезпечує ефективну та відповідальну міжнародну комунікацію.

293

Застосовуючи міждисциплінарний підхід, який поєднує теоретичні засади перекладознавства та міжнародних відносин, обґрунтовується теза про дипломатичного перекладача як незамінного медіатора дискурсу, чиї мовні, когнітивні та етичні рішення безпосередньо впливають на формування міжнародних наративів, політичне сприйняття та динаміку переговорних процесів. На основі аналізу наукових джерел і прикладів сучасної дипломатичної практики, зокрема в контексті комунікації між Україною, США та Європейським Союзом, показано, що дипломатична мова виходить за межі лексичної відповідності й охоплює тональність, фреймування та культурно-інституційні коди, які визначають ступінь представленості держави у багатосторонньому діалозі. Окрему увагу приділено трансформації професійної ролі дипломатичного перекладача в умовах зростаючої геополітичної напруги, політичної чутливості та комунікативної складності. Російсько-українська війна переконливо демонструє, що дипломатичний переклад виконує функцію стратегічного посередника, де навіть незначні на перший погляд мовні відмінності, між підтримкою та втручанням, мирними переговорами

та переговорами про припинення вогню, гарантіями безпеки та тимчасовими домовленостями, мають глибокі наслідки для міжнародних відносин, громадської думки та переговорної динаміки.

Наголошується, що перекладачі є посередниками не лише у передачі мовного змісту, а й у відтворенні політичних намірів, культурного контексту та дипломатичного фреймування, виступаючи ключовими учасниками формування послідовної, надійної та етично відповідальної комунікації між державами та міжнародними інституціями. Усвідомлення та ґрунтовний аналіз цих мовних нюансів є ключовою умовою для глибокого розуміння сучасних конфліктів і ефективної підготовки фахівців до діяльності в міжнародних структурах.

Підсумовуючи, переклад розглядається як стратегічний ресурс міжнародних відносин і важливий чинник забезпечення стабільності, взаєморозуміння та ефективного глобального врядування. За умов ускладнення сучасних конфліктів та воєн, переходу комунікації в цифрове середовище та швидкого поширення інформації, майбутнє дипломатичного перекладу вимагатиме не лише мовної точності, а й технологічної грамотності, етичної проникливості та розвинутої міжкультурної компетентності, що позиціонує перекладачів як проактивних агентів міжнародного взаєморозуміння та дипломатії в умовах геополітичної напруги.

Ключові слова: дипломатичний переклад, міжнародні відносини, політична комунікація, лінгвістична медіація, дипломатичний дискурс, наратив і влада, відносини Україна-США-ЄС, етика перекладу.

Problem statement. In an increasingly interconnected world, diplomacy serves as a vital conduit for nations to engage in dialogue, negotiate agreements, and build alliances. At the heart of these diplomatic interactions lies language – a complex instrument that conveys not only information but also cultural identities, political nuances, and subtle power dynamics. In this context, translation emerges as an essential tool, serving as a linguistic bridge that facilitates intercultural understanding and effective communication across borders.

Yet, the significance of translation in diplomacy goes far beyond simple word substitution. It involves maintaining a diplomatic tone, ensuring cultural sensitivity, and accurately conveying the intent behind every message. As international relations grow more intricate and delicate, the precision and cultural awareness of translation become crucial. Translators

are thus not merely language converters; they are strategic actors whose decisions can influence diplomatic outcomes, shape international perceptions, and even prevent misunderstandings or conflicts.

Diplomacy is commonly understood as a dialogue among political actors; thus far, its success often depends on those who operate across languages and cultures. This article argues that translation serves as a critical, though frequently invisible, mechanism in global diplomacy. Adopting an interdisciplinary framework that integrates translation studies and international relations, the study explores how linguistic mediation shapes diplomatic narratives, institutional inclusion, and international perception. Focusing on the Ukraine-USA-EU context, it demonstrates that language in diplomacy extends beyond words to encompass tone, framing, and cultural codes, thereby positioning translators as indispensable mediators in contemporary international relations.

In the contemporary geopolitical arena, the role of diplomatic translators has evolved from mere linguistic translation to become pivotal actors in shaping international relations. Their responsibilities demand an intricate combination of linguistic mastery, cultural sensitivity, cognitive agility, and unwavering ethical standards. Given the increasing complexity and sensitivity of diplomatic communication amid global conflicts and diplomatic crises, understanding the core skills and moral responsibilities of these professionals is more crucial than ever. This study aims to critically analyse these competencies and explore their implications for effective and ethical diplomatic practice.

The complexity of contemporary diplomatic translation necessitates a comprehensive understanding of a wide range of professional competencies, extending beyond linguistic proficiency to encompass cognitive, cultural, and ethical dimensions (Bohatyrets, 2023). The study outlines the core skills and ethical responsibilities essential for diplomatic translators, drawing on recent scholarly research and practice-oriented analyses.

Scholarly research consistently demonstrates that linguistic competence alone is insufficient for effective diplomatic translation; instead, a nuanced understanding of cultural contexts is indispensable (Bohatyrets, Kudelko, Melnychuk, 2021). In situations of heightened political sensitivity, such as during the Russo-Ukrainian War, translators are required to interpret political statements that incorporate historical references and culturally embedded meanings, which play a decisive role. Expressions that appear neutral in one linguistic context may carry escalatory or delegitimising

implications if misinterpreted in another. Consequently, diplomatic translators must possess in-depth knowledge of both source and target cultures in order to preserve communicative intent and mitigate the risk of miscommunication.

The integration of cognitive translation studies into diplomatic practice highlights the importance of mental agility and advanced interpretive skills. Contemporary research emphasises that diplomatic translators engage in complex cognitive processes that involve interpreting implicit meanings, pragmatic subtext, and culturally conditioned nuances (Bohatyrets, 2021). In high-stakes diplomatic exchanges, the ability to identify and accurately convey such subtleties may influence not only the tone but also the strategic direction of diplomatic dialogue, with potential implications for conflict resolution and international stability.

296 — Within an increasingly volatile global security environment, diplomatic translation has become subject to rapidly evolving political narratives and communicative demands (Bohatyrets, 2023). Global crises, including the COVID-19 pandemic and subsequent geopolitical realignments, have intensified the need for timely and accurate interpretation of policy statements and diplomatic communiqués. During periods of conflict escalation, even minor inaccuracies or translation delays may have disproportionate consequences, affecting trust, negotiation dynamics, and diplomatic outcomes.

Given the sensitive nature of diplomatic communication, confidentiality constitutes a paramount ethical obligation for translators. Recent analyses of translation practices in conflict settings demonstrate that the unauthorised disclosure of sensitive information may exacerbate tensions or undermine diplomatic efforts (Bohatyrets, 2024). Historical evidence underscores the severity of such risks: the mistranslation of Japanese Prime Minister Kantaro Suzuki's 1945 statement, where 'mokusatsu' (withholding comment) was rendered as 'ignore,' contributed to escalatory decision-making that culminated in the atomic bombing of Hiroshima (Bohatyrets & Shevchuk, 2025). Diplomatic translators are therefore required to operate with a high degree of professional integrity, ensuring that classified or strategically sensitive information remains protected.

Neutrality represents another foundational ethical principle in diplomatic translation. Translators must refrain from allowing personal beliefs, political sympathies, or ideological positions to influence the communicative outcome. Empirical examples illustrate that even

unintended deviations from neutrality, such as the insertion of evaluative language during diplomatic briefings, may erode trust and intensify political tensions (Bohatyrets, 2024). Maintaining impartiality is crucial to ensuring that translated messages accurately convey the original speaker's intent without distortion.

Accuracy and integrity remain central to ethical diplomatic translation. Research indicates that even minor inaccuracies can lead to misunderstandings, diplomatic incidents, or the escalation of conflict (Bohatyrets et al., 2021). In negotiation contexts, the mistranslation of key terms or phrases may be interpreted as unintended concessions or threats, thereby shaping diplomatic strategies and influencing outcomes.

Beyond linguistic precision, diplomatic translators serve as cultural mediators, interpreting culturally specific references, symbolic meanings, and contextual cues to facilitate mutual understanding between interlocutors. Studies in translation and diplomacy indicate that misinterpretation of cultural symbols or historically sensitive references may hinder diplomatic engagement and undermine dialogue (Bohatyrets, 2023). Statements involving national identity, collective memory, or symbolic language require heightened cultural awareness to avoid alienation or offence.

The multidimensional demands placed on diplomatic translators underscore the need for comprehensive professional training that integrates linguistic competence, cultural awareness, cognitive preparedness, and ethical education. Recent scholarship supports incorporating cultural diplomacy into language education curricula, particularly in English as a second language instruction, to prepare future diplomats and translators for the complexities of contemporary international communication (Bohatyrets, 2023). Such training models emphasise scenario-based learning, intercultural immersion, and ethical case analysis to foster adaptability, critical judgment, and professional responsibility.

This study contributes to ongoing interdisciplinary discussions at the intersection of translation studies and international relations by conceptualising diplomatic translation as a form of linguistic and political mediation. The role of diplomatic translators is multifaceted and critical in shaping international diplomacy. Their linguistic, cultural, and cognitive skills, and their unwavering commitment to ethical principles, form the backbone of effective diplomatic communication. As the geopolitical landscape continues to evolve, so too must the training and ethical standards

of translators, ensuring they remain capable of navigating the complexities of modern diplomacy. Recognising and fostering these competencies is essential to maintaining peaceful, productive international relations in an increasingly interconnected world.

Recent research and publications analysis. To fully grasp the critical role of translation in diplomacy, it is essential to study the underlying theories and concepts that shape effective intercultural and diplomatic communication. These frameworks illuminate how translation functions as more than mere language conversion, serving as a strategic tool in international relations.

298 — Skopos Theory posits that the primary aim of translation is determined by the purpose (or 'skopos') of the target text. In diplomatic contexts, this means that translators prioritise the message's strategic objectives, such as fostering cooperation or clarity (Vermeer, 2004/1989). For example, when translating the Helsinki Accords of 1975, translators aimed to accurately convey the commitments of participating nations, preserving their diplomatic intentions across languages. (Pym, 2010). The Theory emphasises the importance of maintaining semantic and pragmatic equivalence between source and target texts. In diplomacy, this involves capturing the precise tone, nuance, and intent behind statements. For instance, translating a sensitive remark made during a UN Security Council speech requires meticulous attention to preserve diplomatic tact and avoid misinterpretation that could escalate tensions. (Gile, 2009). Intercultural communication is fundamental to diplomacy, as it involves navigating differences in cultural norms, communication styles, and values. A pertinent example is the 2010 diplomatic crisis between China and the United States, where misinterpretations of diplomatic language led to misunderstandings. Accurate translation and cultural awareness could have mitigated such tensions by ensuring both sides understood the underlying intent and cultural context. (Rathje and Thomas, 2016).

Effective intercultural communication relies on translators' cultural competence – the ability to interpret not just words but also cultural connotations. For example, the phrase 'saving face' carries specific cultural significance in Asian diplomacy, emphasising the importance of maintaining dignity. Translators who understand this concept can help craft messages that respect cultural sensitivities, fostering trust and cooperation. Translators are active mediators who shape the course of diplomatic interactions. They interpret messages, clarify ambiguities, and

ensure that cultural and linguistic nuances are respected. An illustrative example is the role of translators during the Camp David Accords in 1978. Translators not only translated speeches but also mediated cultural differences, helping Egyptian and Israeli leaders understand each other's perspectives, thereby facilitating peace negotiations (Quandt, 1993).

In addition to linguistic accuracy, translators function as cultural brokers, managing the delicate balance between honesty and diplomacy. Their ability to interpret and convey complex political messages accurately can prevent misunderstandings and foster diplomatic goodwill.

Translation plays a crucial role in shaping the landscape of international diplomacy by facilitating effective communication, promoting mutual understanding, and influencing diplomatic outcomes. Its importance extends across various dimensions of diplomatic practice, including negotiations, treaties, and diplomatic exchanges. Accurate translation is essential during negotiations involving multiple languages, especially in complex conflicts like the Ukraine war. During the escalation of the war in 2022, international diplomatic communications, including government statements, peace proposals, and sanctions required precise translation to prevent misunderstandings.

299

For example, the language used in official statements from the U.S. and European Union regarding military aid and sanctions had to be carefully translated to ensure clarity and avoid misinterpretation. Misunderstandings over phrases related to sovereignty and territorial integrity could have serious consequences, potentially escalating tensions further.

Diplomatic language often includes nuanced expressions that require careful translation to preserve intent and tone. During the full-scale invasion of Ukraine by Russia, accurately translating President Zelensky's speeches and international appeals was crucial in garnering support and maintaining diplomatic tact. For instance, Zelensky's calls for 'immediate support' or 'defence of sovereignty' needed to be conveyed in a way that maintained diplomatic respect while emphasising urgency.

Misinterpretations or mistranslations might have led to delays in aid or diplomatic missteps, affecting international cooperation. However, diplomatic communication challenges extend beyond linguistic accuracy to encompass strategic framing and cultural contextualization. A notable contemporary example involves President Zelensky's January 2025 White House communication proposing an exchange of Ukraine's drone capabilities for U.S. Tomahawk missiles. Communications analyst Joseph

Lindsley (2025) observed that the framing ‘drones for Tomahawks’ inadequately conveyed Ukraine’s substantive value proposition: an accelerated, battlefield-driven innovation model in which frontline personnel collaborate directly with defence engineers to refine military technologies within days rather than the months or years typical of conventional defence development cycles. While linguistically accurate, this communication failed to translate the conceptual significance of Ukraine’s adaptive innovation processes into a framework comprehensible to US defence industry stakeholders and policymakers unfamiliar with rapid-iteration methodologies. This case demonstrates that effective diplomatic translation requires not merely linguistic equivalence but also strategic reframing to ensure core messages resonate meaningfully within the target audience’s cognitive and institutional frameworks. Similarly, the translation of official statements by Russia, where precise linguistic choices significantly influenced international responses and legal considerations, illustrates how both semantic accuracy and strategic communication design jointly determine diplomatic outcomes.

300

— The success of diplomatic efforts often hinges on the quality of translation. During the Russo-Ukrainian War, the translation of UN resolutions, NATO statements, and bilateral communications played a crucial role in shaping the international consensus and response to the conflict. Accurate translation of sanctions language, peace proposals, and diplomatic notes ensured that all parties understood the scope and implications, thus supporting coordinated action.

A recent scholarly article accentuates the importance of skilled translation in diplomacy, highlighting how linguistic accuracy impacts diplomatic relations and negotiations (Zouba’a, 2024). Diplomatic translators serve as vital conduits for international communication, ensuring that messages exchanged between nations are both linguistically accurate and culturally appropriate. To do this effectively, they must possess exceptional linguistic proficiency in at least two languages, often coupled with specialised knowledge of diplomatic terminology, political contexts, and protocol nuances. For instance, translating a treaty or a high-level diplomatic statement requires not only mastery of legal language but also an understanding of diplomatic customs and sensitivities. Equally critical are their ethical responsibilities. Confidentiality is non-negotiable; diplomatic translators often work with classified information that, if leaked, could jeopardise negotiations or national security. An

example is a translator working on confidential peace negotiations who must safeguard sensitive details about territorial concessions or military alliances. Impartiality is also essential; translators must avoid inserting personal biases or political opinions that could distort the message. Fidelity to the original message involves accurately capturing not only the words but also the tone, implications, and cultural nuances. For example, when translating a diplomatic apology, it is essential to preserve the sincerity and diplomatic tact, avoiding language that could be perceived as insincere or overly confrontational.

These skills and ethical commitments are fundamental in maintaining diplomatic integrity. A mistranslation, such as misinterpreting a phrase in a peace treaty, could lead to misunderstandings that escalate into conflict. Therefore, diplomatic translators are often regarded as guardians of diplomatic language, whose expertise directly influences the success or failure of international negotiations.

Research Objective and Tasks. This study examines the role of translators as active agents in international relations, investigating how their linguistic and discursive choices influence diplomatic precision, shape foreign policy narratives, and facilitate trust-building, conflict prevention, and multilateral cooperation, with a particular focus on the Ukraine-USA-EU diplomatic discourse. The research aims to study the impact of translation on the framing and interpretation of diplomatic texts, assess the ethical, cultural, and institutional dimensions of translational practice, and underscore its strategic function as a mechanism of political mediation within the broader architecture of global diplomacy.

Presentation of the Research Outcomes. Linguistic Challenges in Diplomatic Translation. Recent diplomatic communications during the Russia-Ukraine war (2022-present) highlight ongoing translation challenges in high-stakes negotiations. Complex terminology related to military support, sanctions, and peace negotiations requires precise cross-linguistic transfer. Diplomatic expressions such as ‘red line’, indicating non-negotiable limits, pose particular difficulties, as their idiomatic nature may not translate equivalently across linguistic contexts. Such terms risk losing pragmatic force or clarity when translated into Ukrainian, English or other languages, potentially creating interpretive ambiguity about policy commitments. Another challenge arose from cultural references and historical context. In the early stages of negotiations, Western diplomats stressed Ukraine’s sovereignty and independence, often citing the 1991

Declaration of Independence. Translations of these references needed to accurately reflect their cultural and historical significance; a mistranslation might have weakened Ukraine's diplomatic stance or been exploited by opposing parties.

During high-stakes negotiations and public statements in 2022-2023, translating diplomatic language required careful consideration and precision. For example, Western leaders used phrases like 'support Ukraine's sovereignty' and "defending democracy," which needed to be translated to maintain their strong diplomatic tone without provoking further escalation. An overly literal translation could have been perceived as aggressive or dismissive, potentially leading to diplomatic fallout. Conversely, softening language might have undermined Western resolve or misrepresented commitments.

In some instances, the translation of statements regarding military aid and sanctions led to confusion. For example, the phrase 'additional support' was sometimes mistranslated as 'military intervention,' which

302

— Case Study: Translation as Strategic Mediation in the Russo-Ukrainian War. The Russo-Ukrainian war exemplifies how diplomatic translation actively mediates political intent and cultural context, shaping narratives, influencing competing interpretations, and producing tangible geopolitical consequences. Misinterpretations, whether inadvertent or intentionally exploited, demonstrate how language can shape negotiations, public perception, and international decision-making. The Russo-Ukrainian war provides a vivid demonstration of this dynamic, highlighting the role of translators as mediators between political intent, cultural context, and global audiences (Zelensky, 2022; U.S. Department of State, 2022).

In 2022, statements by Western officials regarding military support for Ukraine were interpreted differently both in linguistic and media contexts. Whereas Western leaders consistently framed arms transfers as defensive measures to support Ukraine's sovereignty and self-defence (U.S. Department of State, 2022), narratives disseminated through some Russian channels reframed these as escalatory or interventionist actions (Grokopedia, 2022). These differing portrayals contributed to competing national and international perceptions of the conflict's evolution and the intentions behind external support for Ukraine, illustrating how linguistic framing and translation choices intersect with geopolitical narratives.

Terminology used in peace diplomacy also reflects the consequences of linguistic variation. Western officials and Ukrainian representatives repeatedly called for negotiations aimed at ending the war, emphasising comprehensive peace processes rather than temporary cessation of hostilities. In contrast, references in some Russian- and pro-Russian-contexts to ceasefire talks have underscored short-term halts in fighting rather than structural resolution. This contrast in phrasing influenced public expectations and diplomatic dialogue about the nature and goals of mediated negotiations (Zelenskyy, 2022).

The question of security guarantees for Ukraine has emerged as a critical diplomatic theme, with President Zelenskyy emphasising that sustainable peace efforts must be anchored in agreements with international partners, highlighting the interdependence of language, intent, and diplomatic outcomes (Ukrainska Pravda, 2025). In this context, effective diplomatic translation becomes indispensable, relying on strategies that preserve tone, intent, and cultural nuance to ensure that such high-stakes messages are conveyed with subtlety, clarity, and respect across linguistic boundaries.

303

Diplomatic language is inherently formal, employing expressions that signal politeness, restraint, and solemnity. Translators carefully calibrate these qualities so that phrases such as ‘deeply regret’ or ‘affirm our commitment’ retain their intended gravity without appearing unduly emotional or aggressive. Such linguistic precision is central to diplomatic decorum and to fostering mutual understanding in international communication (Boiko, 2025).

The use of specialised glossaries and consultation of prior diplomatic documents further supports terminological consistency. By referencing established translations of terms such as sanctions, sovereignty, or peace process, translators reduce ambiguity and ensure coherence both within individual communications and across broader diplomatic exchanges (Shahmerdanova, 2025). Collaboration with subject-matter experts, including diplomats, political scientists, and cultural advisers, enhances translation quality in complex or sensitive contexts. Expertise beyond linguistics provides insight into political nuance, historical resonance, and interpretative frames, all of which are critical when translating statements with significant geopolitical implications (Slavova & Borysenko, 2018).

Equally important is cultural competence. Understanding the historical and cultural contexts of both source and target languages enables translators to navigate symbolic meanings, societal norms, and potential taboos.

Adapting language in this way helps maintain diplomatic respect, preserve relationships, and reduce the risk that translations will unintentionally mislead or offend international audiences (Kovalova & Nikitenko, 2022).

The Russo-Ukrainian war exemplifies how language and translation intersect with geopolitical discourse and media framing, directly influencing perception and diplomatic positioning. For instance, Western officials consistently described military assistance to Ukraine as defensive support intended to enable the country to defend its sovereignty (U.S. Department of State, 2022). In contrast, certain Russian state media and allied outlets reframed the same assistance as interventionist, thereby recasting Western involvement as provocative rather than defensive (Grokikipedia, 2022).

304 — Similarly, negotiation terminology demonstrates the stakes of precise translation. Ukrainian officials have consistently articulated a vision for comprehensive peace negotiations. At the 2022 Munich Security Conference, President Zelenskyy framed Ukraine's objectives as achieving lasting peace and security within internationally recognised borders, rather than pursuing merely temporary cessations of hostilities (Zelenskyy, 2022). Discussions surrounding security guarantees, including proposals for NATO-style protections or European commitments, further underscore the critical nature of precise language in shaping diplomatic outcomes (Ukrainska Pravda, 2025).

Language has also become a tool of information warfare. Euphemistic phrases, such as the Russian government's use of "special military operation" to describe its invasion of Ukraine, illustrate how translation and framing manipulate public perception and diplomatic rhetoric to serve strategic objectives (Grokikipedia, 2022).

The Russo-Ukrainian war thus demonstrates that diplomatic translation functions as a strategic mediator. Subtle distinctions, for example, between support and intervention, peace negotiations and ceasefire talks, or security guarantees and temporary arrangements, carry profound consequences for international relations, public opinion, and negotiation dynamics. Translators mediate not only linguistic content but also political intent, cultural context, and diplomatic framing, serving as indispensable actors in shaping coherent, credible, and ethically responsible communication between states and international institutions. Recognising and critically analysing these linguistic nuances is essential for understanding contemporary conflicts and for preparing diplomats and translators to

navigate high-stakes international environments (Zouba'a 2024; Gile, 2009).

These examples from the Russia-Ukraine war underscore that diplomatic translation is far more than a technical exercise; it is an active form of mediation in which linguistic choices, cultural insight, and strategic framing intersect with geopolitical realities. As conflicts and wars grow more complex and communication channels increasingly digital and instantaneous, the role of translators evolves accordingly. The future of diplomatic translation will demand not only linguistic precision but also technological literacy, ethical discernment, and heightened cultural intelligence, positioning translators as proactive agents in shaping international understanding, sustaining trust, and facilitating high-stakes diplomacy.

Looking ahead, the future of diplomatic translation will be shaped by technological innovation, increasing global interconnectedness, and heightened geopolitical complexity. Future diplomatic translators will increasingly function as hybrid professionals, blending linguistic mastery, cultural literacy, ethical discernment, and technological proficiency. Far from being mere conduits of language, they will act as strategic mediators, shaping how states communicate, how policies are interpreted, and how international narratives are constructed.

Emerging technologies, including machine translation, AI-powered linguistic analysis, and real-time multilingual communication platforms, will continue to reshape the workflows of diplomatic translation. While these tools offer unprecedented speed, accessibility, and efficiency, they do not diminish the necessity of human judgment. The translator's role in ensuring accuracy, cultural sensitivity, and ethical integrity remains irreplaceable, particularly in high-stakes contexts where miscommunication can have tangible diplomatic consequences.

The future of the field will also demand expanded cognitive and ethical competencies. Translators will be expected to assess machine-generated translations critically, navigate complex cultural and political landscapes, safeguard confidentiality, and support inclusive international dialogue. Training programs that integrate cultural diplomacy, scenario-based simulations, and interdisciplinary knowledge, bridging translation studies, international relations, and digital literacy, will be essential in preparing the next generation of diplomatic mediators.

Ultimately, diplomatic translation will continue to serve as a bridge

between nations, enabling mutual understanding, fostering trust, and facilitating cooperation in an increasingly complex global order. By embracing the interplay of technology, culture, and ethics, the field can anticipate a future in which translators are not only language experts but also active agents of diplomatic strategy and international engagement.

Conclusions. Linguistic accuracy and cultural sensitivity are fundamental to effective diplomacy. Precise translation ensures that diplomatic messages are conveyed without distortion, preventing misunderstandings that could escalate conflicts or undermine negotiations. Equally, cultural awareness allows diplomats and translators to navigate complex social and political nuances, fostering trust and mutual respect among international actors.

306 — Given the high stakes involved in diplomatic communication, there is an increasing need for specialised training in diplomatic translation. Future translators must develop not only linguistic proficiency but also expertise in international relations, cultural literacy, and familiarity with technological tools. This multidimensional skill set is essential to adapt to the rapidly evolving landscape of digital communication and global diplomacy. Ultimately, language is a powerful tool that shapes perceptions, influences power dynamics, and facilitates or hinders diplomatic relations. The intersection of language, power, and diplomacy underscores that translation is not merely a technical act but a strategic component of international influence and negotiation. As the world becomes more interconnected, investing in skilled diplomatic translators and fostering linguistic and cultural competence will be vital for promoting peace, understanding, and effective global governance.

References:

1. Bohatyrets, Valentyna, and Shevchuk, Hanna. 2025. "Dyplomatychnyi Pereklad u Mizhnarodnykh Vidnosynakh: Vykyky, Ryzky ta Istorychni Naslidky [Diplomatic Translation in International Relations: Challenges, Risks, and Historical Consequences]." In *Materialy Studentskoi Naukovoii Konferentsii Chernivetskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Yuriiia Fedkovycha (12–15 Travnia 2025 Roku)*. <https://www.chnu.edu.ua/media/vjthzzqw/2025-fipmv.pdf>
2. Bohatyrets, Valentyna, Zoya Kudelko, and Liubov Melnychuk. 2021. "Growing Synergy between the Knowledge Society and Cognitive Translation Studies." ANADISS. Universitatea 'Ştefan cel Mare' Suceava. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=995047>.

3. Bohatyrets, Valentyna. 2023. "Harnessing Cultural Diplomacy through Teaching/Learning English as a Foreign Language". *Studies in Comparative Education*, no. 2 (February). <https://doi.org/10.31499/2306-5532.2.2022.270962>.

4. Bohatyrets, Valentyna. 2024. "Translation and Cultural Diplomacy: Bridging Classroom Practice with Real-Life Application during the Russo-Ukrainian War." *Modern Historical and Political Issues*. 49: 263–69. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2024_49_25.

5. Boiko, Yana. 2025. "Ethics & Etiquette of Diplomatic Discourse as a Problem of Translation Studies." *Vcheni Zapysky Tavriiskogo Natsionalnoho Universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka* 36 (75): 290-96. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/47>.

6. Dragoman Translation. 2025. "Diplomatic interpreting is critical". <https://www.youtube.com/shorts/ah5BlyXMOPo> (Accessed December 12, 2025.)

7. Firehose of Falsehood. 2023. Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Firehose_of_falsehood (Accessed December 2025).

307

8. Gile, Daniel. 2009. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

9. Kovalova, Olena, and Nikitenko, Olga. 2022. "Linguistic and Translation Aspects of Political Correctness in Media Texts." *Studies in Comparative Education*, no. 1 (43): 61-70.

10. Lindsley, Joseph. 2025. "Zelenskyy Missed a Chance Today to Make the Right Case." Video. LinkedIn, January 21, 2025. https://www.linkedin.com/posts/joseph-lindsley-60087618_zelenskyy-missed-a-chance-today-to-make-the-ugcPost-7385110974199922688-Yq2A. (Accessed November 2025),

11. Grokipedia. 2022. "Media Portrayal of the Russo-Ukrainian War". https://grokipedia.com/page/Disinformation_in_the_Russo-Ukrainian_War (Accessed 2025).

12. Pym, Anthony. 2010. *Exploring Translation Theories*. London: Routledge.

13. Quandt, William. 1993. *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict since 1967*. Washington, DC: Brookings Institution Press.

14. Rathje, Rebecca, and Graham Thomas. 2016. *Diplomacy and Intercultural Communication*. London: Routledge.

15. Shahmerdanova, Roya. 2025. "The Role of Translation in Global Diplomacy and International Relations." *Journal of Azerbaijan Language and Education Studies* 2 (1): 34-48. <https://doi.org/10.69760/jales.2025001003>.

16. Slavova, Liudmyla, and Natalia Borysenko. 2018. "Rendering Cultural Information in Translation: English-Ukrainian Direction." *Odesa Linguistic Journal* 11: 167-73. <https://doi.org/10.32837/2312-3192-2018-11-167-173>.

17. U.S. Department of State. 2022. "Providing Defensive Support to Ukraine." May 19, 2022. <https://www.state.gov/ukraine-defensive-support/>. (Accessed January 2026).

18. Ukrainska Pravda. 2025. "Zelenskyy Calls for Security Guarantees in Peace Negotiations." January 16, 2025. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2025/01/16/7493863/> (Accessed January 2026).

308 — 19. Vermeer, Hans J. 2004 [1989]. "Skopos and Commission in Translational Action." In *The Routledge Handbook of the History of Translation Studies*, edited by Anne Lange, Daniele Monticelli, and Christopher Rundle. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781032690056>.

20. Wikipedia. 2025. "Special Military Operation." Last modified January 2025. https://en.wikipedia.org/wiki/Special_military_operation (Accessed January 2026).

21. Zelenskyy, Volodymyr. (2022). "Munich Security Conference Speech, February 19, 2022." President of Ukraine Official Website. <https://businessukraine.ua/english-language-text-of-ukrainian-president-volodymyr-zelenskyys-speech-at-the-2022-munich-security-conference/>. (Accessed January 2026).

22. Zhuang, Yajin, and Chen, Liwen. 2025. "Lost in Translation: Decoding the Errors in Consecutive Interpreting by Chinese EFL Learners." *PLoS ONE* 20 (12): e0337758. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0337758>.

23. Zoubaa, Ayad. 2024. "Translation and Diplomacy: The Role of Translators in International Relations." *Journal of Language Studies* 8 (9): 71–80. <https://doi.org/10.25130/Lang.8.9.5>

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті здійснено систематизований огляд сучасних досліджень інформаційної політики новітніх авторитарних режимів, що трансформуються від класичних моделей насильницького контролю до витончених форм інформаційно орієнтованого управління. На основі праць С. Левіцькі та Д. Зіблатта, П. Креко, З. Ейнієді, Б. Розенфельда й Дж. Воллеса, Л. Гарбе та С. Мери, Е. Лемона, А. Еплблом, а низки емпіричних досліджень російської та китайської дезінформації простежено, як пропаганда, дезінформація, цензура та цифровий нагляд перетворюються на ключові інструменти автократизації. Узагальнено концепції «спін-диктатури», «інформаційного авторитаризму», «глобальної війни знань», «цифрового авторитаризму» та «авторитарного інформаціоналізму», показано конвергенцію російських і китайських підходів до маніпулювання інформацією, а також експорт інформаційних практик як форми гібридної агресії. Окреслено вразливості демократичних режимів перед іноземними інформаційними впливами та окремі напрями протидії, що поєднують інституційні, технологічні й освітні інструменти.

309

Ключові слова: авторитаризм, новітні автократії, FIMI, дезінформація, пропаганда, цифровий авторитаризм.

Information Policy of Authoritarian Regimes in Contemporary Academic Discourse: Literature Review (A Review of Current Research)

The information environment of the 21st century has become a primary battleground for authoritarian regimes seeking to consolidate power domestically and project influence internationally. Classical models of autocratic rule have given way to sophisticated, information-centred governance strat-

¹ Кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу проблем світового політичного розвитку, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Україна. E-mail: maksymkyiak@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-3039-3306>.

egies that exploit digital technologies, algorithmic platforms, and cognitive vulnerabilities in open societies. The convergence of Russian and Chinese approaches to information manipulation, combined with the coordinated export of these practices to third countries, represents a qualitatively new challenge for liberal democracies, particularly in Europe and the post-Soviet space. Despite a growing body of scholarship on disinformation, propaganda, and digital authoritarianism, a systematic synthesis of the theoretical frameworks that explain this transformation remains underrepresented in Ukrainian academic discourse.

This article aims to conduct a structured review of contemporary international scholarship on the information policies of modern authoritarian regimes, to identify the key conceptual frameworks that describe their information strategies, and to assess their implications for democratic resilience – with particular relevance to Ukraine’s security context.

310 — *Methods.* The study employs theoretical-conceptual analysis and a systematic literature review of scholarship on the transformation of authoritarianism in the digital age, informational autocracies, and digital authoritarianism. A comparative approach is applied to interpret Russian and Chinese practices of information control. Elements of discourse analysis are used to reconstruct the key narratives and ideological frameworks that accompany democratic backsliding and the export of authoritarian information strategies. The corpus of sources includes peer-reviewed academic articles, policy papers, and monographs from leading Western, Ukrainian, and international research institutions published primarily between 2014 and 2025.

The review identifies four interconnected conceptual clusters. First, the transition from classical repressive dictatorships to “spin dictatorships” and “informational autocracies” (Levitsky and Ziblatt 2018; Krekó 2025; Rosenfeld and Wallace 2024) reveals that contemporary authoritarian regimes no longer rely primarily on violence but on the sophisticated restructuring of information environments to construct an illusion of legitimacy. Second, the concept of “authoritarian informationalism” (Garbe and Merz 2025) captures how digital technologies have enabled a dual transformation: empowering surveillance, targeted censorship, and preemptive neutralisation of dissent, while simultaneously creating new systemic vulnerabilities for regimes dependent on transnational platforms. Third, the convergence of Russian and Chinese disinformation strategies (Swanström and Månsson 2025; Sahgal and Shukla 2022; Hamilton and Ohlberg 2020) demonstrates how two structurally distinct actors are increasingly aligned in promoting

anti-Western narratives, exporting digital control technologies, and building parallel global information architectures through state media, bot networks, and coordinated inauthentic behaviour. Fourth, the structural vulnerabilities of democracies – rooted in their openness, normative constraints on state intervention, and eroded institutional trust – are systematically exploited by authoritarian actors as asymmetric advantages, particularly through foreign information manipulation and interference (FIMI) operations.

Conclusions. Modern authoritarian regimes share a set of defining characteristics in the information domain: systematic use of disinformation and propaganda as substitutes for overt coercion; centralised control over information infrastructure; the fusion of online and offline surveillance; and the deliberate blurring of the boundary between truth and falsehood to generate cognitive paralysis rather than persuasion. Domestically tested mechanisms – “firehose of falsehood,” cognitive warfare, bot-network amplification – are systematically projected outward, transforming informational autocracy from a domestic governance style into an exported instrument of geopolitical competition. For Ukraine, these findings carry direct security implications: Russia’s full-scale military aggression is accompanied by a long-term information war targeting internal cohesion, institutional legitimacy, and international standing. Effective countermeasures require an integrated strategy combining strategic communications capacity, institutional fact-checking infrastructure, media literacy education, and sustained diplomatic engagement with partner states to maintain the sanctions and support framework that constrains Russian operational capability.

Keywords: *media literacy, European Union, disinformation, digital policy, information security, digital competences, artificial intelligence, media education.*

Постановка проблеми та актуальність дослідження. З огляду на інформаційні стратегії новітніх автократій, сучасні дослідження демократичного занепаду демонструють, що класичні форми авторитаризму поступово змінюються на більш витончені моделі контролю, засновані на маніпулюванні інформаційними потоками, цифровому нагляді та гнучкій цензурі. Осмислення цієї трансформації потребує поетапного аналізу: від внутрішньої ерозії демократичних інститутів та процедур до еволюції пропаганди й, зрештою, до розуміння дезінформації як системного інструменту управління суспільством.

Мета дослідження полягає у здійсненні структурованого огляду сучасної міжнародної літератури про інформаційну політику новітніх авторитарних режимів, виявленні ключових концептів, що описують їхні інформаційні стратегії.

Завдання дослідження полягає у: систематизації провідних теоретичних підходів до осмислення переходу від класичних репресивних авторитарних режимів до нових, інформаційно орієнтованих моделей автократичного правління, заснованих на контролі над інформаційними потоками та цифровому нагляді; з'ясуванні того, як у сучасних дослідженнях пов'язуються внутрішні трансформації авторитарних режимів із їхньою зовнішньою інформаційною політикою та впливом на демократичні держави, зокрема через експорт цифрових інструментів контролю, дезінформації та когнітивної війни.

Аналіз останніх досліджень спирається на декілька ключових ліній. Зокрема, з одного боку, праці С. Левіцькі та Д. Зіблатта, П. Креко, Б. Розенфельда й Дж. Воллеса фіксують перехід від класичних репресивних диктатур до «спін диктатур» та інформаційних автократій, що підривають демократію через маніпуляцію нормами, процедурами та інформаційним середовищем замість відкритого насильства. З іншого боку, Е. Ешплбом, Е. Лемон, П. Калліоніємі, демонструють, що автократії діють як транснаціональна мережа, де пропаганда та дезінформація тісно інтегровані з клептократичними, дипломатичними та безпековими практиками. Окремий напрямок становлять дослідження конвергенції російських і китайських підходів до інформаційної війни (А. Сахгал, А. Шукла, Н. Сванстрьом, С. Монссон, К. Гамільтон, М. Ольберг, Дж. Брандт), у яких фіксується зближення Москви та Пекіна в просуванні антизахідних наративів і побудові глобальних мереж впливу. Праці П. Померанцева й М. Вайса, К. Мішеля, А. Шестополової та О. Чижової детально описують російські інформаційні кампанії від моделі «поток брехні» до конструювання образу України як «ворога» й атак на європейські інституції, демонструючи, як відкритість демократичних медіасистем перетворюється на вразливість у протистоянні з автократіями.

Методологія дослідження ґрунтується на теоретико концептуальному аналізі та систематичному огляді сучасної літератури щодо трансформації авторитаризму в інформаційну добу, інформаційної автократії та цифрового авторитаризму. Застосовано порівняльний підхід до інтерпретації російських і китайських практик інформацій-

ного контролю, а також елементи дискурс аналізу для реконструкції ключових нарративів і ідеологічних рамок, що супроводжують демократичний відкат та експорт авторитарних інформаційних стратегій.

Виклад результатів дослідження. Трансформація авторитаризму в інформаційну добу. Праця Стівена Левіцкі та Деніела Зіблатта «Як помирають демократії» (Levitsky and Ziblatt, 2018) є вихідною точкою для осмислення природи новітніх авторитарних режимів. На основі широкої порівняльної бази Левіцкі та Зіблатт виокремлюють чотири ключові поведінкові індикатори потенційних автократів і підкреслюють, що розмивання демократичних норм відбувається переважно без відкритого насильства, насамперед через риторичну, делегітимізацію опонентів і маніпулювання інформаційним простором. Якщо Левіцкі та Зіблатт окреслюють структурний вимір демократичного занепаду, то Петер Креко у праці «Промивання мізків народу, народом, для народу» (Krekó 2022) заглиблюється в інформаційну механіку цього процесу. Центральна теза автора полягає в тому, що класичні диктатури поступаються місцем «спін-диктурам» та «інформаційним автократіям», що спираються не на відкрите придушення, а на витончене переналаштування інформаційного середовища для конструювання ілюзії легітимності. Такі режими не закривають канали комунікації, а трансформують їх так, щоби потрібні наративи сприймалися як природні та самоочевидні. Водночас Креко не обмежується діагностикою загроз: ефективна протидія дезінформації, на його переконання, передбачає комплексний підхід, що поєднує інституційні, технологічні та освітні заходи. Логічним продовженням цієї аналітичної лінії є дослідження Бенджаміна Розенфельда та Джеремі Воллеса «Інформаційна політика та пропаганда в авторитарних суспільствах» (Rosenfeld and Wallace, 2024), у якому автори уточнюють функції авторитарної пропаганди: вона переслідує не лише переконання громадян у легітимності та компетентності режиму, а й демонстрацію його здатності спотворювати саму реальність. Утім, створюючи викривлений інформаційний простір, автократії ризикують стати жертвами власної дезінформації: коли еліти починають вірити у пропагандистські наративи, стратегічні рішення ухвалюються на основі хибної картини світу, що перетворює пропаганду одночасно на інструмент контролю і на джерело внутрішньої вразливості режиму.

У статті «Дилема диктатора: теорія пропаганди та репресії» дослідники Гітмез та Сонін (Gitmez and Sonin, 2023) пропонують теоретичну модель взаємодії між двома ключовими інструментами авторитарної влади – репресіями та пропагандою, розглядаючи їх не як взаємовиключні, а як взаємодоповнювальні механізми. Автори демонструють, що посилення репресій через страх знижує готовність громадян критично мислити та шукати альтернативні джерела інформації. У результаті формується замкнене коло: жорсткий силовий апарат і агресивні інформаційні кампанії разом створюють подвійний тиск на суспільство, закріплюючи владу режиму, але водночас посилюючи його залежність від постійного нарощування як репресій, так і інформаційних маніпуляцій. У свою чергу, у праці «Ідеології автократизації» Золт Ейнєді (Eynedi 2023) розгортає теоретичну рамку для розуміння ідеологічних засад сучасних автократій і того контексту, в якому функціонує авторитарна пропаганда. Центральною рисою цієї ідеології він визначає антиуніверсалізм: заперечення універсальних прав людини як «інструменту західного домінування» та просування натомість локальних, цивілізаційних чи релігійних цінностей як нібито «автентичної» альтернативи.

314

Публікація «Чутки, пропаганда та конспірологія: нові погляди на ідеологічні виміри демократичного регресу та авторитаризації» (Wolf, Bachleitner, and Bufkin, 2024) систематизує літературу про вкрай важливий засіб авторитарних режимів, чутки та конспірологію як ключові інструменти ідеологічної ерозії демократій. Автори наполягають, що фейкові новини та теорії змови неможливо адекватно аналізувати без урахування соціально-економічної нерівності та кризи довіри до еліт.

У статті Ming Chiao Chang «Мистецтво війни в інтернеті» (Chang and Lin, 2020) робиться наголос на тому, що автократичні режими як правило спершу відпрацьовують цензуру й фейкові кампанії всередині країни, а згодом проектують їх назовні, створюючи навколо себе пояс інформаційного тиску на сусідні демократії як менш помітну альтернативу прямій військовій агресії. Відповідно до цієї логіки зовнішня дезінформація постає у якості продовження внутрішніх практик контролю, а інформаційний простір – ще одним виміром геополітичного суперництва. Праця американської дослідниці Енн Епплбом «Автократія Inc.: диктатори, що прагнуть панувати над світом» (Applebaum, 2024) розгортає цю логіку на глобальному рівні,

описуючи сучасні автократії як елементи єдиної транснаціональної мережі. Центральна теза авторки полягає у тому, що режими XXI століття більше не є ізольованими утвореннями: їх об'єднує не спільна ідеологія, як у часи Холодної війни, а прагматична мета збереження влади, особистого збагачення та гарантій безкарності. У межах цієї «корпорації автократів», як стверджує дослідниця, режими діляться технологіями, надають взаємну дипломатичну підтримку, реалізують спільні економічні проекти та допомагають одне одному обходити міжнародні санкції. Не менш важливим за фінансові мережі є контроль над інформацією: мета сучасної пропаганди, за спостереженням Епплблом, кардинально змінилася.

На думку Епплблом, кінцева мета цієї глобальної інформаційної діяльності – знецінити самі принципи демократії, прав людини та верховенства права, створивши враження їхньої неефективності. У такій перспективі інформаційна політика автократій перестає бути допоміжним інструментом і стає системоутворювальним елементом їхньої як зовнішньої, так і внутрішньої стратегії.

315

Едвард Лемон у праці «Об'єднані Великі Брати: Вплив Китаю та Росії на посилення цифрового авторитаризму в Таджикистані» (Lemon, 2025) конкретизує описану Епплблом картину на прикладі Центральної Азії, демонструючи, як авторитарні режими поєднують технологічні та правові інструменти для зміцнення контролю. Він описує концепцію «об'єднаних автократій», у межах якої моделі управління, законодавчі практики та цифрові технології циркулюють між державами, перетворюючи інтернет із простору свободи на інфраструктуру цензури.

У дослідженні «За межами оборони: проактивна стратегія Заходу в інформаційній сфері» вчений Пекка Калліоніємі (Kallioniemi 2025) доводить, що на тлі координації автократій ліберальні демократії систематично програють інформаційну боротьбу саме через власну оборонну, реактивну позицію. Відкритість демократичних суспільств, що є їхньою ключовою цінністю, перетворюється на вразливість, яку авторитарні режими цілеспрямовано експлуатують. Калліоніємі закликає до переходу від пасивного захисту до проактивної стратегії. Він детально описує асиметрію сучасної інформаційної боротьби та структурні переваги авторитарних супротивників. У цьому контексті особливо показовою є теза про те, що демократії опиняються в менш вигідному становищі саме через власні норми й обмеження,

тоді як авторитарні режими діють без подібних стримувань, що створює хронічний дисбаланс у темпі й масштабі реагування.

У статті «Порівняльний аналіз впливу авторитарних і демократичних політичних систем» (Dziundziuk, 2024) Борис Дзюндзюк наголошує, що інформаційні технології та пропаганда є ключовими інструментами внутрішнього контролю в авторитарних режимах, тоді як у демократіях вони формально покликані підтримувати відкритість і плюралізм. Він підкреслює, що хоча автократії здатні швидко мобілізувати ресурси та демонструвати видиму ефективність у короткостроковій перспективі, їхня політика інформаційної закритості в умовах криз часто призводить до катастрофічних наслідків.

316 — Турецький дослідник Чакір Сомляй (Çakır Somlyai, 2022), продовжуючи цю думку, у дослідженні «Демократія проти автократії: боротьба з дезінформацією та пошук альтернативних шляхів для Європи» пропонує критичний погляд на європейські політики боротьби з дезінформацією, застерігаючи від надто агресивної, милітаризованої риторики. У публікації розглядається інформаційна екосистема «постправди», де емоції та ідентичності переважають над фактами, а авторитарні уряди здатні зловживати самою рамкою «боротьби з дезінформацією», перетворюючи її на інструмент цензури. Використання метафор «війни» з фейками, за Чакір Сомляєм, ризикує легітимізувати надмірний контроль над інформаційним простором під прикриттям нібито благородних цілей, що ставить перед демократіями складне завдання: протидіяти авторитарній інформаційній загрози, не відтворюючи авторитарні практики у власній політиці.

Конвергенція новітніх автократій в інформаційній сфері. Конвергенція новітніх автократій в інформаційній сфері проявляється насамперед у зближенні стратегічних цілей і засобів впливу. Арун Сахгал і Аншіта Шукла у своєму дослідженні «Китайсько-російські відносини у мінливому глобальному світопорядку» (Sahgal and Shukla, 2022) аналізують не лише спільні інформаційно-ідеологічні цілі, а й внутрішні суперечності китайсько-російського альянсу, розглядаючи його як спробу сформувати узгоджену альтернативу західному ліберальному порядку. На їхню думку, головним завданням цього партнерства є ревізія існуючої світової системи: Москва та Пекін, як вони стверджують, прагнуть закріпити модель багатоплярного світу, у якій авторитарні держави отримують більший про-

стір для маневру та менш жорсткі обмеження з боку міжнародних інституцій.

Ширший вимір російсько-китайської взаємодії в інформаційній сфері аналізують Ніклас Сванстрьом та Філіп Боргес Мансон у своїй праці «Конвергенція дезінформації: вивчення російського та китайського партнерства у цифрову еру» (Swanström and Månsson, 2025). Вони описують «когнітивну війну» Китаю проти Тайваню, ревіталізацію Росією доктрин впливу на «близьке зарубіжжя» та поступову конвергенцію їхніх дезінформаційних зусиль у глобальному масштабі. Попри відмінні регіональні пріоритети й асиметрію ресурсів, як стверджують автори, Москва й Пекін зближуються в просуванні антиамериканських і загалом антизахідних наративів.

У колективній монографії «Російська Федерація у глобальну війну знань: операції впливу у Європі та у сусідніх країнах» запропоновано концептуальну рамку для осмислення ідеологічних засад російських дезінформаційних кампаній (Mölder, Sazonov, Chochia, and Kerikmäe, 2021). Автори демонструють, як Росія перетворила інформацію на зброю в геополітичному протистоянні із Заходом, розглядаючи інформаційний простір як окремий театр воєнних дій, де ключовим ресурсом є не територія, а свідомість людей. Центральною є концепція «Глобальної війни знань» як форма психологічної війни, спрямованої на боротьбу за інтерпретацію реальності. Її головною ціллю постає свідомість аудиторії, а інформація виступає полем, на якому вирішується, чия версія подій стане домінуючою. На цьому тлі працює О. Кондратенка та А. Верховцевої (Kondratenko and Verkhovtseva, 2025) «Системні риси зовнішньої орієнтації автократій (випадки Росії, Китаю й КНДР)» демонструє, як Росія, Китай і Північна Корея перетворюють зовнішню політику на продовження внутрішньої пропаганди: наративи про «вороже оточення», легітимізація експансіонізму, виправдання війни проти України, політики щодо Тайваню виводяться на міжнародну арену через контрольовані медіа. Статті Г. Почепцова (Pochepstov 2023), В. Романюк (Romaniuk, 2023) і А. Паєра (Paier, 2023) фіксують російсько-українську війну як зразковий випадок поєднання класичної «тотальної» пропаганди із сучасним цифровим інструментарієм і структурними вадами авторитарної військової культури, де інформаційна «перемога» покликана компенсувати провали на полі бою. На рівні конкретних каналів дослідження соціальних ботів і алгоритмічних упереджень платформ демон-

струють, як авторитарні актори маскують пропаганду під «органічну дискусію», штучно створюють відчуття більшості та нав'язують радикальні наративи як усередині країни, так і за кордоном.

Клайв Гамільтон і Марайке Ольберг у праці «Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ» (Hamilton and Ohlberg, 2023) продовжують попередній аналіз і засвідчують, як сучасний Китай вибудовує глобальну мережу впливу, поєднуючи інструменти «м'якої сили» з контрольованими партією медіаструктурами. Вони наголошують, що вихід Комуністичної партії Китаю у світовий медіапростір є ключовим елементом стратегії переосмислення міжнародного дискурсу про КНР.

Дослідник Філ Каннінгем (Cunningham, 2023) у своїй публікації «Імперії брехні: Як китайські та російські державні ЗМІ привласнили апокрифічну цитату Орвелла для критики Заходу» висуває доволі цікаву та дискусійну тезу про те, що популярний на Заході образ неминучого китайського домінування у XXI столітті є радше «міражем», ніж реалістичним прогнозом. Він протиставляє глянцеви́й образ «нової наддержави» реальності системного придушення, експлуатації та брехні, що пронизують китайське суспільство. Дослідник наголошує, що КПК уміло використовує успіхи відносно вузької групи як піар вітрину, тоді як поза кадром залишаються невдоволення, приховані кризи та репресії. Попри це, автор вважає, що страх перед новим витком насильства й хаосу, підсилений історичною пам'яттю, лишається потужним фактором інерційної стабільності режиму.

Дослідження Джессіки Брандт «Автократичні підходи до інформаційної маніпуляції» (Brandt, 2022) здійснює компаративний аналіз російського та китайського «інформаційного арсеналів», демонструючи, як обидва режими використовують цифрові технології для стратегічних комунікацій і публічної дипломатії. Якщо Москва фокусується на підриві та поляризації, то Пекін більше зацікавлений у конструюванні видимості консенсусу й нормалізації репресивної практики, зокрема через «відмивання» офіційних меседжів у західних медіапросторах. У підсумку обидві держави системно інвестують у цифрову пропаганду й цензуру як у ключовий інструмент геополітичного суперництва з ліберальними демократіями, що й формує ту саму конвергенцію новітніх автократій в інформаційній сфері.

Цифровий авторитаризм та цензура у новітніх автократіях. У науковій праці «Піднесення авторитарного інформаціоналізму» Ліза

Гарбе та Серафіна Ф. Мерц вводять поняття «авторитарного інформаціоналізму» для опису нової логіки правління в епоху цифрових технологій (Garbe and Merz, 2025). Вони визначають його як ефективне поєднання онлайн- та офлайн-тактик стеження, маніпуляцій та контролю над інформаційними потоками. На відміну від класичного авторитаризму, який спирається насамперед на відкриті репресії та демонстративне насильство, авторитарний інформаціоналізм робить ставку на прихований, превентивний і цільовий вплив. А саме: формування громадської думки, раннє виявлення й нейтралізацію опонентів із мінімальним публічним розголосом та розмиванням межі між пропагандою, цензурою й нібито «нейтральним» управлінням платформами. Ключовий висновок авторів стосується подвійного ефекту цифровізації для авторитарних режимів. З одного боку, вона суттєво зміцнює їхню стійкість, розширюючи можливості стеження, підвищуючи ефективність пропаганди та здешевлюючи превентивне придушення інакомислення. З іншого боку, цифровізація породжує нові системні вразливості: залежність від транснаціональних платформ і приватних технологічних компаній, зростання ризиків витоків даних, а також імовірність того, що інструменти контролю можуть бути використані проти самого режиму в разі політичної турбулентності. У цьому контексті автори пропонують по-новому подивитися на феномен «цифрового авторитаризму». На їхню думку, йдеться не просто про використання технологій для поширення дезінформації, обмеження доступу до незалежних джерел та побудови систем тотального нагляду. А саме про ширшу трансформацію способів правління, у центрі якої перебуває боротьба за монополію над інформаційними потоками. Як стверджують автори, Китай утілює цю логіку через централізовану систему контролю інтернет-трафіку та «Великий фаєрвол», що блокує доступ до глобальних платформ і формує підконтрольний владі інформаційний простір. Тоді як Росія наслідує цей підхід через політику «суверенного Рунету», поетапно вибудовуючи технічні й правові можливості для ізоляції від зовнішнього впливу.

Щоби зрозуміти природу цієї загрози, важливо звернутися до витоків російської цифрової пропаганди. У праці «Обчислювальна пропаганда в Росії: Витоки цифрової брехні» Сергій Санович демонструє, як Кремль адаптувався до нової медіареальності, вибудовувавши складну інфраструктуру онлайн впливу (Sanovich, 2017). Автор

простежує еволюцію цих інструментів від внутрішнього застосування до зовнішніх операцій, наголошуючи, що розрив між монополізованим телевізійним простором і відносно вільним інтернетом змусив владу інвестувати в ботмережі, «фабрики тролів» та таргетовані кампанії як дешевший і гнучкіший інструмент контролю порівняно з традиційним телебаченням. Набутий досвід контролю над російським онлайн сегментом згодом було експортовано назовні, причому саме гнучкі, масковані під «звичайних користувачів» цифрові операції виявилися ефективнішими за класичні державні медіа на кшталт RT. Їх успіх, як підкреслює дослідник, залежить не стільки від технічної витонченості інструментів, скільки від наявності сприятливого соціально культурного ґрунту в цільових країнах, де російські наративи накладаються на вже існуючі страхи, образи та недовіру до інституцій, підсилюючи внутрішні розколи.

320 — Звіт Центру Міжнародних відносин «Інформаційна війна в інтернеті: протидія прокремлівській дезінформації у країнах Центрально-Східної Європи» надає детальний розбір того, як саме працює російська цифрова пропаганда в Центрально Східній Європі (Centre for International Relations, 2017). Автори описують багаторівневу систему каналів поширення: конспірологічні сайти, т. зв. «медіамости», що переносять фейки у ширший публічний дискурс, окремі мейнстрімні медіа, а також мережі тролів у соцмережах, які відіграють ключову роль у поширенні наративів. Дослідження фіксує високий рівень адаптації меседжів до локальних контекстів. Інше дослідження «Заряджені на війну: Як авторитарні режими застосовують штучний інтелект проти Заходу» системно аналізує загрозу іноземного маніпулювання інформацією та втручання (FIMI), а також когнітивної війни, яку Росія та Китай ведуть проти західних демократій (Matthews, 2025). Особливу увагу приділено генеративному штучному інтелекту, який автори визначають як «суперпідсилювач дезінформації». Адже, на їхню думку, ці технології дозволяють проводити FIMI операції з безпрецедентним масштабом і швидкістю, автоматизуючи процеси, що раніше потребували значних людських ресурсів. Стратегії двох ключових акторів, згідно з цим дослідженням, принципово різняться. Якщо Росія дотримується доктрини руйнівного нігілізму: замість просування власної позитивної ідеології Кремль прагне паралізувати демократичні процеси прийняття рішень, посіяти хаос, поглибити суспільні розколи та підірвати довіру до інститутів – зокрема НАТО

та ЄС. То підхід Китаю, натомість, є більш стратегічним і довгостроковим: Пекін прагне не руйнування, а поступової заміни ліберально демократичного порядку власною моделлю «авторитаризму, орієнтованого на дані», просуваючи світогляд КПК через інтеграцію своїх технологій і норм на глобальному рівні. Особливу занепокоєність авторів викликає зростаюча координація між авторитарними режимами, що перетворює окремі загрози на скоординовану мережу. Ця синергія надає, як вони стверджують, скоординованого характеру тому, що ззовні може виглядати як розрізнені операції.

У звіті «Небезпека нереальності: як Кремль перетворює інформацію, культуру та гроші на зброю» Пітер Померанцев і Майкл Вайс окреслюють принципово нову модель кремлівської пропаганди, чия мета – не переконати аудиторію, а дезорієнтувати її, занурюючи в стан хаосу, недовіри та когнітивної апатії (Pomerantsev and Weiss, 2014). Насичуючи інформаційний простір суперечливими версіями подій і теоріями змови, Росія, на думку авторів, систематично розмиває саме поняття об'єктивної істини й водночас зловживає свободою слова ліберальних демократій, звертаючи їхні власні цінності проти них. У підсумку Росія перетворює відкритість демократичних суспільств на їхню вразливість, підмінюючи інформацію дезінформацією та нав'язуючи тезу про «повну відносність істини», що, на думку Померанцева та Вайса, вимагає принципово нових форм регулювання й прозорості фінансування медіа.

Якщо Померанцев і Вайс аналізують архітектуру кремлівської дезінформації, то Кейсі Мішель у звіті Атлантичної ради «Наративи війни: Дослідження російських історій про агресію проти України» застосовує цю оптику до конкретного випадку, а саме: виправдання збройної агресії проти України (Michel, 2025). Строката, суперечлива та постійно змінювана мішанина пояснень передумов для збройної агресії, за спостереженням Мішель, відображає глибший стратегічний провал: відсутність чітких воєнних цілей породжує наративний безлад, а сама російська війна проти України є лише першим видимим проявом ширшої спроби відновити логіку «сфер впливу» та підірвати міжнародну систему.

Українська дослідниця Анастасія Шестополова у праці «Від екранів до поля бою: відслідковуючи конструювання образу ворогу на російському телебаченні» простежує, як російське телебачення роками конструювало образ України як екзистенційного ворога, готуючи

ґрунт для повномасштабного вторгнення (Shestopalova, 2024). На її думку, ворожа комунікація не була спонтанною, адже шляхом послідовної демонізації та дегуманізації українців медіа створили інформаційне середовище, у якому війна сприймається як «неминуча» та «виправдана», а будь-який опонент російських претензій автоматично зараховується до розряду загроз. Цю логіку продовжує дослідження іншої вітчизняної науковиці Ольги Чижової «Європейський парламент як ціль і засіб у російських інформаційних і маніпулятивних кампаніях», у якому Європейський парламент постає одночасно ціллю й інструментом російських інформаційних операцій (Chyzhova, 2022). Авторка демонструє, як Кремль не лише атакує інституцію ззовні, а й інструменталізує окремих євродепутатів для легітимізації пропагандистських наративів, надаючи їм вигляду «внутрішньої альтернативної позиції» всередині ЄС, у центрі яких – антиукраїнські, антиєвропейські та загалом антидемократичні меседжі, спрямовані на підірив довіри до європейських інститутів.

322

Висновки. Новітні автократії засвідчують низку спільних рис в інформаційній сфері. Для них характерними є системне використання дезінформації та пропаганди замість відкритого насильства, централізований контроль над інформаційною інфраструктурою, поєднання онлайн і офлайн нагляду, а також цілеспрямоване розмивання межі між правдою та брехнею. Вони діють не лише репресивно, а й створюючи цілі альтернативні картини світу, в яких легітимізуються експансія та війна. Відпрацьовані всередині країни механізми цензури, «потоків брехні», когнітивної війни, використання ботмереж цілеспрямовано проєктуються назовні. Таким чином, інформаційна автократія перестає бути суто внутрішнім стилем правління і перетворюється на експортований інструмент впливу, що доповнює військовий, економічний та дипломатичний тиск.

Для України це має актуальне значення з погляду безпеки та державної політики. Російська агресія супроводжується довготривалою інформаційною війною, спрямованою на підірив внутрішньої єдності, делегітимізацію українських інституцій і дискредитацію України на міжнародній арені. Ефективна протидія FIMI операціям і когнітивним атакам вимагає цілісної стратегії від України та її партнерів.

Перспективи подальших наукових досліджень. Попри значний масив наявних студій, залишається низка прогалин, що відкривають перспективи для подальших наукових пошуків. По перше, по-

требують детальнішого опрацювання порівняльні емпіричні кейси, які би системно зіставляли різні авторитарні режими (передусім Росію, Китай, Іран, КНДР) за конкретними інструментами та результативністю їхніх інформаційних операцій. По друге, перспективним є дослідження довгострокових ефектів іноземного маніпулювання інформацією та когнітивної війни на виборчу поведінку, політичну поляризацію та довіру до демократичних інституцій. По третє, окремого аналізу потребують успішні практики протидії FIMI на національному та регіональному рівнях, включно з українським досвідом воєнного часу.

References:

1. Applebaum, A. (2024). *Autocracy Inc.: The dictators who want to run the world.*
2. Berezovska-Chmil, O. (2023). Porivnialnyi analiz demokratychnoho ta avtorytarnoho politychnykh rezhyziv [Comparative analysis of democratic and authoritarian political regimes]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Politolohiia*, 1(15), 29–36.
3. Brandt, J. (2022). *Autocratic approaches to information manipulation: A comparative case study.* AidData at William & Mary. <https://www.aiddata.org/publications/autocratic-approaches-to-information-manipulation-a-comparative-case-study>
4. Çakır-Somlyai, Ö. (2022). *Democracy versus autocracy: Tackling disinformation – Finding alternative roadmaps for Europe* [Research paper]. Institute of European Democrats (IED). https://www.iedonline.eu/download/democracy-autocracy/2022_IED_Cakir-Somlyai.pdf
5. Centre for International Relations, & Partners. (2017). *Information warfare in the Internet: Countering pro-Kremlin disinformation in the CEE countries.* Centre for International Relations. https://www.stopfake.org/content/uploads/2017/07/Information-warfare-in-the-Internet_report_19.07-2.pdf
6. Chang, M.-C., Chang, C.-C., & Lin, T.-H. (2020). *The art of “iWar”: Disinformation campaign as a strategy of informational autocracy promotion* (Conference paper). American Political Science Association Annual Meeting. <https://preprints.apsanet.org/engage/apsa/article-details/5f475801ed74b4001163ebe8>
7. Chyzhova, O. (2022). *The European Parliament as a target and a tool in Russian information and manipulation campaigns.* Ukraine

Analytica. <https://ukraine-analytica.org/the-european-parliament-as-a-target-and-a-tool-in-russian-information-and-manipulation-campaigns/>

8. Cunningham, P. (2023, October 20). Empires of lies: How Chinese and Russian state media appropriated an apocryphal Orwell quote to criticize the West. *The China Project*. <https://thechinaproject.com/2023/10/20/empires-of-lies/>

9. DeSisto, I., Howells, L., Pop-Eleches, G., & Tucker, J. (2024). Countering authoritarian propaganda: Perceived expertise and persuasiveness [Working paper]. Liechtenstein Institute on Self-Determination, Princeton University. https://lisd.princeton.edu/sites/g/files/toruqf506/files/documents/Countering_Authoritarian_Propaganda%20with%20cover.pdf

10. Dziundziuk, B. (2024). A comparative analysis of the impact of authoritarian and democratic political systems on addressing global challenges. https://uaforeignaffairs.com/web/uploads/articles/files/38/193/FA_Vol.34_No.6_2025-47-56.pdf

324

— 11. Echeverría, M., García Santamaría, S., & Hallin, D. C. (Eds.). (2024). *State-sponsored disinformation around the globe: How politicians deceive their citizens*. Routledge. https://www.researchgate.net/publication/383247091_State-Sponsored_Disinformation_Around_the_Globe_How_Politicians_Deceive_their_Citizens

12. Enyedi, Z. (2023). Ideologies of autocratization (AUTHLIB Working Papers 2023/01). AUTHLIB. https://www.authlib.eu/wp-content/uploads/2023/02/AUTHLIB_WP_2023_01_Enyedi.pdf

13. Garbe, L., & Merz, S. F. (2025). The rise of authoritarian informationalism. *Democratization*. Advance online publication. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510347.2025.2579105>

14. Gitmez, A. A., & Sonin, K. (2023). The dictator's dilemma: A theory of propaganda and repression [Working paper]. University of Chicago. https://voices.uchicago.edu/ksonin/files/2023/05/Gitmez_Sonin_Propaganda_and_Repression_May_2023.pdf

15. Hamilton, K., & Ohlberg, M. (2023). *Prykhovana ruka Kytaiu: Yak KNR nepomitno zakhopiuiе svit* [Hidden hand of China: How the PRC is quietly taking over the world]. Nash Format.

16. Hutchings, S., Tolz, V., Chatterje-Doody, P., Crilley, R., & Gillespie, M. (2024). *Russia, disinformation, and the liberal order: RT as populist pariah*. Cornell University Press. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/download/25533/5076>

17. Kallioniemi, P. (2025). Beyond defence: A proactive strategy for the West in the information domain [Policy paper]. International Centre for Defence and Security.

18. Kondratenko, O., & Verkhovtseva, I. (2025). Systemic features of foreignization of autocracies (Cases of Russia, China and North Korea). *Visnyk of KPI. Political Science and Public Administration*, 1(65), 96. DOI: 10.20535/2308-5053.2025.1(65).332564.

19. Krekó, P. (2025). Brainwashing of the people, by the people, with the people: Mass persuasion and systemic disinformation in democratic and non-democratic contexts [Working paper]. AUTHLIB.

20. Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). *How democracies die*. Crown Publishers.

21. Lemon, E. (2025). Big brothers united: The influence of China and Russia in strengthening digital authoritarianism in Tajikistan. *Studies in Political Science Review*. Advance online publication.

22. Matthews, K. (Ed.). (2025). *Wired for war: How authoritarian states are weaponizing AI against the West*. Montreal Institute for Genocide and Human Rights Studies; Konrad Adenauer Stiftung Canada. https://migsinstitute.org/wp-content/uploads/2025/09/20250729_Wired-for-war-.pdf 325
—

23. Michel, C. (2025). Narrating the war: Analyzing Russia's narratives for its invasion of Ukraine (Russia Tomorrow: Navigating a New Paradigm). Atlantic Council, Eurasia Center. <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2025/12/russia-tomorrow-narrating-the-war.pdf>

24. Mölder, H., Sazonov, V., Chochia, A., & Kerikmäe, T. (Eds.). (2021). *The Russian Federation in global knowledge warfare: Influence operations in Europe and its neighbourhood*. Springer.

25. Paier, A. (2023). Russian capabilities in conventional high intensity warfare: Lessons from the 2022 invasion of Ukraine. *Sõjateadlane (Estonian Journal of Military Studies)*, 20, 41–67. DOI: <https://doi.org/10.15157/st.vi20.24147>

26. Pocheptsov, G. (2023). Russian propaganda wars: Russia Ukraine 2022. *Sõjateadlane (Estonian Journal of Military Studies)*, 20, 102–122. DOI: <https://doi.org/10.15157/st.vi20.24149>

27. Pomerantsev, P., & Weiss, M. (2014). *The menace of unreality: How the Kremlin weaponizes information, culture and money*.

28. Romaniuk, V. (2023). Disinformation narratives of hate as a tool of escalating Russia's war against Ukraine (based on StopFake fact-checking

project materials). *Sõjateadlane* (Estonian Journal of Military Studies), 23, 143–157. DOI: <https://doi.org/10.15157/st.vi23.24202>

29. Rosenfeld, B., & Wallace, J. (2024). Information politics and propaganda in authoritarian societies. *Annual Review of Political Science*, 27, 263–281.

30. Sahgal, A., & Shukla, A. A. (2022). China Russia relations in the changing global order (DPG Policy Brief, Vol. VII, Issue 42). Delhi Policy Group. <https://www.delhipolicygroup.org/publication/policy-briefs/china-russia-relations-in-the-changing-global-order.html>

31. Sanovich, S. (2017). Computational propaganda in Russia: The origins of digital misinformation (Working Paper No. 2017.3). Project on Computational Propaganda, Oxford Internet Institute, University of Oxford. https://sanovich.com/The_Origins_of_Russian_Disinformation_Sanovich.pdf

32. Shestopalova, A. (2024). From screens to battlefields: Tracing the construction of enemies on Russian television. *Ibidem-Verlag*.

326

33. Sloss, D. L. (2022). *Tyrants on Twitter: Protecting democracies from information warfare*. Stanford University Press.

34. Swanström, N., & Månsson, S. (2025, January 21). The convergence of disinformation: Examining Russia and China's partnership in the digital age. Institute for Security and Development Policy. <https://www.isdp.eu/wp-content/uploads/2024/12/ISDP-Special-Paper-Disinformation.pdf>

35. Wolf, A., Bachleitner, K., & Bufkin, S. (2024). Rumors, propaganda, and conspiracies: New insights on the ideological dimensions of democratic backsliding and autocratization. *Perspectives on Politics*, 22(4), 1271–1274. DOI: <https://doi.org/10.1017/S153759272300###X>

ЕВОЛЮЦІЯ ТИХООКЕАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ США НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПІДХОДИ ДО ТЕМИ

У статті досліджено еволюцію тихоокеанської політики Сполучених Штатів Америки у 2000–2025 роках як один із центральних напрямів сучасної глобальної стратегії США. На основі офіційних документів Білого дому, Міністерства оборони, Державного департаменту, аналітичних матеріалів провідних американських дослідницьких центрів (Brookings Institution, RAND Corporation) і наукових праць М. Гріна та Дж. Ная проаналізовано процес формування та трансформації американського бачення ролі Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) у ХХІ столітті.

Особливу увагу приділено порівнянню політичних курсів адміністрацій Дж. Буша-молодшого, Б. Обами, Д. Трампа та Дж. Байдена, їхньому внеску у формування концепції «Indo-Pacific».

327

Визначено закономірності переходу від політики «engagement» до політики «strategic competition», закріпленої у «National Security Strategy» (2025) та «National Defense Strategy» (2026).

Зроблено висновок, що еволюція американської тихоокеанської політики відображає зміщення глобального фокусу США на схід і формування Індо-Тихоокеанського регіону як ключового простору суперництва наддержав у ХХІ столітті.

Ключові слова: США, Індо-Тихоокеанський регіон, Китай, геополітика, стратегічна конкуренція, національна безпека, альянси, “Pivot to Asia”, “Free and Open Indo-Pacific”, “м’яка сила”.

The Evolution of US Pacific Policy at the Beginning of the 21st Century: Approaches to the Topic

The article examines the evolution of the Pacific policy of the United States of America in 2000–2025 as one of the central directions of the modern global strategy of the United States. Based on official documents of the White House, the Department of Defense, the State Department, analyti-

¹ Аспірант кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна E-mail: malov.yegor@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0003-5477-882X>

cal materials of leading American research centers (Brookings Institution, RAND Corporation) and scientific works of M. Green and J. Nye, the process of formation and transformation of the American vision of the role of the Asia-Pacific region (APR) in the 21st century is analyzed.

Particular attention is paid to a comparison of the political courses of the administrations of J. Bush Jr., B. Obama, D. Trump and J. Biden, their contribution to the formation of the concept of the “Indo-Pacific”.

The patterns of the transition from the policy of “engagement” to the policy of “strategic competition”, enshrined in the “National Security Strategy” (2025) and “National Defense Strategy” (2026), are determined.

It is concluded that the evolution of American Pacific policy reflects the shift of the US global focus to the East and the formation of the Indo-Pacific region as a key space of superpower rivalry in the 21st century.

Keywords: USA, Indo-Pacific region, China, geopolitics, strategic competition, national security, alliances, “Pivot to Asia”, “Free and Open Indo-Pacific”, “soft power”.

328

— **Актуальність дослідження.** На початку XXI століття міжнародна система вступила в етап глибокої трансформації. Після завершення «холодної війни» Сполучені Штати залишалися єдиною наддержавою, що володіла глобальними можливостями впливу. Однак швидке зростання економічного потенціалу Азії, насамперед Китаю та Індії, почало змінювати баланс сил у світовій політиці.

Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) перетворився на простір, де поєдналися інтереси найбільших економік світу, стратегічні морські шляхи, центри інновацій та найвищі показники економічного зростання. Саме тому увага американської зовнішньої політики поступово зміщувалася від Європи й Близького Сходу до Тихого океану. Актуальність даної теми зумовлена тим, що Індо-Тихоокеанський регіон – це сьогодні головний простір змагання між США та Китаєм – економічного, військово-технологічного й ідеологічного.

Аналіз джерел. Як зазначав президент США Джордж Буш-молодший у “Стратегії національної безпеки Сполучених Штатів Америки”, майбутнє політики вирішуватиметься в Азії, а не в Афганістані чи Іраку, і Сполучені Штати будуть у самому центрі подій. Штати “зміцнюватимуть альянси, щоб перемогти глобальний тероризм і працювати над запобіганням нападам на нас і наших друзів” (National Security Strategy, 2002). Ця теза демонструвала, що навіть у

контексті глобальної боротьби з тероризмом американське керівництво не відкидало потреби у підтриманні стабільності в Азії. Проте вже через десятиліття адміністрація Барака Обами визнала, що саме АТР стає «центром тяжіння» світової політики. У програмній статті Гіллари Клінтон “Тихоокеанське століття Америки” (America’s Pacific Century) зокрема підкреслювалося: “Майбутнє політики вирішуватиметься в Азії, а не в Афганістані чи Іраку, і Сполучені Штати будуть у самому центрі подій” (Clinton H., 2011). Ця фраза стала своєрідним гаслом «повороту до Азії» (Pivot to Asia), який заклав основу довготривалого стратегічного переорієнтування США.

Після 2017 року у стратегічному лексиконі Вашингтона з’явився новий термін – Indo-Pacific. У «National Security Strategy» (2017) зазначалося: “Вільний та відкритий Індо-Тихоокеанський регіон життєво важливий для наших інтересів та інтересів наших союзників” (The White House, 2017). Таким чином, США офіційно розширили рамки своєї присутності, об’єднавши Тихоокеанський і Індійський океани в єдиний геополітичний простір.

329

Початок 2020-х років ознаменувався переходом до етапу стратегічної конкуренції з Китаєм. У документі “Індо-Тихоокеанська стратегія Сполучених Штатів» адміністрації Дж. Байдена зазначено: “Сполучені Штати співпрацюватимуть із союзниками та партнерами, щоб забезпечити вільний та відкритий, пов’язаний, процвітаючий, безпечний та стійкий Індо-Тихоокеанський регіон” (U.S. Department of State, 2022). У такий спосіб США чітко задекларували довготривалу мету – утримати провідну позицію в регіоні шляхом створення системи союзів, партнерств та технологічних ініціатив.

Зрештою, у 2025 р. адміністрація Дональда Трампа представила оновлену «National Security Strategy», де Індо-Тихоокеанський регіон визначався як “головний театр змагання великих держав” (The White House, 2025). Ця концепція закріпила інституційно той факт, що центр світової політики остаточно змістився до Азії.

Взагалі особлива увага приділяється аналізу офіційних документів, таких як «National Security Strategy» (2002, 2017, 2025), «National Defense Strategy» (2012, 2026) та «Indo-Pacific Strategy» (2019, 2022). Саме вони відображають еволюцію офіційної доктринальної позиції США.

Метою статті є дослідження важливих аспектів еволюції тихоокеанської політики США у 2000–2025 роках, виявлення її доктринальних особливостей і стратегічних цілей. До **завдань** належать:

- розкрити геополітичний контекст формування американської політики у Тихоокеанському регіоні на початку ХХІ ст.;
- проаналізувати сутність і наслідки політики “Поворот до Азії” (Pivot to Asia) адміністрації Барака Обами;
- дослідити перехід від концепції “Азіатсько-Тихоокеанський регіон” (Asia-Pacific) до “Індо-Тихоокеанський регіон” (Indo-Pacific) адміністрації Д. Трампа;
- охарактеризувати доктринальні новації “Стратегія національної безпеки – 2025” (National Security Strategy) та “Стратегія національної оборони –2026” (National Defense Strategy).

Варто відзначити також наукову новизну дослідження, яка полягає в аналізі новітніх урядових документів США, окремих праць провідних аналітичних центрів таких як RAND та Brookings.

330

Методологічні підходи. При написанні статті використовувалися історико-структурний та системний методи, які поєднувалися з політичним та міждисциплінарним підходами. Важливою виявилася також концепція “grand strategy”, у межах якої зовнішня політика США розглядається як взаємодія трьох базових рівнів – глобального (глобальна архітектура безпеки), регіонального (АТР/Індо-Тихоокеанський простір) і національного (внутрішньополітичні фактори, що впливають на ухвалення рішень).

Тут також варто згадати працю М. Гріна, зокрема його концепцію «Більше ніж Провидіння» (By More Than Providence, 2017), у якій американська зовнішня політика описується як поєднання довготривалих традицій та прагматичних адаптацій. На думку дослідника, “Американська стратегія в Азії завжди збалансовувала взаємодію та стримування – інтегруючи зростаючі держави, одночасно стримуючи їх амбіції” (Green M., 2017). Цей підхід дозволяє нам зрозуміти спадкоємність політичних курсів від Буша до Байдена. У статті використані окремі положення теорії “soft power” Джозефа Ная, викладеної у книзі “Переосмислення м’якої сили: американський вплив в індо-тихоокеанську епоху” (2023). Най наголошує, що сучасна геополітика визначається не лише військовою чи економічною силою, а й здатністю держави формувати привабливу ідеологічну модель: “Сила приваблювати через культуру, цінності та політику часто

виявляється більш довговічною, ніж сила примушувати” (Nye J., 2023). Таким чином, аналіз американської політики в Азії вимагає поєднання «жорстких» і «м’яких» факторів. Саме ця досить часто визначала двоїстість еволюції американської зовнішньої стратегії у 2000–2025 роках.

Виклад результатів дослідження. Звернемося до політичних подій початку XXI століття. Період адміністрації Джорджа Буша-молодшого (2001–2008) став перехідним етапом у формуванні нової стратегії США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Тоді домінантним напрямом зовнішньої політики залишалася боротьба з міжнародним тероризмом, однак у цей час було закладено основи тієї інституційної та військової присутності, яка в подальшому забезпечила «поворот до Азії» адміністрації Обами.

Після терактів 11 вересня 2001 року США сконцентрували зусилля на Близькому Сході. Однак уже в документі “Стратегія національної безпеки” (2002) відчутна увага до Східної Азії як до регіону зростаючого значення. У цьому документі зазначалося: “Сполучені Штати прагнуть зміцнити альянси у Східній Азії та підтримуватимуть передову військову присутність для збереження регіональної стабільності” (National Security Strategy, 2002). І хоча АТР не був головним пріоритетом, адміністрація Буша визнавала, що зростання економічної та військової могутності Китаю має довгострокові наслідки для світового балансу. В аналітичних колах Вашингтону зростала підтримка ідеї «балансування Китаю» через поглиблення відносин з демократичними союзниками – Японією, Південною Кореєю, Австралією.

Майкл Грін у своїй фундаментальній праці писав, що політика США в Азії завжди мала дві складові: стримування потенційних противників і водночас інтеграцію їх у міжнародні інституції. На його думку, ще з часів післявоєнної епохи “Велика стратегія Вашингтон в Азії коливалася між місіонерським ідеалізмом та реалістичним прагматизмом” (Green M., 2017).

На початку 2000-х років це проявилось у підтримці економічної взаємозалежності з КНР (вступ Китаю до СОТ у 2001 р.) при збереженні стратегічного партнерства з Японією та Південною Кореєю. У подальшому з військової точки зору адміністрація Буша продовжувала утримувати найбільше угруповання сил США за межами країни саме в Тихоокеанському регіоні. Командування Тихоокеанських сил

США (USPACOM) координувало розміщення баз на Гуамі, в Окінаві, Сінгапурі.

Одночасно розпочалася реорганізація альянсу з Японією – створення спільного оперативного командування, узгодження нової Стратегії оборонного співробітництва (2005). Тоді відбулися спільні навчання “Keen Sword” і “Cobra Gold”, які стали індикатором готовності союзників до реагування на кризові ситуації у Східній Азії. При цьому особливе місце посідала співпраця з Австралією, що стала “основним партнером розширеної присутності США в регіоні”. Цей союз отримав нове дихання завдяки спільним антикризовим операціям у Тихому океані та підтримці військових місій в Іраку й Афганістані. Поряд із цим розвивалася співпраця зі Сінгапуром, який надав порти для базування кораблів ВМС США, що стало символом американської “передова присутність” (forward presence).

332 — Варто також звернути увагу на зростання економічної взаємозалежності США та КНР. Як відомо, вступ Китаю до Світової організації торгівлі в 2001 році відкрив нову еру глобалізації. Для США це означало величезні можливості для бізнесу, але й потенційну загрозу для промислового сектору. У 2000–2008 роках двосторонній товарообіг зріс у кілька разів, а торговельний дефіцит США на користь КНР став системним явищем. Однак економічна інтеграція не призвела до політичної лібералізації Пекіна, що стало джерелом глибокого розчарування для Вашингтону. У цей період формується концепція “стратегія хеджування” (hedging strategy) – політики одночасного залучення Китаю та підготовки до його стримування у разі агресивних дій. Показовим є те, що в аналітичних доповідях RAND (2007–2008) уже тоді наголошувалося на загрозі зміщення балансу військово-морських сил у Західному Тихому океані. Пекін активно розвивав можливості “заборона доступу/відмова в доступі” (anti-access/area denial – A2/AD), зокрема ракетні системи, здатні ускладнити доступ США до регіону.

У 2000–2008 роках тихоокеанська політика США залишалася відносно другорядною на тлі глобальної війни з терором, але саме в цей період були закладені основи подальшої стратегічної присутності. Адміністрація Буша сформувала три ключові засади американської політики в АТР, які зокрема включали збереження системи військових альянсів як основи регіональної стабільності, а також підтримку економічного залучення Китаю при одночасному моніторингу його

військових амбіцій. Усе це відбувалося з врахуванням концепції “передове розгортання” (forward deployment) – постійної присутності сил США у Тихому океані. Як слушно зазначав М. Ірін, поворот адміністрації Обами до Азії став можливим завдячуючи обережній політиці доби Буша (Green M., 2017).

Інший етап був пов’язаний з політикою адміністрації Барака Обами, більш відомої як «Поворот до Азії» (2009–2016). Прихід до влади Барака Обами у 2009 році співпав із глобальними трансформаціями. Фінансова криза 2008 року зокрема показала необхідність нового підходу до економічної безпеки, а швидке зростання Китаю та розширення його військово-морського потенціалу вимагали перегляду стратегічних пріоритетів. У 2011 році Держсекретар США Хілларі Клінтон у статті “Тихоокеанське століття Америки” наголосила: “Ми повертаємося до Тихого океану не як до другорядної сюжету, а як до пріоритету, визнаючи, що цей регіон визначатиме контури світового порядку у 21 столітті” (Clinton H., 2011). Це стало офіційним сигналом про зміну глобальної орієнтації США, закріплену у стратегічних документах Пентагону та Білого дому.

Відзначимо, що політика “Pivot to Asia” мала комплексний характер, включаючи дипломатичні, економічні, військові та культурні аспекти. Тоді США посилили роль у регіональних організаціях – в ASEAN, East Asia Summit, АРЕС. Зокрема активізація відносин із М’янмою, В’єтнамом та Індонезією, що демонструвало прагнення США розширити свій вплив у Південно-Східній Азії. Вашингтон зміцнив традиційні союзи із Японією, Південною Кореєю та Австралією, включно зі спільними навчаннями та обміном розвідданими.

У Військовому вимірі документ “Підтримка світового лідерства США: пріоритети оборони 21-го століття” (Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense) визначав АТР як ключовий регіон для підтримки глобальної стабільності: “Азіатсько-Тихоокеанський регіон є най динаміч нішим регіоном у світі, і участь США в ньому життєво важлива для миру та процвітання” (Department of Defense, 2012). США також посилили свою морську присутність: розширили бази у Сінгапурі та Гуамі, збільшили число кораблів у Південно-Китайському морі, розгорнули системи ПРО. Особливу увагу приділено готовності до асиметричних загроз і розвитку концепції A2/AD, яка передбачала запобігання блокування морських шляхів США.

В економічній сфері ініціатива Транстихоокеанського партнерства (TPP) мала на меті створити широкомасштабну економічну зону, встановивши високі стандарти торгівлі, інтелектуальної власності та екологічної відповідальності.

TPP дозволяв об'єднати країни регіону без включення Китаю, що створювало новий економічний і стратегічний контекст. Хоча Трамп згодом вивів США з TPP, сама концепція зміцнила американський вплив на регіональну економіку.

334 — Варто також підкреслити і те що важливим елементом політики “Pivot” було формування нових багатосторонніх структур. Однією з таких ініціатив став QUAD – “Чотиристоронній діалог з питань безпеки” (Quadrilateral Security Dialogue), який об'єднав США, Японію, Індію та Австралію. Метою QUAD є забезпечення колективного стримування Китаю та захист ключових морських шляхів. Адміністрація Обама також інвестувала у зміцнення двосторонніх угод про військове співробітництво. Наприклад, з Японією укладено угоду щодо спільної системи ПРО, а з Австралією – розширено доступ американських військових до баз і навчальних центрів. Ця політика продемонструвала балансуювання між «жорсткою силою» і «м'якою силою» в регіоні. З одного боку, США забезпечували безпеку союзників, з іншого – розвивали економічні та культурні канали впливу, щоб зміцнити свій авторитет без прямого конфлікту.

Цікаво якою була реакція Китаю на зміни у геополітиці США. У Пекіні сприйняли “Pivot to Asia” як спробу обмежити його зростання і вплив. У відповідь Китай активізував будівництво штучних островів у Південно-Китайському морі та модернізував ВМС. Адміністрація Обама у стратегічних документах визначала це як “ревізіоністський виклик” і закликала союзників до спільного реагування. Докладно про це зазначено у доповіді Пентагону 2012 року: “Військова модернізація Китаю в поєднанні з наполегливими територіальними претензіями ставить під загрозу безпеку Азіатсько-Тихоокеанського регіону та інтереси США в ньому” (Department of Defense, 2012). Таким чином, стратегія «Pivot» передбачала одночасне залучення та стримування (engagement and hedging). США зберігали економічні відносини з Китаєм, водночас нарощуючи військову присутність і зміцнюючи альянси.

Політика “Pivot to Asia” визначила довгострокову стратегічну траєкторію США у АТР:

- утримання військового домінування через розширення присутності та альянсів;
- використання економічних інструментів (TPP) для створення регіональної архітектури, що стримує КНР;
- поєднання «жорсткої» та «м'якої» сили, що забезпечує комплексний вплив США у регіоні.

За словами аналітиків, політика Обама «встановити рамки стратегії США в Індо-Тихоокеанському регіоні на наступне десятиліття і далі» (Department of Defense, 2012), що безпосередньо підготувало ґрунт для концепції Індо-Пасифіка Д. Трампа.

Як відомо, з моменту вступу Дональда Трампа на посаду Президента США у 2017 році американська стратегія в Азії зазнала істотних змін. В адміністрації Трампа основний акцент був зроблений на пряму конкуренцію з Китаєм як ключовим суперником США, одночасно переглядаючи старі підходи адміністрацій Буша та Обами. У «National Security Strategy» (2017) зокрема підкреслювалося: «Центральним викликом для процвітання та безпеки США є відновлення довгострокової стратегічної конкуренції з Китаєм та Росією» (The White House, 2017). Ця декларація стала ключовим сигналом, що американська політика в регіоні перемикається від «стратегічного залучення» до політики прямої конкуренції. Вперше адміністрація Трампа офіційно увела термін «Indo-Pacific» у стратегічний лексикон США. У доповіді Пентагону «Indo-Pacific Strategy Report» (2019) зазначалося: «Індо-Тихоокеанський регіон є основним театром змагання великих держав, де Сполучені Штати та їх союзники повинні підтримувати порядок, заснований на правилах» (Department of Defense, 2019). Цей термін об'єднав Тихоокеанський і Індійський океани в єдиний стратегічний простір, що дозволяло США координувати політику з Індією, Австралією, Японією та іншими союзниками на всьому просторі від Перської затоки до Тихого океану. Головна мета концепції: створити систему стримування Китаю, захистити морські комунікації, забезпечити доступ до ресурсів і підтримати економічну свободу дій союзників.

Одним із основних елементів реалізації концепції «Indo-Pacific» стало зміцнення «Чотиристоронній діалог з питань безпеки» (Quadrilateral Security Dialogue – QUAD), що об'єднує США, Японію, Індію та Австралію. QUAD перетворився на платформу координації безпекових та економічних заходів. Адміністрація Трампа сприяла

збільшенню військових навчань, розвитку спільних морських патрулів у Південно-Китайському морі та формуванню колективних стандартів безпеки. Важливим аспектом стало застосування концепції “свобода навігації” (freedom of navigation), що передбачало протидію незаконним територіальним претензіям КНР. У документі РЕНД “Стратегічне суперництво між США та Китаєм: перспективи на 2020–2030 роки” підкреслювалося: “Зміцнення багатосторонніх коаліцій є важливим для збалансування китайської наполегливості та підтримки регіональної стабільності” (RAND Corporation, 2023).

Продовжуючи лінію на військове стримування, адміністрація Трампа продовжила нарощування військової присутності у Західному Тихому океані та Південно-Китайському морі. Особлива увага приділялася розвитку технологічних засобів стримування, включно з ракетними системами, кіберзахистом і безпілотними платформами. У документі NSS 2017 підкреслювалося: “Збереження технологічної переваги та передового розгортання сил є важливим для стримування китайського тиску та забезпечення впливу США в І Indo-Тихоокеанському регіоні” (The White House, 2017). Такі заходи продемонстрували, що США більше не обмежуються дипломатичним стримуванням – вони поєднують «жорстку силу» з економічними та технологічними важелями впливу.

Звернемося до деяких аспектів економічної політики. Адміністрація Трампа активізувала економічну складову конкуренції з Китаєм через торговельну війну. Було введено мита на китайські товари, проведено переговори про реформу торговельних практик Китаю та підписано низку двосторонніх угод з іншими країнами АТР. Одночасно США вийшли з Транс-Тихоокеанського Співробітництва, але прагнули створити альянси на двосторонній основі, що дозволяло більш гнучко впливати на економічний порядок у регіоні. Такий підхід демонстрував прагнення до економічного стратегічного балансування, при якому США не лише захищали власні інтереси, а й обмежували зростання економічної могутності Китаю.

Стратегічні зміни у політиці першої адміністрації Трампа (2017-2020) включають:

- концептуальне переосмислення регіону: від “Asia-Pacific” до “Indo-Pacific”. Формування коаліцій та альянсів для колективного стримування Китаю (QUAD).

- Економічне протистояння через торговельні санкції, двосторонні угоди та вихід з ТТС.

- Військове та технологічне стримування КНР, включно з кібер і морським компонентом. Завдяки цьому періоду США закріпили новий стратегічний порядок у регіоні, підготувавши основу для політики адміністрації Байдена у 2021–2024 роках. Як зазначено в доповіді RAND: “Індо-Тихоокеанська структура, створена за часів адміністрації Трампа, продовжує визначати стратегію США в регіоні” (RAND Corporation, 2023).

Тут варто більш детально зупинитися на особливостях стратегічної конкуренції з Китаєм доби адміністрації Байдена (2021–2024). Адміністрація Д. Байдена розпочала діяльність у період посиленої глобальної конкуренції між США та Китаєм. В умовах пандемії COVID-19, технологічного суперництва та посилення авторитарних тенденцій у Пекіні, США зосередилися на довгостроковій стратегії стримування Китаю у всьому Індо-Тихоокеанському регіоні. У доповіді Державного департаменту США “Індо-Тихоокеанська стратегія Сполучених Штатів” (2022) зокрема підкреслено: “Сполучені Штати співпрацюватимуть із союзниками та партнерами, щоб забезпечити вільний та відкритий, пов’язаний, процвітаючий, безпечний та стійкий Індо-Тихоокеанський регіон” (U.S. Department of State, 2022). Цей документ визначає п’ять ключових принципів американської стратегії: свобода навігації, економічна прозорість, технологічна перевага, енергетична безпека та зміцнення партнерських відносин.

Одним із пріоритетів адміністрації Байдена стало зміцнення багатосторонніх альянсів. До основних заходів належить:

- активізація спільних навчань, координація морської безпеки та кібервійськ у контексті співробітництва QUAD;

- стратегічне партнерство США, Великої Британії та Австралії у сфері оборонних технологій та ядерних підводних човнів у межах AUKUS;

- розширення економічної координації з Японією, Південною Кореєю та країнами ASEAN через інфраструктурні та цифрові проекти;

- підтримка демократій у регіоні, включно з Тайванем та Індією, як ключовими партнерами у протидії агресивним практикам Китаю.

У документі RAND Corporation зазначено: “Альянси та партнерства залишаються основою стратегії США, забезпечуючи як стримування, так і дипломатичний вплив проти Китаю” (RAND Corporation, 2023). Таким чином, США застосовують комплексний підхід, поєднуючи оборонну присутність із дипломатичною координацією.

Одним з напрямків є технологічне суперництво, яке стало визначальним елементом стратегії США у 2020-х роках. Воно включає:

- 5G та телекомунікаційні мережі: заборона китайських технологій у критичних мережах союзників;
- використання штучного інтелекту та квантові технології: інвестиції в дослідження і розвиток;
- кібербезпека: створення спільних центрів протидії кібератакам у рамках Технологічне лідерство є основою нашої здатності конкурувати з Китаєм та забезпечувати порядок, заснований на правилах, в Індо-Тихоокеанському регіоні QUAD;

338

- розвиток критичної інфраструктури: захист морських портів, енергетичних та транспортних ланцюгів від потенційного китайського втручання.

В аналітичних документах зокрема наголошувалося: “Технологічне лідерство є основою нашої здатності конкурувати з Китаєм та забезпечувати порядок, заснований на правилах, в Індо-Тихоокеанському регіоні” (U.S. Department of State, 2022).

Разом з тим відзначимо, що військова стратегія адміністрації Байдена поєднувала асиметричне стримування з класичним розгортанням сил. Основні заходи включали утримання сучасних військових баз у Японії, Південній Кореї та Австралії; модернізацію ВМС та ВПС: нові авіаносці, підводні човни та системи протиповітряної оборони. Відбувався також розвиток союзницьких структур у межах спільного планування дій із Японією, Австралією та Індією. Увага приділялася й захисту критичної інфраструктури та створенню нових видів стратегічної переваги. Таким чином, США намагалися поєднати традиційне стримування з новітніми технологічними методами для протидії китайській експансії.

Щодо економічної політики стримування КНР США продовжили Китаю підтримку інфраструктурних проектів у регіоні, конкурентних китайській ініціативі “Один пояс – один шлях”. Це передбачає створення інвестиційних партнерств з країнами Індо-Тихоокеанського регіону для розвитку зеленої енергетики та цифрової економі-

ки; ідеться також про активізацію торговельних угод на двосторонній та багатосторонній основі для підтримки правил вільної торгівлі та прозорості ринку. В аналітиці Інституту Брукінгса відзначалося: “Економічна взаємодія, у поєднанні з міцними альянсами, слугує одночасно і батоном, і пряником для впливу на поведінку Китаю” (Brookings Institution, 2019).

Адміністрація Байдена намагалася утримувати баланс між конкуренцією та кооперацією. У сфері торгівлі зберігалися обмеження та митні тарифи, але одночасно проводилися переговори щодо кліматичних ініціатив, пандемій та глобальної економічної стабільності. У документі РЕНД (2023) зазначено: “Відносини між США та Китаєм – це поєднання стратегічної конкуренції, вибіркової співпраці та стримування, що утворює складне, багатовимірне змагання” (RAND Corporation, 2023). Така стратегія свідчить про прагнення США запобігти прямому конфлікту, зберігаючи водночас стратегічну перевагу у ключових сферах. У Вашингтоні зосередили свої зусилля на формуванні комплексної стратегії, заснованої на порядку на основі правил (rules-based order), що поєднує жорстку силу, економіку та дипломатію. Стратегія адміністрації Байдена акцентувала на довгостроковому характері американської присутності у регіоні та готовність до тривалої конкуренції з Китаєм у всіх сферах.

Насамкінець зупинимось на певних доктринальних змінах другої адміністрації Трампа. Друга адміністрація Дональда Трампа, розпочавши роботу у 2025 р., зосередилася на формалізації довгострокової стратегії у Індо-Тихоокеанському регіоні. На відміну від першого терміну, стратегія тепер мала чітку доктринальну основу, закріплену у документах “Стратегії національної безпеки” за 2025 і 2026 роки. У відповідному документі 2025 р. відзначалося: “Індо-Тихоокеанський регіон є основним театром змагання великих держав, де Сполучені Штати та їхні союзники повинні зберігати порядок, заснований на правилах, та технологічну перевагу” (The White House, 2025). Таким чином, адміністрація Трампа остаточно визначила Індо-Тихоокеанський регіон як ключовий простір суперництва між США та Китаєм.

У цьому контексті відзначалося: всі стратегічні ресурси, зусилля альянсів та технологічні програми США були спрямовані на протидію Китаю та стримування його регіональної експансії. Майбутня конкуренція визначатиметься технологіями – від штучного інтелекту до квантових систем: “Технологічна перевага є наріжним каменем

могутності та впливу США в Індо-Тихоокеанському регіоні, що забезпечує як стримування, так і конкурентну перевагу” (The White House, 2025).

У новітній “Стратегії національної безпеки” (2026) наголошується на поєднанні традиційного та асиметричного стримування. Тут зокрема передбачається розширення морських і повітряних сил для забезпечення контролю над ключовими морськими шляхами. При цьому планується використати асиметричні можливості – розгортання безпілотних систем, гіперзвукових ракет і протиракетної оборони. Одним з напрямків є захист критичної інфраструктури та впровадження новітніх систем раннього попередження. Отже, стратегія США поєднує класичну “hard power” із новітніми технологічними засобами для забезпечення ефективного стримування Китаю.

340
— Разом з тим, акцент у відносинах з союзниками буде переноситися на двосторонні відносини що передбачає тісну координацію з Японією, Індією та Австралією у сфері технологій, кіберзахисту та морської безпеки та активізація роботи у рамках ASEAN та APEC для забезпечення стабільності економічного та технологічного порядку. Не випадково, у документах РЕНД підкреслено: “Стратегічна перевага Сполучених Штатів спирається на інтегровані альянси та партнерства, що поєднують військові, технологічні та економічні інструменти” (RAND Corporation, 2023).

Національна стратегія 2025 р. визначає технологічну конкуренцію як ключовий інструмент стратегічного впливу. Важливим при цьому є контроль критичних технологій, зокрема обмеження передачі ШІ, квантових та мікроелектронних технологій Китаю. Ідеться також про підтримку національних і регіональних ланцюгів постачання що призведе до зменшення залежності від Китаю у виробництві мікросхем, батарей та енергетичних компонентів.

Стратегія національної безпеки (2025) формалізує нову парадигму конкуренції з Китаєм – поєднання стримування, технологічної переваги та економічного контролю. США не відмовляються від дипломатичних контактів, але чітко визначають рамки конкуренції.

Відзначимо тут 3 ключових досягнення Стратегії національної безпеки (2025) і Стратегії національної оборони (2026). По-перше, офіційне закріплення Індо-Тихоокеанського регіону як головного театру стратегічної конкуренції. По-друге, технологічне та економічне стримування Китаю як центральний елемент стратегій. По-третє,

системне використання союзів та партнерств для досягнення колективної стабільності та переваги. Відбувається поєднання традиційних військових можливостей із сучасними технологічними засобами для гнучкого і ефективного стримування.

За словами аналітиків RAND: “Доктрини 2025-2026 років інституціоналізують підхід США до довгострокової стратегічної конкуренції з Китаєм, інтегруючи військові, технологічні та економічні інструменти (RAND Corporation, 2023). Можна констатувати Цей період став завершальним етапом еволюції тихоокеанської політики США у 2000–2025 роках, формуючи стратегію, яка буде визначати регіональну архітектуру та глобальний баланс сил на найближчу десятиліття.

Висновки. Еволюція тихоокеанської політики США у 2000–2025 роках демонструє поступове, але системне переосмислення стратегічних пріоритетів у відповідь на глобальні та регіональні зміни. Протягом п’яти адміністрацій спостерігалася поступова трансформація політики від вторинної ролі Азії у глобальній стратегії США до ключового театру стратегічного суперництва з Китаєм. Починаючи з адміністрації Буша (2000–2008), США заклали основу постійної військової та дипломатичної присутності в АТР. Стратегія “Передове розгортання” (forward deployment) та розвиток альянсів із Японією, Південною Кореєю та Австралією стали наріжним каменем усіх наступних стратегій. Адміністрація Обами (2009–2016) реалізувала концепцію «Pivot to Asia», поєднавши дипломатичне залучення, економічні ініціативи (TPP) та військову присутність. Це дозволило США підготувати регіон до конкуренції з Китаєм у довгостроковій перспективі. Перша адміністрація Трампа (2017-2020) змінила регіональну парадигму, офіційно перейменувавши стратегічний простір на Індо-Пасифіку і запровадивши концепцію “Вільний та відкритий Індо-Тихоокеанський регіон” (Free and Open Indo-Pacific). Торговельна війна з Китаєм та стратегічне зміцнення QUAD стали основними інструментами стримування. Адміністрація Байдена (2021–2024) підкреслила роль багатосторонніх альянсів, технологічного та економічного стримування Китаю. QUAD та AUKUS, спільні технологічні та оборонні програми, а також координація з союзниками забезпечили комплексний підхід до регіональної безпеки.

Національні безпекові стратегії 2025 та 2026 років формалізували нову доктринальну основу для стратегічної конкуренції. Основні акценти – технологічне домінування, економічна стійкість, системне

використання союзів та асиметричне стримування. Це завершило процес формування сучасної стратегії США у Індо-Тихоокеанському регіоні.

На нашу думку, США змогли закріпити військову та технологічну перевагу у ключових точках Індо-Тихоокеанського регіону. Використання економічних, дипломатичних і культурних інструментів “soft power” дозволило поєднати залучення союзників та стримування Китаю без прямого конфлікту. Концепція “порядок, заснований на правилах” (rules-based order) стала центральною у всіх стратегіях, формуючи стабільну систему регіональної безпеки.

Тривала конкуренція з Китаєм набуває комплексного характеру, поєднуючи військові, технологічні та економічні аспекти, що робить регіональну політику США багатовимірною та адаптивною. Таким чином, стратегія США у 2000–2025 роках демонструє поступовий перехід від пасивного залучення до активної багатовимірної конкуренції, де основними інструментами є не лише військова сила, а й економіка, технології та багатосторонні альянси.

342

References:

1. National Security Strategy of the United States of America. 2002. Washington, D.C.: The White House. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/> (дата звернення 27.02.2026).
2. Green M. 2017. *By More Than Providence: Grand Strategy and American Power in the Asia Pacific Since 1783*. New York: Columbia University Press. <https://www.perlego.com/book/773972/by-more-than-providence-grand-strategy-and-american-power-in-the-asia-pacific-since-1783-pdf> (дата звернення 27.02.2026).
3. Clinton H. 2011. “America’s Pacific Century.” *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (дата звернення 01.03.2026).
4. Department of Defense. 2012. *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*. Washington, D.C. <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA554328> (дата звернення 01.03.2026).
5. The White House. 2017. *National Security Strategy of the United States of America*. Washington, D.C. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf> (дата звернення 29.02.2026).

6. Department of Defense. 2019. Indo-Pacific Strategy Report. Washington, D.C. https://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/11/DoD_Indo-Pacific-Strategy-Report_2019.pdf (дата звернення 01.03.2026).

7. Brookings Institution. 2019. Japan, Taiwan and the future of “America first” trade policy. Washington, D.C. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/08/fp_20190917_us_trade_transcript.pdf (дата звернення 01.03.2026)

8. U.S. Department of State. 2022. Indo-Pacific Strategy of the United States. Washington, D.C. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/02/U.S.-Indo-Pacific-Strategy.pdf> (дата звернення 02.03.2026).

9. RAND Corporation. 2023. U.S.-China Strategic Competition: 2020–2030 Outlook. Santa Monica, CA.

10. The White House. 2025. National Security Strategy of the United States of America, 2025. Washington, D.C. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf> ³⁴³ (дата звернення 02.03.2026). —

11. U.S. Department of Defense. 2026. National Defense Strategy 2026. Washington, D.C. URL: <https://media.defense.gov/2026/Jan/23/2003864773/-1/-1/0/2026-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY.PDF> (дата звернення 02.03.2026).

12. Nye J. 2023. Soft Power Soft Power and Great-Power Competition

13. Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China. Springer. NY. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-99-0714-4> (дата звернення 02.03.2026).

COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES OF CONSTRUCTING POLITICAL REALITY

The article aims to conceptualize communicative technologies as a systemic mechanism for constructing political reality and to identify their structural components, functional logic, and effectiveness within a technological approach to political processes. The study is based on a technological approach that interprets political processes as systems of strategically organized instruments of influence. It integrates interdisciplinary insights from political communication, sociology, and cognitive psychology to analyze mechanisms of symbolic impact, meaning production, and audience perception.

344 — *The research demonstrates that communicative technologies constitute a coherent, institutionally organized system of symbolic practices that enable the production, reproduction, and transformation of political reality through the management of meanings, images, and collective representations. Their defining feature is resource efficiency, achieved by substituting coercion with symbolic influence, leveraging cognitive and cultural structures of audiences, and ensuring the self-reproduction of constructed meanings.*

The study identifies and systematizes key communicative technologies, including a representative promise, political positioning, visual legitimation, nonverbal signaling, solidarization, mobilization of expectations, selective visibility (agenda-setting), emotional resonance, construction of representative roles, and semantic naturalization. Each technology performs a specific function within an integrated system of influence, contributing to legitimacy, mobilization, and stabilization of political power.

Communicative technologies are not auxiliary tools but fundamental mechanisms of political power, shaping political reality as a dynamic symbolic construct. Their effectiveness lies in the integration of cognitive, emotional, and symbolic dimensions of influence. However, their application entails inherent risks, including manipulation, simplification of complex political processes, affective polarization, and erosion of trust.

Keywords: *communication, political power, political technologies, technological approach, legitimation, political reality construction.*

¹ Ph.D. Student of the Department of Political Science, Sociology and Public Administration, Oles Honchar Dnipro National University. Ukraine. E-mail: antohatoha2@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0003-1902-1880>.

Комунікативні технології конструювання політичної реальності

Стаття спрямована на теоретичне осмислення комунікативних технологій як системного механізму конструювання політичної реальності, а також на виявлення їх структури, функціональної логіки та ефективності в межах технологічного підходу до аналізу політичних процесів.

Дослідження ґрунтується на технологічному підході, який розглядає політичні процеси як систему цілеспрямовано організованих інструментів впливу. Використано міждисциплінарний підхід із залученням теорій політичної комунікації, соціології та когнітивної психології для аналізу механізмів символічного впливу та конструювання смислів.

Доведено, що комунікативні технології є цілісним, інституційно впорядкованим комплексом практик символічного впливу, які забезпечують продукування, відтворення та трансформацію політичної реальності через управління смислами, образами та колективними уявленнями. Їх ключовою характеристикою є ³⁴⁵ ефективність як здатність досягати політичних результатів за мінімальних ресурсних витрат шляхом заміщення примусу символічним впливом, використання когнітивних структур аудиторії та самовідтворення смислів. Систематизовано основні комунікативні технології: репрезентативної обіцянки, політичного позиціонування, візуальної легітимації, невербального сигналізування, солідаризації, мобілізації очікувань, селективної видимості, емоційного резонансу, конструювання ролі представника та смислової натуралізації. Показано, що вони функціонують як взаємопов'язана система, яка забезпечує легітимацію влади, мобілізацію та стабілізацію політичного порядку.

Комунікативні технології постають як фундаментальний механізм сучасної політики, у межах якого політична реальність формується як динамічний символічний конструкт. Їх ефективність визначається інтеграцією когнітивних, емоційних і символічних компонентів впливу. Водночас їх застосування пов'язане з ризиками маніпуляції, спрощення політичних процесів, афективної поляризації та втрати довіри.

Ключові слова: комунікація, політична влада, політичні технології, технологічний підхід, легітимація, конструювання політичної реальності.

Formulation of the Scientific Problem. The contemporary stage in the development of political processes is characterized by a radical increase in the role of communication as a determining factor in the formation and functioning of power. Political reality is progressively less constituted as an objectively given set of institutions and practices; instead, it acquires the features of a dynamic construct produced, reproduced, and transformed through systematically organized communicative influences. In this context, political power is realized not only through material resources or coercion, but above all through the management of meanings, images, and collective representations, which necessitates theoretical reflection on the corresponding technological mechanisms.

346 — Despite considerable attention to the problems of political communication, fragmentation persists in scholarly discourse regarding the technological dimension of constructing political reality. Existing approaches tend either to focus on particular instruments of influence (propaganda, framing, agenda-setting) or to treat communication as an auxiliary element of politics, without granting it the status of an autonomous mechanism for producing political reality. As a result, questions concerning the systemic nature, internal logic, and effectiveness of communicative technologies as an integrated set of means for constructing the political world remain insufficiently explored.

This problem acquires particular relevance in the context of digitalization, the mediatization of politics, and the growing role of symbolic influence, where the boundaries between reality and its interpretation become increasingly blurred. This creates both new opportunities for the legitimation of power and the mobilization of citizens, as well as risks of manipulative distortion of political reality, the intensification of polarisation, and a decline in the rationality of political choice.

Thus, the scientific problem lies in the need for a comprehensive theoretical understanding of communicative technologies as systematically organized mechanisms for constructing political reality, and in defining their essence, structure, functional capacities, and limitations under contemporary political conditions.

Analysis of Recent Research and Publications. The issue of communicative technologies in the construction of political reality occupies a central place in contemporary interdisciplinary scholarly discourse, integrating contributions from political science, sociology, psychology, and communication theory. Peter Berger and Thomas Luckmann, in their

seminal work *The Social Construction of Reality*, established the conceptual foundations for understanding social (including political) reality as a product of intersubjective communication and symbolic practices (Berger and Luckmann, 1966). Walter Lippmann, in *Public Opinion*, substantiated the idea of a pseudo-environment in which the media construct stereotyped images of political reality (Lippmann, 1998). Harold Lasswell, in *The Structure and Function of Communication in Society*, elaborated a model of communication as an instrument of purposeful influence on mass consciousness (Lasswell, 1948). Paul Lazarsfeld, Bernard Berelson, and Hazel Gaudet, in *The People's Choice*, demonstrated the mediated character of media influence through opinion leaders as key interpreters of political information (Lazarsfeld, Berelson, and Gaudet, 1968). Carl Hovland, Arthur Lumsdaine, and Fred Sheffield, in *Experiments on Mass Communication*, proved the significance of cognitive mechanisms of persuasion in the transformation of political attitudes (Hovland, Lumsdaine, and Sheffield, 1949). Garth Jowett and Victoria O'Donnell, in *Propaganda & Persuasion*, conceptualised propaganda as a systematic communicative technology for manipulating perception and behaviour (Jowett and O'Donnell, 2014). In *Political Communication in Action: From Theory to Practice*, David L. Helfert systematised both theoretical and applied aspects of political communication, demonstrating its role as a process of strategic meaning-making and influence on the perception of political reality through messages, media, and institutional practices (Helfert, 2018). Max McCombs and Donald Shaw, in their classic work on agenda-setting theory, argued that the media determine not the content of public thought, but the agenda of public thinking, thereby indirectly constructing political reality (McCombs and Shaw, 1972). John Zaller, in *The Nature and Origins of Mass Opinion*, showed that the formation of mass political perceptions is the result of the interaction between information flows and individual cognitive filters, which shape the perception of political reality (Zaller, 1992). Tony Schwartz, in *The Responsive Chord*, demonstrated that the effectiveness of political communication is grounded in the resonance of messages with the emotional structures of the audience, thereby facilitating the formation of beliefs and perceptions of political reality (Schwartz, 1974). Drew Westen, in *The Political Brain*, argued that political thinking is predominantly emotional in nature, and thus political reality is constructed through affective mechanisms of influence (Westen, 2007). Chris Mooney, in *The*

Republican Brain, examined cognitive differences in the perception of political information, showing how ideological predispositions influence the construction of alternative political realities (Mooney, 2012). W. Lance Bennett argued that political issues function as symbols through which actors represent and reinterpret reality in ways advantageous to themselves (Bennett, 2012). Richard Perloff, in his studies of political communication, emphasised its role as a persuasive instrument aimed at shaping interpretations of political events and processes (Perloff, 2014). James L. Lipschultz, in *Social Media and Political Communication*, analysed the role of social media as a tool for mobilisation and the formation of political narratives (Lipschultz, 2023). Nur Kholisoh examined persuasion technologies and the role of spin doctors in constructing a positive image of political actors (Kholisoh, 2023). Baljeet Banga revealed the potential of cinema as a medium for the symbolic reproduction of political reality (Banga, 2023). Borys Bulat and Martin Hilbert showed how bots function as instruments of algorithmic influence on political discourse in the online environment (Bulat and Hilbert, 2024). Corneliu Bjola and Ilan Manor, in *The Oxford Handbook of Digital Diplomacy*, substantiated the transformation of political communication under the influence of digital diplomacy (Bjola and Manor, 2024). Melissa Holmes emphasised the role of images and identities in the digital construction of political reality (Holmes, 2024). Ryan Cheek proposed a typology of political technical communication as a genre-structured process (Cheek, 2022). Sidney Coles and Dennis Lane demonstrated the determining role of race and ethnicity as factors in political communication (Coles and Lane, 2023). Stéphanie Boulianne and Anders Larsson proposed a multidimensional model for the comparative analysis of digital political communication (Boulianne and Larsson, 2024). Haider Alrufaiey and Ali Alrikabi examined syntactic structures as instruments of effectiveness in political messaging (Alrufaiey and Alrikabi, 2024). Patrick Donges substantiated the institutional logic of digital media as a factor in the transformation of political communication (Donges, 2022). Jung Kim and Hernan Rojas demonstrated the relationship between political communication, perceptions of polarisation, and political participation (Kim and Rojas, 2024). Siyu Song and Minwei Ai demonstrated the mediated influence of political discussions on citizen mobilisation (Song and Ai, 2024). Bálint Hamrak, Gábor Simonovits, and Ferenc Szűcs modelled elite communication as an equilibrium process of persuasion under conditions of political scandals (Hamarak, Simonovits,

and Szucs, 2024). Thus, the body of these studies provides a foundation for examining communicative technologies as systemic mechanisms for constructing political reality through the management of meanings, interpretations, and the cognitive models of society.

Proceeding from the above, the **objective** of this study is to elucidate the essence of communicative technologies and to identify their specificity as effective means of constructing political reality, as well as to outline the principal mechanisms of their influence on mass consciousness within the framework of the technological approach to the study of political processes.

Presentation of the Main Material. Communicative technologies for constructing political reality constitute a systemically organised, institutionally and strategically ordered complex of methods, practices, and procedures of symbolic influence aimed at the production, consolidation, and reproduction of socially binding interpretations of the political world, through which the acquisition, legitimation, and exercise of power are ensured not by means of direct coercion or the material distribution of resources, but through the management of meanings, images, and collective representations. Their immanent characteristic is efficiency as the economisation of resources, which denotes the capacity to achieve maximal political outcomes (support, loyalty, mobilisation, legitimacy) with minimal expenditure of material, organisational, and coercive resources by virtue of: 1) substituting physical coercion with symbolic influence; 2) utilising the cognitive and cultural structures of the audience; 3) the self-reproduction of constructed meanings within mass consciousness. Consequently, these technologies represent a form of resource-optimised power influence in which communication functions not as an instrument for the transmission of information, but as a multifaceted mechanism for the production of political reality itself.

The methodological foundation of the study is the technological approach, which makes it possible to analyse political processes as a system of purposefully applied instruments of influence for achieving the power-related objectives of political actors. Within this approach, political technologies are examined and classified according to their efficiency, that is, their capacity to secure desired political outcomes under conditions of minimising the expenditure of resources, effort, and time (Vysotskyi, 2023; Vysotskyi and Pavlov, 2025). The application of this criterion makes it possible to distinguish communicative technologies for constructing political reality as a specific type of political technologies whose operation

is directed not at direct coercion or the material distribution of resources, but at the formation and consolidation of dominant interpretations of the political world through symbols, narratives, and images. Accordingly, their differentiation and classification are grounded in mechanisms of influence, modes of meaning production, and the degree of effectiveness in forming socially acceptable representations of political reality.

350 — One of the important communicative technologies is the technology of the representative promise, which consists in the construction of political reality through the articulation of expected future states presented as normatively desirable and attainable, thereby setting the horizons of collective perception of politics. Michael Saward noted that representative claims are claims about what a representative will do (Saward, 2010), indicating the performative nature of the promise as an instrument not of reflection but of producing political reality. The mechanism of this technology is grounded in the symbolic projection of the future through discursively articulated promises, the effectiveness of which is determined by their specificity, trust in the subject, and their repetition in the public sphere. Its significance lies in the mobilization of support and the legitimation of power; however, its limitations manifest in the risk of the devaluation of promises under conditions of their non-fulfillment, which undermines trust and erodes the constructed political reality.

If the technology of the representative promise act shapes perceptions of a desirable future, then the technology of political positioning specifies this perception through the clear delineation of an actor's ideological coordinates within the political space, transforming abstract expectations into recognizable reference points. John Zaller emphasized that people form opinions based on the considerations that are most salient to them (Zaller, 1992), which points to the key role of positioning signals in structuring mass perceptions. The mechanism of this technology consists in the presentation of political "signals" (cues) that enable the audience to interpret an actor's positions rapidly, while its effectiveness is determined by the clarity of the position, its correspondence to audience expectations, and the relevance of the issue context. The significance of the technology of political positioning lies in simplifying complex political reality and ensuring the cognitive orientation of citizens; however, its limitations are manifested in the risk of reducing complex policies to simplified schemes, which may lead to polarisation and the manipulative distortion of reality.

In contrast to the technology of political positioning, which structures perception through verbally articulated semantic reference points, the technology of visual legitimation translates these reference points into the plane of images, where meaning is not so much explained as directly “experienced” by the audience. W. J. T. Mitchell observed that images are not just representations but agents that do things (Mitchell, 2005), thereby emphasising their active role in constructing political reality. The mechanism of this technology consists in the creation and replication of visual images that fix particular interpretations as self-evident, while its effectiveness is determined by the emotional intensity of the image, its media reproducibility, and its capacity for the symbolic condensation of complex meanings. The significance of the technology of visual legitimation lies in the rapid formation of legitimacy and mass recognisability; however, its limitations manifest in the simplification of political reality and dependence on the context of interpretation, which opens up possibilities for manipulative distortions.

Whereas the technology of visual legitimation is grounded in the creation of images, the next level of communicative influence is associated with the technology of non-verbal signalling, which is realised through bodily-behavioural acts, and meaning is conveyed directly through action, bypassing extended representation. In this context, Erving Goffman emphasised that individuals give off expressions that others can treat as symptomatic of the actor (Goffman, 1959), underscoring that non-verbal signals function as indicators of political position. The mechanism of this technology consists in the use of gestures, behavioural acts, and symbolic actions (handshakes, participation in events, demonstrative gestures) that encode political meanings without direct verbalisation. The effectiveness of the technology of non-verbal signalling is determined by the visibility of the signal, the unambiguity of its interpretation, and its correspondence to the context. The significance of the technology of non-verbal signalling lies in its capacity to form trust and identification rapidly and intuitively; however, its limitations are manifested in its high dependence on audience interpretation and the risk of ambiguous or even contrary readings of such signals.

Extending the logic of non-verbal signalling, the technology of solidarisation elevates individual symbolic gestures to the level of collectively significant actions, through which a political actor not merely sends a signal but demonstrates their inclusion in a shared experience and

struggle. In this sense, Murray Edelman noted that political actions are largely symbolic acts that evoke and reinforce shared meanings (Edelman, 1964), thereby emphasising the integrative potential of such actions. The mechanism of this technology consists in the public alignment with group practices (protests, marches, rituals), which encodes belonging to a particular community, while its effectiveness is determined by the authenticity of participation, the degree of audience identification, and media visibility. The significance of the technology of solidarisation lies in the construction of collective identities and the legitimisation of political actors through a “community of action”; however, its limitations manifest in the risk of symbolic superficiality and the possibility that such acts may be perceived as instrumental or manipulative.

352 — Whereas the technology of solidarisation consolidates an already existing community through the demonstration of belonging, the technology of expectation mobilisation is directed at the anticipatory formation of perceptions of desired actions and outcomes that are yet to be realised. In this context, Robert Entman emphasised that “to frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient” (Entman, 1993), which indicates the capacity of communication to direct audience expectations. The mechanism of this technology consists in emphasising particular problems, scenarios, and solutions as priorities, thereby structuring the horizon of citizens’ expectations. The effectiveness of the technology of mobilisation is determined by its correspondence to public sentiment, the intensity of repetition, and the emotional engagement of the audience. Its significance lies in its capacity to activate political participation and legitimise future actions of power; however, its limitations manifest in the risk of inflated expectations, the gap between which and actual policy may lead to frustration and delegitimation.

Whereas the technology of expectation mobilisation determines what citizens are to expect from politics, the technology of selective visibility determines which elements of reality enter the field of their perception at all, thereby establishing the boundaries of possible political thinking. In this sense, Maxwell McCombs emphasised that the media may not be successful in telling people what to think, but they are stunningly successful in telling their audiences what to think about (McCombs, 2004). The mechanism of this technology consists in the selection, hierarchisation, and repeated reproduction of particular topics, events, and acts, which ensures their dominance in public discourse. The effectiveness of the technology of

selective visibility is determined by the level of media control, the frequency of exposure, and its correspondence to the informational demands of the audience. Its significance lies in the formation of the agenda as the structural framework of political reality; however, its limitations manifest in dependence on alternative channels of information and the risk of a loss of trust in the event of overtly manipulative selection.

Whereas the technology of selective visibility determines which topics become objects of attention, the technology of emotional resonance determines how precisely these topics are experienced and consolidated in consciousness, endowing them with affective intensity. In this context, George Lakoff emphasised that “frames are mental structures that shape the way we see the world” (Lakoff, 2004, 10), underscoring that the effectiveness of political communication largely depends on its capacity to activate emotionally saturated cognitive frames. The mechanism of this technology consists in combining semantic constructions with emotional triggers (fear, hope, pride), thereby ensuring deeper consolidation of interpretations. The effectiveness of the technology of emotional resonance is determined by the intensity of the emotional response, the capacity for identification, and the repetition of influence. Its significance lies in strengthening mobilisation potential and stabilising political beliefs; however, its limitations manifest in the risk of affective polarisation, a decline in the rationality of political choice, and increased vulnerability to manipulation.

353

Whereas the technology of emotional resonance ensures the affective consolidation of political meanings, the technology of constructing the role of the representative translates these meanings into stable models of expected behaviour, through which the actor becomes recognisable as a “bearer” of a particular type of representation. In this context, Hanna Pitkin notes that representation means acting in the interest of the represented, in a manner responsive to them (Pitkin, 1967), emphasising the normative foundation of the representative role. The mechanism of this technology consists in the consistent reproduction of particular behavioural and discursive patterns that form in citizens’ consciousness a stable perception of the functions and limits of a political actor’s action. The effectiveness of the technology of constructing the role of the representative is determined by the consistency of the role, the public confirmation of actions, and the level of societal recognition. Its significance lies in stabilising political expectations and legitimising power through the predictability of

behaviour; however, its limitations manifest in the risk of role rigidity and the loss of adaptability to changing political contexts.

When the role of the representative is stabilised through repeated patterns of action, the next step is their transformation into a “natural order of things”, which is precisely what the technology of semantic naturalisation ensures. In this sense, Roland Barthes noted that “myth transforms history into nature”, thereby emphasising the mechanism by which socially constructed meanings are converted into self-evident ones (Barthes, 1972). The mechanism of this technology consists in the constant repetition and institutionalisation of particular interpretations, as a result of which they are perceived as non-alternative and non-ideological. The effectiveness of the technology of semantic naturalisation is determined by the duration of reproduction, the absence of competing narratives, and the level of their integration into everyday communication. Its significance lies in the deep consolidation of political reality as a “given”; however, its limitations manifest in the possibility of its deconstruction upon the emergence of alternative interpretations or crisis events that expose the artificiality of such meanings.

354

—

Conclusions. As a result of the conducted study, it has been established those communicative technologies are not an auxiliary element of the political process, but its fundamental mechanism through which the production, structuring, and reproduction of political reality take place. Under contemporary conditions, politics appears not as a set of objectively given institutions, but as a dynamic symbolic construct formed in the process of systematically organised communicative influences aimed at managing meanings, images, and collective representations.

It has been substantiated those communicative technologies for constructing political reality should be understood as a holistic, institutionally ordered complex of methods and practices of symbolic influence that ensures the achievement of political objectives through resource-optimised mechanisms of influence on mass consciousness. Their key characteristic is efficiency as the capacity to achieve the legitimation of power, mobilisation, and support with minimal use of coercive and material resources, which is achieved by substituting physical coercion with symbolic influence, relying on the cognitive structures of the audience, and ensuring the self-reproduction of constructed meanings.

The study has demonstrated that communicative technologies function as an interconnected system in which each individual technology

performs a specific function in the process of constructing political reality. In particular, the technology of the representative promise act shapes perceptions of a desirable future and ensures the mobilisation of support; the technology of political positioning structures the perception of political actors; the technologies of visual legitimation and non-verbal signalling translate meanings into the plane of images and actions; the technology of solidarisation constructs collective identities; the technology of expectation mobilisation sets the horizons of political thinking; the technology of selective visibility determines the agenda; the technology of emotional resonance ensures the affective consolidation of meanings; the technology of constructing the role of the representative stabilises expectations regarding political behaviour; and the technology of semantic naturalisation transforms constructed interpretations into “self-evident” reality.

It has been demonstrated that the effectiveness of these technologies is determined by their capacity to integrate cognitive, emotional, and symbolic components of influence, thereby ensuring the deep consolidation of political meanings in mass consciousness. At the same time, it has been established that each of these technologies possesses internal limitations associated with the risks of manipulative distortion of reality, the simplification of complex political processes, the formation of inflated expectations, affective polarisation, and the loss of trust in the event of a discrepancy between constructed meanings and actual political practices.

Thus, communicative technologies emerge as a key instrument of contemporary political power, ensuring its legitimation and reproduction through the management of interpretations of social reality. At the same time, their use brings to the fore the necessity of critically reflecting on the limits and consequences of such influence, particularly under conditions of digitalisation and the mediatization of politics, where both the potential for effective governance of political processes and the risks of manipulative construction of political reality are increasing. Prospects for further research are associated with the analysis of the transformation of communicative technologies in the digital environment, as well as with the development of mechanisms to ensure their transparency and compliance with democratic standards.

References:

1. Alrufaiey, H. S., and A. A. Alrikabi. 2024. "A Pragmatic Analysis of Effective Political Communication from a Relevance-Theoretic Perspective." *Arab World English Journal* 15 (1): 91–116. <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol15no1.7>.
2. Banga, B. 2023. "Political Communication and Promotion through Cinema." In *Recent Trends in Business and Management*, 76–87. Ghaziabad. <https://www.empyrealpublishinghouse.com/pdf/recent-trends-in-business-and-management.pdf>.
3. Barthes, R. 2012. *Mythologies*. Translated by Richard Howard and Annette Lavers. New York: Hill and Wang.
4. Bennett, W. Lance. 2012. *News: The Politics of Illusion*. Chicago: University of Chicago Press.
5. Berger, P. L., and T. Luckmann. 1967. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin.
- 356 — 6. Bjola, C., and I. Manor. 2024. "Introduction: Understanding Digital Diplomacy – The Grammar Rules and Patterns of Digital Disruption." In *The Oxford Handbook of Digital Diplomacy*, edited by Corneliu Bjola and Ilan Manor. New York: Oxford University Press.
7. Boulianne, S., and A. O. Larsson. 2024. "Comparative Digital Political Communication: Comparisons Across Countries, Platforms, and Time." *Social Science Computer Review* 42 (5): 1092–1100. <https://doi.org/10.1177/08944393241258763>.
8. Bulat, B., and M. Hilbert. 2024. "A Dynamical Systems Approach to Bots and Online Political Communication." <https://doi.org/10.48550/arXiv.2405.18652>.
9. Cheek, R. 2022. "Making a Case for Political Technical Communication (Pxtc)." *Technical Communication Quarterly* 32 (2): 121–133. <https://doi.org/10.1080/10572252.2022.2079726>.
10. Coles, S. M., and D. Lane. 2023. "Race and Ethnicity as Foundational Forces in Political Communication: Special Issue Introduction." *Political Communication* 40 (4): 367–376. <https://doi.org/10.1080/10584609.2023.2229780>.
11. Donges, P. 2022. "Digitalisierung der politischen Kommunikation." *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 74 (Suppl. 1): 209–230. <https://doi.org/10.1007/s11577-022-00834-7>.
12. Edelman, M. 1964. *The Symbolic Uses of Politics*. Urbana: University of Illinois Press.

13. Goffman, E. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books.

14. Hamrak, B., G. Simonovits, and F. Szucs. 2024. "Equilibrium Communication in Political Scandals." *European Journal of Political Economy* 85. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2024.102580>.

15. Helfert, D. L. 2018. *Political Communication in Action: From Theory to Practice*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

16. Holmes, M. 2024. "Digital Diplomacy: Projection and Retrieval of Images and Identities." In *The Oxford Handbook of Digital Diplomacy*, edited by Corneliu Bjola and Ilan Manor. New York: Oxford University Press.

17. Hovland, C. I., A. A. Lumsdaine, and F. D. Sheffield. 1949. *Experiments on Mass Communication*. Princeton: Princeton University Press.

18. Jowett, G. S., and V. O'Donnell. 2014. *Propaganda & Persuasion*. Thousand Oaks, CA: SAGE.

19. Kholisoh, N. 2023. "The Role of Spin Doctor in Political Communications to Win the Most Votes." *Jurnal Komunikasi Ikatan Sarjana Komunikasi Indonesia* 8 (1): 157–168. <http://dx.doi.org/10.25008/jkiski.v8i1.832>. 357

20. Kim, J., and H. Rojas. 2024. "How Does Political Communication Relate to Perceived Extremity of Partisans and Their Divides?" *Communication Studies* 76 (1): 48–71. <https://doi.org/10.1080/10510974.2024.2392909>.

21. Lakoff, G. 2004. *Don't think of an elephant: know your values and frame the debate: the essential guide for progressives*. White River Junction: Chelsea Green Publishing.

22. Lasswell, H. D. 1948. "The Structure and Function of Communication in Society." In *The Communication of Ideas*, edited by L. Bryson, 37–51. New York.

23. Lazarsfeld, P. F., B. Berelson, and H. Gaudet. 1968. *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*. 3rd ed. New York: Columbia University Press.

24. Lippmann, W. 1998. *Public Opinion*. New Brunswick; London: Transaction Publishers.

25. Lipschultz, J. H. 2023. *Social Media and Political Communication*. New York; London: Routledge.

-
26. McCombs, M. 2004. *Setting the Agenda: The Mass Media and Public Opinion*. Cambridge: Polity Press.
27. McCombs, M., and D. Shaw. 1972. "The Agenda-Setting Function of Mass Media." *Public Opinion Quarterly* 36 (2): 176–187.
28. Mitchell, W. J. T. 2005. *What Do Pictures Want?* Chicago: University of Chicago Press.
29. Mooney, C. 2012. *The Republican Brain: The Science of Why They Deny Science—and Reality*. Hoboken, NJ: Wiley.
30. Perloff, R. M. 2014. *The Dynamics of Political Communication: Media and Politics in a Digital Age*. New York: Routledge.
31. Pitkin, H. 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
32. Entman, R. M. 1993. "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm." *Journal of Communication* 43 (4): 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>.
33. Saward, M. 2010. *The Representative Claim*. Oxford: Oxford University Press.
- 34. Schwartz, T. 1974. *The Responsive Chord*. Garden City, NY: Anchor Books.
35. Song, S., and M. Ai. 2024. "How Citizen Communication Mediation Model Works in Taiwan." *Journal of Asian and African Studies*. <https://doi.org/10.1177/00219096241228771>
36. Vysotskyi, O. 2023. "National Security Technologies in the Domestic and Foreign Policy of the State." *Scientific and Theoretical Almanac Grani* 26 (3): 126–133. <https://doi.org/10.15421/172358>.
37. Vysotskyi, O., and D. Pavlov. 2025. "How to Spot the Elephant? The Technological Approach as a Methodological Foundation for the Study of Political Propaganda." *Political Life*: 70–82. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.8>.
38. Westen, D. 2007. *The Political Brain: The Role of Emotion in Deciding the Fate of the Nation*. New York: PublicAffairs.
39. Zaller, J. 1992. *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.

МЕДІАФОРУМ

Том XVIII

Науковий журнал

***Аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент***

Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. 2026. Том 18. 360 с.

Комп'ютерна верстка – І.С. Осадца

Підписано до друку 29.05.2026 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк цифровий.

Ум.-друк. арк. 20,8. Обл.-вид. арк. 21,2. Зам. 3-005.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.